Ilie Șerbănescu

ROMÂNIA SUB TIRANIA CIFRELOR MICI!

EDITURA UNIVERSAL DALSI

Editor: MARIA MARIAN

Coperta: DAN STANCIU

Lucrare inspirată de dezbaterile din cadrul
Clubului Presei Economice
care funcționează grație sprijinului
BĂNCII COMERCIALE ROMÂNE

© Editura UNIVERSAL DALSI

ILIE ŞERBĂNESCU

ROMÂNIA SUB TIRANIA CIFRELOR MICI!

EDITURA UNIVERSAL DALSI
2002

Mulțumesc soției mele, Marina, pentru sprijinul de neînlocuit în conceperea, structurarea și realizarea acestei lucrări.

Mulțumesc dlui Daniel Dăianu, care m-a ajutat insistent în ideea unei cărți care să iasă din imediatul economic și politic.

Mulțumesc d-șoarelor Bianca Stancu și Monica Mihăilescu, cărora le datorez tălmăcirea finală, exigent îngrijită, a unui manuscris neglijent.

ISBN: 973-8157-57-9

Introducere

Oamenii de rând, obligaţi de viaţă să judece lucrurile în termeni foarte concreţi, nu pot probabil să rămână decât interzişi că în legătură cu un acord cu FMI întreaga floare a guvernării se dă, de fiecare dată, peste cap şi toate acestea pentru sume de 70-100 milioane de dolari. Ei ştiu mai puţine despre condiţionalităţi, tranşe, unda verde pentru finanţarea externă şi alte asemenea şi, în fond, sunt sensibili la ceea ce aud că, până la urmă, intră ca bani în ţară de la FMI. Dar ştiu prea bine că 70-100 milioane de dolari reprezintă nu mai mult decât ceea ce un club cu dare de mână şi care se respectă plăteşte pentru achiziţionarea a vreo doi fotbalişti de valoare.

Un tămbălău atât de mare la nivelul unei ţări întregi pentru doar 70-100 de milioane dolari apare ridicol şi jenant. Dar caracterul dezonorant, pentru a nu spune umilitor, al unei asemenea sume exprimă perfect situaţia tragicomică în care a ajuns economia românească. Mereu mai subţiată şi mai sărăcită, aceasta trăieşte din ce în ce mai copleşită sub apăsarea celei mai cumplite dintre tiranii: tirania cifrelor mici.

Totul, sau aproape totul, se măsoară în economia românească în cifre mici. Poate cu excepţia inflaţiei, ale cărei rate anuale au două cifre, spre deosebire de aspiraţia către o singură cifră, şi, desigur, cu excepţia furturilor, care sunt mari, chiar mari de tot! În rest, cifrele din economie sunt la micimea la care doar aspiră cifrele în cazul inflaţiei.

Salariul mediu lunar în România face eforturi dramatice de a se păstra pe undeva în jurul a 100 de dolari, ceea ce reprezintă salariul mediu zilnic de prin Occidentul mediu. În condiţiile căderii economiei de la sfârşitul deceniului trecut, menţinerea chiar şi a acestui subsalariu a

devenit mereu mai grea, în timp ce, de fapt, discrepanțele sociale sunt singurele care s-au mărit. Probabil între 9 şi 10 milioane de români trăiesc cu câştiguri sub 1 dolar pe zi, aşa-zisa limită „estică" a sărăciei!

Eşecul economic a fost penalizat de agențiile internaționale de rating şi – prin retrogradările la care acestea au recurs la sfârşitul anilor '90 în ce priveşte riscul de țară al României – au accentuat de fapt cifrele mici sub a căror tiranie trăieşte, în cerc vicios, economia românească. Nu au lipsit anunțurile, cu temei sau mai degrabă fără temei, că România ar fi fost amenințată de a intra în încetare de plăți externe. Şi remediul introducerii unui Consiliu Monetar în România a fost vehiculat intens, deşi cu rezerve valutare de 2-3 miliarde de dolari la care s-a ajuns, un regim de Consiliu Monetar nu ar fi posibil în România. Cei ce ar avea eventual în vedere un regim de Consiliu Monetar în România ar trebui să pună la dispoziție acesteia vreo 10 miliarde de dolari şi, desigur mai puțin, doar în cazul în care, mai întâi, printr-un colaps, concretizat în prăbuşirea monedei naționale şi explozia prețurilor, salariul mediu lunar ar coborî, după exact scenariul bulgar, către 30 de dolari de la 100 de dolari în prezent. Mişcarea ar fi însă consistentă cu tendința spre cifre mereu mai mici în economia românească.

În ultimul dintre anii '90, din cauza absenței unui acces normal la resurse externe, România a trebuit să experimenteze o ajustare externă, evaluată, potrivit restrângerii deficitului de cont curent, la aproape 1,6 miliarde de dolari. La standardele financiare internaționale actuale, este vorba de mai nimic, dar pentru România a reprezentat nici mai mult nici mai puțin decât echivalentul a 4 salarii din cele 12 lunare ale unui angajat retribuit cu salariul mediu pe economie. Dacă însă, în caz de colaps, salariul real s-ar prăbuşi la circa 30 de dolari lunar, o ajustare externă de genul celei din 1999 ar echivala de fapt cu ansamblul sumelor plătite drept salarii în România!

Economisirea internă anuală în România a ajuns la cifre jenante: 3,5-4 miliarde dolari sau circa 10-12% echivalent PIB, față de 20-30% echivalent PIB într-o țară normală. Atât se mai poate economisi în condițiile sărăcirii continue. Pe această sumă infimă se bat bugetul, băncile, companiile de asigurări, fondurile de investiții. Nici nu-i de mirare că dobânzile sunt mari, în unele perioade chiar exorbitante. Grosul îl ia, direct sau indirect, statul pentru finanțarea deficitului bugetar: direct, prin emisiuni de titluri guvernamentale către populație, indirect, prin titluri guvernamentale pe care le cumpără băncile comerciale, după ce au atras depozite de la populație și întreprinderi. Aceste plasamente în titluri nereprezentând vreun risc – cel puțin deocamdată – nu prea mai lasă bani pe piață pentru economia reală. Și astfel economia reală lâncezește în lipsă de finanțare. Un cerc vicios care nu poate duce decât spre cifre și mai mici.

Cursul spre cifre mereu mai mici apare inevitabil în condițiile în care România a rămas fără motor investițional. Încercarea disperată de a salva măcar cât de cât consumul populației în condițiile căderii, stagnării sau cvasistagnării economiei s-a făcut pe seama reducerii investițiilor, România subminându-și astfel propriile șanse de dezvoltare. Cu investiții ajunse la o pondere în PIB de numai 17-18% România este ca un camion înzestrat cu un motor de autoturism de mic litraj, care nu mai poate înainta, oricât ar fi de performant cel din urmă. Cu investiții anuale de 5-6 miliarde de dolari, tot atât cât investește doar în cercetare-dezvoltare o companie nu chiar de top în domeniul informaticii mondiale, România nu numai că nu poate să-și modernizeze infrastructura rutieră și energetică, dar nu poate nici crește economic pentru ca măcar încet-încet să iasă de sub tirania cifrelor mici.

Din păcate, bugetul nu mai poate avea nici o contribuție semnificativă în acest sens. Cu colectări din impozite și din contribuții sociale de numai circa 10 miliarde de dolari, România nu mai poate face față problemelor econo-

mice şi sociale teribile care o confruntă. Scoţându-se nesăbuit oameni anticipat la pensie pentru a nu-i scoate în şomaj, s-a ajuns ca numai 4,4 milioane de salariaţi contribuenţi să trebuiască să ţină peste 6,2 milioane de pensionari, astfel încât bugetul asigurărilor sociale se află deja în faliment. Întreţinerea sa a căzut deja în seama bugetului de stat, ale cărui venituri nu ating nici măcar 6 miliarde de dolari anual şi care este şi acesta la pământ, întrucât, pe lângă susţinerea sistemului de pensii cu care nu are nici o legătură, i s-au turnat în cap toate lăturile din economie: întreţinerea întreprinderilor industriale falimentare şi aşanumita „restructurare bancară", de fapt numele eufemistic al transferării în cârca populaţiei a secătuirii sistemului bancar prin creditele, fără şanse de a fi restituite, acordate delapidatorilor de stat şi privaţi. Să nu ne ferim să arătăm că un buget de stat de nici 6 miliarde de dolari este bugetul unui canton elveţian dintre cele mai mici, cu câteva sute de mii de locuitori.

Tirania cifrelor mici porneşte de fapt de la capacitatea productivă a economiei româneşti, pe care o cuantifică produsul intern brut al ţării: cam 35 miliarde de dolari, reprezentând echivalentul vânzărilor anuale ale unei companii transnaţionale occidentale modeste. Capacitate productivă pe care o exprimă, poate încă şi mai ilustrativ, cuantumul exporturilor. Nimic nu este poate mai semnificativ decât cuantumul exporturilor, pentru că acesta reprezintă de fapt capacitatea concurenţială pe pieţele externe a producţiei interne. Exporturile româneşti au vegetat ani de zile la circa 8-8,5 miliarde de dolari şi, ajutate de o devalorizare concurenţială a leului şi de o impozitare privilegiată a profitului obţinut din livrări la extern, au reuşit să depăşească 10 miliarde de dolari în 2000, demonstrând clar că limitele lor se află în structura producţiei. Încătuşate de 20-30 de ani în aceeaşi structură a producţiei, exporturile româneşti, aceleaşi de fapt de 20-30 de ani (lemn, metale, minerale în formă brută sau semibrută, precum şi confecţii şi încălţăminte), nu au şanse să irumpă spre a trage după

ele economia de sub tirania cifrelor mici. Exporturile româneşti sunt cele mai mici pe locuitor din Europa. Şi ceea ce reuşesc să exporte 22 de milioane de români reprezintă echivalentul a ceea ce exportă doar 9 milioane de unguri sau ceea ce exportă doar 700 000 de olandezi.

La peste 10 milioane de persoane populaţie activă, Produsul Intern Brut al României trădează o productivitate a muncii execrabilă şi o alocare a resurselor cu totul ineficientă. Există companii private occidentale care realizează o cifră de afaceri de o dimensiune similară PIB-ului românesc cu numai 200-250 de mii de salariaţi.

Ţinându-se din puţin, la cifre mici, România o poate coti spre dezvoltare, la un simplu bobârnac. Care nu poate veni decât din partea investiţiilor directe externe. Pentru a induce schimbări structurale în România, este nevoie însă ca investiţiile străine directe să depăşească o anumită masă critică, probabil de 10-12 miliarde de dolari, adică cel puţin 5-7 miliarde dolari peste nivelul din prezent. Altfel spus o nimica toată la standardele internaţionale actuale sau tot o cifră mică! Dar, vai, atât de mare pentru o Românie care trăieşte sub tirania cifrelor mici.

PARTEA I

TRANZIȚIA ROMÂNEASCĂ: O IMPROVIZAȚIE COSTISITOARE

Capitolul 1

Coordonatele unui eşec economic

A trecut peste un deceniu de la teribilele evenimente din decembrie 1989, care – indiferent dacă au constituit o lovitură de stat sau o revoluţie populară – au deschis o nouă pagină în istoria României, a trecerii de la comunism la capitalism, de la totalitarism la democraţie, de la economia de comandă la o economie de piaţă.

Economic vorbind, bilanţul perioadei consemnează un eşec. Din cei 11 ani ai perioadei 1990-2000, şase au fost de cădere economică masivă, iar cinci de creştere economică slabă şi în discuţie dacă aducătoare de foloase sau mai degrabă de ponoase. Primii trei ani de cădere au fost imputabili nu doar efectelor obiective ale distrugerii vechilor structuri şi consecinţelor dispariţiei pieţelor până atunci asigurate politic în CAER, dar şi populismului deşănţat, jumătăţilor de măsură în demararea reformei şi politicilor dezordonate ale primelor guvernări Iliescu–Roman.

Următorii patru ani – respectiv cei ai guvernării Văcăroiu – au însemnat o stopare a declinului economic şi chiar o recuperare în nivelul produsului intern brut. Dar creşterea economică Văcăroiu rămâne una extrem de controversată, întrucât, realizată fiind prin stimularea activităţii industriale înaintea restructurării ei, a fost considerată păguboasă, în măsura în care costurile au surclasat beneficiile, cu atât mai mult cu cât a fost finanţată practic pe seama dezechilibrării conturilor interne ale statului şi forţării conturilor externe ale ţării.

Nota de plată a ajuns la scadenţă după 1996 şi ar fi trebuit achitată în această perioadă, indiferent cine ar fi fost

la guvernare. Plata a constat într-o strângere a curelei din partea populației, fie direct prin scăderea unor cheltuieli sociale, fie indirect, prin inflație și devalorizarea leului. Din păcate, a existat și o contribuție nemijlocită a guvernării din perioada 1996-2000 care a acceptat, fără nuanțări, nefericitul program prescris de FMI. Nefericit, pentru că a încercat să înlocuiască reformele de structură – care într-adevăr nu fuseseră practic atacate până în 1997, dar care nu se puteau realiza decât treptat și, în mod obiectiv, decât în ani de zile – cu o serie de măsuri macroeconomice de liberalizare valutară și vamală, precum și de constrângeri monetare și bugetare, care au putut fi luate în numai câteva săptămâni, dar care au bulversat o economie complet nepregătită să preia dintr-o dată toate șocurile respective. Căderea economiei care s-a produs inevitabil a făcut și mai greu suportabil costul, care ar fi fost oricum de achitat, pentru echilibrarea bugetului pe plan intern și onorarea plăților în contul datoriei externe.

În orice caz, contractarea timp de 11 ani a unor angajamente externe de vreo 19 miliarde de dolari, din care s-a achitat circa jumătate, rămânându-se cu o datorie de circa 10 miliarde de dolari, pentru obținerea unei scăderi severe de PIB și a uneia și mai puternice în puterea de cumpărare în această perioadă reprezintă o contraperformanță probabil fără precedent, dacă nu o aiureală economică. Diferența încă neachitată a permis, însă, cel puțin până acum, României să trăiască peste plapuma proprie, practic nivelul de trai putând astfel să scadă mai puțin decât i-o impunea contraperformanța economică proprie.

Cartea de vizită a economiei românești după 11 ani de tranziție este dezastruoasă. Produsul intern brut a constituit în anul 2000 doar 76% în raport cu cel din 1989. Numai o parte din scădere reprezintă degrevare de balastul producției de dragul producției, care, desigur, nu trebuie regretată. Restul constituie însă reducere de activitate economică din cauza căderii dramatice a investițiilor. Înainte de '89, investițiile din PIB reprezentau peste 30% anual, în

unii ani chiar 35-40%, acum s-a ajuns la 17-18%. Ce s-a adăugat în peisajul industrial românesc în ultimii 10-11 ani a fost, din păcate, reprezentat de numai câteva hale de îmbuteliat bere şi răcoritoare şi altceva mai nimic. Este greu, dacă nu imposibil, să obţii creştere economică în asemenea condiţii.

Degrevarea de balast nu rezolvă în sine problema, barca devine doar mai uşoară, mai manevrabilă, şi riscurile de naufragiu scad. Dar, fără un motor funcţional în locul balastului, barca va pluti în derivă şi nu va putea fi purtată către un ţărm anume.

Consumul populaţiei nu a putut s-o ia, în asemenea condiţii, decât tot în jos. Deşi a ajuns să absoarbă peste 70% din PIB, faţă de practic 50-55% înainte de 1989, aceasta este pe ansamblu mai scăzut acum, căci 70% dintr-un PIB redus la un nivel de numai 76% reprezintă, în termeni absoluţi, mai puţin!

Mai grav este că, în lipsa investiţiilor care să înlocuiască la un nivel tehnologic nou producţia abandonată (pentru că nu era competitivă sau pur şi simplu nu avea piaţă), a intervenit de fapt nu o restructurare, ci mai degrabă o dezindustrializare. Acest proces – pe cât de tragic pe atât de real – pe care PDSR l-a imputat administraţiei de după 1996 – a început însă chiar pe timpul guvernărilor Iliescu. Ceea ce, din motive politice şi ideologice, aceste guvernări au urmărit a fost nu restructurarea, ci păstrarea intactă a întregului eşichier industrial, deşi era evident că România nu va avea niciodată atâtea resurse pentru a salva, prin retehnologizare, întregul eşichier industrial şi că, deci, soluţia era de a se abandona o parte a acestuia pentru a o putea salva pe cealaltă. Încercând, dimpotrivă, să salveze întregul eşichier industrial cu neînsemnate injecţii de resurse, guvernările Iliescu au compromis de fapt întregul eşichier industrial. Dacă probabil în 1989, România mai păstra anumite avantaje competitive pe plan internaţional în unele sectoare şi activităţi, este cert că le-a pierdut şi pe acestea între timp, întrucât peste oricare dintre industriile

românești s-a așternut praful demodării, în lipsa resurselor adecvate pentru o adevărată conectare la tehnologiile moderne.

Guvernarea după 1996 nu a avut decât să preia acest proces de dezindustrializare pe care de fapt l-a accentuat aplicând nefericitele programe ale FMI de macrostabilizare și restructurare fără bani, dar trebuie să fie clar că procesul în cauză ar fi înaintat oricum, oricine ar fi fost la guvernare și orice program s-ar fi aplicat, întrucât se intrase de mult în cerc vicios. Cu cât de pe pista industrială ies în decor mai multe întreprinderi din cauza necompetitivității, mai ales dacă ieșirea în decor nu înseamnă și închiderea propriu-zisă a acestora, cu atât se restrânge capacitatea de a mobiliza resurse pentru a pune ceva în loc. România a ajuns de mult în situația de a nu mai avea bani nici măcar pentru a închide întreprinderi producătoare de pierderi, darămite pentru a mai construi ceva spre a pune în loc. Ceea ce se putea face acum câțiva ani, când mai exista ceva cheag, acum nu se mai poate face pentru că a fost consumat tot cheagul. Fără un impuls investițional din afară, motorul gripat al economiei românești nu mai poate demara normal.

România a pierdut în 11 ani, în economia oficială, nu mai puțin de 3,5-3,6 milioane locuri de muncă, în proporție covârșitoare în industrie. 1 milion de oameni se află în șomaj, iar 2,6 milioane au trecut, în mare parte anticipat, în pensie, ajungându-se la situația absurdă, căreia este imposibil să i se facă față economic, a mai multor pensionari, adică beneficiari ai sistemului de pensii, decât salariați contribuenți la sistemul de pensii. Fără investiții semnificative, această tendință de subțiere economică nu a putut fi oprită, părând ca un buldozer. Operând un fel de restructurare doar pe jumătate – adică numai pe partea de demolare, fără a construi în loc mai nimic – România nu a obținut o creștere a eficienței în sectorul real al economiei, ci doar o scădere a producției.

Copleşit de sarcini care nu-i sunt câtuşi de puţin în atribuţie – întreţinerea întreprinderilor falimentare, supravieţuirea sistemului de pensii, asanarea sistemului bancar – bugetul public nu mai poate pune la dispoziţie practic bani semnificativi pentru dezvoltare. Nefăcută la timp, nici privatizarea nu mai poate constitui soluţia de restructurare şi aport investiţional pe care în principiu o reprezintă, în măsura în care fiecare unitate de active este împovărată de cel puţin două unităţi de datorii. Astfel, şansa de a vinde poveri şi nu afaceri este mică şi, în atâtea cazuri, nulă. La 11 ani de la trecerea în principiu spre o economie de piaţă, baza acesteia – adică proprietatea privată – este încă minoritară, iar în industrie este pur şi simplu copleşită de proprietatea de stat, care, şi mai rău, subzistă în monopoluri ce ţin încă departe perspectiva unui sistem concurenţial. Scoaterea de la început din aria privatizării a circa jumătate din proprietatea de stat (organizată în aşa-numitele regii autonome) s-a dovedit o decizie dezastruoasă pe termen lung, care a compromis orice şansă de restructurare în acest sector. Din cealaltă jumătate din proprietatea de stat, organizată în aşa-numitele societăţi comerciale, nu s-au privatizat decât două cincimi şi, oricum, potrivit chiar aprecierilor oficiale, un segment reprezentând peste o treime nu mai are absolut nici o perspectivă de a se privatiza.

În asemenea condiţii, performanţele submediocre ale economiei româneşti nu trebuie să mire. Rămasă neschimbată la bază, economia românească are şi în prezent, ca şi înainte de 89, aceeaşi lipsă de eficienţă şi competitivitate, cu deosebirea că acum una dintre cele două supape, prin care ineficienţa şi necompetitivitatea ies la suprafaţă – cea a preţurilor – a fost deschisă. Cealaltă supapă – şomajul, care reprezintă în ultimă instanţă expresia şi consecinţa restructurării – a continuat de fapt să fie menţinută închisă pe aproape toată perioada postdecembristă. Neacceptându-se şomajul ca pârghie de corecţie în economie, toate carenţele de competitivitate s-au aglomerat şi se aglomerează în preţuri care astfel nu au nici o şansă de a-şi tem-

pera semnificativ creşterea. De fapt în asemenea condiţii, economia românească s-a mutat, neschimbată, de la an la an, pe un alt palier, mai înalt, de preţuri.

În timp ce economia a rămas practic neschimbată, ceea ce s-a schimbat în condiţiile descentralizării pe jumătate şi introducerii pe jumătate a unor mecanisme de piaţă, este tipul de consecinţe ale performanţelor economice la fel de mediocre ca în trecut. Creşterea exorbitantă a preţurilor a luat loc penuriei fizice de produse în împiedicarea satisfacerii nevoilor de bază ale populaţiei (înainte nu era carne, acum este dar nu o mai poţi cumpăra!). Disparităţile sociale au luat locul relativei uniformităţi a sărăciei, fără a induce însă şi motivaţia stimulativă a muncii, căci disparităţile au mai degrabă determinări extraeconomice: poziţii monopoliste ale unor întreprinderi de stat şi, încă şi mai grav, furturile, evaziunea fiscală, specula, corupţia şi alte ilegalităţi. Bogăţia naţională s-a reîmpărţit, revenind disproporţionat de mult unora foarte puţini şi disproporţionat de puţin unora foarte mulţi.

Sunt foarte mulţi, în aceste condiţii, cei care nu pot fi mulţumiţi de ceea ce le-a adus tranziţia în plan material, în plan general economic. Pentru aceşti foarte mulţi, marile cuceriri, într-adevăr marile cuceriri, ale noii epoci – libertatea de expresie şi libertatea de a călători – nu pot avea astfel o cine ştie ce semnificaţie. Ei pot acum să-şi manifeste în stradă protestul faţă de pierderea locurilor de muncă şi dramatica scădere a puterii de cumpărare a salariilor lor, dar ar prefera poate în locul acestei libertăţi de expresie slujbele şi preţurile stabile de altădată. Mai ales că de murmurat pe la colţuri puteau să murmure şi înainte. În ce priveşte libertatea de a călători este de subliniat că, la circa 17 milioane de adulţi, doar vreo 4 milioane îşi folosesc dreptul de a fi posesorii unui paşaport, din care efectiv, din motive îndeosebi financiare, doar vreun milion încearcă să îşi şi exercite practic dreptul de a călători, iar aceştia s-au lovit de zidul cu care Vestul s-a împrejmuit ca să se apere de sărăntoci, contravenienţi şi infractori.

Unii ar dori probabil să vadă înapoi vremurile din trecut, numai că România nu se poate întoarce înapoi. Nici dacă ar vrea, nu ar mai avea unde. Vremurile s-au schimbat. În jur şi aproape peste tot în cele patru colţuri ale lumii este capitalism. Un capitalism care prin sine este necruţător şi căruia, dacă nu i te adaptezi, rişti să pieri. Totul este să te afli printre câştigători şi nu printre perdanţi. Pentru aceasta este însă nevoie să fii, cu orice preţ, competitiv. Altfel nu poţi rezista în neiertătoarea concurenţă internaţională actuală, care te poate scoate chiar şi de pe propriile piete.

România este cel puţin până acum un eşec economic al tranziţiei. Poate printre cele mai relevante din spaţiul excomunist. Interpretarea nu poate fi alta în măsura în care atât de mulţi români nu o duc mai bine, ci mai greu decât înainte de 1989. Banca Mondială, după criterii metodologice aplicate în întreg spaţiul excomunist, apreciază că numărul săracilor în România depăşeşte două cincimi din totalul populaţiei, procentajul fiind în creştere sistematică ani şi ani, deşi populaţia n-a crescut, ci a scăzut ca efect al emigraţiei şi al prăbuşirii ratei natalităţii. Şi aceştia, sărăntocii României, nu pot vedea ce nu există – succesele tranziţiei –, ci doar ceea ce există: mizeriile acesteia, insecuritatea străzii, degradarea autorităţii statului, în ciuda proliferării instituţiilor, hoţia fără margini care îi frustrează, opulenţa ostentativă a unora care îi oripilează şi oprimă. Prea multa sărăcie şi prea multa hoţie atârnă copleşitor în bilanţul tranziţiei româneşti.

Capitolul 2

Reforma, nimic altceva decât eficientizare

După ani şi ani de „uite reforma, nu-i reforma!", practic lucrurile s-au complicat de o asemenea natură încât nu prea ştie nimeni de unde să le apuce pentru a le scoate din cercul vicios în care au intrat. Constrângerile aplicate pentru obținerea așa-numitei macrostabilizări a economiei au ajuns la limită, aproape jumătate dintre români trăind în sărăcie! Dar, poate încă şi mai îngrijorător, aceste constrângeri au epuizat resursele la dispoziția economiei pentru a se restructura. România nu mai are bani nici de „demolări" (altfel necesare), darămite pentru construcție. Şi așa se învârte în cerc vicios între neproductive macrostabilizări şi ipotetice restructurări.

Macrostabilizarea este reforma la suprafața economiei. Restructurarea este însă esența ei, reprezentând reforma la nivel microeconomic, la nivelul întreprinderii, adică la baza economiei.

Macrostabilizarea se concentrează asupra reducerii substanțiale a inflației şi relativei stabilizări a cursului valutar, prin aducerea în echilibru a marilor agregate din economie: cererea şi oferta pe piață, consumul şi veniturile populației, masa monetară, creditul, bugetul (adică veniturile şi cheltuielile statului), conturile externe ale țării.

Restructurarea este însă esența reformei pentru că, prin aceasta, se realizează ceea ce constituie de fapt reforma: nici vreo înaltă filozofie de nepătruns şi nici vreo sperietoare pentru popoarele în tranziție, ci nimic altceva decât cel mai firesc şi necesar proces de realocare a resurselor dinspre activități ineficiente înspre activități eficiente.

Resursele (energetice, materiale, financiare, umane) angajate în activități fără piață sau neperformante sunt ca și aruncate pe fereastră, sunt irosite în dauna utilizării lor în activități pentru care ar exista piață și care sunt potențial performante. Această irosire compromite eforturile de competitivizare din alte activități, scade nivelul general de eficiență al economiei și astfel coboară standardul de câștiguri și de viață al populației pe ansamblu. În lipsa schimbărilor de esență în sectorul real al economiei, care să însemne o realocare spre eficiență a resurselor, orice mișcări de resurse la suprafața economiei, în căutarea așa-numitei stabilizări macroeconomice rămân simple plimbări de pioni fără importanță pe o tablă de șah pe care piesele grele, decisive, stau imobile.

De peste un deceniu cam acest lucru se întâmplă în economia românească. Resursele, atâtea câte au existat, au tot fost plimbate la suprafața economiei în căutarea unui echilibru care nu putea veni în absența restructurării spre eficiență a sectorului real de la baza economiei. Întreprinderile producătoare de pierderi au rămas la locurile lor și activitățile neperformante continuă. Astfel, încercările de căutare a echilibrului la nivel macroeconomic sunt din ce în ce mai dificile și mai fără succes, iar relativul echilibru, eventual atins din când în când, este fragil, precar și oricum pasager.

Tranziția românească este un eșec economic și social. Motivele sunt în principal trei: moștenirea comunistă gravă; absența unei strategii de schimbare exprimând voința de neschimbare; situarea politică, economică și geografică a României în afara sferei de interes occidental.

Economia românească în general și industria în special constituie produsul celui mai ortodox comunism din Estul Europei, în care alocarea resurselor s-a făcut aproape exclusiv pe criterii politice, prin comenzi și ordine de partid, prin arbitrariu și voluntarism și în disprețul total al semnalelor pieței. Moștenirea din acest punct de vedere

pentru trecerea la o economie de piață a fost deosebit de grea, poate cea mai grea din țările zonei.

Criza de sistem a comunismului în România deja ajunsese în 1989 să se manifeste în ceea ce comunismul însuși declara ca fiind fundamental: producția. O scădere sensibilă a producției, inclusiv industrială, se înregistra deja spre sfârșitul anilor '80 și o alta și mai accentuată se anunța ca inevitabilă în anii următori. Modelul industrial românesc, axat pe industrii în declin istoric, nu putea avea altă traiectorie. Se instalaseră deja puternic penuriile de tot felul, semnul prin care criza ajungea la suprafață, în condițiile în care principalele două supape – inflația și șomajul – erau înăbușite administrativ. România intra în ultimul deceniu al secolului XX cu un decalaj economic enorm între cerere și ofertă, care era exprimat de faptul că disponibilitățile monetare pe piață aveau acoperire de numai o șeptime în mărfuri și servicii. Deci un potențial inflaționist distrugător.

Dacă la o asemenea moștenire – care nu este o scuză, ci o realitate – se adaugă surogatul de reformă ce a caracterizat politica economică în România postdecembristă și care, în esență, a însemnat jumătăți de măsură în reforma la nivel macroeconomic și practic nici o reformă la nivel microeconomic, nemaivorbind de faptul că reforma instituțională a fost zero, putem lesne înțelege de ce s-a ajuns în cercul vicios în care se zbate acum economia românească.

A fost un spectacol politic jenant și economic jalnic de a vedea o țară închinată unui idol: actualul model industrial românesc. Ofranda cea mai năucitoare adusă încă din 1990 acestui idol a fost populismul deșănțat în favoarea clasei muncitoare industriale prin convertirea directă în creșteri de salarii a fostelor alocații pentru investiții, ceea ce aproape a dublat dezechilibrul de fond care confrunta economia românească. La un an de la evenimentele din decembrie 1989, când abia au fost inițiate primele și firavele măsuri spre o economie de piață, acoperirea în mărfuri

a disponibilităților monetare pe piață scăzuse sub o zecime, făcând reforma și mai dificilă. Punerea reformei sub semnul salvării cu orice preț a modelului industrial, deși falimentar, precum și ezitările ideologice și politice în trecerea la o economie de piață au făcut din tranziția românească o improvizație extrem de costisitoare economic și social.

Mulți cercetători și analiști au căutat să definească, într-un fel sau altul, improvizația economică postdecembristă din România, care, în mod evident, nu poate fi încadrată nici la „terapie șoc" și nici la „gradualism". Cea mai nimerită caracterizare pare a fi aceea care vorbește despre un „gradualism patologic", pentru că exprimă sugestiv semnificațiile maladive ale unor jumătăți de măsură care nu duc decât într-o fundătură, de unde nu se întrezărește nici o perspectivă.

Promovate sub pretextul tolerabilității sociale, jumătățile de măsură pe calea reformei economice n-au făcut de fapt decât să dubleze costurile sociale ale acestora. Mai grav, jumătățile de măsuri au instaurat un fel de cerc vicios al tranziției, autoperpetuându-se în timp și nemaireușind să atingă, nici măcar treptat, obiectivele pentru care fuseseră luate. Nu întâmplător, reforma economică în România și-a arătat doar durerile pe care inevitabil urma să le producă, dar nu și performanțele economice pe care este în stare să le genereze.

Cu oricâtă bunăvoință ar fi privită experiența postdecembristă nu se poate a nu se consemna lipsa aproape totală a formulării unor obiective în ce privește economia și societatea. Prea mult au fost influențate lucrurile în această privință crucială pentru o țară de către îndoielile ideologice ale celui care a fost în fruntea țării în primii șapte ani ai perioadei, care s-a ferit sistematic să se declare deschis, atâta vreme, pentru o economie de piață, știind despre aceasta că nu reprezintă altceva decât capitalismul altădată criticat, și nu socialismul altădată lăudat. Din această cauză România n-a avut formulat un obiectiv pe care să-l urmărească, n-a știut unde merge, încotro se în-

dreaptă sau tranziție către ce traversează. Nici nu este de mirare că n-a ajuns nicăieri.

Economia de piață nici măcar n-a figurat în programul inițial al celor ce au preluat puterea în decembrie 1989 și au deținut-o în perioada crucială de început. Ca deziderat, economia de piață a apărut mult mai târziu și fără vreun contur sau vreo concretizare în obiective precise, ci doar ca un slogan sub presiunea vremurilor, a tendințelor prevalente din jur și pentru a se evita rămânerea fără vreo finanțare externă. A fost absolut clar că puterea postdecembristă nu a avut nici o intenție inițială către o economie de piață.

Este tulburător că nici măcar cu timpul obiectivele-țintă nu s-au concretizat. Când, tocmai din cauza improvizației în materie de economie, polarizarea socială a scăpat caii, cei ce au guvernat țara au formulat în sfârșit un obiectiv, insidiosul obiectiv al „economiei sociale de piață". Guvernanții au simțit probabil că ar fi caraghios să mai lase, într-o asemenea situație, impresia că România se îndreaptă către o societate cât de cât echitabilă și, prin formularea respectivă, au făcut și o încercare de a se delimita într-un fel de adâncirea prăpastiei sociale. „Economia socială de piață" a sunat însă extrem de dogit în condițiile în care, pe de o parte, polarizarea socială apărea treptat ca singura realizare tangibilă a tranziției românești, iar, pe de altă parte, România nu se demonstra câtuși de puțin o economie de piață și nici nu părea să înainteze într-o asemenea direcție. Este cu totul tulburător faptul că nici după stabilirea opțiunii de integrare în Uniunea Europeană și nici măcar după obținerea asocierii la organizația vest-europeană (ceea ce a reprezentat un adevărat cutremur pentru economia românească), drumul spre o economie de piață nu a fost concretizat în obiective precise și nici vorbă de o strategie de înlăturare a modelului industrial falimentar care greva copleșitor asupra creării unei economii bazate pe criteriile eficienței și profitabilității. O strategie a apărut abia în anul 2000 și numai ca urmare a presiunilor pe care

Uniunea Europeană le-a făcut în acest sens după nesperata invitare a României la negocieri pentru o aderare la un orizont cu totul neprecizabil.

Cât despre situarea României în afara intereselor economice şi politice occidentale, problema este controversată doar asupra motivelor şi explicaţiilor, fiind însă în practică un fapt de netăgăduit, cu toate consecinţele palpabile existente.

Capitolul 3

De ce nu merge reforma!

Anchiloza economiei, care se află în tandem cu polarizarea socială, altfel spus absența reformei, are explicații strict politice. Şi probabil cea mai importantă dintre problemele din spațiul politic care afectează reforma ar putea fi formulată în felul următor: contradicția dintre *realocarea* resurselor pe care o presupune reforma şi *împărțirea* resurselor pe care o practică (pentru ele) forțele politice. Atâtea şi atâtea fapte din timpul administrațiilor de dinainte de 1996, precum şi din vremea celor de după arată clar că partidele aşteaptă de la accederea la guvernare consolidarea economică a prezentului şi viitorului lor politic. Ele sunt supuse în acest sens unei duble presiuni: din partea propriilor membri, care vor să se aleagă economic, ca să nu spunem direct material, cu ceva din apartenența lor la partidul în cauză; şi din partea „sponsorilor", care nu susțin partidul doar de florile mărului sau din pură ori dezinteresată simpatie. Inexistența, probabil deliberată, a unor prevederi legislative clare în ce priveşte finanțarea partidelor politice a jucat un rol nefast în acest sens.

Trecându-se de la un sistem de organizare economică bazat pe proprietatea tuturor şi de fapt a nimănui, la un sistem de organizare economică bazat pe proprietatea privată, are loc un proces, până la urmă inevitabil, de împărțire a avuției naționale. Această împărțire a activelor agricole şi industriale, a controlului asupra avuției naționale, la costuri cât mai mici, dacă se poate chiar prin cadou politic, reprezintă prioritatea priorităților pentru partide, fie dintr-o parte, fie din alta a spectrului parlamentar. Problema este

că acest proces – repetăm, până la urmă inevitabil – şi căruia partidele îi conferă prioritatea priorităţilor, trebuie să aibă loc când prioritatea priorităţilor o reprezintă pentru economie reforma. Aceasta, în ultimă instanţă, constituie schimbarea actualelor structuri şi modalităţi de alocare contraproductivă a resurselor, care dovedesc o ineficienţă crasă şi care nu pot produce altceva decât sărăcie pe plan intern şi incapacitate concurenţială pe plan extern. Nu poate oferi, altceva, de fapt şi la urma urmei, o economie care, precum cea românească din prezent, alocă energie, materii prime, fonduri de salarii pentru produse ce nu îşi scot banii sau chiar nu se vând deloc şi al cărei buget măreşte mereu birurile pe cei ce îşi plătesc impozitele pentru a nu fi ameninţat să dispară din cauza celor ce nu îşi plătesc impozitele. Se poate lesne observa în ce contradicţie se află realocarea spre eficienţă a resurselor, presupusă de reformă, cu procesul urmărit de partide de împărţire a resurselor sau de dobândire în sistem parcelar şi clientelar a controlului asupra acestora. Efectul nefast este că, în timp ce realocările spre eficienţă ale resurselor întârzie, resursele împărţite între forţele politice sau distribuite în sistem clientelar susţinătorilor lor nu capătă o funcţie socială, prin investiţii, şi astfel se accentuează irosirile în diferite forme de consum imediat (vile, maşini de lux, călătorii în străinătate, bani pentru partid, sponsorizări interesate politic).

În mod grav, pentru a masca aceste abateri de la funcţia socială a resurselor, se practică pe plan general o falsă şi atât de păguboasă protecţie socială, în locul măsurilor necesare, chiar dacă nepopulare, de realocare spre eficienţă a resurselor.

Evident, cei ce îşi împart resursele spre propriul beneficiu nu se pot afişa ca cerând populaţiei sacrificii, ci doar impunându-i indirect şi în fapt aceste sacrificii. Aceasta şi explică aglomerarea ipocrită a spectrului politic românesc în zona social-democrată, atât de adesea folosită drept paravan demagogic pentru acţiuni camuflate de cli-

entelism şi capitalism sălbatic. În condiţiile arătate, resursele se subţiază, ceea ce este de împărţit rămânând din ce în ce mai puţin, iar procesul de creare a altora noi se încetineşte vizibil şi periclitant, reforma având astfel perspective mereu mai înguste de a ieşi din cercul vicios în care a intrat.

O altă problemă din spaţiul politic – cu multe fire legate de cea anterioară – este de ordin instituţional. În România există un deficit instituţional. Aproape orice porneşte nu se finalizează din cauza instituţiilor care nu sunt în măsură ori în stare să instrumenteze şi să aplice cele stabilite, avându-se de atâtea ori de-a face pur şi simplu cu piedici conştiente din partea acestora, determinate de interese clientelare.

Administraţia publică, în frunte cu guvernul României, este defectuos concepută şi organizată, extrem de birocratizată şi clientelară şi, deci ineficientă. În mare, organizarea actuală o repetă pe cea din timpul comunismului, neavând nici o legătură cu cerinţele instituţionale ale promovării reformei. Cea mai elocventă ilustrare în acest sens este faptul că, prin organizarea însăşi, ministerele din guvernul României se ocupă de administrarea – nu discutăm aici dacă bună sau rea – a feliei din economia de stat pe care o au în parohie, în loc de a concepe, dezvolta şi supraveghea politici pentru sectoarele, de stat şi privat, din domeniul de care răspund. Astfel, cu excepţia ministerului de finanţe, care prin sine are pâinea şi cuţitul şi care trebuie să avizeze aproape orice act normativ, nici o entitate guvernamentală (minister şi agenţie) cu rol integrator sau de sinteză nu este luată în seamă de celelalte ministere.

Totuşi, numărul agenţiilor guvernamentale au crescut, în loc să scadă. Ca şi al angajaţilor, ajuns la dimensiuni parazitare, în administraţia publică. Explicaţia este strict de ordin clientelar, fenomenul clientelar căpătând o mare extindere atunci când la guvernare a ajuns o coaliţie de partide. Algoritmul – adică împărţirea între partidele membre ale coaliţiei a posturilor în administraţia publică – a

sfârşit într-o excrescenţă a acesteia pentru a satisface diferitele şi contrariile presiuni din partea forţelor politice care susţineau parlamentar guvernul. Au fost înfiinţate agenţii guvernamentale spre a se mai găsi un post pentru reprezentantul uneia dintre forţele politice sau, şi mai rău, pentru a contrabalansa ori chiar compromite, prin diluarea actului de luare a deciziei, o altă structură ţinând, potrivit algoritmului, de o altă forţă de politică din coaliţie. Deşi, de la sfârşitul anului 2000, a venit la guvernare un singur partid, sperata „comprimare" a administraţiei publice nu s-a produs.

Fără absolut nici o problemă, dar evident cu un important efect binefăcător asupra bugetului, numărul agenţiilor guvernamentale ar putea fi redus la mai puţin de o treime, iar cel al angajaţilor în administraţia publică la mai puţin de jumătate. Dacă nu va fi însoţită şi de fapt prefaţată de o reformă instituţională, începând cu guvernul României, reforma economică nu va fi deloc.

Capitolul 4

Absența regulilor de joc

Determinat aproape integral politic, faptul că reforma nu merge în România şi că în consecinţă performanţa în economia românească nu se îmbunătăţeşte decurge nu doar din deficitul instituţional şi din împărţirea clientelară a resurselor, în locul realocării spre eficienţă a acestora, dar şi, în strânsă legătură cu acestea, din realitatea descurajantă că, deşi de la evenimentele din 1989 au trecut 12 ani, nici una practic din regulile de bază, indispensabile, ale economiei de piaţă n-au fost stabilite între principalii actori ai scenei politice, economice şi sociale româneşti: nici regulile în domeniul proprietăţii, nici cele (măcar în linii mari) ale rolului statului în economie, nici cele ale relaţiilor între oamenii politici şi oamenii de afaceri, nici cele ale raporturilor între stat şi mediul de afaceri, în particular între stat şi întreprinderile mici şi mijlocii, nici cele în privinţa poziţiei faţă de capitalul autohton şi respectiv capitalul străin. Totul a plutit şi pluteşte într-o ceaţă deasă, contraproductivă, reglementările sunt instabile, se schimbă mereu în funcţie de conjunctură şi coloraturi politice, deşi în aceste domenii un fir roşu ar trebui să existe asumat pe plan general. Timpul istoriceşte scurt nu poate fi invocat la nesfârşit, mai ales pe măsură ce trec anii. Cu atât mai mult cu cât, deşi mai târziu decât în alte ţări în tranziţie, alternanţa la guvernare s-a produs încă din 1996, iar în 2000 s-a închis ciclul politic complet în cadrul unei democraţii parlamentare, la putere revenind cei ce pierduseră alegerile anterioare.

4.1. Proprietatea, o problemă nerezolvată

Nici la 12 ani de la evenimentele din decembrie 1989 problema proprietății nu este rezolvată în România. Iar în segmentele în care reglementările au dispus o rezolvare, aceasta nu corespunde sau se află chiar în afara standardelor euroatlantice în domeniu. Nici nu contează dacă aceste standarde sunt bune sau rele, sunt adaptabile sau nu la condițiile concrete din țară, important este doar faptul că România, pretinzând apartenența la structurile euroatlantice, trebuie să asimileze respectivele standarde, chiar dacă nu-i plac, pentru că lumea euroatlantică nu va accepta derogări tocmai în materia proprietății care se află la baza sistemului său de valori.

Timp de şapte ani, primele guvernări Iliescu, din motive cel mai probabil ideologice, au blocat practic rezolvarea potrivit sistemului de valori occidental a problemei proprietății, adoptând unele reglementări chiar contrare şi care prin efectele create au împiedicat o soluționare adecvată ulterioară. Altceva nici nu era de aşteptat!

Cel mai mare eşec în problema proprietății l-a consemnat însă guvernarea cederisto-pedistă pentru că soluționarea problemei era un angajament al celor mai multe dintre forțele politice din coaliție.

Eşecul are cauze precise: 1) PD-ul d-lui Roman nu a avut în intenție, nu a dorit să rezolve problema proprietății, urmărind, dimpotrivă, sabotarea unei soluții ori de câte ori aceasta s-a înfiripat. A fost vorba de o abordare sistematică, programată, profesionist pusă la punct, care a fost de natură să scoată din joc România în cursa către Europa, tragicomic fiind faptul că abordarea a venit din partea unei formațiuni politice care, dacă ar fi fost să ne luăm după declarații, „dădea peste" de „europenism" şi de dorința de a vedea România în Europa. 2) Convenția Democrată, care îşi făcuse din problema proprietății stindard electoral, ideologic şi doctrinar, a ținut mai mult la putere, la scaunele ministeriale şi parlamentare, decât la problema pro-

prietății, acceptând toate jocurile, toate șantajele, toate fițele PD, în loc să rupă coaliția, nu la spartul târgului, ci din primul moment al identificării adevăratelor intenții ale PD, care s-au dezvăluit aproape încă de la început, și când inclusiv alte aranjamente parlamentare erau posibile. Să nu ne ferim a spune că pentru problema crucială a proprietății, de care depindea, în ultimă instanță, drumul spre Europa al României, merita și riscul unor alegeri anticipate, darămite niște scaune sau chiar fotolii parlamentare și ministeriale.

Deci să fie clar, țărăniștii, care au fost singurii ce au ținut-o cu problema proprietății, n-au nici o scuză, pentru că, de fapt și la urma urmei, ei au fost de vină pentru nereușită, întrucât atât au îndrăgit scaunele și fotoliile de patru ani încât au uitat de proprietățile de veacuri și pentru veacuri.

Nici dl Constantinescu, președintele României în acea perioadă, nu a fost mai breaz în domeniu. Pentru că trebuia să pună piciorul în prag încă din 1997, să forțeze clarificările și să nu accepte șantajul PD cu ruperea coaliției pentru a păstra himera stabilității cu care domnia sa defila prin străinătăți în numele unei iluzorii admiteri a României în NATO, care de altfel o iluzie s-a și dovedit!

Cât despre liberali – colegii țărăniștilor din Convenție – aceștia au avut o poziție ambiguă tocmai în materie de proprietate. Tocmai ei, pentru că proprietatea privată este temelia sfântă a liberalismului pe care se străduiesc a convinge că doresc să îl promoveze în România. Întârzierea nepermisă în întocmirea unei legi a caselor naționalizate, ambiguitatea unor prevederi ale acesteia și, mai ales, modul deliberat neclar în care Ministerul Justiției, pe care liberalii l-au avut în parohie, a elaborat și promovat Legea domeniului public, care lasă loc tuturor interpretărilor posibile și deci discreționismului politic, au făcut, din păcate, o glumă proastă din demersul liberal de schimbare a Constituției în sensul ca aceasta să garanteze, și nu doar să ocrotească, proprietatea privată.

În domeniul locativ, coaliția țărănisto-liberalo-pedistă nu a reușit să-și impună majoritatea parlamentară de care a dispus pentru a adopta o nouă reglementare legală care s-o înlocuiască pe cea moștenită de la regimul Iliescu. Această reglementare moștenită accepta de formă principiul retrocedării, dar îl limita în practică tocmai la cazul, cel mai puțin întâlnit, când fostul proprietar (sau moștenitorii săi legali) locuia (locuiau) în chiar spațiul locativ în cauză. Or, se știe, naționalizarea sau exproprierea nu s-au făcut de dragul actului în sine, ci tocmai pentru a-i alunga pe foștii proprietari din spațiile locative respective. Se putea, evident, alege o altă limitare, ca de pildă retrocedarea în natură doar a unei unități locative, iar pentru restul compensații spre a se evita problemele, desigur nu simple, de ordin economic, politic și social, generate de restituirea proprietăților locative. Absurditatea reglementării adoptate atunci nu se oprea însă aici. Reglementarea a dat dreptul celor ce stăteau, la apariția legii, în spații locative naționalizate, care aparținuseră unor proprietari identificați, să le cumpere, în ciuda revendicării lor firești de către aceștia proprietari. Trebuie subliniat că o asemenea reglementare legifera de fapt un furt; pentru că furt înseamnă a vinde cuiva ceva confiscat de la altcineva. De remarcat că nici Ceaușescu, care acționa în disprețul proprietății private, nu s-a încumetat la așa ceva.

Proiectul ministrului liberal de atunci al justiției de schimbare a acestor reglementări a căutat să împace și capra și varza și, încercând să facă politică, nici măcar liberală, a lăsat în ambiguitate problema proprietății locative care este o problemă de principii. Și la principii nu trebuie să existe neclarități. Liberalii au încercat de fapt să facă proiectul comestibil pentru PD, părând a nu înțelege că liderii de atunci ai acestui partid nu își vor fi dat niciodată votul favorabil în respectiva materie, întrucât nu avuseseră niciodată vreun gând să renunțe, în numele principiului restituției, la adierile confortabile ale propriilor locuințe pe care și le aranjaseră în cartierul Primăverii.

S-a căutat pe ultima sută de metri votarea legii cu ajutorul PDSR, dar s-a renunțat în mod onorabil întrucât PDSR, profitând de situație, introdusese amendamente care o făceau una de despăgubiri și nu de restituiri în natură.

Într-o ceață deasă continuă să se afle proprietatea administrației publice la nivel central, județean și local. În continuare, nu se știe în mod clar ce aparține domeniului public și ce aparține domeniului privat al statului și, în fiecare caz, la ce nivel se pune problema delimitării. Ce aparține de pildă în intravilan primăriei ca teren privat (înstrăinabil)? Care este regimul terenurilor sub care trec aducțiuni de apă sau canalizări? Cine răspunde de fapt de lacurile intravilane? Cui aparține de fapt terenul de sub și din jurul stâlpilor de înaltă tensiune? În ce relații poate intra primăria cu cei ce urmăresc să utilizeze imobile sau terenuri aparținând acesteia? Dincolo de abuzurile făcute, cazul Puzdrea, de acum celebru, ca și cel al schimburilor de terenuri în care este implicat MApN sunt subproduse semnificative ale neclarităților privind domeniul public. Abuzurile însele sunt încurajate de aceste neclarități.

Legea promovată în materie pe vremea coaliției cederisto-pediste nu a contribuit câtuși de puțin la eliminarea acestor neclarități. Pentru că, dincolo de corectele reglementări de principiu, legea s-a menținut în evazivitate în ce privește aspectele concrete. Cheia acesteia este o anexă, care ar fi urmat să inventarieze ceea ce trebuia să intre în domeniul public. Anexa, ascunzându-se în spatele complexității cazurilor din practică, înșiruie doar exemplificări de rezolvare și nu rezolvări concrete. Astfel încât, nu întâmplător, pentru o eventuală aplicare a prevederilor legii, Ministerul de Finanțe, care urma să elaboreze normele metodologice, a cerut inventarieri din partea autorităților locale, pe baza cărora abia să se stabilească regulile de delimitare a domeniului public. Totul a fost blocat în această fază. Dar, dincolo de acest lucru, rămâne faptul dramatic și cu totul negativ că se va lăsa la latitudinea autorităților administrațiilor publice la nivel central, județean sau local

decizia de reglementare finală, care poate fi influențată neprincipial de interese personale sau de grup. În timp ce tocmai evitarea caracterului discreționar este cheia unei legi bune în România.

Ce să mai vorbim de tragedia care există în domeniul proprietății industriale privatizabile! Prin legi adoptate în 1990 şi 1991, capitalul privatizabil, din acele întreprinderi de stat rebotezate „societăți comerciale", a rămas fără stăpân, în urma aşa-zisei retrageri a statului din funcția de administrator, care a fost confundată, mai degrabă în mod deliberat decât involuntar, cu abandonarea autorității proprietarului, ceea ce a declanşat un grav proces de disoluție şi degradare, care se desfăşoară întotdeauna acolo unde şi atunci când nu există stăpân. Să ne mai mirăm că întreprinderile fără stăpân au pierderi şi arierate? Păi dacă tot nu răspunde nimeni, atunci ar trebui să fii chiar prost să nu produci pierderi şi să-ți achiți cumva datoriile. Şi rămâne un fapt că guvernarea cederisto-pedistă, deşi a modificat legile privatizării în mai multe rânduri, nu s-a atins de problema crucială a lipsei de stăpân în întreprinderile de stat privatizabile. Explicația n-a putut-o constitui decât faptul că forțele politice din coaliție, la fel ca acelea de dinainte de 1996, nu au fost de fapt interesate în a clarifica problema, considerând probabil că tocmai ambiguitățile le pot fi mai de folos.

Astfel că de fapt coaliția cederisto-pedistă a lăsat, la sfârşit de mandat, regimul proprietății în aproape acelaşi stadiu în care l-a găsit la început de mandat, pentru că, sumarizând, o lege normală a imobilelor naționalizate nu a fost aprobată, legea restituirii în funciar nu a apucat să fie aplicată, devenind obiect de modificat în următoarea structură parlamentară, aplicarea reglementărilor în ce priveşte delimitarea domeniului public a fost lăsată sub incidența ruinătoare a discreționismului, clientelismului şi corupției, iar proprietatea industrială privatizabilă a rămas în continuare fără stăpân, obstacol suplimentar în calea privatizării.

Revenirea la guvernare a PDSR în urma alegerilor din noiembrie 2000 a avut efectul aşteptat. Coerenţa unei guvernări monocolore şi-a spus cuvântul, reglementarea unor probleme ale proprietăţii putând fi obţinută dar – probabil din aceleaşi veşnice motive ideologice, deşi evident este vorba şi de considerente politice, electorale şi clientelare – unele soluţii în imobiliar şi în funciar sunt în contradicţie cu filozofia occidentală a proprietăţii.

Noua lege în imobiliar, nici măcar nu este ceea ce spune că ar fi: o reglementare a restituirii imobilelor luate, în diferite forme, dar cu japca, de către regimul comunist. Printr-un noian de excepţii şi condiţionări, restituirea în natură este limitată în practică şi înlocuită cu potenţiale despăgubiri. Astfel că, în forma existentă, legea restituirii în imobiliar este mai degrabă o lege a despăgubirii.

Explicaţia pentru care parlamentarii au preferat retrocedării în natură despăgubirea este simplă. Mulţi dintre ei înşişi, precum şi apropiaţi ai lor sau acoliţi şi clienţi ai partidelor din care fac parte stau în case naţionalizate, pe care nici nu gândesc să le părăsească în favoarea proprietarilor de drept. Sunt parlamentari de prin tot spectrul politic, şi atunci de ce să nu se acorde despăgubiri, că tot nu le plătesc parlamentarii în sine, ci populaţia, prin bugetul de stat! Populaţia fără vreo vină!

Poate cel mai grav, textul consfinţeşte furtul legiferat anterior, admiţând ca fapt împlinit cumpărarea, potrivit legii adoptate de PDSR în timpul guvernării precedente, a spaţiilor locative naţionalizate de către cei ce, la apariţia legii respective, stăteau în ele, în ciuda revendicării lor de către proprietarii identificaţi.

Şi explicaţia nu este alta decât tot aceea că atâţia parlamentari şi clienţi ai partidelor lor se lăfăie în case naţionalizate pe care chiar le-au cumpărat pe nimica toată, în deplină cunoştinţă de cauză că o fac în pofida oricăror norme ce pot reglementa proprietatea privată. Aruncând rezolvarea problemei proprietăţii în cârca despăgubirilor, clasa politică românească, social-democrată sau liberală,

face pe generoasa pe seama banului public, adică pe seama nu a banului propriu, ci a banului altuia! Un tânăr din România actuală, care şi aşa este oprimat de lipsa de perspectivă şi de salariile execrabile, are astfel încă şi mai multe motive să o şteargă din ţară, pus să plătească pentru ceva în legătură cu care nu are absolut nici o vină! Proprietatea confiscată de comunişti trebuie recunoscută şi orice poate fi retrocedat în natură trebuie să fie retrocedat! Dar despăgubirile, dacă apare cazul, trebuie să fie simbolice, completamente simbolice! Pentru că, pur şi simplu, ar fi plătite nu de cei vinovaţi, ci de cei absolut nevinovaţi şi pe deasupra şi foarte săraci!

Modificările la legea restituirii pământurilor – îndeosebi limitarea la proba cu acte (prin neacceptarea probei cu martori) pentru situaţia din 1945 – exclude de la restituire către foştii proprietari foarte multe terenuri, îndeosebi forestiere a căror expropriere sau confiscare nu s-a făcut cu acte. Deşi evident aceste modificări sunt de natură a simplifica şi operaţionaliza aplicarea legii – fapt fără îndoială important pentru că întârzierea în restituţie a blocat formarea unei pieţe a pământului – soluţiile alese defavorizează proprietarii de drept înaintea deschiderii noii pagini în istoria administrării pământurilor în România după o jumătate de secol de sfidare şi desfiinţare a proprietăţii private. Noile reguli, care sunt ale unei economii de piaţă şi care includ ca element de bază vânzarea-cumpărarea pământurilor deţinute în proprietate privată, nu sunt puse în discuţie practic de nimeni în România. Numai că noile reguli ale jocului trebuiau să înceapă să funcţioneze pornindu-se de la o situaţie cât mai justă posibil, incluzând restituiri către proprietarii în drept, pe baza stărilor de lucruri de dinaintea comunismului, pentru a nu se petrece şi în funciar ceea ce s-a întâmplat deja în imobiliar, ca statul să privatizeze către noi proprietari ceea ce a aparţinut altora. Privatizarea IAS-urilor fără o justă restituire prealabilă nu prezintă nici o deosebire faţă de posibilitatea dată

chiriaşilor de a-şi cumpăra locuinţele în care stăteau dar care aveau proprietari identificaţi.

În ce priveşte pădurile, menţinerea lor în cât mai mare măsură în proprietatea statului – care a fost probabil urmărită prin coborârea ştachetei restituirilor – are anumite raţiuni, dar experienţa mondială în domeniu dovedeşte că nu proprietatea este problema, ci un regim forestier precis şi sever în administrarea judicioasă şi ecologică a pădurii. Iată aici o altă hibă a abordărilor politice din România: în loc ca mai întâi să se impună un asemenea regim forestier care să fie adaptat noilor reguli ale economiei de piaţă, s-a pus carul înaintea boilor trecându-se la reglementări de privatizare, care au stimulat defrişările, atât din partea administraţiilor forestiere de stat care urmau să cedeze suprafeţele, cât şi din partea proprietarilor privaţi, potenţiali sau eventual ajunşi chiar în posesie, care s-au grăbit să-şi valorifice deţinerile.

Deşi guvernarea de după 2000 consideră probabil că, prin adoptarea legii în imobiliar şi modificarea legii de restituire a pământurilor, în România s-a încheiat reglementarea proprietăţii, această reglementare s-a făcut la o ştachetă scăzută mult sub normele euroatlantice. În imobiliar şi funciar există şi prevederi contrare acestor norme. Iar ambiguitatea legislaţiei în delimitarea domeniului public şi deci discreţionismul care domneşte în această materie, precum şi aiureala totală din sfera proprietăţii industriale privatizabile, practic deja imposibil de înlăturat, rămân impedimente majore pe calea reformei şi asigurării cadrului funcţionării unei economii de piaţă.

Trebuie să fie limpede că nu este neapărat nevoie ca problema proprietăţii să fie rezolvată. Se poate merge în continuare aşa cum s-a mers. Atâta doar că s-ar impune reconsiderări în legătură cu preconizata integrare euroatlantică a României, pentru care politicienii români în principiu se pronunţă aproape la unison. Lumea euroatlantică are la bază proprietatea în sistemul de valori, ca un fel de lucru sfânt într-o religie. Nu este deloc sigur că această

lume şi agreează apartenenţa României, dar este sigur că, dacă România nu acordă acelaşi statut proprietăţii în sistemul de valori – promovând restituirea proprietăţii private şi clarificând regimul proprietăţii privatizabile – lumii, spre care spunem că vrem să ne îndreptăm, îi va fi oferit cel mai sigur pretext să ne spună că nu avem ce căuta acolo. Şi, oricum, politicienii români pot, fără îndoială, să persevereze pe calea nerezolvării problemei proprietăţii, dar atunci ar trebui să o lase mai moale în declaraţiile lor în care spun că doresc integrarea euroatlantică a României.

4.2. Rolul statului: confuzii ruinătoare

O confuzie ruinătoare există în ce priveşte rolul statului în economie. Problema este desigur controversată. Şi chiar dacă în diferitele economii de piaţă dezvoltate de succes sunt asumate în comun câteva linii principale în domeniu, există o paletă de o mare diversitate în concret în viaţa economico-socială a acestor ţări. Şi oricum, în practică, rolul statului în economie nu se poate articula decât în timp.

Dar câteva reguli ale jocului, minim necesare, se cuveneau a fi stabilite în măsura în care s-a acceptat trecerea de la economia de comandă la o economie de piaţă şi de la proprietatea colectivă la proprietatea privată. Poate la fel de important, reguli minim necesare se impuneau pentru ca procesul să nu degenereze într-o disoluţie a statului şi instituţiilor sale, risc care se contura cu atât mai mult cu cât procesul era asociat în mod obiectiv cu democratizarea tuturor laturilor vieţii politice şi sociale. Lipsa de reguli minime a dus treptat la o disoluţie fără precedent a statului, la o criză majoră a autorităţii. Statul devenit mereu mai sărac şi mai slab în a face faţă menirilor sale minime nu numai a ajuns ţinta devalizărilor sistematice în numele libertăţilor economice, dar a şi încetat să mai poată fi garantul libertăţilor politice şi sociale dobândite de populaţie.

Totul a pornit încă din 1990. Pe când opoziția de atunci părea total acaparată de sloganul cu obiectiv imprecis „Jos comunismul!", FSN-ul d-lor Iliescu şi Roman a găsit cea mai teribilă armă de păstrare intactă şi fără griji a temeliilor economice ale trecutului. În numele descentralizării şi debirocratizării, s-a decis decuplarea statului-patron de statul-autoritate publică. Teoretic era corect. Statul nu trebuie să fie administrator direct al economiei, pentru că s-a dovedit cel mai prost gestionar. Mai ales în România comunistă. Demersul FSN-ist îşi asuma menirea de a corecta aberațiile în alocarea resurselor derivând în această administrare, rezervând guvernului doar rolul de a reprezenta statul ca autoritate publică. Adică, în plan economic, de a fi agent fiscal, colector de fonduri din impozite şi taxe pentru finanțarea cheltuielilor social-culturale şi de apărare, lăsând administrarea economică a întreprinderilor proprietate de stat în seama conducerilor lor însele. Legea de organizare a societăților comerciale din iulie 1990 a reglementat tocmai autonomia gestionară a acestora. Adevărata intenție a puterii postdecembriste s-a văzut însă curând, de îndată ce noul stat-autoritate publică a fost în situația, la sfârşit de an, să dea socoteală de gestionarea banului public. S-a prezentat un buget, care era exclusiv al statului autoritate publică, adică, pe de o parte, veniturile din impozite şi taxe, iar pe de altă parte, cheltuielile pe destinații ale acestor resurse. Dar statul-patron a fost pur şi simplu făcut uitat. Dintr-o dată, nici un cuvânt despre gestiunea proprietății de stat, care era supercopleşitoare în economie, şi care în mod normal, ca proprietate publică, făcea obiect de raport public. Şi de atunci – situație ce nu exista nici pe vremea lui Ceauşescu – nu se mai ştie public ce se întâmplă cu statul-patron. Nimeni nu mai prezintă un cont final anual al acestuia: ce vânzări mai realizează, cât cheltuieşte, dacă mai înregistrează sau nu profituri, cam câte impozite plăteşte statului-agent fiscal şi cam cu cât acesta din urmă, ca titular de buget, este nevoit cu banul public să întrețină statul-patron. Sub paravanul acestei in-

transparenţe asupra economiei publice pentru care nu se dă seama public, se puteau însă desfăşura – şi se desfăşoară – manevrele pentru subvenţionarea camuflată a atâtor şi atâtor industrii falimentare şi, vai, atâtea furturi!

Dar probabil cea mai nefericită, având în vedere implicaţiile pe termen lung, dintre măsurile iniţiate pe vremea guvernării Iliescu–Roman a fost cea privind concepţia în care urma să aibă loc în România procesul de privatizare. Derularea acestui proces a fost încredinţată unui număr de şase instituţii birocratice: cinci Fonduri ale Proprietăţii Private, care se ocupau de gestionarea părţii de 30% din capitalul societăţilor comerciale cu care prin lege erau împroprietăriţi gratuit cetăţenii adulţi ai ţării, gestiune ce avea să se exercite până când aceştia intrau în posesia acţiunilor propriu-zise ale întreprinderilor, şi Fondul Proprietăţii de Stat care urma să se ocupe, ca reprezentant al statului, de vânzarea treptată a celorlalte 70 de procente din capitalul societăţilor comerciale ce rămâneau până la privatizare în posesia statului. Nu trebuie să fii specialist pentru a sesiza că privatizarea astfel concepută nu putea fi nici rapidă şi nici măcar operaţională, fiind pe mâna unor instituţii care – în ultimă instanţă – nu aveau absolut nici un interes în promovarea procesului. Pentru FPS privatizarea însemna propria dispariţie, iar pentru FPP-uri ajungerea cetăţenilor în posesia propriu-zisă a acţiunilor semnifica încetarea activităţii lor fără griji şi fără probleme pe seama gestiunii proprietăţii cetăţenilor. Realitatea este că instituţiile privatizării postdecembriste au fost inventate ca o încercare de centralizare şi controlare a procesului de privatizare. Or, încercarea de a centraliza un proces care era prin natura sa de descentralizare nu putea duce decât la opinteli, la înfrânări şi – fundamental de subliniat – la reuşite doar acolo unde intervin culisele. Iată sursa instituţională a sistemului clientelar în care a degenerat procesul de privatizare în România.

Încă şi mai grav, prin statutul incert al instituţiei (FPS) creată în principiu spre a reprezenta statul-patron

(conceput ca acționar și nu ca proprietar cu răspundere, ca simplu «privatizator» al acțiunilor deținute și nu ca administrator al capitalului de stat privatizabil până la privatizare) s-a parafat confuzia, voită sau nu, dar păguboasă dintre retragerea statului din funcția de administrator și abandonarea autorității proprietarului, ceea ce s-a dovedit pe zi ce trecea mai dezastruoasă, până în punctul în care consecințele au devenit iremediabile.

La vremea sa, guvernul Văcăroiu a încercat o reparare de pe poziții etatiste a marii greșeli făcute de guvernul Roman, care a acordat autonomie gestionară întreprinderilor de stat fără contrapartida delegării responsabilităților de gestiune, ceea ce le-a aruncat pe acestea într-o gravă criză de autoritate, care a amplificat nebănuit corupția, degradarea, delapidarea. Încurajându-i pe directori să ia frâiele și dându-le împuterniciri și întăriri de pe la ministere – fără a le și cere, ca și dl Roman, ceva în schimb – dl Văcăroiu mai mult a stricat decât a corectat. Reinvestiți cu autoritate, dar neavând nici o obligație, directorii întreprinderilor de stat, copleșitor majoritare în industrie, au instaurat un fel de dictatură tacită a imobilismului care, având și oblăduirea de la centru, a blocat aproape complet impulsul spre schimbare. Mai ales că de grija de a scoate oamenii în șomaj îi scutea guvernul, iar de creșterea propriilor salarii se ocupau propriile sindicate. Și cu câteva „SRL-uri căpușe", ce desfăceau produsele întreprinderii de stat la care erai director, puteai deveni multimilionar și apoi multimiliardar fără eforturi. La ce bun, în aceste condiții, reformă și, ce să mai vorbim, de vreo luptă pentru reformă?!

Algoritmul guvernării țărănisto-liberalo-pedistă a dat lovitura finală. După care, nici dacă s-ar fi vrut, nu se mai putea face nimic.

4.3. Agresiunea politicului asupra afacerilor

O confuzie nu mai puțin păguboasă domnește în relațiile dintre oamenii politici și oamenii de afaceri. Un serios

conflict pare să opună întreprinzătorii privaţi, mai mult sau mai puţin în ansamblul lor (mici, mijlocii sau mari), întregii clase politice, indiferent dacă la putere sau din opoziţie, care este acuzată că nu a manifestat şi nu manifestă nici o preocupare pentru stimularea iniţiativei private, pentru încurajarea investiţiilor, pentru dezvoltarea economiei. Este real sau doar aparent acest conflict? Fapt este că mediul de afaceri în România s-a arătat neprietenos, copleşit de proceduri administrative şi juridice greoaie, că sistemul legislativ s-a dovedit instabil şi complicat, iar fiscalitatea nestimulativă şi mereu mai împovărătoare, că administraţia publică în toate verigile ei a fost şi este coruptă şi clientelară, cu totul dependentă politic şi subordonată intruziunilor din partea forţelor politice.

O perioadă, în mod evident, oamenii de afaceri din România au preferat acţiunea din umbră, susţinând acei politicieni pe care îi credeau în măsură să contribuie la promovarea climatului de afaceri şi capitalului autohton. Şi, nu este nici un secret, că susţinerea s-a îndreptat către oamenii politici aflaţi, într-un moment sau altul, la putere, pentru că aceştia deţineau decizia şi puteau face ceva.

Deoarece s-ar putea să fi mizat de prea multe ori pe cai morţi, oamenii de afaceri au schimbat la un moment dat foaia şi au ieşit în arenă, desigur în faţa gravului declin economic, dar probabil şi considerând că nu mai au de fapt exact pe cine miza. Mesajul transmis a fost clar : oamenii de afaceri nu mai sunt dispuşi să cauţioneze oamenii politici, indiferent din ce parte a spectrului parlamentar, care nu vor lua măsuri pentru schimbarea tendinţelor negative din economie.

Poate încă şi mai mult. Dependenţa economicului de politic, menţinându-se aproape totală, a devenit deranjantă pentru oamenii de afaceri, chiar şi pentru cei ce s-au ridicat tocmai în umbra sistemului politic clientelar sau pur şi simplu folosindu-l din plin. Oamenii de afaceri ar dori de-acum, în marea lor majoritate, altceva decât a fost şi este, deşi cerinţele lor nu sunt încă clarificate, chiar dacă

organizaţiile lor cred că au identificat precis ceea ce clasa economică ar considera nu numai dezirabil dar şi posibil. Sunt mulţi care ar fi gata ca cerinţele să se oprească unde se află posibilităţile economiei în momentul de faţă şi, deci, să se limiteze la o precizare şi stabilizare a regulilor jocului cu statul român, în timp ce nu sunt puţini şi destul de influenţi cei care împing solicitările spre obţinerea din partea statului a unor facilităţi, care ar reprezenta un fel de recapitalizare pe seama bugetului, imposibil însă de suportat de către acesta, şi cu consecinţe mai degrabă negative decât pozitive pentru dezvoltarea economiei, având în vedere tocmai stadiul de la care se porneşte.

Ca fond comun însă, şi unii şi alţii se întâlnesc deocamdată în a pune la zid clasa politică, pentru că atât absenţa facilităţilor, cât şi aservirea politică a regulilor jocului sunt plasate în cârca acesteia.

Este evident că un conflict – probabil puţin uzual în economiile de piaţă – a apărut şi s-a adâncit în România. Contrar aşteptărilor, generate de ceea ce se întâmplă prin economiile de piaţă cu vechi stadii, oamenii de afaceri români nu se găsesc în situaţia de a avea oameni politici care măcar să le facă auzite clar poziţiile, darămite care să fie propulsaţi politic tocmai de cercurile economice pentru a le reprezenta şi promova interesele.

Experienţa istorică a dezvoltării capitalismului arată că transformarea politicienilor în purtători de cuvânt ai grupurilor de oameni de afaceri apare ca o soluţie de excepţie, care se manifestă în situaţii şi cazuri-limită. În mod curent, nici nu este nevoie de aşa ceva. Pentru că, în profunzime, se formează în timp o ţesătură de relaţii între principalele grupuri de presiune economică şi principalii actori politici care, în cadrul unui joc politic şi social în general acceptat şi respectat, asigură promovarea intereselor economice şi sociale diferite, adesea disjuncte, prin permanenta lor confruntare, prin dezechilibrări şi reechilibrări de la o perioadă la alta.

În România nu a existat timp pentru aşa ceva. Au trecut doar 12 ani de la răsturnările din decembrie 1989, de la declanşarea procesului de trecere în principiu de la o economie de comandă, bazată pe proprietatea tuturor şi deci a nimănui, la o economie de piaţă bazată pe proprietatea privată. Actualele relaţii confuze, neaşezate, între oamenii de afaceri şi oamenii politici nu trebuie să mire însă, având în vedere, îndeosebi modul în care a avut loc trecerea la noua organizare economică şi mai ales preluarea în proprietatea privată. Calea politică a fost cea mai simplă, cea mai directă şi deci cea mai uzitată.

Se evidenţiază că foarte mulţi politicieni sunt implicaţi într-o gamă variată de activităţi economice sau aflate într-o conexiune marginală cu acestea. Se demonstrează că, în general, implicarea oamenilor politici în interes personal în economie este precedată de afirmarea politică. După accesul la sfera politică, indivizii se orientează spre economie, şi mult mai rar invers. Activităţile economice – desfăşurate de regulă în numele asigurării independenţei financiare necesare ca suport al unui act politic de natură să contribuie la bunăstarea naţiunii – îi fac însă pe politicieni mai degrabă prizonierii unor reţele clientelare şi îi împiedică să identifice problemele publice reale şi cu adevărat importante, expediindu-i în soluţii parţiale, adeseori arbitrare.

Alternanţa la guvernare după alegerile din 1996 – important exerciţiu pentru consolidarea democraţiei în România – nu a adus sperata, poate nejustificat sperata, clarificare în aşezarea raporturilor dintre oamenii politici şi oamenii de afaceri. Şi este de avut în vedere îndeosebi acea aşezare de raporturi care să fie în beneficiul dezvoltării economiei. Sub unele aspecte, lucrurile în domeniu s-au complicat şi confuzionat încă şi mai şi, dar sunt multe alte aspecte care s-au limpezit, probabil definitiv, chiar dacă nu în sensul dorit de una sau alta din părţi. Şi, de asemenea, au apărut o serie de probleme, deocamdată nerezolvate, în jurul cărora, indiferent că se va dori sau nu, se va aşeza vi-

ntoarea țesătură a raporturilor dintre oamenii de afaceri și oamenii politici.

Deși multora nu le place afirmația, guvernările de dinainte de 1996 au lăsat oamenilor de afaceri două poveri, chiar dacă foarte mulți dintre ei nu recunosc, care i-ar fi apăsat greu pe termen lung, mult mai greu decât dificultățile de alt tip ce i-au confruntat în practică după 1996. Prima o reprezenta ostilitatea profundă din partea populației, legată de faptul obiectiv că se îngăduise ca foarte multe averi să fie făcute la marginea legii, ostilitate cu un impact distructiv pe termen lung. A doua o constituia impresia falsă a întreprinzătorilor privați înșiși că afacerile se pot face mereu și mereu pe seama statului, ceea ce le-ar fi creat acestora pe termen lung un handicap competitiv aproape de nedepășit.

În perioada primelor guvernări Iliescu, autoritatea publică, indiferent în care dintre segmentele ei (poliție, procuratură, justiție) – în afara unei vorbării despre respectarea legilor și lupta împotriva corupției – a lăsat de fapt lucrurile să curgă așa cum au curs. Cum se derula acest proces, de-acum știm foarte bine. Cadrul legal pentru a înfrunta, în noile condiții ale unei economii de piață născânde, libertățile dobândite prin abandonarea economiei de comandă, nu exista. Și nici nimeni nu s-a grăbit să-l pună la punct. Apetitul pentru încălcarea legilor, chiar și a celor insuficiente care existau, a crescut pe măsură ce s-a dovedit, pe de-o parte, că fără bani nu se mai poate face nimic, iar, pe de altă parte, că împotriva încălcării legilor nu se face nimic. Atitudinea complice a unora din cei ce urmau să păzească societatea de aceste fenomene – organe de control, de cercetare, de instrumentare și de judecată – a imprimat un ritm aiuritor evaziunii fiscale și valutare, contrabandei. Avutul public a fost pur și simplu asaltat și aproape secătuit.

De mult se constatase că unica soluție viabilă de a opri distrugerea avutului public era privatizarea, adică de a-l încredința particularilor spre a-l salva fizic. Căci, totuși,

privații nu se lasă unul pe altul să se fure unul pe altul, dar sunt mulți care nu pregetă s-o facă, uneori chiar unindu-și forțele, în ce privește avutul statului. Cu toate acestea, privatizarea în perioada până în 1996 a fost, din păcate, tergiversată. Iar dacă s-a făcut – atât cât s-a făcut – a fost întreprinsă cu prioritate în forme de tip populist care nu ofereau șanse de succes pe termen lung. Facilități speciale au fost legiferate pentru privatizări către salariații întreprinderilor și conducerile acestor întreprinderi prin așa-numita metodă MEBO. Rezultatele – de altminteri previzibile – nu indică reușite. Previzibilitatea unor asemenea rezultate era legată și a fost confirmată de absența resurselor pentru retehnologizări, de lipsa de autoritate a proprietarului difuz, nepersonalizat. În majoritatea lor, întreprinderile privatizate prin MEBO nu numai că nu au câștigat în competitivitate, tocmai din cauza faptului că nu s-au putut retehnologiza, dar nici măcar nu au reușit să-și plătească datoriile pe care noii proprietari le contractaseră exact pentru a putea cumpăra întreprinderile! Aceleași probleme le au întreprinderile trecute prin programul, prin sine populist, de privatizare în masă. Din păcate, din diferite motive, nici privatizările pe bani către capitalul autohton nu prea s-au impus prin forța exemplului. În multe cazuri, a fost vorba de facilități directe sau indirecte acordate pentru dobândire (prețuri derizorii, acordări de credite în regim preferențial sau în sfidarea oricăror norme de prudențialitate bancară). Dar, după o efervescență pasageră, multe afaceri au clacat. Aceeași absență a fondurilor pentru retehnologizări și-a spus pe termen lung cuvântul. Dar, în atâtea cazuri, s-au adăugat incapacitatea managerială și tentația noilor patroni de a folosi capitalul pentru îmbogățire rapidă, în dauna atribuirii unei funcții sociale acestuia prin investiții.

Suspiciunile de clientelism politic planau peste tot în mod inerent. Băncile și-au adus din plin contribuția, în unele cazuri determinantă, dând împrumuturi fără respectarea normelor asiguratorii minime de creditare. De la un moment dat, apăruseră capitaliști care nici măcar nu se mai

îndau că au început doar cu 100 de lei, restul datorându-se spiritului lor întreprinzător, ci unii care, prin adevărate cadouri primite de la bănci, porniseră, încă de la bun început, cu miliarde. Ceea ce putem spune că a constituit poate o originalitate românească în domeniu.

Realitatea este că pe vremea guvernărilor de până în 1996 banul public a stat cu generozitate la dispoziția celor cu mai mult sau mai puțin spirit antreprenorial, dar cu mare apetit de îmbogățire rapidă, pe bazele clientelismului politic: avuție publică pur și simplu făcută cadou (ca în cazul așa-numitelor FPP-uri); largheță în acordarea de credite bancare fără garanții și perspective de recuperare; distribuiri, mai mult sau mai puțin disimulate, de felii din exporturi și importuri; vânzări de întreprinderi sau active subevaluate; devalizări fizice ale avutului public; atitudini complice ale celor chemați să asigure respectarea legilor și atâtea altele.

Să nu ne mirăm că se instaurase un mediu cu totul ostil față de „privatizați", asociați cu hoții de drumul mare. Și să nu ne mirăm că oameni de afaceri sau pretinși oameni de afaceri ajunseseră să considere că totul este posibil și totul li se cuvine.

Guvernarea de după 1996 a contribuit mult la discreditarea încă și mai severă a clasei politice în ochii populației. Rezultatul alegerilor din noiembrie 1996 a fost cel care a fost și pentru că guvernanții de până atunci au fost penalizați pentru pasivitatea față de situația anterior menționată. Noii guvernanți au promis că nu vor mai lăsa lucrurile așa, ci vor ataca, nu doar în vorbe, ci și în fapte, corupția și ilegalitatea. Totul a rămas însă la nivelul de vorbe și nu de fapte din acest punct de vedere.

Dimpotrivă, bătălia pentru împărțirea resurselor a luat o amploare mult mai mare. Imaginea care s-a conturat pentru populație a fost că bătălia a căpătat aspecte cu mult mai pregnante și aceasta din cauza nefericitului „algoritm", care a reprezentat cheia guvernării în coaliție și care a însemnat de fapt distribuirea între forțele aliate, în funcție

de reprezentarea lor parlamentară, a tot ceea ce avea legătură cu gestiunea şi alocarea resurselor: portofoliile ministeriale, posturile în administraţia publică, în structurile executive şi în administrarea proprietăţii industriale, agricole şi bancare de stat, în instituţiile privatizării. Spectacolul jenant al apariţiei unor nou-veniţi la tain, încă şi mai înfometaţi, a anulat speranţa a nu puţini că „ăştia ar putea fi altfel decât ăilalţi" şi, tocmai prin acest fapt, a aruncat o grea anatemă asupra întregii clase politice căreia i s-a pus eticheta „toţi sunt de fapt la fel".

Gestiunea economică evident incompetentă a guvernărilor în coaliţie a antrenat numai nefericiri pentru oamenii de afaceri români, pentru capitalul autohton pe termen scurt. Nu acelaşi lucru se poate spune însă despre impactul pe termen lung. Cu cât a crescut oprobriul asupra clasei politice, a scăzut ostilitatea faţă de întreprinzătorii privaţi, trecuţi treptat ei înşişi în rândul victimelor politicienilor, ceea ce reprezintă un câştig enorm în perspectivă. Ancoraţi în imediat, mulţi oameni de afaceri nici nu realizează această formidabilă răsturnare. Scoaterea, într-o perioadă atât de scurtă, a oamenilor de afaceri de pe lista „băieţilor răi" şi includerea lor pe lista „băieţilor buni" este o cucerire pe termen lung care nu merită să fie pierdută. Şi care, dimpotrivă, este necesar să fie consolidată prin întărirea funcţiei sociale pe care oamenii de afaceri trebuie să o dea capitalului lor. Şi, nu în ultimul rând, defilând şi afişându-se tocmai cu oamenii de afaceri care se pot prezenta cu o funcţie socială solidă a capitalului lor.

În noul context, în timp ce asaltul oamenilor politici asupra economiei va continua, deşi pe termen lung cu mereu mai puţin succes în practică, interesul pe termen lung al oamenilor de afaceri ar trebui să fie tocmai evitarea intrării directe, ca persoane în sine, în politică. Imaginea publică a multor oameni de afaceri cu reuşite în asigurarea funcţiei sociale a capitalului lor ar trebui ferită de implicări directe în politică. Probabil însă, dependenţa încă hotărâtoare a economicului de politic îi va îndemna, dimpotrivă,

pe mulţi să se implice în politică. Nu se va rezista acestei tentaţii, cu atât mai mult cu cât sunt atâţia oameni de afaceri care, cu experienţa managerială deja dobândită, se consideră mai în măsură să exercite gestiunea treburilor ţării decât au făcut-o politicienii până acum.

Probabil, alegerile din anul 2000 – care au prilejuit un adevărat asediu al oamenilor de afaceri spre politic, în prelungirea celui al politicienilor spre afaceri – a fost totuşi ultima confruntare electorală cu o asemenea caracteristică. După aceea, apele se vor alege. Căci dacă nu se vor alege, România nu va avea profesionalism nici în afaceri nici în politică.

Al doilea mare impact pozitiv pe termen lung al guvernării din perioada 1996-2000 pentru oamenii de afaceri a fost că, în condiţiile constrângerilor severe în care vrând-nevrând a avut loc această guvernare, s-a produs o primă selecţie naturală binefăcătoare în rândurile întreprinzătorilor privaţi români.

Sacul golit a fost o realitate economică a perioadei de după 1996. Şi ar fi fost, oricine s-ar fi găsit la guvernare. Puţinătatea tortului de împărţit, precum şi viteza ameţitoare postdecembristă a distribuţiei clientelare au dus repede sacul la fund. Avuţia naţională neîmpărţită a ajuns ciuruită precum „schweitzer-ul" de datoriile acumulate şi neplătite, iar banul public a fost epuizat prin angajarea de cheltuieli interne şi externe mult peste veniturile posibile.

A apus de fapt o epocă, greu de presupus că se va mai întoarce. Capitalul autohton a rămas de fapt în situaţia de a merge mai departe bazându-se doar pe forţele proprii şi pe piaţa realmente existentă. Aducerea conturilor statului cât de cât în echilibru – care a căzut pe capul guvernelor Ciorbea şi apoi Radu Vasile şi Isărescu şi ar fi căzut pe capul oricui altcuiva ar fi fost în locul acestora, pentru că venise timpul – a blocat stipendierea capitalului autohton, a stopat dezvoltarea acestuia pe o asemenea cale. Deşi dacă vorbim de victime, tot populaţia a fost aceea care a achitat nota de plată, prin strângerea curelei, pusă în evi-

dență de prăbușirea consumului. Ceea ce a amplificat, însă, constrângerile capitalului autohton, care s-a văzut nu numai cu un acces îngreunat la banul public, dar și cu o piață în restrângere. O situație nouă s-a creat : pentru prima dată, capitalul privat postdecembrist s-a confruntat cu condiții competiționale grele. Cei cu adevărat buni s-au descurcat. Cei obișnuiți să ia totul de-a gata din banul public s-au năpustit foc și pară pe statul român, forțând facilități, îndeosebi în domeniul fiscalității profitului și taxelor vamale, pe care bugetul nu le poate însă susține. Admițând însă că bugetul ar prelua sarcina recapitalizării agenților economici privați, sursa de finanțare a acestei recapitalizări nu o poate constitui decât fie direct populația, fie indirect tot populația. Și avantajul pentru agenții economici privați ar fi înșelător, întrucât consumul populației, și așa comprimat serios în ultimii ani, ar scădea și mai mult. Și agenții economici privați ar avea eventual posibilități financiare să producă mai mult, dar nu ar avea și pentru cine. Ei trebuie să accepte realitatea, indiferent dacă le place sau nu le place, că problemele lor din ultimii ani au fost determinate în principal de restrângerea pieței și nu a facilităților.

Capitalul privat ar trebui să reflecteze serios dacă facilitățile de la buget constituie, în situația actuală a economiei, într-adevăr ieșirea din problemele care îl constrâng și dacă nu cumva această ieșire o reprezintă mai degrabă forțarea unui deficit bugetar cât mai strâns, care să elimine factorul ce împinge de fapt dobânzile mult dincolo de rata inflației și omoară astfel economia reală.

4.4. Sectorul privat nu trebuie să depindă de stat

Pentru întreprinzătorii privați, introducerea facilităților ridică și întrebarea dacă este bine ca sectorul privat să-și lege dezvoltarea nu doar de starea pieței, ci și de contribuții bugetare, ceea ce ar duce la o artificială, dar periculoasă, dependență de stat.

De fapt, în legătură cu aceasta se pune problema mai generală a relațiilor întreprinzătorilor privați cu statul român, a regulilor jocului care să guverneze aceste raporturi. Nu există clișee unice în acest sens. Dar, ținând cont de experiența contraproductivă din România, determinată tocmai de dependența masivă a economicului de politic, cel mai nimerit este de a se evita orice consfințește și întărește această dependență. Dimpotrivă, scopul urmărit trebuie să fie înlăturarea acestei dependențe. Cadrul de mișcare al economicului trebuie să fie cât mai puțin condiționat de politic. Într-o țară clientelară ca România este singura soluție. Un cadru cât mai puțin reglementat are șanse de a funcționa mai bine decât unul strict reglementat, dar care, din motive clientelare, nu este respectat, regula fiind dimpotrivă tocmai eludarea acestuia. Cu mai puține cuvinte, sectorul privat românesc nu trebuie să aștepte dezvoltarea de la stat!

Obișnuința dezastruoasă de a pretinde totul de la banul public – pentru că nimeni și niciodată, într-un deceniu întreg, nu a fost tras la răspundere pentru modul în care a fost cheltuit acesta – ajunge câteodată și la aspecte caragialești. De pildă, Asociația Națională a Exportatorilor și Importatorilor din România (ANEIR), estimând că exportatorii ar fi înregistrat în anul 2000 pierderi de peste un miliard de dolari din cauza cursului dintre dolar și euro, a pus aceste pierderi pe seama faptului că Banca Națională nu s-a străduit să-i protejeze prin decontări ale tranzacțiilor la un curs al leului nu față de dolar, ci față de un „coș de valute" care să contabilizeze împreună și evoluția dolarului și pe cea a monedei europene, euro. Pierderile s-au datorat, de fapt, căderii euro față de dolar, care nu avea evident nici o legătură cu Banca Națională a României, dar care a dezavantajat exportatorii români în condițiile în care grosul livrărilor externe s-a făcut pe piețele vest-europene, derulate fiind în cea mai mare parte în euro.

Introducerea unui asemenea coș este un lucru de avut în vedere, dar pe când euro rezista în pas cu dolarul nici o

asociație reprezentând exportatorii români nu a cerut introducerea unui asemenea coș și, dacă evoluțiile, cu care România, repetăm, nu are nici o legătură, ar fi fost inverse – respectiv euro ar fi crescut în raport cu dolarul – ANEIR nu s-ar fi grăbit câtuși de puțin să ceară Băncii Naționale introducerea coșului cu pricina pentru a împărți cu banca centrală și, până la urmă, cu contribuabilul român eventualul miliard de dolari beneficiu pe care exportatorii l-ar fi obținut din jocul valutar.

Ce ar mai cere ANEIR dacă Banca Națională ar introduce coșul cu pricina – desigur în cazul în care ar găsi modalitățile practice de a o face – după care euro ar fi cel care ar recupera în raport cu dolarul, condiții în care exportatorii români, tocmai din cauza coșului, ar fi din nou în pierdere ?!

Decât să facă operațiuni de protejare împotriva riscului valutar – pe care nu știu sau nu sunt în stare să le execute – oamenii de afaceri români mai degrabă cer statului român să-i compenseze. De unde? De la contribuabil! Ceva cu totul și cu totul ruinător! Și nu este vorba doar de compensații pentru o situație, să-i zicem excepțională, cum a fost căderea euro față de dolar, dar oamenii de afaceri români presează pentru introducerea unor reglementări contabile și de impozitare nu aplicabile firesc la oricare dintre oscilațiile evident cu dublu sens ale cursului valutar, ci valabile doar în cazul care îi interesează, cu alte cuvinte pretind statului român să le acopere eventualele pierderi din devalorizarea leului față de dolar fără a accepta și plăți în cazul în care respectiva devalorizare îi avantajează.

4.5. O dilemă bâjbâită

Din aria raporturilor oamenilor de afaceri cu statul român face parte și problema sprijinirii, sau nu, a capitalului autohton față de cel străin, problemă pusă mereu mai acut în timpul guvernării cederisto-pediste când, bine sau rău, forțele politice la putere au acordat o prioritate evi-

dentă, de altfel recunoscută, capitalului străin, singurul considerat ca având resurse să întreprindă investiţiile şi privatizările de amploare necesare economiei româneşti în etapa actuală. Dacă însă se merge spre capitalism, este nevoie desigur şi de capitalişti. Şi dacă nu-i sprijinim pe cei autohtoni şi totuşi mergem spre capitalism înseamnă că va trebui să ne bazăm numai pe capitalişti străini.

O problemă grea, întrucât nu poţi spune oamenilor nici că trebuie să închidem ochii pentru că avem nevoie şi noi de capitaliştii noştri, şi nici să-i inviţi să se închine doar în faţa unor capitalişti străini care, spre deosebire de ai noştri, au avut timp să-şi moralizeze capitalul. Căci, după cum glăsuieşte o veche butadă americană, *numai cum am făcut primul milion să nu mă întrebi; în rest, orice!*. O problemă grea, care există indiferent dacă place sau nu şi dacă deranjează sau nu. Se vrea nu se vrea, problema sprijinirii capitalului autohton este una controversată.

Că este vorba fie de facilităţi fiscale şi vamale, fie, mai ales, de facilităţi nefiscale, respectiv de preţ sau administrative în privatizare, reprezentanţii capitalului autohton solicită de fapt un tratament de favoare, argumentându-l – şi justificare există! – cu însăşi mai slaba sa dezvoltare şi capacitate concurenţială. La un tratament egal, avantajul concurenţial rămâne tot pentru capitalul străin. Evident, însă capitalul străin, la un tratament mai favorabil pentru cel românesc, s-ar considera discriminat şi s-ar menţine încă şi mai departe de România decât oricum se menţine. Or, din punct de vedere strict economic, interesul este de a atrage capitalul străin, de la care se poate aştepta o retehnologizare la nivelurile actuale ale echipamentelor din economie şi o ridicare a standardelor de organizare şi management în întreprinderile româneşti. S-ar putea spune chiar că, având în vedere apriga concurenţă internaţională în domeniu, este nevoie să se prevadă facilităţi speciale pentru capitalul străin, astfel încât acesta să fie atras în economia românească.

Evident însă, în practică, atât timp cât va fi legată de programele convenite cu FMI şi Banca Mondială, România nu-şi va putea formula o politică – indiferent care ar fi aceea – în domeniul sprijinirii capitalului autohton. Aceste programe nu includ practic nici una din principalele solicitări ale oamenilor de afaceri români: nici facilităţi fiscale, nici priorităţi în privatizări pentru capitalul autohton, nici vreo revigorare a pieţei, ci, chiar pronunţat, o restrângere a cererii interne pentru a aduce economia cât de cât în echilibru, îndeosebi pe seama reducerii consumului net de resurse externe. Şi, în măsura în care nu există o alternativă solidă la relaţiile cu FMI şi Banca Mondială, România va fi obligată să aplice programele stabilite cu acestea sau, mai precis, de către acestea. Dacă oamenii de afaceri au pregătită o alternativă reală la relaţiile cu FMI şi Banca Mondială, aceasta n-ar fi decât de salutat. Dar, cerinţa de a se negocia dur şi chiar a se renegocia acordurile cu FMI şi Banca Mondială este cu totul nerealistă, pentru că respectivelor instituţii le place duritatea, dar numai a lor, nu şi a interlocutorilor.

Singura dintre cerinţe căreia există şanse de a i se da curs în faza actuală, tocmai pentru că nu intră sub incidenţa reglementărilor stabilite cu FMI şi Banca Mondială – şi deci asupra căreia oamenii de afaceri ar trebui să insiste – este aceea ca în privatizări de întreprinderi şi active să existe anumite facilităţi pentru capitalul autohton.

În dobândirea acestor facilităţi, criteriul fundamental, cel puţin din punctul de vedere al societăţii – şi al autorităţii publice dacă vrea cumva să şi-l însuşească – trebuie să devină ceea ce se numeşte funcţia socială a capitalului.

Funcţia socială a capitalului se cuvine a fi criteriul de forţă şi în selectarea, ce intervine inevitabil, a celor care să reprezinte interesele oamenilor de afaceri în relaţiile cu statul, cu forţele politice şi, ce să mai vorbim, în faţa opiniei publice.

4.6. Despre IMM-uri ca despre fotbal

O altă problemă a relațiilor capitalului autohton cu statul român o constituie statutul întreprinderilor mici și mijlocii.

Poate despre fotbal se mai discută atât în România cât despre întreprinderile mici și mijlocii. În orice caz, în domeniul economic nu există o altă problemă în legătură cu care toată lumea să-și dea cu părerea și să ceară la unison măsuri ferme și urgente pentru promovarea dezvoltării acestor întreprinderi. Și toată lumea se lamentează că asemenea măsuri nu ar fi luate și că, de aceea, lucrurile în România nu se mișcă. Pentru că – și urmează cântarea bine cunoscută – întreprinderile mici și mijlocii sunt, pe de o parte, osatura economiei și deci cheia progresului, iar, pe de altă parte, baza constituirii clasei mijlocii și deci garanția stabilității politice și sociale.

Din păcate, prin abordarea fotbalistică de care se bucură, întreprinderile mici și mijlocii constituie probabil unul dintre cele mai relevante exemple ale modului în care în România probleme importante, chiar de fond, sunt trimise în derizoriu prin demonetizare. De mirare însă nu este, pentru că problematica întreprinderilor mici și mijlocii, prin sine complexă, este permanent asaltată dintr-o parte de demersuri interesate, iar, din cealaltă parte, de demagogie politică și abordări după ureche, în completă necunoștință de cauză.

Subprodusul principal al acestor nefericite influențe îl constituie confuzia între o politică pe deplin necesară a statului în vederea promovării dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii și acordarea unor facilități speciale de ordin fiscal sau financiar acestor întreprinderi. Nu este deloc evident că o asemenea politică ar trebui să includă obligatoriu astfel de facilități speciale pentru întreprinderile mici și mijlocii. În timp ce este absolut sigur că subvenționări

ale dobânzilor la creditele acordate respectivelor întreprinderi – pentru care reprezentanții acestora nu încetează să insiste – nu ar trebui avute în vedere, fiind un factor de distorsionare a pieței și de deturnări de fonduri de la destinațiile performante, este îndoielnic că scutirile fiscale, ca discriminare pozitivă față de restul mediului de afaceri, ar fi cea mai bună modalitate de promovare a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii.

Acordarea de facilități ca o compensație pentru handicapul cu care întreprinderile respective pornesc în raport cu întreprinderi de stat, cărora li se permite să nu-și plătească impozitele și să nu-și ramburseze creditele primite, nu poate fi un argument. Generalizarea acestui privilegiu – de fapt inadmisibil – nu ar rezolva cu nimic problema, golind și mai mult sacul bugetar și accentuând și mai profund disoluția statului, care ar fi mereu și mereu mai puțin în stare să facă ceva.

În orice caz, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii nu poate veni de la stat și, deci, nici nu trebuie așteptată a veni de la stat. Întreprinderile mici și mijlocii trebuie să constituie un sector competitor, pe deplin integrat pieței și exigențelor ei, și nu izolat de aceasta, ca un întreținut al statului, de fapt al contribuabilului.

Tendințele resimțite începând din 1997 au oferit prilejul unui val de agitație politică în ce privește întreprinderile mici și mijlocii. S-au lansat acuzații la adresa guvernării de atunci de a fi dus o politică de falimentare a acestor întreprinderi care, din absorbant de forță de muncă disponibilă, a devenit furnizor de șomaj. Se pare însă că, totuși, rata anuală de ieșire din afaceri nu a depășit circa 30%, cotă anuală uzuală pentru ieșiri din afaceri ale unor astfel de întreprinderi și în țări cu mediu de afaceri stabilizat. Și, oricum, căderea atâtor și atâtor întreprinderi mici și mijlocii în perioada 1997-2000 s-a produs nu din cauza lipsei de facilități, ci din cauza prăbușirii consumului, în condițiile strângerii generale a curelei, care le-a restrâns masiv și abrupt piața. Nu întâmplător, ieșirile din afaceri s-au înre-

pistrat în covârşitoare majoritate din sectorul comercial şi al serviciilor, unde activează grosul întreprinderilor mici şi mijlocii, în timp ce în rândurile, din păcate, atât de puţinelor întreprinderi mici şi mijlocii din sectorul producţiei dificultăţile au avut drept cauză de prim ordin faptul că, în contextul constrângerilor monetare şi bugetare, a cam încărcat bălaia la întreprinderile de stat, care constituiau principalii lor clienţi.

Căci, trebuie să fie clar, în afara unui segment subţire care lucrează direct pentru consumul populaţiei, întreprinderile mici şi mijlocii din producţie sunt, în cea mai mare parte, după cum dovedeşte exemplul celor mai multe ţări, subcontractanţi ai unor mari întreprinderi. Întreprinderi mici şi mijlocii în sine constituie doar un mit. Problema este de fapt alta: că în România, tocmai din cauza unor întreprinderi mari neviabile economic, nu poate exista un sector de întreprinderi mici şi mijlocii solid, eficient şi competitiv.

O altă acuzaţie la adresa guvernărilor din perioada 1996-2000 a fost tocmai că nu au prevăzut fonduri de la buget pentru întreprinderile mici şi mijlocii, desigur dincolo de faptul că nu au acordat facilităţi fiscale sau financiare acestora. La ce ar trebui – şi poate chiar la ce ar putea să fie folosite aceste fonduri, nu este însă tocmai clar. Oricum, nu poate fi avut în vedere să se dea bani întreprinderilor private mici şi mijlocii – nici nu este posibil, fiind împotriva rosturilor finanţelor publice – şi nici nu ar fi bine, căci s-ar condiţiona contraproductiv aceste întreprinderi de banul public. Problema fundamentală este că întreprinderile mici şi mijlocii nu au finanţare, dar ar fi o absurditate ca finanţarea să se facă pe seama contribuabilului.

Patru sunt în prezent principalele obstacole reale care se interpun în calea unei finanţări normale a întreprinderilor mici şi mijlocii, care ar trebui să vină de la bănci. În primul rând, dobânzile descurajante, legate de contextul general economic. În al doilea rând, faptul că, cel puţin

până acum, băncile comerciale, prin depozite la Banca Națională și plasamente în titluri guvernamentale, au putut ființa în profit, fără să trebuiască a acorda neapărat credite. În al treilea rând, inexistența unei culturi a finanțării pe proiect (nici beneficiarii nu prezintă planuri precise de afaceri, nici băncile nu și-au creat abilitatea de a judeca șansele și de a-și asuma în funcție de acestea riscul). În sfârșit, în al patrulea rând, este vorba de absența unui sistem funcțional al colateralelor, adică a garanțiilor (în proprietăți sau acțiuni), pentru creditele acordate. Fie că obstacolele țin de contextul macrostabilizării economice, fie de problema garanțiilor, se evidențiază clar că soluțiile nu pot fi decât globale, și nu pe felii sau pe criterii selecționiste.

Iată poate prioritatea numărul unu a unei politici a statului român pentru promovarea dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii: să inițieze de urgență pachetul legislativ pentru reglementarea colateralului și să-i asigure, tot cât mai rapid, intrarea în vigoare și operaționalitatea.

A doua prioritate este de a clarifica și simplifica decisiv cadrul, până acum constituit într-un adevărat hățiș, care reglementează juridic și administrativ apariția, mișcarea și dispariția întreprinderilor mici și mijlocii. În România, a fost costisitor din punct de vedere financiar și mai ales din punctul de vedere al irosirii de timp, să se intre în afaceri, iar ieșirea din afaceri a fost chiar mai complicată. Tocmai din acest motiv, există mult mai multe întreprinderi mici și mijlocii care stau în adormire, decât cele care funcționează efectiv. Și, ce să mai vorbim, de funcționarea propriu-zisă. O schimbare radicală trebuie să se producă cât mai repede în domeniul contabilității, prin adoptarea normelor anglo-saxone, care să înlăture neclaritățile în ce privește înregistrarea veniturilor, deductibilitatea cheltuielilor, constituența bazelor de impozitare etc.

A treia prioritate o reprezintă infrastructura mediului de afaceri. Pentru acest obiectiv trebuie într-adevăr prevăzute fonduri de la buget, cu ajutorul cărora să se finanțeze centre de informare și consultanță, incubatoare de afa-

ceri, parcuri tehnologice, unde oamenii de afaceri sau viitorii oameni de afaceri, reprezentând întreprinderi mici și mijlocii care nu dispun de resurse pentru activități speciale în scopurile menționate, să poată primi informații unii despre alții, asistență în elaborarea unui plan de afaceri sau a unei cereri de finanțare către bănci, ori să poată conveni sau chiar derula în comun activități conexe, proiecte de mai mare anvergură etc.

Este vorba deci ca statul să se implice în constituirea mediului de afaceri, care deocamdată are mari carențe în România, în cultivarea climatului de afaceri. Statul trebuie să creeze cadrul, să ofere oportunitățile, lăsând valorificarea acestor potențialități în seama agenților economici. Experiența însăși dovedește că intruziunile statului în influențarea exploatării cadrului de afaceri existent și mai ales încercările de a înlocui prin ingerințe, chiar pozitive, absența unor reale oportunități, fac mai mult rău decât bine.

Un început în rezolvarea problemelor statutului întreprinderilor mici și mijlocii l-a făcut guvernarea PDSR-istă după 2000. Din păcate s-a pornit cu acordarea controversatelor facilități, a căror incidență pozitivă pe termen lung nu este deloc certă. Considerentele politice și clientelare pe termen scurt au primat, căci facilitățile pentru întreprinderile mici și mijlocii constituie doar paravanul sub care anumiți reprezentanți ai capitalului autohton pot obține, la reorganizări minime, recuplarea la vaca de muls a statului. Propagandistic este de înțeles accentul pus de organizațiile oamenilor de afaceri pe întreprinderile mici și mijlocii, ca osatură a unei clase de mijloc care să împiedice evoluția neeuropeană a polarizării bogăției în România. Practic, însă, punerea unui asemenea accent este înșelătoare. Astfel se condamnă din start capitalul autohton la o poziție marginală în economie. Căci nu trebuie să ne amăgim. Întreprinderile mici și mijlocii nu pot exista în sine, cel puțin în domeniul producției și serviciilor industriale, ci doar legate de întreprinderi mari care să le

ofere piață. Întreprinderile mici şi mijlocii sunt flexibile şi majoritare ca număr, dar nu în acestea se poate asigura derularea unor programe de cercetare-dezvoltare care constituie cheia competitivității şi reuşitei în lupta de concurență. Oamenii de afaceri români trebuie să țintească mai departe şi, împreună cu reprezentanții statului român, să convină asupra constituirii, pe baza unor priorități sectoriale, a unor structuri corporative în stare să facă față competiției internaționale şi nu să rămână la statutul de subcontractanți la dispoziția capitalului străin.

4.7. Sindicatele – ancorarea în trecut

În România este departe situația în care sindicatele să-şi fi preluat rolul normal dintr-o țară democratică cu o economie de piață, anume de a constitui, alături de patronat, partenerul acelui contract social indispensabil funcționării mecanismului economic şi asigurării stabilității politice. Şi dacă inerentele greutăți ale începutului sunt obiective – mai ales după decenii în care sindicalismul a fost doar o fantasmă – regretabile obstacole, cele mai multe de natură politică, se ridică (sau sunt deliberat ridicate), însă, în calea înaintării spre o stare de normalitate, dincolo de împrejurarea că, neexistând un real patronat într-un segment încă masiv al economiei, guvernul apare în postura atât de reprezentant al proprietarului cât şi de arbitru final al disputelor asupra contractului social. Orice încercări ar face guvernul de a se desprinde de prima postură, sindicatele îl obligă la contrariul, considerându-l singura structură patronală „valabilă" ca interlocutor.

Interesul puterii postdecembriste de a preîntâmpina unitatea mişcării sindicale a fost evident şi s-a dovedit a da rezultate palpabile. O asemenea politică a găsit un teren propice în clivajul general al societății româneşti din primii ani postdecembrişti, precum şi în interesele duplicitare şi jocurile obscure ale unor lideri sindicali. Mulți lideri sindicali s-au băgat în față mai abitir chiar decât unii lideri

politici care au pretins că au ajuns în prim-plan pe creasta valului revoluționar. Nu puțini sunt liderii sindicali în ale căror acțiuni și atitudini este greu de departajat apărarea intereselor salariale de promovarea unor interese subterane, legate de anumite forțe politice, sau pur și simplu a unor proprii veleitarisme. Oscilațiile politice ale unor lideri sindicali, conjuncturale sau comandate, au creat confuzie. Implicarea unora dintre aceștia în încercarea de a face și a desface guverne, de a se amesteca insidios sau, dimpotrivă, chiar grosolan în treburile politice și (culmea!) în ordinea publică este de acum notorie. Cazul unui Miron Cozma, liderul sindicalist al minerilor din Valea Jiului veniți în mai multe rânduri la București, constituie o pată rușinoasă asupra mișcării sindicale românești.

Nu există indicii certe că liderii unor confederații sau federații sindicale exprimă numai și numai interesele salariaților pe care consideră că îi reprezintă. În orice caz, este sigur că acești lideri nu au în spate numărul pretins de sindicaliști și că deci nu poate fi vorba că, la un semn, sutele de mii sau chiar milioanele celor din urmă li s-ar ralia.

Există o mare eroziune a încrederii în liderii sindicali, aproape identică celei în oamenii politici. Ambele categorii sunt vulnerabile.

Vina – marea vină – a politicienilor în legătură cu situația în care a ajuns economia românească este de fapt aceea că, în loc să se îngrijească de promovarea, deși evident dificilă, a unor măsuri nepopulare de eficientizare și competitivizare a economiei – incluzând oprirea alocărilor de resurse către sectoarele neperformante și realocarea resurselor către activități cu șanse și perspective –, s-au îngrijit de propria teșcherea, de modul cum să ajungă ei personal sau grupurile și partidele pe care le reprezintă la resursele existente, chiar dacă puține și de fapt mereu mai puține. Din păcate, liderii sindicali au aceeași vină. Mulți dintre aceștia s-au întins după cașcaval. Și nu a auzit de fapt nimeni de vreo preocupare a vreunui lider sindical

pentru a contribui măcar cu ceva la eficientizarea şi competitivizarea economiei. Poziția sindicatelor din sectoarele neperformante care trăiesc pe seama societății şi banului public este de-a dreptul jenantă. La fel este însă şi aceea a sindicatelor din întreprinderile de unde pleacă produse fără căutare pe piață ori de slabă calitate, deficiențe adesea determinate nu de nivelul înzestrării tehnice, ci de neglijențe, control superficial, atitudini iresponsabile față de muncă şi, în ultimă instanță, față de țară. În condițiile competiției internaționale deschise, orice insucces pe piața internă sau externă al unui produs ieşit de pe poarta unei întreprinderi româneşti este o lovitură dată țării, a cărei soartă însă liderii sindicali nu încetează să o plângă, din păcate, într-un mod pur demagogic!

Politica de încurajare a dezbinării şi delegitimării mişcării sindicale s-a întors împotriva politicienilor adeseori. Multe greve spontane ilegale sau mişcări de stradă neautorizate şi chiar fapte mai grave, precum blocări de drumuri naționale, nu mai ajung a fi controlate de liderii sindicali. Guvernele nu mai pot avea în sindicate interlocutorul puternic de care ar avea nevoie pentru a conveni soluțiile şi a le şi duce la aplicare.

Cel mai dramatic aspect al acestei probleme este că guvernul nu poate avea de fapt în sindicate un interlocutor serios în caz că ar dori să pună în aplicare un program sever de reformă.

Dincolo de manevrele politice în care sunt implicați mulți lideri sindicali, există, în mod obiectiv, interese diferențiate – unele chiar opuse – ale salariaților pe care îi reprezintă sindicatele, în funcție de sectoarele economice unde activează. Diferențele se manifestă net tocmai în atitudinea față de reforma economică.

Poziții ceva mai reformiste pot fi consemnate doar în rândurile sindicatelor din întreprinderile considerate societăți comerciale şi deci mai puțin ajutate de guvern şi nu în mod direct. Aceste sindicate se văd confruntate cu presiunea maselor sindicale de a obține protejarea nu doar

a locurilor lor de muncă, ci mai ales a veniturilor lor împotriva inflației distrugătoare. Această protecție este de fapt lăsată în seama întreprinderilor însele, şi nu a bugetului de stat ca în cazul instituțiilor bugetare sau întreprinderilor considerate regii autonome. Şi devine clar că aceste întreprinderi, pe structurile actuale, nu sunt în stare să facă față, astfel încât restructurarea, inclusiv prin privatizare, este până la urmă acceptată.

Salariații din regiile autonome sau companiile naționale de stat – care dețin peste jumătate din capital în industrie – n-au nici un interes în privatizare şi restructurare, căci aceasta ar însemna afectarea privilegiilor, inclusiv salariale, rezultând din pozițiile monopoliste pe piață ale acestor întreprinderi, dintre care atâtea şi atâtea nerentabile. Dimpotrivă, interesul este de a se continua situația actuală fără griji, la adăpostul unei protecții de stat prost concepute şi extrem de păgubitoare pentru economia națională.

Lideri sindicali din aceste sectoare au devenit, din păcate, unele dintre cele mai retrograde forțe din România de azi. Aşa se şi explică faptul că – la inițiativă proprie sau, tot atât de rău, de conivență cu unele forțe politice – aceştia au cerut pur şi simplu suspendarea pentru zece ani a procesului de privatizare în utilitățile publice, blocând consensul reclamat de Uniunea Europeană pentru Strategia economică pe termen mediu, ca o condiție a începerii propriuzise a negocierilor de aderare cu România. Şi deblocajul a putut fi obținut doar grație faptului că Uniunea Europeană n-a mai insistat asupra consensului în respectiva problemă rămasă în suspensie. Poziția exprimată nu poate fi însă ştearsă şi a fost una semnificativă pentru atitudinea față de reformă pe care au ajuns s-o manifeste unii dintre liderii sindicali. Căci problema în dispută este una crucială, în legătură cu care nici nu există ce să se negocieze şi care nu poate fi controversată. În epoca în care trăim, datorită dezvoltărilor tehnologice în general şi ale celor din domeniul informaticii în special, utilitățile publice devin, obiec-

tiv şi inevitabil, din sectoare închise sectoare deschise competiţiei, spre folosul, în materie de preţ şi calitate, al beneficiarilor, privatizarea nefiind altceva decât modalitatea prin care se asigură deschiderea pentru competiţie. Tendinţa este de nestăvilit, are loc peste tot în lume, indiferent dacă vor sau nu liderii sindicali din România. N-o să se oprească un tăvălug mondial tocmai prin cioturile uscate din, chiar dacă mioritica, Românie. De altfel decizia de a vinde ceva aparţine, peste tot în lume, proprietarului şi nimănui altcuiva. În cazul în speţă, statului român! Sindicatele pot să decidă sau nu vânzări doar în ceea ce priveşte patrimoniul propriu. Utilităţile publice nu sunt în patrimoniul sindicatelor!

Chiar dacă au existat cazuri de privatizări nereuşite sau frauduloase, acestea nu trebuie utilizate ca încercare de a stopa un proces, care, de altminteri, nu poate fi stopat. Dacă într-adevăr mor de grija României, liderii sindicali trebuie să ceară ceea ce este nu numai firesc, dar şi îndreptăţit din partea lor să ceară: un control public, cu participarea sindicatelor dacă vor, asupra privatizării utilităţilor publice, care să asigure transparenţa procesului, respectarea legalităţii şi un beneficiu pe cât posibil mai mare, prin raportul calitate–preţ, pentru consumator, astfel încât o experienţă nefericită de privatizare să nu se mai poată repeta.

Dar, din păcate, nu de grija României nu mai pot dormi liderii sindicali, ci de propria lor grijă. Până şi în imobila clasă politică, atât de unită în cuget şi simţiri în ce priveşte imobilitatea indiferent de poziţia în spectrul parlamentar, s-au mai schimbat niscai lideri în zece ani. Dar liderii sindicali, nu! Dacă n-au trecut ei înşişi în politică, au rămas pe metereze la sindicate!

Sindicaliştii trebuie să ştie foarte clar că, din nefericire, liderii lor n-au pregătit câtuşi de puţin mişcarea sindicală pentru o economie bazată pe proprietatea privată, neexistând practic nici o structură sindicală semnificativă în sectorul privat nou creat, ceea ce este o nenorocire! Şi

atunci, nu numai pentru liniştea proprie, dar de fapt pentru existenţa lor ca atare, unii lideri sindicali au tot interesul să perpetueze proprietatea de stat, îndeosebi în monopolurile din domeniul utilităţilor publice, singurul loc care le mai poate asigura un timp supravieţuirea, căci în rest totul în sectorul de stat este deja la pământ. Numai astfel ar mai putea domniile lor să aibă ca interlocutor doar guvernul, la care se pot răţoi şi pe care îl pot şantaja.

Capitolul 5

Furturile – singurele la cifre mari

Disoluția statului, criza autorității, cupiditatea clasei politice, complicitatea organelor și instituțiilor menite să vegheze la respectarea legii și sancționarea ilegalităților, dar și absența, probabil deliberată, a unui cadru legal corespunzător, neclaritățile și ambiguitățile, probabil tot deliberate, în ce privește proprietatea statului și răspunderile în întreprinderile de stat, precum și laxitatea supravegherii financiar-bancare au dus hoțiile în România la cote și rate abominabile, agresiunea asupra banului public amenințând securitatea națională și siguranța cetățeanului, însăși supraviețuirea României ca stat și perpetuarea românilor ca națiune.

Nu poate fi menirea acestei lucrări și nici nu este în competența autorului de a dezvălui, instrumenta și penaliza noianul de cazuri de furt din banul public. Ceea ce poate fi util – și merită a fi făcut – este un inventar al metodelor și formelor acestor furturi. Nimic altceva decât metode și forme, pe care le-a evidențiat practica, pe care, cu alte cuvinte, le-a adus în atenție inventivitatea, existentă din belșug, a hoților români cu gulere mai mult sau mai puțin albe.

Există două mari categorii de hoții din banul public. Prima cuprinde hoțiile făcute la marginea legii, fie prin exploatarea unui vid legislativ, fie prin valorificarea neclarităților sau ambiguităților existente în diferite reglementări, dintre care unele, mai ales dacă sunt prea multe, se pot bate cap în cap. A doua cuprinde devalizările cu acte în regulă ale banului public.

Există multiple încălcări pur şi simplu ale legilor şi reglementărilor în vigoare fără, dar cel mai adesea cu, acoperire politică.

Din şirul privatizărilor pot fi uşor de depistat cele întreprinse prin încălcări neechivoce ale reglementărilor stabilite, aşa cum sunt acestea, bune sau rele, în ce priveşte obligaţiile ce trebuie asumate de părţi, îndeosebi de cumpărător în domeniul plăţilor de efectuat şi investiţiilor de făcut. Este mai dificil de depistat însă ceea ce constituie de fapt baza de plecare a oricăror aranjamente clientelare în materie de privatizări: subevaluarea obiectului de privatizat (întreprinderi cu totul sau active separate), care este în dauna avutului public. Unde însă subevaluarea este prea de oaie, suspiciunea de şpagă este greu de înlăturat. Şi dacă preţul în sine la care se face privatizarea este mai greu de contestat, subevaluarea apare indirect prin noianul de clauze neclare şi alunecoase ale contractelor de privatizare, iar suspiciunea de şpagă este irepresibilă în măsura în care din aceste contracte lipsesc penalizările în cazul nerespectării de către cumpărător a obligaţiilor asumate. După cum există atâtea cazuri de privatizări „indirecte", prin „înfrăţiri" ale unor active proprietate de stat cu active proprietate privată, în care primele sunt ridicol subevaluate, iar ultimele fabulos supraevaluate.

Nu mai puţin importante sunt deturnările de fonduri. Acestea greu s-ar putea produce fără acoperire politică, pentru că nu se poate schimba destinaţia stabilită sau legală a unor fonduri cu o altă destinaţie dacă nu există o cauţiune politică, măcar pentru folosirea unui şiretlic de camuflare sau de inducere în eroare. Investigaţii nici măcar ale unor mari profesionişti ar putea identifica schimbări clientelare de destinaţie în utilizarea unor alocaţii bugetare, a unor fonduri externe, nemaipunând la socoteală faptul că, prin asemenea schimbări de destinaţie, au fost asigurate multe din finanţări pentru partidele politice.

Un rol de prim ordin în efectuarea a diferite manevre financiare la marginea legii au fundaţiile, care, beneficiind

o bună perioadă, de anumite scutiri legale de taxe vamale sau impozite interne, au fost transformate în plăci turnante ale deturnărilor de fonduri şi evaziunii fiscale. Dacă n-ar fi aşa, nici n-ar avea cum să se explice că o ţară atât de săracă musteşte de atâtea fundaţii pe metru pătrat.

Se pot contabiliza de asemeni însuşirile ilegale din fondul locativ de stat, evident fie pe veresie, fie pe şpagă. Şi să nu trecem cu vederea pagubele indirect produse banului public prin diferite licitaţii trucate, în care au fost scoase la vânzare sau la concesionare terenuri din domeniul public sau privat al statului, active din avutul public sau finanţări pentru realizarea a diferite proiecte. Nu poate fi întâmplător că a tot fost amânată şi pe vremea guvernului Radu Vasile şi pe vremea guvernului Isărescu şi un timp pe vremea guvernului Năstase, intrarea în vigoare a legii, deşi adoptate, a achiziţiilor publice, cu toate că aceasta a fost cerută expres de Uniunea Europeană. Respectiva lege ridică însă un obstacol major în calea licitaţiilor trucate.

Să nu uităm montajele de sute, dacă nu chiar mii de miliarde lei: certificate de handicapat pentru nehandicapaţi, de se ajunsese la un moment dat, din cauza scutirilor de impozite de care beneficiau handicapaţii, să existe în România mai mulţi handicapaţi decât oameni normali; certificate de persecutat politic pentru nepersecutaţi politic, afacere în care au ajuns persecutaţi politic pe vremea comunismului şi cei ce nu se născuseră încă pe atunci.

Dar toate acestea pălesc în faţa adevăratului sanctuar al hoţiilor din această categorie pe care îl constituie vama. Pe aici trec în mari operaţiuni de contrabandă tot felul de lucruri, dar în special cele cu volum mic şi valoare mare: droguri, ţigări, băuturi alcoolice, opere de artă, obiecte de patrimoniu. A trecut ea Domnişoara Pogany, ne mirăm doar că n-au plecat şi modulele din Coloana Infinitului. După cum se vede treaba, sanctuarul operează nu numai la intrări, ci şi la ieşiri. Intră maşini furate din Occident, dar şi ies spre alte zări maşini furate din România – poate tot aceleaşi – căci oricum de problemă, ca şi de traficul de stu-

pefiante, se ocupă rețele mafiote internaționale. Există o masivă evaziune fiscală la importuri la care se închid ochii, dar și la exporturi fictive, pentru care se obțin returnări de TVA, desigur nejustificate. Și să nu uităm evaziunea fiscală din aval, care se produce grație avizelor din vamă în care mărfurile sunt trecute ca fiind nu tocmai exact ceea ce sunt.

Un devastaj în banul public îl produc eternele și fascinantele inginerii financiare, dintre care unele au devenit deja legendare. Pe cât de complicate apar pentru un neavizat, acestea sunt hoții simple, dar de departe cele mai productive. Să dăm doar câteva exemple.

Cu acordul evident clientelar al unui personaj important din bănci, se ia un credit sau mai multe, dar de toată frumusețea, care este avalizat sau sunt avalizate cu garanții supraevaluate, dacă nu cumva în unele cazuri este vorba numai de garanții fictive. Debitorul nu mai dă banii înapoi. Banca trece la execuție silită și de recuperat nu prea mai are ce. Se deschid, mai mult de formă, procese care oricum nu mai rezolvă nimic, căci durează o viață, pe când, la inflația românească, o sumă în lei ajunge praf în ochi după numai doi, trei ani.

Un alt exemplu: un fond de investiții, să-i zicem FNI, găsește cu cale să-și plaseze resursele atrase de la investitori în acțiuni ale unei întreprinderi de stat serioase. Nu o face însă direct: găsește un intermediar care cumpără acțiunile la prețul scăzut al pieței, iar fondul cumpără abia de la acesta, dar la prețuri fabuloase. În scripte apare că s-au cheltuit pentru achiziția respectivă sume imense, în practică este însă vorba doar de câteva parale. Diferența, care provine din banii investitorilor păcăliți fără ca aceștia nici măcar să știe, este băgată în buzunarele personale de către intermediar și corifeii fondului.

Să mai dăm un exemplu. Câțiva oameni de bine se strâng, pun ban lângă ban și fac de o bancă. După aceea, cu ajutorul câtorva telefoane bine plasate, pe care evident le cunosc numai oamenii de bine, câteva întreprinderi de stat

îşi mută conturile, adică rulajul bănesc propriu, în banca cu pricina. O publicitate deşănţată, desigur pentru „mileniul trei", mai atrage şi niscai fonduri de la populaţie – alţi păcăliţi! – mai ales dacă se bate toba oferirii unor dobânzi mai mari decât cele curente ale pieţei. Apoi, prin încălcarea normelor de prudenţialitate bancară, acţionarii iau credite de la propria bancă sau, dacă sunt cumva mai grijulii, o fac prin intermediari, dispărând eventual cu banii sau, mai nou, sprijinind ei înşişi intrarea băncii în procedura de faliment, căci aceasta înseamnă că celelalte bănci acoperă, prin fondul de garantare a depunerilor, pagubele din conturile deponenţilor persoane fizice. Întreprinderile de stat rămân însă ţepuite.

Cazul poate cel mai grotesc îl constituie rămânerea cu buza umflată a înseşi Băncii Naţionale în relaţia sa cu veşnic muribunda dar niciodată lichidata – Bancă Dacia Felix. Caz în care se potriveşte perfect proverbul: pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti! Domnul Sever Mureşan, principal acţionar la Dacia Felix, a plasat fără urmă în străinătate bani luaţi de la propria bancă, bani care nu erau în principal cei ai deponenţilor, ci cei pe care instituţii de stat îi ţineau sub formă de plasamente sau pur şi simplu în conturi curente: este vorba de CEC, de FPS, de un şir întreg de întreprinderi industriale de stat. Iar, grosul, vai grosul, era format din bani supţi direct de banca Dacia Felix de la Banca Naţională, sub forma aşa-numitului „descoperit de cont" („overdraft"), mecanism prin care, la vremea respectivă (1994-1995), banca centrală acoperea automat diferenţele dacă o bancă comercială încheia ziua cu încasări mai mici decât plăţile. Desigur, acoperirea se făcea la o dobândă prohibitivă. Dar ce mai conta dobânda, care oricum nu mai avea a fi plătită, când proiectul era transferul banilor peste graniţă! Peste 1700 de miliarde de lei, adică cel puţin 10 000 de miliarde de lei la cursurile din primăvara lui 2001, a supt prin „overdraft" Banca Dacia Felix până când Banca Naţională a decis în sfârşit să închidă robinetul, desfiinţând sistemul. Evident, niciodată

aceasta nu şi-a recuperat banii. Din motive politice şi clientelare, nedezvăluite dar bănuibile, debitul Băncii Dacia Felix a fost lăsat să fie subţiat treptat de inflaţie, până aproape de volatilizarea totală, în timp ce justiţia a tot amânat pronunţarea falimentului băncii. Prin primăvara lui 2001 datoria Băncii Dacia Felix faţă de Banca Naţională a ajuns să mai valoreze doar vreo 60 milioane de dolari de la peste 400 de milioane de dolari în momentul încetării overdraft-ului. A intervenit guvernul Năstase, procedura judiciară a fost oprită să continue şi s-a acceptat o ofertă străină de a se prelua banca cu suma de 22 milioane de dolari, iar Banca Naţională a fost pusă să avizeze tranzacţia, deci să fie de acord că a pierdut nici mai mult nici mai puţin de 350 milioane de dolari. A acceptat! Şi a acceptat pentru că nu dădea de la ea, poporul român fiind singurul care plăteşte!

Încă şi mai rău, sunt cazuri în care, prin artificii procedurale şi acţiuni la marginea legii, toate cu concursul autorităţilor publice din domeniu, sunt montate implicări ale unor instituţii de stat prin care se cauţionează colectări de fonduri care sunt apoi devalizate. Cazul implicării CEC în hoţia numită FNI este doar exemplul cel mai răsunător. Din păcate, există şi alt gen de cauţionări, indirecte, ale unor hoţii de amploare. Absenţa unei intervenţii clare, fără echivoc, a autorităţilor publice în a avertiza asupra riscurilor grave la care populaţia se expunea prin implicarea în afaceri dubioase, care nu aveau de unde să ofere câştigurile pe care le promiteau şi cu care amăgeau credulii neinformaţi, precum Caritas, SAFI, FNI, constituie unul din principalele motive ale dezastrului pe care l-au reprezentat aceste cazuri pentru încrederea în sistemul financiar şi pentru stabilitatea finanţelor publice.

Ceea ce este de observat fără greutate este că, în timp ce furturile, să le zicem „materiale" (hoţii din maşini sau din buzunare, spargeri de apartamente, de case de schimb valutar sau bănci, sustrageri de materiale din depozite şi întreprinderi, din reţelele electrice sau din conducte), sunt

făcute atât din avutul public cât şi din cel privat, marile devalizări de bani ating doar avutul public. Privaţii îşi apără avutul, dar, din păcate, sunt atât de mulţi cei care îşi unesc forţele pentru a-l devaliza pe cel public! Marile tunuri se dau în proprietatea de stat. În toate ingineriile financiare numai instituţiile şi întreprinderile de stat rămân de Popa Prostu'. Şi dacă pentru prima categorie de furturi poate exista cel mult suspiciunea unei complicităţi a unor poliţişti din structurile operative, pentru a doua categorie de furturi este clar că trebuie să existe obligatoriu corupţie la niveluri ierarhic superioare, ale organelor de cercetare, instrumentare şi judecare, ale funcţionarilor publici şi demnitarilor.

Şi ce să mai vorbim, din aceste ultime puncte de vedere, de devalizările cu acte în regulă ale banului public, care sunt de departe cele mai insidioase, putând atât de lesne, la prima vedere sau la o analiză doar de suprafaţă, să inducă în eroare.

Pe undeva prin arhivele înaltelor instituţii trebuie să existe o listă a garanţiilor de stat acordate pentru finanţarea unor contracte comerciale, garanţii în virtutea cărora bugetul plăteşte dacă beneficiarul creditului nu-şi achită obligaţiile financiare. N-ar fi rău să fie dată publicităţii – şi nu doar pentru că, fiind vorba de ban public, n-ar trebui să fie secretă, ci pentru că se va putea constata că, pe lângă garanţii justificate precum cele pentru credite ale companiei de electricitate destinate finanţării unor importuri energetice, în cazul cărora se pot identifica motivaţii strategice sau sociale, se găsesc atâtea şi atâtea garanţii pentru te miri ce. De ce, de pildă, din banul public trebuie plătit, în virtutea unor asemenea garanţii, hotelul privat Sofitel şi complexul World Trade Center? De ce trebuie să beneficieze de garanţii de stat finanţarea contractului comercial prin care s-a construit hotelul de cinci stele Marriott? Este vreo miză socială sau strategică în existenţa acestor hoteluri?

Trebuie să existe de asemenea o listă completă a creditelor pentru întreprinderi falimentare şi afaceri falimentare, cazuri în care operează criterii politice, dar şi pure interese clientelare. Să nu uităm că Bancorex şi Banca Agricolă au falimentat din cauza unor bani aruncaţi pe apa Sâmbetei prin asemenea credite şi că, prin preluarea acestor credite zis neperformante la datoria publică, nimeni altcineva decât contribuabilul român are de plătit, în timp, peste 3 miliarde de dolari.

Să nu părăsim acest perimetru pentru că tot pe aici acţionează o altă fascinantă afacere, nu-i spunem şi eternă, pentru că nu ştim cât va dura: AVAB (Agenţia devenită ulterior Autoritatea de Valorificare a Activelor Bancare). Să vedem cum stă problema. După ce creditele neperformante de la Bancorex şi Banca Agricolă au fost preluate la datoria publică, adică puse în capul contribuabilului, creanţele au fost predate respectivei instituţii, urmând să fie valorificate, de fapt vândute cu rabat pentru ca statul, care a achitat nota de plată, să se mai aleagă măcar cu ceva. Afacerea este fascinantă pentru că, dacă îşi organizează bine montajul, datornicii îşi cumpără propriile datorii la o câtime de preţ şi devin curaţi, curaţi – chiar fete mari – cu o cheltuială de nimic din halca din care s-au înfruptat. Şi ce să mai vorbim de faptul că devin respectabili oameni de afaceri pe seama proştilor de contribuabili.

Două cazuri au devenit de-acum celebre. Primul: ingineriile financiare ale domnului Păunescu. Credite în valoare de peste 180 milioane de dolari au fost luate de la Bancorex pentru diferite proiecte care girau între ele împrumuturile, paroxismul constituindu-l avalizări de credite cu acţiuni ale hotelurilor ce abia urmau a fi cumpărate. Afacerea s-a stins prin AVAB cu numai 20 milioane de dolari, cumpărător fiind o minunată firmă apărută din spuma mării tocmai în Luxemburg. Diferenţa de 160 milioane dolari – adică vreo 4500 miliarde lei la cursurile din primăvara anului 2001 – a fost suportată de imbecilul de contribuabil român. Al doilea caz: montajul financiar al

dlui Cataramă, prin care credite de circa 17 milioane dolari de la Bancorex au fost garantate cu o clădire care a costat vreo 4-5 milioane dolari, dar care a fost evaluată, cu acordul creditorului (!), la 24 milioane dolari. Aşa că pierderea clădirii de câteva milioane de dolari de către dl Cataramă în favoarea AVAB l-a absolvit pe acesta de plata celor 17 milioane dolari. Ingenios nu?! Pe ansamblu, AVAB a recuperat circa 15% din valoarea debitelor luate în administrare, restul de 85% fiind trecut în capul bietului contribuabil.

În toate asemenea cazuri nu este însă vorba nici de ingeniozitatea deosebită a unor domni precum Păunescu sau Cataramă şi nici măcar de vina acestora, ci de complicitatea unor funcţionari din respectivele structuri de stat. Evident, minunatele inginerii financiare menţionate pur şi simplu nu ar fi putut să aibă loc dacă managerii şi funcţionarii din Bancorex nu ar fi acceptat ca credite de sute de milioane de dolari să fie avalizate cu acţiuni care nu fuseseră de fapt cumpărate de debitor sau ca o clădire de 4 milioane dolari să fie trecută în acte că face 24 milioane dolari! Tot atât de evident, escrocheria numită FNI nu s-ar fi putut pur şi simplu derula dacă un iresponsabil precum dl Camenco Petrovici nu ar fi implicat CEC-ul într-un contract de „garanţie" şi dacă demnitari din Ministerul de Finanţe, membri ai Consiliului de Administraţie de la CEC, nu ar fi avizat plasamente ale instituţiei ca investitor la FNI şi ca acţionar la SOVINVEST, societatea de administrare a FNI.

Publică ar trebui să devină şi lista eşalonărilor şi scutirilor de datorii acordate rău platnicilor, îndeosebi de stat, dar mai nou şi privaţi. Despărţirea prezenţei pe această inacceptabilă listă de diferite aranjamente clientelare care mulg banul public nu ar fi posibilă. Această listă, pe care nu se ajunge oricum, îi pune pe plătitorii oneşti de impozite în postura de imbecili.

Ar trebui de asemenea să se analizeze cu atenţie condiţiile în care, de la caz la caz, s-au acordat prime de export, de ce şi pentru cine au fost acordate, şi la fel în ce

priveşte creditele pentru importuri, prin care, pe seama banului public, au fost îngrăşaţi cu comisioane diferiţii beneficiari ai acestui gen de credite.

Şi pentru a nu face discriminări prin omisiuni să nu uităm firmele căpuşă, tolerate şi parohiate politic. Cazul grotesc de încăpuşare îl constituie combinatele siderurgice de stat, toate falimentare, dar toate îngrăşând căpuşe, desigur private. Din cauza acestor încăpuşări în anul 2000, potrivit înseşi statisticilor oficiale, deşi nu exista aproape nici un gram de siderurgie privată în România, exporturile de fontă şi oţel ar fi fost în proporţie de aproape 70% private. Cu alte cuvinte, unii cu producţia şi falimentul, alţii cu încasarea de valută din export şi cu îngrăşatul. Dacă asta se numeşte privatizare, mai bine deloc.

Inutil aproape de subliniat că toate aceste forme ale devalizării banului public cu acte în regulă au nevoie, pentru a se produce, de o implicare a celor cu demnităţi publice, fiind un apanaj aproape exclusiv al clasei politice. Atât timp cât nu se va lua taurul de coarne din partea autorităţilor guvernamentale, oricare ar fi acestea, în înfruntarea hoţiilor din banul public, clasa politică, indiferent dacă de dreapta sau de stânga, nu va avea nici o şansă de a găsi audienţă în rândurile populaţiei în încercarea de a explica faptul real că se trăieşte prost din cauza ineficienţei economiei. Pentru că deşi aceasta este explicaţia principală, omul de rând va fi înclinat mai degrabă să pună traiul prost pe seama hoţiilor care îl înconjoară.

Şi s-ar părea că nu există alternativă la o cât mai rapidă, dar cât mai efectivă, şi nu de faţadă, privatizare, ca unică soluţie pentru a salva ce mai este de salvat din avutul naţional şi a nu-l transforma în praf şi pulbere.

Dacă guvernul, indiferent care ar fi acela, ar fi realmente interesat într-o acţiune de înfruntare a hoţiilor din banul public ar fi de ajuns ca, folosind inventarul de forme şi metode menţionate, să înceapă cu o simplă evaluare a pierderilor suferite de banul public în 11 ani. Problema este, credem, că pierderile s-ar dovedi atât de mari, încât guvernul ori va lua puşca ori se va lăsa păgubaş.

Capitolul 6

Populația a scăzut, sărăcia a crescut

Hoțiile din banul public au produs o polarizare fără precedent în societatea românească, îmbogățindu-i pe unii, foarte puțini, şi sărăcindu-i pe alții, mereu şi mereu mai mulți.

Pe parcursul tranziției românești, s-a desfăşurat cel mai trist dintre fenomenele postdecembriste şi poate cel mai compromițător, întrucât a ajuns să fie asociat cu economia de piață în sine: îmbogățirea unei pături clientelare, la limita legii sau prin încălcarea legii, şi într-o viteză amețitoare, acut sfidătoare la adresa păturilor largi ale populației.

Dincolo de absența obiectivă a unor legi de protejare a societății împotriva acestui fenomen, implicând masive devalizări ale avutului public, şi dincolo de atitudinea complice a unor reprezentanți ai organelor de control, de ordine şi de justiție față de asemenea manifestări, chiar în cadrul legal existent, baza obiectivă – „fizică", pentru a spune aşa – a fenomenului a constituit-o excedentul masiv al cererii față de ofertă pe piață. Mai simplu spus: un surplus de bani pe piață, în lei desigur, inimaginabil de mare într-o economie normală.

Acesta a fost moştenit de pe vremea lui Ceauşescu. În condițiile în care, în acea vreme, atât supapa şomajului, cât şi supapa prețurilor erau închise administrativ, ineficiența economiei – aceeaşi ca şi acum – nu avea pe unde să iasă la suprafață şi se acumula exploziv în interiorul sistemului închis, având ca principale forme de manifestare

penuriile de produse şi flagranta neacoperire în produse şi servicii a cererii în expresie monetară.

Echipa Iliescu–Roman a preluat guvernarea când, dintr-un leu existent pe piaţă, doar 14 bani aveau acoperire în mărfuri şi servicii. Nu trebuie să fii economist pentru a realiza că, spre a se evita o explozie, supapele trebuiau deschise şi, pentru a se pune piaţa în echilibru, era necesară, ţinând cont de distribuţia neuniformă la populaţie a cantităţii de bani în surplus, o creştere de cel puţin 4-5 ori a preţurilor, fără nici o majorare a salariilor. Departe ca echipa Iliescu–Roman să procedeze la aşa ceva. Dimpotrivă, aceasta a acţionat, evident din motive politice şi electorale, într-un mod aiuritor antieconomic, convertind direct în creşteri de salarii fostele alocaţii pentru investiţii de pe vremea lui Ceauşescu. Astfel a fost amplificat aberant dezechilibrul pieţei şi au fost înrăutăţite bazele de pornire ale reformei (pe care probabil echipa respectivă nici n-o avea în intenţie).

În toamna lui '90, când totuşi guvernul Roman se decidea în sfârşit să treacă pe calea reformei, doar 9 bani dintr-un leu de pe piaţă mai aveau acoperire în mărfuri şi servicii! Amplitudinea corecţiei prin creşteri de preţuri aproape se dublase.

Cum s-a gândit echipa Iliescu–Roman să înfrunte fantasticul dezechilibru? Încercând cumva să-l corecteze? Nicidecum, ci mergând cu jumătăţi de măsură, prin ceea s-a numit liberalizarea parţială a preţurilor. Şi doar a preţurilor mărfurilor, fără liberalizarea celorlalte preţuri: adică a dobânzilor şi a cursului de schimb.

Rămâne o tulburătoare întrebare dacă s-a procedat aşa din greşeală sau, cum s-a pretins oficial, din motive de protecţie socială (spre a se „împărţi" în timp şocul asupra populaţiei) sau, pur şi simplu, pentru a se permite îmbogăţirea rapidă a clientelei politice. Să admitem că a fost vorba de o greşeală. Oricum, de protecţia socială mult cântată n-a putut fi vorba, cel puţin în măsura în care de menţinerea artificială a surplusului de bani de pe piaţă nu au avut

a beneficia decât cei cărora li s-au „repartizat" afaceri în sistem clientelar sau cei care s-au lansat în afaceri la marginea legii şi care, astfel, au dispus de o piaţă, de fapt artificială, de unde au putut să absoarbă fără griji şi fără probleme.

Piaţa artificial creată prin menţinerea cererii peste oferta internă a constituit de fapt sursa „prosperităţii" îmbogăţiţilor postdecembrişti. De aici au supt sistematic, fără griji şi fără probleme şi fără să trebuiască a se implica în activităţi de producţie şi servicii. A fost de-ajuns comerţul, prin intermediul căruia se puteau vinde aceleaşi puţine produse existente, dar mereu şi mereu mai scump, pentru că, deşi artificial, cerere exista.

Ce conta că cei mai mulţi deveneau aproape programat mereu şi mereu mai săraci şi că, de fapt, pe seama acestora, câţiva, infinit mai puţini, deveneau din ce în ce mai bogaţi!?

Dacă acest excedent, artificial menţinut, nu ar fi existat, societatea românească ar fi fost acum mult mai echitabilă, în sensul că aceia care s-ar fi îmbogăţit ar fi trebuit s-o facă nu neapărat prin devalizarea avutului statului şi prin spolierea altora, şi, mai ales, economia românească ar fi fost mult mai sănătoasă, întrucât oamenii de afaceri ar fi fost împinşi aproape obligatoriu spre producţie, fără a se putea limita doar la comerţ pentru profituri lesnicioase şi fabuloase.

Veriga de bază între excedentul de bani de pe piaţă şi prosperitatea îmbogăţiţilor postdecembrişti a fost însă importul. Slăbiciunea producţiei interne în aproape orice domeniu şi îndeosebi în cel al produselor de consum, combinată cu cererea monetară excedentară artificial întreţinută, a făcut ca aproape toţi îmbogăţiţii postdecembrişti să fie importatori.

Economic este cu totul inadmisibil ca îmbogăţiţii să fie importatori într-o ţară cu venituri scăzute! Ceea ce subliniază caracterul artificial al cererii interne care a permis ca orice s-a importat să poată fi vândut.

Dacă excedentul monetar nu ar fi existat, importurile – mai scumpe fiind – nu ar fi găsit cumpărători şi ar fi evoluat spre niveluri de cumpătare, condiţii în care dimensiunea dezastrului actual ar fi fost mult mai mică, întrucât depăşirea exporturilor de către importuri ar fi fost mult mai redusă.

Suspiciunea că procesul n-a fost tocmai „natural" este generată şi de faptul că deşi primul semnal negativ al liberalizării doar parţiale a preţurilor a venit curând, încă din 1991-1992, acesta a fost total ignorat. S-a dovedit că efectuarea în trepte, şi nu dintr-un foc, a liberalizării preţurilor a declanşat o extrem de costisitoare subvenţionare inversă a produselor mai devreme liberalizate pe seama celor mai târziu liberalizate. Tocmai produselor care nu interesau din punct de vedere social, inclusiv celor din import, li s-a permis astfel să absoarbă într-un ritm ameţitor substanţă din economie, din veniturile populaţiei, în vreme ce a fost sever şi brusc afectată baza de producţie exact pentru bunurile de interes social.

Consecinţele operaţiunii au fost suportate de către populaţie, care se credea protejată prin subvenţionarea acestor din urmă produse de la buget, dar care de fapt finanţa, în detrimentul propriu, scăderea producţiei de bunuri de interes social. Devastarea bugetului care a intervenit în aceste condiţii, care a strangulat rapid cheltuielile sociale, a şi impus până la urmă încetarea subvenţiilor de preţ pentru principalele produse şi servicii de consum.

În ciuda consecinţelor negative evidente, s-a persistat ani la rând în politica cererii monetare excedentare, îndeosebi prin menţinerea artificială în chingă a cursului leului care, ieftinind în unele privinţe nepermis de mult importurile, a făcut astfel cadouri inadmisibile importatorilor pe seama economiei naţionale.

Continua subţiere economică, restrângerile bugetare şi monetare, povara mereu mai grea a sectorului neperformant, precum şi hoţiile abominabile din banul public au

determinat o creştere, la dimensiuni neuzuale, pentru standardele europene, a sărăciei.

Într-un raport făcut public în 2001, Banca Mondială, după criterii metodologice aplicate în întreg spaţiul excomunist, a apreciat rata de creştere a sărăciei în România ca fiind una dintre cele mai ridicate şi preocupante din acest spaţiu. Numărul săracilor în România era estimat la circa 9,3 milioane persoane la sfârşitul anilor '90, ceea ce reprezenta peste 41% din totalul populaţiei. Procentajul se arată a fi fost în creştere sistematică ani şi ani, mai mult decât dublându-se faţă de 1996, când fusese 19,8%.

De altfel, ceea ce frapează îndeosebi este că asemenea cifre sunt consemnate în Europa şi, poate încă şi mai mult, faptul că sărăcia a crescut, deşi populaţia a scăzut. Pentru că, în general, sărăcia sporeşte, în ţări de pe alte continente precum şi pe ansamblu în lume, de fapt pe seama creşterii populaţiei, care devansează creşterea economică. Cazul românesc este straniu şi poate unic, întrucât sărăcia a avansat cu paşi rapizi în ciuda faptului că populaţia s-a împuţinat, sub impactul necruţător al emigraţiei şi prăbuşirii ratei natalităţii.

Nefăcând obiect al unor analize pertinente, care nu erau de fapt permise din motive politice, România părea să nu fi avut înainte de 1990 o problemă a sărăciei. Desigur, însă, aceasta exista, avea oricum o expresie relativă raportând standardul de viaţă al românului la standardul de viaţă al europeanului occidental, dar, cu certitudine, nu putea fi vorba de dimensiunile absolute actuale. Pur şi simplu, pentru că produsul intern brut românesc era mai mare atunci şi era infinit mai echilibrat distribuit decât în prezent, când, după 12 ani de tranziţie, rezultatul concret este că, în esenţă, ceea ce se obţine, chiar mai puţin decât se obţinea, este împărţit extrem de discrepant, foarte puţini luând foarte mult şi foarte mulţi luând foarte puţin.

Efectul este al eşecului pe care îl reprezintă tranziţia românească, pentru că, dacă ar fi existat creştere economică, ar fi fost mai mult de împărţit şi s-ar fi observat mai

puțin frustrant că unii iau sfidător de mult, în comparație cu cât de puțin iau alții. Eșecul economic este vizibil tocmai prin faptul că abandonarea – necesară pentru productivitate și motivare – a repartiției egalitariste de tip comunist duce însă, din păcate, România nu spre un model european de societate capitalistă, ci spre unul de tip latinoamerican, fără clasă de mijloc, ci doar cu foarte bogați și foarte săraci. Și dimensiunea crescândă a sărăciei, în opoziție cu îmbogățirea rapidă a unora, demonstrează pregnant acest lucru.

Sărăcia a ajuns să afecteze rata biologică de reproducere. În perioada 1995-2000 natalitatea a înregistrat cel mai scăzut nivel din ultimul secol. Nemaivorbind de faptul că sărăcia absolută și relativă a presat și presează permanent în direcția emigrării. În zece ani România a pierdut din cauza exodului legal și ilegal, precum și din cauza sporului negativ de populație peste 800 de mii de locuitori.

Reîntoarcerea în mediul rural, ca încercare de salvare din mizeria și lipsa de perspectivă de la periferiile unor orașe care mor, reprezintă un fenomen asociat sărăcirii și o expresie a teribilei înaintări descurajante a acestui proces. Eșuarea în munca la negru nu trebuie deloc să mire în aceste condiții și, probabil, dacă n-ar exista economia subterană, care, de bine de rău, oferă românilor ceea ce economia oficială nu este în stare – pur și simplu supraviețuirea – am asista la grave instabilități sociale.

Dar, poate cea mai îngrozitoare și îngrijorătoare fațetă a sărăciei din România este că aceasta nu este legată neapărat de o excludere sau o semiexcludere socială, prin șomaj, handicap sau pensie, săracii români fiind în proporție de peste jumătate cei care au slujbe. Aceasta subliniază de fapt eșecul economic românesc, absența performanței economice, pentru că dacă aceasta ar exista, cei cu slujbe nu s-ar număra printre săraci, precum și caracterul profund al sărăciei din România, imposibilitatea eliminării ei cu una cu două și perspectiva de a scăpa de boala cu pricina doar pe termen foarte lung și numai în urma unei creșteri economice substanțiale și durabile.

Capitolul 7

Tragicomedia «componentei sociale»

Caraghioslâcul în România postdecembristă a fost că pe cât oficialii au bătut toba mai puternic despre „componenta socială" a economiei şi societăţii către care insistau că urmăresc să conducă ţara, pe atât această „componentă socială" a devenit mai firavă, după cum arată tendinţele din realitatea cotidiană.

Privind retrospectiv, „componenta socială", din cauza transformării ei din scop în mijloc, în instrument şi adeseori chiar numai în afiş politic, apare a constitui cel puţin una din principalele explicaţii ale anchilozei economiei.

Imediat după 1989, dl Iliescu, împreună cu oficialii săi cu care a guvernat în variate formule, a jucat în clar o carte de suprafaţă populistă, care să lase impresia dedicării nedezminţite „oamenilor muncii", pentru a folosi o expresie mult uzitată pe vremuri. A recurs la măsuri de câştigare a bunăvoinţei populare, pe care însă starea economiei nu le putea susţine. A stimulat abil pornirile cultivate ani de zile de propaganda comunistă împotriva „foştilor": boieri şi patroni. A apelat la un detaşament de bază al clasei muncitoare – minerii – ca să facă ordine în Capitală, aceştia fiind folosiţi tocmai împotriva „foştilor" şi a tututor opoziţionaliştilor, de fapt împotriva celor care îl contestau. A câştigat alegerile exact pe mâna impresiei inoculate celor mulţi că îi va avea în vedere ca nimeni altcineva. A dat senzaţia că este „de-al lor" şi, reuşind, n-a avut ani de zile concurent real în confruntările electorale. A lăsat în mod deliberat în ceaţă problema fundamentală a obiectivului-ţintă către

care ar fi urmat să se îndrepte România. Şi aceasta pentru ca nu cumva să dea impresia că este conducătorul pe vremea căruia – după o jumătate de secol de dictatură a clasei muncitoare (chiar dacă fusese vorba doar de o cinică poveste) – România s-ar întoarce la dominaţia capitaliştilor.

Când, după ani de zile de ceaţă deliberată în domeniu, au simţit că nu mai pot evita să spună ceva, dl Iliescu şi ai săi au inventat obiectivul „economiei sociale de piaţă", care se găseşte prin arsenalul social-democraţiilor occidentale, dar care nu are nici o relevanţă pentru realităţile româneşti. Acest concept a urmărit să dea expresie încercării social-democrate de a tempera în scopuri sociale efectele de inegalitate pe care funcţionarea economiei în condiţiile mecanismelor de piaţă le antrenează. În timp ce, însă, în România nu exista nici o bază economică pentru social-democraţie, iar guvernanţii se îmbogăţeau în chip capitalist şi guvernaţii săräceau în chip comunist. În România nu funcţionează o economie de piaţă, pentru că aceasta nu poate exista decât în condiţiile preponderenţei proprietăţii private, ceea ce nu este cazul. Abia după ce s-ar crea sectorului privat preponderenţă în economie, în România se va putea discuta alegerea unui model anume de economie de piaţă. Şi de ce nu, chiar cea „socială"! Numai că, dacă se încearcă realizarea unei «economii sociale de piaţă» aşa pur şi simplu venindu-se dinspre comunism, şi nu dinspre capitalism, se riscă a nu se mai ajunge vreodată la o economie de piaţă şi a se pierde şi orice şansă de a realiza „componenta socială" atât de mult invocată, mai precis de a obţine acea funcţionare eficientă a economiei, legată de proprietatea privată, care să permită a şi exista ceea ce să fie apoi împărţit mai echitabil după criterii sociale. Acest risc a apărut în mod clar în România. Blocarea reformelor către o economie de piaţă – blocare pe care guvernanţii, atunci când acceptă totuşi că nu se prea omoară cu economia de piaţă, o justifică tocmai cu necesitatea de a nu se depăşi suportabilitatea socială – închide

de fapt drumul spre performanțe măcar cu ceva în plus peste mediocritatea celor actuale. Ca urmare, nici nu se poate aştepta vreo sporire a resurselor pentru finanțarea „componentei sociale" trâmbițate.

Şi astfel, în timp ce dl Iliescu şi ai săi au câştigat alegerile şi şi-au consolidat puterea, lăsând abil să se înțeleagă cum că ghid le-ar fi modelul social-democrat de tip scandinav, societatea românească a început să se îndrepte exact în direcția opusă, a modelului latino-american de capitalism, caracterizat de cele mai dramatice discrepanțe sociale, cu o pătură subțire de bogați în contrapoziție cu marea masă a populației trăind comparativ în paupertate.

Semnele înaintării cu paşi repezi spre acest tip de societate sunt deja vizibile şi sunt cu atât mai evidente cu cât deplasarea are loc dinspre o societate de tip egalitarist. Aşa-zisa guvernare de dreapta, care a întrerupt, pentru puțini ani, administrarea țării de către propovăduitorii „componentei sociale", nu numai că nu s-a străduit să scoată din ceață lucrurile, cochetând şi ea, în mod ipocrit, cu „componenta socială", dar, înregistrând un eşec sever în gestiunea economiei, a şi permis revenirea facilă la putere a celor responsabili de eşecul economic al anteriorilor şapte ani, ba, mai mult, dându-le acestora apă la moară în susținerea teoriilor cu care se câştigă voturi, dar care nu împiedică mersul triumfal al societății româneşti spre capitalismul neeuropean.

România începutului de mileniu reproduce propria sa configurație interbelică, într-un fel ca o ironie tragică, pentru că stânga s-a străduit propagandistic din răsputeri să desfidă trimiterile septuagenarilor țărăniști la anii interbelici ca năzuință şi model de inspirație. Aceiaşi 70-80% săraci sau cu un trai sub cel decent – indiferent dacă de la oraş sau de la sat – sunt opuşi unei «burghezo-moşierimi», de data asta nefanariotă, ci get-beget românească.

Noile dinastii se construiesc acum pe filiații ale nomenclaturii comuniste şi fostelor servicii secrete. Căci pentru afaceri este nevoie de bani, cunoştințe şi informație. Şi

puțini sunt alții decât cei menționați care să dețină aceste atuuri. Deși de altă stirpe, deși galonată a fi de stânga și nu de dreapta, deși doar o parte se consideră de orientare liberală iar cea mai mare parte de orientare social-democrată, noua «burghezo-moșierime» are același apetit, ca și cea din trecut, pentru traiul în lux, pentru consumul de produse fine, pentru automobilele Mercedes Benz, pentru concedii la Paris și pe Coasta de Azur.

Este, de altfel motivul pentru care, într-o țară cu economie subdezvoltată și cu putere de cumpărare redusă există o piață înfloritoare pentru produse de lux, pentru vile de lux, pentru cazinouri și restaurante de lux. În aceste condiții una din consecințele care, ca și în trecut, afectează șansele de dezvoltare este pierderea funcției sociale a capitalului. Acesta este rulat în afaceri cu profit rapid – de cele mai multe ori de ordin speculativ – și nu în activități productive cu câștig pe termen lung și cu impact social semnificativ.

Să nu ne mirăm că în România nu se învrednicește nimeni să promoveze ceea ce în toate țările ce au cunoscut într-adevăr o dezvoltare remarcabilă a constituit cheia reușitei: produsele pentru oameni cu câștiguri medii, locuințele pentru oameni cu câștiguri medii, restaurantele pentru oameni cu câștiguri medii. Preocuparea în acest sens nici nu poate să existe pentru că acești oameni nu există.

Absența clasei mijlocii – explicabilă în condițiile în care nu a fost solid promovată dezvoltarea proprietății private, ci doar eventual acapararea proprietății de stat în sistem clientelar de către grupuri private – înseamnă piață internă restrânsă, și deci slabe perspective, pentru că economia este lipsită de o bază de masă pentru dezvoltare.

Capitolul 8

Controversatul rol al instituțiilor financiare internaționale

Dacă aceasta este situația în România – un eşec economic şi social, căci nu poate fi atribuit un alt calificativ, în măsura în care, nici după 12 ani, nu s-a putut recupera măcar nivelul PIB din timpul comunismului, iar polarizarea socială a ajuns la cote jenante şi periculoase – cum ar putea fi apreciat rolul implicării instituțiilor financiare internaționale în programele care, place nu place, au avut rezultatele menționate?

În domeniu, controverse ireductibile se manifestă. Există voci care spun că dezastrul economic, dezindustrializarea, în general toate nefericirile perioadei postdecembriste poartă, într-un fel sau altul, semnătura instituțiilor financiare internaționale, cel puțin în mod indirect prin condiționalitățile impuse României. La antipod, sunt mulți care apreciază că bruma de reformă care s-a făcut se datorează exclusiv acestor instituții, atât prin programele recomandate cât şi mai ales prin împingerea de la spate a guvernanților români, care nu acționează decât sub presiune externă.

Realitatea este complexă. Un singur lucru este cert. Rețetele prescrise României de către FMI şi Banca Mondială nu ar putea fi despărțite de rezultatele obținute de România în plan economic şi social pe calea tranziției. Nu s-ar putea spune că tot ceea ce au recomandat aceste instituții a fost bun şi trebuie deci deresponsabilizate de eşecul economic şi social din România de care s-ar face vinovate doar nefericitele guvernări de la Bucureşti şi, după

unii mai cinici, datele psiho-sociale şi psihoculturale ale mioriticului popor român.

Programele prescrise României de către FMI şi Banca Mondială au avut ţinte necesare şi corecte. Modalităţile de atingere a acestor ţinte nu s-au potrivit însă condiţiilor concrete din economia românească, dacă respectivele modalităţi s-au potrivit vreodată şi vreundeva, pentru că nu prea se cunosc cazuri de reuşită.

În loc ca, ţinând cont de situaţia specifică a economiei româneşti, să insiste aproape exclusiv asupra reducerii treptate şi eliminării sectorului neperformant şi să condiţioneze orice aviz de acces la finanţarea externă de măsuri directe sau indirecte în acest scop, FMI, după clişeele-tip cărora le plăteşte tribut, s-a lansat în programe de restrângeri bugetare şi monetare care nu numai că nu şi-au atins ţintele – şi nici nu puteau în situaţia perpetuării sectorului neperformant – dar au făcut mai mult rău, afectând restul economiei şi nu sectorul neperformant, care a supravieţuit pe mai departe sub oblăduire politică. Politicile «neutre» recomandate României de instituţiile financiare internaţionale – care resping politicile selective bazate pe priorităţi sectoriale – au lovit, prin constrângerile liniare implicate, mai degrabă partea sănătoasă a economiei decât partea nesănătoasă, vizată de fapt de aceste constrângeri.

Concentrându-se asupra unor programe de stabilizare la nivel macroeconomic cu mijloace de piaţă într-o economie care nu era şi nu este încă de piaţă, FMI a pierdut din vedere, probabil din cauza unor păguboase tipare doctrinare, că sectorul neperformant, moştenit dintr-o economie de comandă, nu poate fi lichidat cu mijloace de piaţă decât într-o generaţie şi că orice grăbire a scadenţei nu poate ocoli mijloacele administrative. Dovadă este că sectorul neperformant se află aproape neclintit la locul său şi după 12 ani, în timp ce economia, subţiată de resurse din cauza constrângerilor bugetare şi monetare, are mereu şi mereu mai puţine mijloace de a elimina sectorul neperformant.

În esență, s-a adâncit, de la un an la altul, disfuncția principală a programelor FMI–Banca Mondială. FMI insistă şi iar insistă asupra aşa-numitei macrostabilizări, adică ajungerea la o inflație scăzută şi la o relativă stabilitate a monedei naționale. Dar, în absența restructurării, adică a unei eficientizări la baza economiei, în sectorul real al economiei, aceste obiective – cu totul şi cu totul corecte şi necesare – nu pot fi realizate. Iar restructurarea acestor activități, care ar rezolva problema, nu poate fi întreprinsă fără bani. Restructurarea nu înseamnă numai demolare, ci şi construcție. Deşi chiar şi pentru demolări este nevoie de bani. Întreprinderile producătoare de pierderi nu pot fi închise decât dacă, în paralel sau mai înainte, se creează o alternativă economică şi socială. Pentru aceasta este însă nevoie de bani! Cu investiții nedepăşind 17-18% din PIB – dintr-un PIB de altfel derizoriu – se poate cel mult supraviețui, şi nu dezvolta, şi în nici un caz nu se poate construi acea alternativă a cărei existență să permită închiderea întreprinderilor de stat neperformante.

Iată de ce programele FMI şi Băncii Mondiale nu pot asigura o reuşită economică. FMI insistă pentru macrostabilizare, care nu poate fi asigurată fără restructurare, care însă nu poate fi realizată fără bani. Bani pe care nici FMI nici Banca Mondială nu-i pun la dispoziție, mizând ipotetic pe bani privați care ar veni în urma girului dat de aceste instituții. Atâta doar că, în timp ce este sigur că investițiile private nu vin dacă aceste instituții nu dau girul cu pricina, nu este câtuşi de puțin cert că, dacă respectivele instituții acordă girul, investițiile private se şi grăbesc să vină. Experiența din țările în tranziție probează clar că au reuşit doar țări unde capitalul privat occidental a avut implicări majore; peste tot în rest, unde, indiferent de motive, capitalul privat occidental s-a ținut deoparte, au fost consemnate eşecuri economice. Din păcate, este şi cazul României.

Cu timpul s-a instaurat un cerc vicios. În timp ce, în condițiile lipsei acute de resurse interne, guvernul de la Bucureşti are nevoie ca de apă de unda verde de la FMI

pentru a putea spera într-un acces la resursele financiare externe pe care mizează şi care sunt indispensabile, aplicarea programelor FMI şi Băncii Mondiale nu conduce, după cum s-a dovedit, către reuşită economică şi nici măcar nu constituie o garanţie că asigură venirea resurselor financiare private externe mult aşteptate.

Insistând numai pe partea de asanare a economiei – asanare fără îndoială necesară – dar fără a acorda vreo atenţie părţii de construcţie, de punere a ceva în loc sau, mai precis spus, lăsând această parte la discreţia unei ipotetice contribuţii a investiţiilor private străine, programele FMI–Banca Mondială nu au, din păcate, asigurată o reuşită. Nepunându-se nimic în loc, deoarece resurse interne pentru reconstrucţie nu mai există şi pur şi simplu, din varii motive, contribuţia presupusă a investiţiilor străine nu se concretizează, se riscă să se ajungă în situaţia de a nu mai exista nici disponibilitate socială şi politică şi nici măcar resurse economice pentru asanările indispensabile din economie, aşa cum s-a şi ajuns de fapt în România.

Capitolul 9

O explicație simplă: prea multă hoție, prea multă sărăcie!

În situația economiei și societății românești votul de la sfârșitul anului 2000 nu trebuie căutuși de puțin să mire. «Prea multă hoție, prea multă sărăcie» – este explicația simplă a votului din 26 noiembrie. Votul a fost unul negativ, ca și în 1996. Atunci votul a fost împotriva PDSR, aproape din aceleași motive, și balanța a înclinat către o alternativă la PDSR, pe care a constituit-o coaliția de guvernământ din perioada 1996-2000. În 2000, votul a fost net împotriva acestei coaliții și îndeosebi împotriva celor care au constituit simbolul ei: țărăniștii! Nu atât pentru că cei de la putere s-au dovedit incompetenți, cât mai ales pentru că nu s-au arătat măcar mai puțin „fomiști" decât cei de dinaintea lor. În condițiile bilanțului economic dezastruos al guvernării din perioada coaliției, votanții, în proporție copleșitoare, i-au penalizat reprezentanții, îndreptându-se fără ezitări spre „ceilalți". De fapt, pentru a pune punctul pe *i,* eșecul economic al celor patru ani a fost atât de mare, iar prețul plătit de populație pentru acest eșec a fost atât de sever, încât votanții, în bună majoritate, au dat pur și simplu uitării trecutul și i-au proiectat în salvatori pe cei responsabili de eșecul economic al anteriorilor șase ani. Ba, mai mult, și-au deplasat opțiuni către PRM și Vadim Tudor, care n-au nici o soluție pentru situația actuală, dar au fost singurele voci de la care au putut auzi că vor să oprească hoțiile, mereu și mereu mai frustrantele hoții. În votul pentru PRM s-a manifestat tocmai revolta împotriva neputinței, indiferenței sau chiar complicității *autorității*

față de hoțiile și ilegalitățile de tot felul, rămase practic nepenalizate și nepedepsite. Votul din anul 2000 a penalizat, în ultimă instanță, polarizarea destabilizatoare, de tip latino-american, a bogăției în România. Polarizare care, dincolo de întârzierile fără îndoială existente în întreprinderea reformelor necesare, este cea care de fapt ține departe România de „Europa", pentru că nu are legătură cu modelul european de economie și societate. Votul de la sfârșitul anului 2000 a atras atenția asupra situației dezastruoase politice, economice și sociale cu care România a pășit într-un nou secol și mileniu.

Capitolul 10

Demonizarea reformei

Una din expresiile cele mai teribile ale acestei situații este că reforma s-a demonizat. Nefăcută la timp, a ajuns să nu mai fie considerată nici măcar un rău necesar, ci doar un rău în sine. Din cauza tergiversărilor, orice audiență populară pentru reformă a fost irosită și de fapt nu mai există. Admițând, în fond și la urma urmei doar prin absurd, că politicienilor le-ar fi vreun gând la reformă, aceștia, pentru a o întreprinde, ar trebui să se pună contra populației. Dar, nimănui – guvernanți sau guvernați – nu-i mai este gândul la reformă și astfel, tocmai când România are mai multă nevoie de reformă, rămâne un mare semn de întrebare dacă aceasta mai poate fi întreprinsă în România. Nu mai există cine s-o facă, întrucât nu o mai acceptă nimeni. Reforma a ajuns să fie asimilată cu dureri și, având în vedere rezultatele după peste un deceniu de tranziție, de fapt cu dureri degeaba. Și este greu să explici celor mulți, pierzători în procesul tranziției, că durerile au fost degeaba tocmai pentru că nu s-a făcut reformă, în măsura în care cei care nu au făcut reformă au avut grijă să spună populației că în numele reformei a fost nevoie să suporte aceste dureri.

Aceasta este de fapt o tragedie, pentru că astfel România este condamnată să rămână în starea în care este, fără șanse de ieșire.

PDSR și-a început mandatul de guvernare în 2001 nefăcând reformă și tocmai de aceea și-a mărit substanțial audiența în rândurile populației.

Din păcate, dacă din interiorul PDSR nu vine până la urmă vântul schimbărilor politicilor puse pe rol în primele

luni de guvernare, o schimbare din altă parte nu are de unde veni! România, după toate nefericirile, a mai rămas şi fără opoziţie. Cea existentă după alegerile din 2000 este completamente divizată, într-un clivaj practic ireconciliabil şi deci imposibil de înlăturat, fapt pe care se şi bazează PDSR şi guvernul său. PRM este de fapt de acord pe fond cu abordările PDSR care nu dau pe de lături de reformă, fiind mai puţin clar cum ar urma pe linia acestor abordări să se asigure indispensabila eficientizare a economiei româneşti, nu pentru a ajunge în Uniunea Europeană, fapt foarte îndepărtat, ci pentru a se asigura un nivel de trai mai decent în România. Cât despre autodenumita opoziţie democratică, aceasta nu poate decât să tacă chitic, întrucât, dacă vrea să dea lecţii de reformă şi mai ales dacă se încumetă să facă presiuni asupra PDSR în această direcţie, i se poate aminti că a fost timp de patru ani la guvernare şi a făcut reforma praf. PNL se dă reformist, deşi când a fost la guvernare a pus reforma la hibernat, în favoarea unor interese clientelare, duplicitarul PD s-a bătut cu pumnii în piept cu privire la reformă doar pentru a face rost de niscai ministere economice şi această diversiune a fost taxată rău de electorat, iar pentru UDMR reforma înseamnă doar plăcuţe, învăţământ şi justiţie în limba maghiară, lucru pe care PDSR îl ştie şi, acordându-l UDMR-ului, are Uniunea maghiară ca aliat. Ca aliat la orice, inclusiv la a nu se face reformă.

Capitolul 11

Economia – un hibrid nereuşit

Produsul cel mai nefericit al improvizaţiei pe care a constituit-o tranziţia în România este că, după 12 ani, economia românească reprezintă un hibrid nereuşit între economia de stat şi economia de piaţă, ce riscă să împrumute toate relele din ambele părţi.

Fiind un sistem de libertăţi în care fiecare dintre acestea joacă rolul unei restricţii pentru celelalte, economia de piaţă nu poate decât eşua când unele sau chiar numai una din piesele sale de bază lipsesc. În România piese de bază ale economiei de piaţă lipsesc. În condiţiile supapei închise pentru şomaj şi supapei deschise doar pentru preţuri inflaţia debordează. Fără piaţă de capital, fondurile de investiţii au capotat. În absenţa sistemului concurenţial nu cererea şi oferta reglează preţurile şi alocările de resurse în România, ci şantajul poziţiilor monopoliste pe piaţă, iar creditul îşi alterează funcţia. Dar cel mai grav este riscul compromiterii sectorului privat, ca şansă a dezvoltării. Nu îmbogăţirea unora şi sărăcirea prin comparaţie a altora tind să compromită sectorul privat, ci îmbogăţirea atâtora prin rapt şi corupţie şi pierderea de către capitalul pe care l-au acumulat a funcţiei sale sociale, prin canalizarea acestuia nu către investiţii, ci către limuzine şi vile de lux, către excentricităţi sfidătoare, către alte activităţi fără utilitate socială şi chiar către ilegale exporturi de capital.

Piese fundamentale ale economiei de piaţă lipsind, aceasta nu poate funcţiona şi nu poate produce decât efectele de polarizare socială care îi sunt specifice, dar nu şi performanţele economice de care s-a dovedit în stare.

Neschimbată în structurile ei economice fundamentale, cu o alterare dramatică a mecanismelor şi instituţiilor de piaţă introduse, România începutului de secol XXI nu poate fi economic mai răsărită decât în 1989. Structurile de producţie, rămânând aceleaşi, nu permit, în mod obiectiv, decât aceleaşi activităţi, aceleaşi performanţe şi, deci, acelaşi nivel de trai şi aceeaşi calitate a vieţii. Decalajul faţă de ţările vest-europene s-a adâncit sever şi, în mod grav, creşte decalajul faţă de ţările central-europene.

România a rămas în continuare codaşa Europei. Discuţia despre faptul dacă industria românească este sau nu fier vechi s-a dovedit cu totul inutilă. Pentru că, în timp ce s-a purtat o asemenea discuţie, peste această industrie s-a mai aşternut praful a 12 ani. Şi chiar numai atâţia ani sunt suficienţi pentru a se fi demodat la sfârşit de secol XX şi început de secol XXI, având în vedere ritmul înnoirilor în această perioadă. Realitatea este că industria românească nu s-a reînnoit de peste 20 de ani, adică cel puţin din momentul în care, la începutul anilor '80, a început acţiunea de lichidare în avans a datoriei externe, care a însemnat, înainte de orice, întreruperea importurilor de echipamente şi tehnologii moderne.

În măsura în care din puţinele resurse disponibile atâtea şi atâtea sunt irosite în menţinerea unor industrii neperformante, iar ceea ce rămâne este secătuit de „căpuşele tranziţiei" nu pot exista şanse de dezvoltare. Cu o aceeaşi industrie şi, deci, cu o aceeaşi ofertă de export, România începutului de mileniu este tot atât de puţin pregătită ca şi cea comunistă să înfrunte competiţia internaţională, devenită şi mai aspră între timp, ţara fiind ameninţată astfel de o periferizare încă şi mai accentuată.

Comisia de la Bruxelles a Uniunii Europene pune de fapt punctul pe i, prin aprecierea că România nu este încă o «economie de piaţă funcţională».

Ce ar mai putea fi de adăugat?! Restul reprezintă pur şi simplu variaţiuni pe respectiva temă sau, cel mult, explicaţii ale aprecierii. Nu putem totuşi să nu remarcăm ta-

bloul exact pe care raportul Comisiei de la Bruxelles îl face asupra economiei româneşti şi asupra tuturor domeniilor conexe cu aceasta, raport care an de an a menţionat invariabil: fragilitatea macroeconomică, progresul insignifiant al reformelor structurale, instabilitatea finanţelor publice, nivelul scăzut al investiţiilor străine, dezastrul instituţional, corupţia considerată sistematică şi de natură a submina funcţionarea sistemului legal şi a afecta economia şi încrederea în autorităţile publice, incapacitatea de gestionare până şi a fondurilor nerambursabile primite de la Uniunea Europeană, ameninţările grave la adresa mediului înconjurător.

Nu poate fi considerată economie de piaţă funcţională hibridul format dintr-o economie de piaţă născândă, dar minoritară ca pondere şi influenţă, şi o economie de stat muribundă, dar majoritară şi care, susţinută politic (căci de la aceasta se fură!), îşi impune regulile şi face jocurile. Nu trebuie să fii specialist, nici măcar economist, pentru a concluziona că România nu este o economie de piaţă, fiind de-ajuns a constata anomaliile ce există din punctul de vedere al unei economii de piaţă. În România, preţurile cresc chiar atunci când cererea scade, în România salariile cele mai mari din industrie se află în întreprinderile producătoare de pierderi, în România factura energetică a ajuns mai mare decât câştigurile medii familiale din pensii şi salarii, în România bugetul de stat este nevoit să se ocupe cu tot felul de minuni (ca întreţinerea întreprinderilor falimentare sau acoperirea furturilor din bănci) care nu-i sunt în atribuţie, de nu-şi mai poate îndeplini funcţiile ce-i sunt în menire (precum finanţarea educaţiei, apărării naţionale, sănătăţii, ordinii publice etc.). În România, deştepţi au ajuns cei ce nu-şi plătesc impozitele şi taxele, căci statul le face cadou eşalonări şi scutiri, în timp ce sunt împinşi în ridicol, ca fraieri, cei ce îşi plătesc obligaţiile către stat. În România sistemul bancar bălteşte de bani şi economia reală le duce dorul. În România, bugetul de pensii trăieşte pe seama nu numai a bugetului de stat

cu care n-ar trebui să aibă nici o legătură, dar şi pe seama fondului de ajutor de şomaj şi asta pentru că de ani şi ani sunt scoşi oamenii anticipat la pensie pentru a nu fi scoşi în şomaj.

Aceasta pentru a menţiona doar câteva din anomaliile care operează în economia românească şi din cauza cărora nu se poate acorda României calificativul de „economie de piaţă funcţională"!

Capitolul 12

În confruntare cu probleme atipice

Economia hibrid, jumătățile de măsură pe calea reformei, precum şi structurile economice inerțiale, greu de schimbat, moştenite din perioada comunistă, au împins România în fața multor probleme atipice pe calea dezvoltării, unele neavând prin acest caracter soluții consemnate în registrul mondial şi care grevează sever perspectivele economiei românești.

Prima şi poate cea mai gravă este legată de faptul că demolări masive trebuie practic să preceadă noua construcție. Pentru istoria dezvoltării în general este o problemă atipică. Dar, evident, este tipică pentru întreg spațiul ex-comunist. Numai că gradul în care se manifestă în România este poate cel mai ridicat din regiunea est şi central-europeană, atât ca moştenire a celei mai ortodoxe economii de comandă practicată aici pe vremea comunismului, cât şi ca urmare a costisitoarei tergiversări a reformelor. Ceea ce este acum de demolat şi asanat reprezintă, în ansamblul economiei, cu mult mai mult decât în celelalte țări din zonă.

Economia românească trebuie evident să se asaneze de ceea ce o înmlăştinează din ce în ce mai adânc – întreprinderi de stat industriale fără piață sau neperformante – dar deja nu mai are bani nici măcar pentru asanare. Oricum, nu dispune de fonduri pentru a construi măcar ceva pe locurile asanate sau a pune ceva în locul a ceea ce eventual demolează. Numai un aport net masiv de investiții directe externe poate relaxa constrângerile, printr-o inversare a secvențialităților, respectiv creând în prealabil

alternativa economică şi socială pe baza căreia să se poată realiza apoi demolările necesare.

Din punct de vedere economic, România este confruntată în ansamblu cu tipul de probleme ale ţărilor subdezvoltate, în timp ce, din punct de vedere demografic, trebuie să facă faţă tipului de probleme ale ţărilor industrial dezvoltate. Tipologia aproape ireconciliabilă a acestor probleme, caracterul opozit al măsurilor necesare spre a le înfrunta pot duce la rupturi economice sau sociale majore pentru care aproape nu există strategii de evitare.

În mod obiectiv, România nu dispune şi nu va dispune, din cauza subdezvoltării economice, de resurse financiare pentru asigurarea în acelaşi timp a stimulării naşterilor, ocrotirii economice a mamei şi copilului şi protecţiei populaţiei în vârstă, mereu mai numeroasă, atât relativ, cât şi chiar absolut. Fenomenul – inevitabil demografic şi constrângător economic – al „îmbătrânirii" populaţiei nu a creat până acum probleme dramatice pentru că a avut loc practic doar în ţări dezvoltate, care au beneficiat de resurse economice spre a-l înfrunta.

România, din cauza incapacităţii economice obiective, s-ar putea să fie – nu peste mulţi ani – primul exemplu istoric de capitulare umană în faţa fenomenului de „îmbătrânire" a populaţiei. În condiţiile unei ponderi a pensionarilor în totalul populaţiei cu 17 puncte procentuale peste media din ţările în curs de dezvoltare, sistemul de pensii din România, având deja mai mulţi beneficiari decât contribuenţi, se va afla mereu sub presiunea scăderii relative a pensiilor în raport cu salariile spre a nu se eşua în neonorări ale pensiilor.

O altă problemă cu totul atipică ce confruntă şi va confrunta decenii România decurge din faptul că, întoarsă din punctul de vedere al dimensiunii şi structurii proprietăţii funciare, în anii '50 ca moment din istoria economiei europene, economia românească va trebui practic să reia procesul istoric inevitabil al concentrării şi centralizării pământului şi capitalului în agricultură, cu eliberare de

forță de muncă din acest sector, dar într-o perioadă nu de construcție industrială, ci de restructurare industrială, presupunând, pentru încă ani de zile de aici încolo, mai degrabă disponibilizări decât absorbții de forță de muncă. Tensiuni sociale vor apărea în mod obiectiv, cu posibilități absolut minime de a li se răspunde din punct de vedere economic. Deocamdată, dintr-un complex de factori, declanșarea acestui proces este blocată. Cu cât însă declanșarea va fi întârziată, cu atât consecințele vor fi mai dramatice. Pentru cel puțin un deceniu de aici înainte, industria nu va putea absorbi forță de muncă suplimentară. Astfel încât nu numai agricultura, dar și industria va elibera forță de muncă, situație atipică ce va pune probleme sociale majore. Iar serviciile nu se pot dezvolta fără o infrastructură industrială solidă și modernă care de fapt să le ofere piață.

În rândurile problemelor atipice se poate considera că se încadrează și acele constrângeri în cerc vicios ale bugetului generate de faptul că, la resursele pe care i le poate pune la dispoziție un produs intern brut de țară subdezvoltată, forțele politice din România vor să practice un tip de protecție socială din țări dezvoltate. Rezultatul fără echivoc este că resurse doar derizorii sunt puse la dispoziție de buget pentru dezvoltare, ceea ce de fapt închide cercul vicios la un nivel mereu și mereu mai jos.

Istoria economiei arată că țările care au decolat pe calea dezvoltării n-au fost confruntate cu probleme de protecție socială. Statele Unite nici acum nu dau în brânci cu protecția socială. Chiar și țările vest-europene, la vremea decolajului lor de-acum câteva zeci de ani, nu au sacrificat perspectiva dezvoltării pe altarul protecției sociale, care a venit abia ulterior tocmai pe baza resurselor oferite de dezvoltarea economică. Cât despre țările asiatice, acestea n-au avut practic problema protecției sociale și nici măcar pe cea sindicală. Astfel resursele acumulate au putut fi canalizate, fără constrângeri, spre investiții, rezultatele

văzându-se după 15-20 de ani într-o protecție socială activă prin crearea de locuri de muncă retribuite decent.

În România, alegerea mereu favorabilă protecției sociale în fața investițiilor în perioada postdecembristă a dus la comprimarea relativă a bugetului, acesta devenind mereu mai neputincios în a oferi resurse pentru dezvoltare dar, astfel cu timpul, va avea probleme mereu mai mari și în a onora tipul de protecție socială pe care ar dori să-l promoveze. Se impun, indiferent de dorințele politice, abdicări de la modelul de protecție socială practicat de țările dezvoltate, care au alte resurse la dispoziție, și adaptarea acestei protecții la posibilități, prin orientarea ei exclusiv către cei mai defavorizați membri ai societății.

Capitolul 13

Supraviețuire grație economiei subterane

O expresie a hibridului pe care îl constituie economia românească este că aceasta supraviețuiește mulțumită componentei sale subterane, căci, dacă ar fi după componenta ei oficială, ar fi murit de mult.

La sfârșitul anilor '90, un studiu elaborat pentru Trezoreria americană privind economia subterană din România s-a bucurat de o atenție deosebită în rândurile analiștilor și chiar politicienilor români, precum și de o mediatizare pe potrivă, deși studiul nu ne dezvăluia decât secretul lui Polichinelle: că, în România, exista o puternică economie paralelă celei oficiale și că aceasta crescuse serios în ultimii ani, ajungând să reprezinte probabil echivalentul unei jumătăți din cea din urmă, evaluată prin prisma PIB-ului din statisticile oficiale.

De altfel, cu doar câțiva ani mai înainte, un raport oficial al *SRI* vorbea de o economie subterană în jurul a 40-45% echivalent PIB.

Studiul american avea un avantaj de credibilitate, în raport cu estimările SRI, derivând din faptul că preciza metodologia de evaluare, care, aplicată nu numai în cazul României, ci și al altor țări, permitea atât surprinderea evoluției fenomenului, cât și comparații internaționale semnificative.

Premisa din studiu este că, dacă numerarul în circulație și depozitele bancare evoluează divergent – mai precis, dacă numerarul crește, iar depozitele scad, stagnează sau cresc mai încet – înseamnă că economia subterană se lărgește, întrucât vehiculul ei este banul peșin.

Importanța studiului american şi atenţia care i s-a acordat îndreptățesc o analiză asupra fenomenului prin raportare la aprecierile şi concluziile acestuia.

Pentru o descriere cât mai nuanțată a realității este de preferat termenul „economie paralelă". Pentru că o foarte mare parte – probabil jumătate – din activitățile economice care se derulează în afara economiei oficiale nu sunt „subterane" ca nelegale, ci doar ca necontabilizate. Este vorba de activități de producție agricolă, de construcții din mediul rural, de desfacerile de pe piața țărănească, de diversele servicii desfăşurate în sistem individual în mediul urban şi care, evident, sunt luate într-o anumită măsură, potrivit unor chei, în calculul PIB, dar, tot atât de evident, nu la dimensiunile lor reale, greu de precizat. Restul reprezintă activități prin sine interzise (contrabandă, spălare de bani, muncă la negru, mituiri). Studiul destinat Trezoreriei americane vine să confirme, prin metodologia amintită, creşterea economiei necontabilizate în România, dar, nefăcând diferențierea menționată anterior, nu evaluează dacă această creştere a venit din segmentul nelegal sau din segmentul legal dar necontabilizat.

Metodologia utilizată oferă, fără îndoială, fundamente solide concluziilor ce se pot desprinde, dar nu în toate privințele. Raportul dintre numerar şi depozitele bancare nu poate fi folositor, de pildă, în evaluarea mişcărilor necontabilizate din mediul rural, unde trăieşte aproape jumătate din populația României şi unde raporturile economice s-au deplasat semnificativ în ultimii ani către economia de tip natural, prin relații de troc, fără legătură cu piața şi cu sistemul bănesc.

În schimb, studiul american accentuează asupra faptului că economia paralelă românească este într-o mare măsură bazată pe import, tocmai ca o expresie a decrepitudinii care a confruntat sistemul productiv în economia oficială. Prin comparație, să punctăm amploarea economiei paralele din Turcia, axată dimpotrivă pe export, care a reuşit în anii '90, prin fluxurile cu acoperire turistică, să ab-

soarbă resurse imense, neoficiale, din țările foste comuniste, inclusiv şi poate în primul rând din România.

Dar, sistemul economiei paralele din România are totuşi o bază locală, relativ stabilă, care trăieşte pe seama desfacerii importurilor, dar cu utilizarea banilor obţinuţi pentru noi importuri şi nu neapărat pentru plasare de bani în străinătate. Acest lucru însă studiul american nu-l evidenţiază. Studiul apreciază componenta bazată pe import ca reprezentând două treimi. Ceea ce înseamnă că doar o treime ar reprezenta componenta internă a economiei paralele în România – o evaluare nerealistă.

Dacă această componentă internă ar fi reprezentat doar atât de puţin din total, economia paralelă în general nu ar fi înregistrat expansiunea de care se vorbeşte, pentru că, în condiţiile prăbuşirii consumului din ultimii ani '90, importurile nu ar fi ajuns la dimensiunile atinse şi înşişi factorii economiei subterane, în cazul în care nu ar fi avut o ancoră locală, ar fi părăsit România în căutarea altor paradisuri evazioniste, care, slavă Domnului, există chiar prin jur.

Întrucât studiul american a avut ca resort să atragă atenţia că, la dimensiunile atinse de economia subterană, România a ajuns la periferia sistemului economic civilizat şi nu poate deveni eligibilă deci pentru acest sistem, în studiul respectiv nu s-a putut întâlni vreo estimare – cât de sumară, măcar ca explicaţie – a fenomenului prin care balanţa de plăţi a României reuşeşte să-şi finanţeze deficitul cu intrări oficiale de credite şi investiţii mai mici decât acesta. Este vorba de contribuţia netă a economiei paralele, care apare în capitolul numit *Erori şi omisiuni*, la finanţarea deficitului contului curent extern din anii '90 şi care a reprezentat cel puţin o pătrime din total. Mai concret este mai greu de precizat, dar oricum avem de-a face cu încasări din exporturi necontabilizate, taxe pentru tranzitări subevaluate sau ilicite ale teritoriului românesc în operaţiuni de contrabandă, comisioane pentru spălări de bani, transferuri « în buzunar » spre ţară de venituri realizate în

străinătate. Şi este vorba de bani reali, chiar dacă nu identificaţi şi trecuţi astfel la *Erori şi omisiuni*. Repetăm, bani reali, pentru că importurile făcute pe baza acestora există! De altfel, *Erorile şi omisiunile* au în mod constant semnul plus, cu semnificaţia de contribuţie la acoperirea deficitului din contul curent extern.

Este un aspect tulburător, care ridică foarte serios problema funcţiei pe care economia subterană sau paralelă o are în România. Ne place, nu ne place, economia paralelă joacă un rol major în România. Şi este extrem de greu de spus dacă economia oficială, agresată şi subminată de economia paralelă, se află tocmai de aceea la pământ sau, dimpotrivă, exact din cauza faptului că este mereu mai slabă şi mai neputincioasă, economia oficială a făcut loc unei economii paralele înfloritoare, care i-a preluat – trebuie să o spunem deschis – nu numai o parte din sevă, dar şi o parte din funcţii.

La starea în care se găseşte economia oficială, ne putem pur şi simplu mira că nu avem mişcări sociale destabilizatoare. Explicaţia este că economia paralelă oferă foarte multor români – probabil aproape două milioane – ceea ce economia oficială nu este în stare să le ofere: supravieţuirea. Modul menţionat în care tot economia paralelă reuşeşte să finanţeze în parte deficitul extern – adică în ultimă instanţă consumul net de resurse externe – este un alt exemplu prin care se evidenţiază că, bună sau rea, economia paralelă ajută România să nu explodeze.

Desigur, nu am putea face apologia economiei paralele şi nu trebuie să ne răstignim cumva pe altarul acesteia, dar, să fim conştienţi, că absorbţia activităţilor ei în economia oficială trebuie să se facă numai pe măsură ce aceasta din urmă dobândeşte o asemenea capacitate. Capacitate pe care, din păcate, nu o are în momentul de faţă.

Capitolul 14

Bine ar fi să fie România «piață de desfacere»!

Reversul extern al eşecului tranziției româneşti pe plan economic şi social a fost o marginalizare a țării în competiția mondială. Ceea ce a caracterizat, poate înainte de toate, tranziția românească a fost faptul că practic nimic nu s-a făcut spre a adapta la era liberalizărilor interne şi externe de tot felul – monetare, comerciale, valutare – o economie creată şi dezvoltată pentru şi într-un izolaționism economic şi politic aproape total. A lipsit pregătirea, prin restructurare, pentru a se putea înfrunta condițiile competiției directe pe care liberizările urmau inevitabil să le determine.

Dacă, după peste 11 ani de tranziție, România, cu toate că a contractat o datorie externă netă de circa 11 miliarde de dolari, are un produs intern brut cu o pătrime mai mic înseamnă că, de fapt, prin această îndatorare externă, s-a finanțat, direct sau indirect, un consum al populației peste cel permis de performanțele economiei.

11 miliarde de dolari în 11 ani. Cu alte cuvinte, una peste alta, anul şi miliardul. Câte un miliard de dolari în fiecare an, în mod net, cu care s-a plătit de fapt o bună parte din salariile românilor, tocmai în măsura în care economia şi, îndeosebi, industria nu s-au schimbat. La standardele internaționale actuale, 1 miliard de dolari nu reprezintă mare lucru. Nu însă în cazul românesc, la nivelul performanțelor mediocre de care este în stare economia țării. Forța de muncă în România este, în dolari, foarte ieftină, astfel încât şi liniştea socială poate fi cumpărată în

valută tot foarte ieftin. Dar nu la nesfârşit. Pentru că, în măsura în care economia nu se schimbă, înseamnă că mereu trebuie găsiţi „sponsori externi" dispuşi să finanţeze aceasta operaţiune de cumpărare a liniştii sociale. Şi dacă, din indiferent ce motive – de fapt politice şi electorale – , creşterea salariilor nu este ţinută în pas cu evoluţia productivităţii muncii pe plan intern, atunci pur şi simplu este nevoie de resurse externe mai mari pentru ca din acestea să se plătească aceeaşi parte din salariile românilor. Liniştea socială în valută se scumpeşte.

Pe ansamblul perioadei 1992-2000 creşterea salariilor a fost sensibil mai mare decât devalorizarea leului. Aceasta nu vrea să spună altceva decât că, dacă în România finanţarea salariilor nu s-a făcut doar în limita permisă de evoluţia internă a productivităţii muncii, resursele externe la care a trebuit să se apeleze au devenit mereu mai mari pentru a se obţine acelaşi efect. Altfel spus, pentru a se trăi la fel ca anul anterior – într-o economie care, neschimbată fiind, nu poate în continuare oferi mai mult din resurse interne – creşte dependenţa de intrări valutare anuale nete din exterior.

În situaţia existentă a economiei româneşti şi a poziţiei sale reale în economia mondială, apar pur şi simplu ridicole referirile – nu puţine – la transformarea României într-o „piaţă de desfacere", sintagmă cu totul nefericită şi inadecvată pentru decrepitudinea economiei şi marginalizarea ei în competiţia internaţională.

Teza a fost susţinută şi de principalul partid din România – PDSR – când, aflându-se în opoziţie, acuza forţele politice la guvernare între 1996 şi 2000 că au acceptat, fără ezitări, reţete din partea organismelor financiare internaţionale care nu ar face altceva decât să ducă la transformarea ţării într-o piaţă de desfacere pentru economiile occidentale.

Conectarea susţinătorilor unei asemenea teze la realităţile economiei mondiale contemporane este precară, dacă nu cumva lipseşte cu desăvârşire. Sau există, dar, ca

şi în cazul sloganului cu „nu ne vindem ţara!“, aceste realităţi sunt, în scopuri politice şi electorale, cu totul ignorate.

Împărţirea ţărilor în „baze de producţie“ şi respectiv „pieţe de desfacere“ era o realitate a unei epoci trecute, care corespundea, din punct de vedere economico-politic, colonialismului, iar, ca mod tehnic de producţie, industrialismului clasic. Ţările din centrul sistemului se dezvoltau, în mare parte, pe seama exploatării materiilor prime din ţările de la periferia sistemului şi a procesării acestor materii prime în produse finite în propriile baze de producţie. Rolul ţărilor de la periferie se limita la acela de furnizoare de materii prime şi pieţe de desfacere. Mecanismul însuşi al exploatării coloniale consta în descurajarea, chiar blocarea propriu-zisă, a valorificării interne a materiilor prime din ţările periferiei, astfel încât acestea să fie obligate a le exporta în ţările din centrul sistemului, de unde sub formă de produse finite se întorceau în parte înapoi în ţările de la periferie. Este exact motivul pentru care eliberarea de sub colonialism a însemnat, înainte de orice, dobândirea controlului naţional asupra resurselor de materii prime şi încercarea de a se crea o bază proprie de prelucrare a acestora.

În perioada postbelică, centrul a schimbat foaia. Şi nu este acum mai puţin puternic sau mai puţin influent decât era. Dimpotrivă, periferia se află faţă de centru la distanţe economice necunoscute vreodată, mai greu de recuperat decât pe vremea colonialismului. Transferurile de resurse între ţări au amplitudini cu mult mai mari, dar schemele de transfer sunt altele. Tehnologia a schimbat totul. Şi centrul, care a preluat iniţiativa tehnologică, a adaptat structurile şi relaţiile economice mondiale la noile cerinţe. A fost suficient să controleze tehnologiile moderne pentru a-şi consolida rolul conducător în economia mondială. Restul a venit aproape de la sine. Acum ţările de la periferie invită centrul să le exploateze resursele. Acum ţările de la periferie nu ştiu ce facilităţi să mai ofere pentru

a atrage investiții din țările centrului. Acum, fiecare țară își poate dezvolta cât vrea baza de producție dacă are tehnologia necesară și dacă găsește piață pentru produsele fabricate, ambele însă pe plan mondial – și tehnologia și piața – fiind controlate de țările centrului. Acestea își păstrează pentru ele cercetarea-dezvoltarea, tehnologiile, serviciile financiare, informatica, în timp ce lasă producția, îndeosebi din industrii energofage, pentru țările de la periferie, cărora chiar le transferă industriile poluante. „Piață de desfacere" în condițiile actuale înseamnă putere de cumpărare. Și nu poate fi „piață de desfacere" o țară cu putere de cumpărare scăzută!

Rămasă aproape fără resurse minerale, cu rezerve de petrol și gaze naturale ca și epuizate, cu zăcăminte de cărbune și neferoase atât de sărace în conținut activ încât n-ar fi exploatate nicăieri în altă parte în lume, biata Românie n-ar putea constitui „piață de desfacere" nici chiar dacă industrialismul clasic și colonialismul clasic ar opera în continuare, căci n-ar avea ce să i se ia pentru a fi apoi piață pentru produsele finite venite din exterior.

Darămite, în condițiile economiei mondiale actuale! România nu suferă de un deficit de capacitate de producție pentru valorificarea resurselor sale, ci dimpotrivă de un excedent de capacitate de producție în comparație cu resursele interne de care dispune. România este importator net și nu exportator net de materii prime. Și problema României este că excesul de capacitate de producție este exact în sectoarele și activitățile care erau portdrapelul industrialismului clasic și care acum, în mod obiectiv, sunt în declin istoric. Produsele românești ori n-au căutare pe piață, ori sunt slabe calitativ, ori sunt necompetitive, ori au toate aceste nefericiri la un loc. Astfel, atât resursele de care dispune, cât și cele procurate cu greu din import sunt mediocru valorificate și, ca atare, posibilitățile lor de penetrare pe piețele externe sunt modeste. România abia exportă anual de 10-11 miliarde de dolari.

Şi la astfel de încasări, însăşi capacitatea de plată a ţării este una rizibil de mică la standardele internaţionale actuale, România neputând fi „piaţă de desfacere". Pentru cine poate reprezenta România o „piaţă de desfacere", la importuri de numai 13-14 miliarde de dolari care reprezintă doar vânzările anuale ale unei companii occidentale modeste? Importuri pe care organismele financiare internaţionale urmăresc nu să le sporească, ci să le reducă, pentru ca România să nu mai fie în situaţia de a căuta în disperare bani pentru finanţarea diferenţelor dintre importuri şi exporturi!

Astfel, se poate spune eventual despre programele organismelor financiare internaţionale că pot duce la accentuarea periferizării României în sistemul economic mondial actual, dar nu că urmăresc să transforme România într-o „piaţă de desfacere". Dacă s-ar urmări aşa ceva, programele FMI şi Băncii Mondiale ar încerca, dimpotrivă, să promoveze construcţia, şi nu doar demolările în economie, creşterea şi nu comprimarea cererii interne, stimularea exporturilor pentru o capacitate superioară de import. Or, din păcate, nu aceasta este situaţia în cazul economiei româneşti!

Într-adevăr, România, cu masiva contribuţie proprie, care este de fapt a politicienilor ei, dar se pare, cel puţin până acum, şi cu aport internaţional, a fost supusă unui proces de marginalizare în economia mondială, dar ca zonă de dezinteres economic şi incapacitate de administrare, şi nu ca „piaţă de desfacere", pur şi simplu pentru că, în zilele noastre, „pieţe de desfacere" sunt ţările dezvoltate şi nu cele subdezvoltate, şi tocmai ca „pieţe de desfacere" primele sunt atrase în centrul sistemului şi nu împinse, precum ultimele, spre periferie.

PARTEA A II-A

PRINCIPALELE PROBLEME DIN ECONOMIE: ABORDĂRI ŞI REZULTATE

Capitolul 15

Sceneta inflației scăzute

După cum a arătat experiența de când România post-decembristă a reluat relațiile cu FMI și Banca Mondială, fiece guvernare – dacă nu chiar fiecare nou guvern din cadrul aceleiași guvernări – a derulat, dincolo de nuanțe, același scenariu în politica economică pe care, a dorit nu a dorit, trebuia s-o acomodeze cu cerințele acestor instituții, cel puțin la nivelul intențiilor.

Astfel încât guvernele au repetat invariabil la începerea mandatului două scenete, una mai abitir decât alta, care compun acest scenariu.

Prima este sceneta cu inflația scăzută. La presiunile FMI, s-a prevăzut o anume inflație anuală, deși toată lumea știa că nu va putea fi vorba de respectiva inflație în realitate. Pentru o inflație anuală scăzută ar trebui de fapt să nu se mai plătească integral și la timp salariile în activitățile neperformante. Altfel spus, fără restructurare, inflația nu poate fi strânsă de gât, nici cursul leului nu poate fi oprit din cădere, cu alte cuvinte nu poate fi asigurată în mod durabil așa-numita macrostabilizare, tot cerută de FMI. Numai că restructurarea – mai precis, reabilitarea sau închiderea întreprinderilor producătoare de pierderi – nu poate fi realizată fără crearea, prin investiții, a unei alternative economice și sociale. Pentru investiții, pentru construcție nu există însă bani. Toată lumea știe clar acest lucru, dar nimeni nu pare împiedicat de adevărul cu pricina, nici guvernul român nici Banca Mondială, pentru a juca a doua scenetă : a restructurării fără bani și a privatizării fără cumpărători. În mod aproape ridicol, termene

precise sunt tot convenite pentru privatizări în cazul cărora nu există cumpărători sau pentru lichidări de întreprinderi din zone ori sectoare în care nu se conturează nici o alternativă economico-socială. Nemaipunând la socoteală faptul că fixarea unor scadențe sub presiune subminează capacitatea de negociere a privatizatorului în materie de preț și condiții postprivatizare.

Întrucât, în mod absolut evident, formula „inflație scăzută prin restructurări fără bani" nu poate duce către reușită economică, fiecare guvern, după un început în care au răpăit tobele, a făcut de fapt ce a putut sau chiar ce l-a tăiat capul, mai spre dreapta, dar mai ales mai spre stânga și, oricum, masiv spre agresarea, în interese clientelare, a banului public. Așa că minunata macrostabilizare – inflație scăzută și stabilitate relativă a monedei naționale – a fost și a rămas un proiect.

Aproape invariabil ultimele patru-cinci guverne, afirmând la instalare intenții de 20-25% maximum 30% rate anuale de inflație, dar fiind nevoite, până la perfectarea programului de guvernare și a bugetului corespondent, să finanțeze deficitul bugetar, au lansat împrumuturi pe piață a căror dobândă, în funcție de conjunctură, a fost, de fiecare dată, cu 20-25 puncte procentuale peste rata de inflație din intențiile declarate. Din start, se cădea astfel în ridicol!

Dacă potrivit înseși instituției guvernamentale, rata anuală a inflației urma să fie de 25-30%, atunci și rata anualizată a dobânzii oferite de exact aceeași instituție pentru titlurile emise ar fi trebuit să fie cam tot atât, sau, mă rog, cu ceva, însă nu cu mult, peste! Dar nu! Aceasta din urmă avea o diferență fabuloasă față de rata prognozată a inflației. Și, în aceste condiții, interpretarea nu putea fi decât că ori guvernul dorea să-și spolieze propriul buget oferind asemenea dobânzi (căci tot bugetul le plătește) ori nu credea el însuși în chiar prognoza sa de inflație. Și evident era vorba despre ultima variantă, întrucât, dacă Ministerul de Finanțe ar fi crezut în inflația anuală progno-

zată de guvern la 25% şi, în consecinţă, ar fi oferit să zicem 30% dobândă la emisiunea de titluri, nu ar fi găsit nici un cumpărător. Căci, de fapt, nimeni în România, nu numai potenţialii cumpărători de titluri guvernamentale, nu credea într-o inflaţie de 25%, întrucât, după cum se constata, nici guvernul însuşi nu o făcea!

De ani şi ani, s-au tot proiectat inflaţii de 25-30%, în care nimeni nu a crezut, pe care nimeni nu le-a luat în mod serios în considerare şi pe care, la sfârşit, statisticile au venit să le desfiinţeze, consemnând inflaţii de 40-50%. Astfel că a rămas aproape un mister de ce s-a tot continuat această practică.

Explicaţia misterului există. FMI – în virtutea unuia din principalele clişee ale abordărilor sale în materie de politică economică – nu admite de fapt să convină un program cu o ţară în care să nu se prevadă o inflaţie scăzută, ba, mai mult, o inflaţie şi în scădere faţă de anul anterior, chiar dacă experţii organizaţiei îşi dau perfect de bine seama că faptul este strict imposibil. Şi uite aşa, cu toate că statisticile s-au încăpăţânat să consemneze inflaţii de 40-50% anual, România s-a angajat în mod absurd, din nou şi din nou, la inflaţii de 25-30% anual.

Farsa cu inflaţia scăzută nu este totuşi o splendidă furare a propriei căciuli. În mod aproape paradoxal, fiecare parte implicată se alege cu ceva!

În măsura în care guvernul îşi asumă inflaţia scăzută ca obiectiv, FMI obţine, fără vreun efort, cel mai bun alibi în caz de eşec al întregului program. Pentru nerealizarea ţintei de inflaţie este astfel deresponsabilizat programul, urmând a răspunde exclusiv guvernul, deoarece nu l-ar fi aplicat cum trebuie. În anul următor ciclul se reia!

Culmea este că şi guvernul se alege cu ceva! Pentru acesta, cămaşa este mai aproape decât haina, preocupat fiind mai degrabă de supravieţuirea sa politică şi, deci, de a face faţă tensiunilor sociale, decât de interesele pe termen lung ale economiei. Or, cu cât obiectivul îl constituie o inflaţie mai redusă, cu atât şansa de realizare este mai mică

şi cu cât inflaţia în realitate va fi mai mare decât cea prognozată, cu atât execuţia bugetară va fi mai lesnicioasă. Aceasta, pentru că, în timp ce veniturile, provenind din taxe şi impozite procentuale, cresc în cifre absolute o dată cu inflaţia, chiar dacă semnificaţia lor nu sporeşte, cheltuielile, în schimb, sunt în buget prevăzute direct în cifre absolute şi devin, în aceste condiţii, mai uşor de acoperit, chiar dacă semnificaţia lor reală scade.

În realitate, în actualul stadiu al economiei româneşti, o inflaţie de circa 20-25% anual nu poate fi pur şi simplu obţinută dacă restructurări absolut dramatice nu se înfăptuiesc în sectorul real al economiei, pentru că simple schimbări, care sunt în ultimă instanţă doar cosmetizări, în economia monetară nu pot duce la asemenea inflaţii.

Este un mare semn de întrebare dacă nu doar pe termen scurt, dar şi pe termen mediu s-ar putea realiza inflaţii anuale de 20-25% având în vedere insuficienţa resurselor în raport cu acele restructurări pe care realizarea obiectivului le-ar implica în economia reală. Există un decalaj imens între resursele de care dispune România şi resursele de care ar avea nevoie România pentru a face faţă problemelor copleşitoare care o confruntă, dintre care multe atipice.

România nu va dispune de atâtea resurse – nici chiar la orice aport extern realist previzibil, şi cu atât mai puţin dacă va trebui să se descurce singură – pentru a putea să facă faţă, fără destabilizări, problemelor respective. Tensiunile induse de acestea trebuie lăsate să iasă cumva la suprafaţă. Şi inflaţia este probabil cea prezentând costul cel mai mic. Alternativa ar fi ori un şomaj masiv (până spre 30% din totalul forţei de muncă), ori (şi) o amputare abruptă a protecţiei sociale (la jumătate), ceea ce ar fi nesuportabil din punct de vedere economic.

De ce să umblăm după cai verzi pe pereţi prin prognoze şi angajamente de 20-25% inflaţie anuală, când niciodată nu au fost atinse şi când, dacă s-a încercat cu orice preţ realizarea unor inflaţii temperate, s-au acumulat

de fapt tensiuni, care, după 2-3 ani, au răbufnit în explozii ale preţurilor?! Rămâne o întrebare preocupantă: ce se va întâmpla în anii următori după inflaţia de puţin peste 30% obţinută în 2001 prin mijlocul artificial al ţinerii administrative în frâu a tarifelor la energie timp de nouă luni?

Nu a încercat oare Banca Naţională tot ce era posibil pentru stăvilirea inflaţiei? Ba, a încercat, sub presiunea FMI, nu numai toată gama de mijloace monetare de natură economică pentru combaterea inflaţiei, dar şi tot felul de „minuni" antieconomice, precum dobânzi duble în raport cu însăşi rata inflaţiei, sterilizări aberante pentru a goli piaţa de lei, rezerve minime obligatorii ale băncilor de 25 şi chiar 30%, folosirea incalificabilă a cursului valutar ca ancoră când deficitul contului curent extern creştea! Cu ce rezultate? A fost adusă inflaţia la 25 sau 30%? Nu! A fost însă împinsă economia într-o cădere severă trei ani la rând! În mod dramatic, după atâtea şi atâtea încercări nereuşite, Banca Naţională a recunoscut neputincioasă că inflaţia nu are cauze monetare. Trebuiau să treacă ani şi ani pentru ca Banca Naţională să descopere că inflaţia în România are mai degrabă cauze structurale decât monetare?

În ciuda unor fumigene ale unora dintre guvernanţi cum că inflaţia ar fi generată de speculanţi, realitatea este că, în timp ce speculaţiile, dacă există, au loc în zona comerţului, creşterile de preţuri în România provin, în covârşitoare proporţie, din zona producţiei.

Sursa principală a creşterilor de preţuri o constituie utilităţile publice (respectiv serviciile publice de energie electrică şi termică, de gaze, de apă, de transport în comun), care sunt toate monopoluri, ce îşi permit, tocmai datorită poziţiei de monopol pe piaţă, să-şi transfere asupra preţului de livrare, deci asupra consumatorului, absolut toate problemele cu care se confruntă, de la ineficienţa activităţii proprii până la neîncasările de la unii clienţi. Poziţia de monopol exclude practic dintre preocupări reducerea costurilor şi instituie absurditatea creşterii preţurilor de livrare ca replică la scăderea cererii. Statisticile sunt

fără echivoc în a arăta că majorările de preţuri din zona serviciilor publice sunt de departe cele mai mari din economie, fiind, de ani şi ani, mult superioare celor din domeniul produselor alimentare şi, ce să mai vorbim, de cele din domeniul produselor nealimentare.

Între 1996 şi 2000, deci în perioada în care oricum au fost aplicate într-o mai mare măsură decât anterior reţetele de macrostabilizare prescrise de FMI, la o creştere generală a preţurilor de 7,7 ori şi la o devalorizare a leului de 7 ori, preţurile au sporit de 17 ori la energia electrică, de peste 15 ori la energia termică, de 24 ori la gaze naturale, de peste 13 ori la apă, de 11 ori în transportul feroviar, de peste 12 ori în transportul în comun şi de 55 ori în telefonie. Constrângerile economice din ultimii ani ai deceniului trecut au deprimat masiv consumul, coborând sever puterea de cumpărare a populaţiei. Şi, în aceste condiţii, rolul motor al utilităţilor publice în proliferarea inflaţiei din România a devenit şi mai pregnant. În timp ce comerţul, confruntându-se cu scăderea cererii, a temperat creşterea preţurilor, utilităţile publice au răspuns sistematic la reducerea consumului cu sporiri fulminante de tarife. Evident, creşterea preţurilor provenind din zona utilităţilor publice nu poate fi combătută decât pe măsura demonopolizării în acest perimetru, ceea ce reprezintă o acţiune treptată şi pe termen lung. Tarifele în utilităţile publice şi-au continuat cursa în 2001: 36% la energie electrică, 57% la energie termică, 100% la gaze naturale, 217% în transportul feroviar. Impactul inflaţionist general a fost mai mic decât în alţi ani doar pentru faptul că aceste creşteri au intervenit abia în ultimele trei luni ale anului. Dacă intrau mai devreme în vigoare şi contau în calcul mai multe luni, inflaţia generală în 2001 era probabil tot la nivelul celei din 2000 (peste 40%).

Sursă majoră de inflaţie reprezintă în economia românească ansamblul sectorului de stat neperformant. În măsura în care cheltuielile în acest sector nu sunt recuperate, dar salariaţii din acest sector îşi încasează integral

şi la timp salariile, finanţarea nu se face din resurse reale, ci din inflaţie, adică din scăderea puterii de cumpărare a celorlalţi salariaţi. Nimeni nu s-a atins în România de salariile din acest sector şi inflaţia nu va putea fi jugulată atât timp cât sectorul neperformant din economie va continua să existe la dimensiunile actuale.

Banca Naţională vorbeşte de o tendinţă spre „dezinflaţie" în economia românească. „Dezinflaţie" în condiţiile menţinerii unui masiv sector neperformant? Problema este de fapt mai complexă: nu doar dacă în asemenea condiţii o inflaţie scăzută este posibil, ci şi dacă este dezirabil de obţinut?! A forţa o inflaţie scăzută, fără a se fi gâtuit în prealabil sectorul neperformant şi fără a se da frâu liber şomajului comportă riscuri grave. Pe lângă multe, foarte multe nefericiri, inflaţia este şi o supapă, care, atunci când lucrurile nu merg cum trebuie la baza economiei, te ajută să nu sari în aer!

Capitolul 16

Anomaliile din politicile salariale

Politica salarială în România este una inflaționistă. Pur şi simplu pentru că nu este aşezată pe baze economice. Creşterea salariilor nu poate reprezenta decât o parte din creşterea productivității muncii, dacă desigur o asemenea creştere există, şi doar cu aceasta trebuie corelată şi nu cu creşterea preţurilor, care este mai degrabă o consecință. Şi evident creşterea pensiilor, dependentă integral de creşterea salariilor care oferă de fapt resursele, nu poate avea un alt regim. Indexări automate cu rata inflației ale salariilor în sistemul bugetar şi în diferite zone ale capitalului majoritar de stat, precum şi ale pensiilor, înseamnă promovarea inflației, o falsă şi nu o reală protecție socială, pentru că inflația implicit generată va anula repede efectele de început în sporirea puterii de cumpărare.

Salariile depind de productivitatea muncii şi de nimic altceva. Mulți se plâng că în România sunt prețuri ca în Germania şi consideră normal ca şi salariile să fie ca în Germania. Răspunsul real la această problemă este că în România nu există însă o productivitate a muncii ca în Germania. Dotarea tehnică a muncii este mult mai scăzută, iar organizarea muncii este comparativ execrabilă. Şi, pentru nivelul productivității muncii pe ansamblul economiei, contează substanțial că sectorul neperformant, care funcționează deşi produce pierderi, este masiv în România. Nu trebuie să fii economist pentru a înțelege un fapt simplu: dacă din cei 4,4 milioane de salariați, câți au rămas în economia oficială, 1 milion lucrează în activități neperformante, adică activități care nu reuşesc să-şi scoată banii

cheltuiţi, şi totuşi îşi primesc regulat salariile, ca şi ceilalţi, atunci înseamnă că aceştia din urmă le achită de fapt salariile şi, dacă nu o fac dându-le direct din salariul propriu, o fac suportând indirect nota de plată prin inflaţie. Ceea ce, în ultimă analiză, cere FMI reclamând scăderea inflaţiei este de a nu se mai achita integral salariile în activităţile neperformante, considerând inacceptabil ca acestea să fie plătite indirect de la buget pe seama sporirii arieratelor la buget, adică pe seama neîncasărilor în urma faptului că întreprinderilor producătoare de pierderi li se permite să nu-şi achite datoriile către stat şi asigurările sociale.

În anul 2000, în loc de aiureli despre închideri de fabrici neperformante şi alte poveşti nerealizabile cu cocoşul roşu, programul convenit de guvernul Isărescu şi FMI s-a apucat, pentru prima dată, să prevadă o măsură concretă: reducerea salariilor în întreprinderile cu pierderi. Prin prevederile stabilite era promovată o echilibrare bine venită a compensărilor salariale după zece ani de dezordine economică şi abuz politic în materie. În pas cu inflaţia devastatoare au mers în aceşti ani salariile nu ale celor performanţi, ci doar ale celor care au strigat mai tare, privilegiul cel mai nemeritat în domeniu fiind însuşit de salariaţii care au avut şansa să lucreze în întreprinderi cu poziţii monopoliste pe piaţă, care au putut practica şantajul economic şi politic, cum sunt cele din domeniul utilităţilor publice. Aşa s-a ajuns ca nu doar salariile să fie mai mari în întreprinderi de stat decât în întreprinderi private, dar, şi mai şi, ca, într-o inimaginabilă anomalie, salariile dintre cele mai mari să fie tocmai în întreprinderile cu cele mai mari pierderi sau cu cele mai mari datorii. Aceasta pentru că cele mai multe din respectivele întreprinderi au poziţii monopoliste pe piaţă şi directorimea şi sindicatele de aici îşi folosesc în interes propriu acest privilegiu.

Anomalia unor asemenea salarii este cu atât mai mare cu cât contrastează pregnant cu salariile mici din sectoarele nemonopoliste, care sunt cele cu contribuţia precumpănitoare la bugetul de stat şi la exportul ţării. De fapt,

cele mai mici salarii din industria românească – o industrie pe ansamblu perdantă, o întreținută a bugetului de stat – sunt exact în sectoarele de confecții, încălțăminte și exploatarea lemnului, despre care știe oricine că țin în viață exporturile românești.

Dacă noile prevederi ar fi fost într-adevăr aplicate, o primă corelare reală a salarizării cu performanța ar fi urmat să fie stabilită în sectorul de stat, ceea ce ar fi avut un efect benefic în întreaga economie, creând un ascendent necesar sectorului privat. Acesta n-ar mai fi fost evitat de fapt, cum este acum, în măsura în care la stat o slujbă poate fi nu doar mai sigură, ci și chiar mai bine retribuită, deși în atâtea întreprinderi de stat cheltuielile depășesc veniturile!

Un act de nedreptate socială ar fi urmat să fie măcar în parte înlăturat, nedreptate decurgând dintr-o ordonanță guvernamentală care stipulase cândva că managerii întreprinderilor de stat își pot stabili salariul într-o proporție echivalând cu de 44 de ori salariul mediu din acea întreprindere. Era exact în spiritul economiei de piață! Nu de 44 de ori, ci de 144 de ori să fie mai mare! Dar, dacă întreprinderea nu își plătește datoriile la furnizori, la creditori și la bugetul de stat, nu mai este vorba de economie de piață și cel în cauză nu mai este îndrituit la un asemenea salariu. Neplata la buget a obligațiilor financiare înseamnă punerea în pericol a retribuirii celor realmente îndrituiți să primească salarii de la buget, astfel încât suprasalarii în structuri economice care nu se susțin pe picioarele proprii sunt finanțate de fapt prin văduvirea altora, care nu au în fond nici o vină.

Nu pot fi garantate salarii în lipsa performanței. Într-o economie de piață nu poate câștiga mai bine un angajat care lucrează într-o întreprindere perdantă decât unul care lucrează într-o întreprindere care își acoperă cheltuielile și își plătește datoriile. Cu atât mai puțin s-ar putea garanta suprasalarii celor care conduc întreprinderi perdante, în dauna celor care se străduiesc să-și finanțeze propriile câștiguri din propriile performanțe.

Problema este că toate aceste lucruri nu numai trebuiau. dar şi puteau fi rezolvate de mult. Ce împiedicase până atunci legarea de performanţe a salarizării în sectorul de stat? De ce doar după zece ani se ajungea să se stabilească reguli care nici măcar nu sunt neapărat ale unei economii de piaţă, ci ale bunului-simţ? Politica şi politicianismul – acestea au fost obstacolele. Ce împiedicase de fapt şi de fapt limitarea rezonabilă a câştigurilor salariale ale directorilor din întreprinderile de stat şi îndeosebi din regiile şi companiile naţionale? Clientelismul – acesta a fost obstacolul, pentru că prin întreprinderile de stat, prin încăpuşarea şi devalizarea acestora, s-a supt banul public în interese de partid, de grup şi personale.

Din anunţata „revoluţie salarială" a ieşit doar o fâsâială. Practic complotul politico-sindical, care urmăreşte să conserve nucleele dure ale monopolului de stat, a reuşit să golească de conţinut o corelare a salariilor cu situaţia conturilor întreprinderilor.

În faţa presiunii sindicatelor, guvernul a cedat în aspecte esenţiale, salarizarea în întreprinderile cu pierderi şi datorii restante având să continue practic după vechile prevederi.

Din păcate, în lupta cu sindicatele, guvernul a plecat „câine surd la vânătoare". Guvernul Isărescu a legat salariile din întreprinderile cu arierate strict de aceste arierate, procedând într-o asemenea privinţă cu totul nefericit, întrucât s-a apucat să reformuleze legi economice. Salarizarea după performanţe, ca lege economică, înseamnă condiţionarea câştigurilor salariale nu doar de arierate, ci de creşterea productivităţii muncii, de calitatea serviciilor şi, în cazul întreprinderilor perdante, în mod necesar de măsurile de restructurare. Şi există şi principiul firesc: un salariat dintr-o întreprindere cu datorii neplătite nu poate câştiga mai mult decât un similar dintr-o întreprindere cu datoriile plătite integral şi la timp. Aceasta era de fapt problema care trebuia să-şi găsească o reglementare juridică sau administrativă fără echivoc. Altfel, guvernul se expunea –

aşa cum s-a şi expus – tuturor chichiţelor juridice şi administrative pe care sindicatele aveau, fără îndoială, să le invoce.

Concret, prevederea stabilită de guvern avea să opereze astfel: nu se plătesc datoriile, nu se eliberează fondul de salarii! Sau, mai precis, se eliberează doar în anumite limite, salariile fiind garantate numai parţial! Să ne aducem însă aminte că în proiectul de lege a bugetului pe 1997 a figurat o asemenea prevedere cu referire la societăţile proprietate de stat şi la obligaţiile lor către buget. Prevederea nu şi-a găsit însă loc şi în legea bugetului. Au fost invocate în dezbaterile parlamentare multiple motive. Operaţiunea de blocare a eliberării fondului de salarii trebuia făcută de către bănci. Or, acestea nu erau îndrituite să procedeze ele la selecţii între destinatarii ordinelor de plată ale clienţilor. Mai important, statul nu avea legal drept de preempţiune faţă de alţi creditori neplătiţi ai clienţilor. Mai mult, clienţii rău-platnici puteau avea mai multe conturi bancare. Şi, în plus, convenţii internaţionale, adoptate sub egida Organizaţiei Internaţionale a Muncii şi la care România este parte, situează drepturile salariale ca prioritare în plăţile unei companii. Sunt exact chichiţele invocate de sindicate, în timp ce guvernul nu a avut de fapt împuternicirea de a întreprinde acele schimbări de legislaţie care să facă operaţională o reală legătură între achitarea obligaţiilor la buget şi plata salariilor în întreprinderile de stat.

Şi guvernul Năstase s-a împotmolit în a operaţionaliza o asemenea corelare, deşi a făcut un pas înainte limitând administrativ salariile directorilor din întreprinderile de stat la salariul unui secretar de stat din minister.

Fără însă un program minim de investiţii, care să creeze o alternativă economică şi să spargă, tocmai prin această alternativă, poziţiile monopoliste pe piaţă ale unor întreprinderi de stat, guvernul, oricare ar fi fost şi ar fi acela, nu putea şi nu va putea impune corelarea salariilor cu productivitatea muncii, primul semn adevărat al reformei. Şi care rămâne, deocamdată, numai un proiect.

Neașezarea pe baze economice a politicilor salariale precum și puținătatea resurselor interne reale explică fenomenul lesne observabil – și certificat statistic – al corelației dintre nivelul inflației și consumul net de resurse externe.

În actuala structură a economiei românești, nu este posibil să se obțină o reducere a inflației fără o creștere a deficitului extern. Și, probabil, orice încercare serioasă de restrângere a deficitului de cont curent extern nu poate evita o reambalare a inflației. Explicația o constituie morișca de consumat resurse fără efect economic corespunzător pe care o reprezintă (încă preponderentele) întreprinderi de stat generatoare de pierderi. La adăpostul faptului că nimeni și nimic nu le-a deranjat realmente cu ceva, aceste întreprinderi, care trăiesc, indiferent de situație, pe seama societății, își mută însă locul prioritar din care o mulg, în funcție de tipul de constrângere prioritară din politica economică: fie sustrăgând substanță economică internă prin inflație, fie absorbind substanță economică externă prin deficitul de cont curent. În ambele cazuri, de plătit plătește populația: în cazul inflației imediat, în cazul îndatorării externe ceva mai târziu.

O politică aptă de a reduce și inflația și deficitul extern nu poate exista în România decât dacă aceasta include restrângerea activității în sectorul neperformant al economiei, singura care poate slăbi presiunile celui din urmă, când asupra resurselor interne, când asupra resurselor externe, când asupra ambelor. Ne place, nu ne place, numai și numai prin creșterea șomajului poate fi obținută temperarea durabilă a inflației, precum și reducerea deficitului extern ca bază pentru o stabilitate autentică, și nu artificială, a leului.

Dacă din motive politice și sociale nu se acceptă un șomaj ridicat, trebuie admis ca un fapt inevitabil că în România nu pot exista inflații scăzute, oricum nu la rate anuale cu o singură cifră. Aceste rate ar urma de fapt să fie cu atât mai puțin scăzute, cu cât aportul net de resurse externe va fi mai puțin semnificativ.

Acceptată deliberat ca răul mai mic, inflația anuală cu două cifre trebuie însă combinată, în mod atipic, cu promovarea unui deficit bugetar cât mai mic (dacă se poate zero), în ciuda eforturilor eroice care ar fi necesare pentru a-l atinge. Atipic, pentru că, în general, inflația derivă, în bună măsură, din deficite bugetare. În cazul românesc însă, inflația ar urma să provină doar dintr-o monetizare controlată a economiei. Să nu-l considerăm pe Keynes mort! Statul însă, în mod atipic, trebuie scos, cel puțin pentru un timp, din poziția de împrumutător de fonduri, lăsând puțina economisire existentă la dispoziția economiei reale, care ar putea, drept consecință, să se revigoreze, și creând o bază de impozitare mai generoasă pentru un buget care treptat s-ar putea astfel înzdrăveni, în loc de a sărăci de la un an la altul ca până acum.

Prin monetizarea economiei, inflației trebuie să i se permită să absoarbă tensiunile din sistem, inclusiv din buget, în timp ce încetarea, pentru o perioadă, a îndatorării statului ar putea, prin scăderea dobânzilor reale, să dea posibilitatea economiei să demareze.

Capitolul 17

Macrostabilizarea – un proiect FMI

De nereuşita în materie de macrostabilizare este desigur responsabilă clasa politică românească, întrucât aceasta, indiferent de formula care s-a găsit la guvernare, n-a făcut de fapt reformă, îndeosebi n-a impus restructurarea, măcar pe cât posibil, a sectorului neperformant. La dimensiuni mai reduse ale acestuia şi, deci, cu un impact mai puţin grav asupra economiei, situaţia în materie de macrostabilitate ar fi fost poate alta.

Dar nici reţetele FMI nu ar putea fi absolvite de responsabilitate pentru situaţia existentă, căci acestea au fost prezente, cel puţin inspirând politica economică de urmat, dacă nu în anumite perioade (îndeosebi între 1996 şi 2000) fiind chiar puse direct la lucru.

17.1. «Spunem ca ei, facem ca noi!»

Pe vremea primei guvernări PDSR, acesta a aplicat în relaţiile cu FMI formula *spunem ca ei, facem ca noi.* FMI apreciază că a ieşit rău! PDSR pretinde, dimpotrivă, că a ieşit bine! În timpul guvernării ţărănisto-liberalo-pediste s-a aplicat formula *spunem ca ei, facem ce spun ei.* În fapt s-a făcut ce s-a putut pentru că mare parte din ceea ce a cerut FMI să se facă nu s-a putut face! De ieşit, a ieşit rău. Chiar rău de tot! Mult mai rău decât pe vremea PDSR! Economia a căzut masiv, fără precedent în timp de pace! Pentru o foarte mare parte din români – cu mult mai mare decât pe vremea PDSR – situaţia a devenit dramatică. Culmea a fost că FMI a dat guvernării ţărănisto-liberalo-

pediste cu mult mai puţin credit, financiar şi deci de imagine, decât a dat guvernării pedeseriste! Cât priveşte coaliţia la guvernare între 1996-2000, aceasta nu mai contează! A fost pur şi simplu spulberată, iar unii din membrii ei chiar scoşi din joc, tocmai din cauza eşecului economic!

Una peste alta, nici un acord postdecembrist cu FMI – care a constituit un set de politici de urmat – nu a fost dus până la capăt. Încă şi mai şi, dacă, precum în cazul trecerii de la cabinetul Radu Vasile la cabinetul Isărescu, un acelaşi acord cu FMI a fost să fie administrat de două guverne, nici unul din acestea nu a reuşit de fapt să ridice mai mult de o tranşă de credit. Acest fapt este desigur un vot de blam pentru guvernările româneşti, indiferent de coloratura lor politică, dar poate însemna şi că reţetele prescrise de FMI n-au fost adecvate, că probabil tocmai de aceea n-au condus spre reuşită, spre ţintele preconizate în acordurile convenite.

Principalul obiectiv al programelor FMI este reducerea substanţială a inflaţiei. Pentru atingerea unei asemenea ţinte, reţetele FMI au în vedere restrângeri severe în toate componentele de cheltuieli. Înainte de toate, în cheltuielile, să le zicem, „la vedere", ale statului. Respectiv, deficitul bugetar trebuie gâtuitor limitat. Apoi, în cheltuielile mascate, ascunse, care cad, până la urmă, la plată tot în seama statului (precum pierderi ale unor întreprinderi de stat) care nu apar în buget, dar sunt suportate, direct sau indirect, imediat sau pe termen lung, de către acesta. Apoi este vorba de restrângeri de cheltuieli ale populaţiei, respectiv de scăderea consumului populaţiei. Şi, în ultimul, dar nu cel mai puţin important, rând, de restrângeri în cheltuielile pentru investiţii. Ideea este următoarea: trebuie obţinută o comprimare a cererii interne globale, care să inducă temperarea creşterii preţurilor. Dacă inflaţia se reduce, urmarea – în logica FMI – este relativa stabilitate a cursului monedei naţionale, care se obţine şi datorită scăderii, prin implicaţie, a presiunii pe piaţa valutară, întrucât

comprimarea cererii interne descurajează importurile şi deci cererea de valută.

Toate bune şi frumoase pe hârtie! Pe hârtie, pentru că FMI – considerând că numai după ce se va fi potolit semnificativ inflaţia şi se va fi stabilizat relativ cursul monedei naţionale se poate obţine o creştere economică sănătoasă – nu indică şi pe ce căi ar urma să fie realizată această creştere. FMI de fapt îţi spune cum să slăbeşti, nu şi cum să te întremezi. FMI oferă reţete numai pentru restrângere economică, dar nu şi pentru creştere economică!

Ce se întâmplă, de fapt, în practică? Valul restrângerilor se năpusteşte în mod obiectiv asupra zonei celei mai vulnerabile – investiţiile – pentru că astfel nu se loveşte în cheltuielile curente de supravieţuire. În acest mod se compromite însă crearea de noi resurse, ceea ce este dezastruos pe termen lung şi ceea ce instaurează un cerc vicios, încă din anul următor restrângerile de resurse fiind şi mai copleşitor resimţite.

Însuşi bugetul statului, când trece la constrângeri, începe cu cheltuielile de capital. Este motivul pentru care bugetul românesc a încetat de mult să mai fie un factor al dezvoltării, rămânând un simplu instrument de supravieţuire.

În schimb, sectorul neperformant, zona cea mai irositoare de resurse, dar cea mai rezistentă la restrângeri, scapă! Aici restrângerea de resurse este complicată deoarece alocarea de resurse este indirectă. Întreprinderile producătoare de pierderi supravieţuiesc practic nu datorită unor subvenţii directe, care ar putea fi eventual tăiate, ci unor subvenţii indirecte, fiind lăsate să nu îşi achite obligaţiile financiare, înainte de toate către bugetul de stat şi bugetul asigurărilor sociale. Orice penalizare suplimentară a neplăţii înseamnă neplăţi suplimentare din partea acestor întreprinderi şi, pentru a se pune capăt acestui carusel păgubos, nu există altă cale decât închiderea întreprinderilor cu pricina. Uşor de zis, greu de făcut! Atât din punct

de vedere social, cât şi economic! Fapt chiar imposibil de făcut în absenţa creării unei alternative economice la întreprinderile ce urmează a fi închise. Alternative care nu se pot crea fără investiţii, adică tocmai cele amputate, înainte de orice, în valul restrângerilor.

Astfel că ceea ce mai rămâne să fie restrâns este consumul populaţiei. Această restrângere se realizează, pe de o parte, prin reducerea cel puţin relativă a alocaţiilor sociale de la buget şi, pe de altă parte, prin scăderea, de asemenea în termeni relativi (adică faţă de inflaţie), a câştigurilor din pensii şi salarii. În acest punct, totul rămâne la nivelul deciziei politice. Dacă autorităţile nu se îngrijorează defel de populaţie şi nu mai plătesc salarii şi pensii – aşa cum s-a întâmplat prin Ucraina, Moldova – , inflaţia coboară la un nivel scăzut şi FMI poate prezenta cazurile respective ca exemple de succes. Dacă, precum în cazul României, nu s-a acceptat să nu se plătească pensiile şi salariile, inflaţia nu are cum să scadă, căci finanţările de fapt din inflaţie se fac, şi FMI trece cazul la exemple negative!

În esenţă, programele FMI, cum se spune, se „închid" fie pe investiţii, fie pe populaţie, fie pe amândouă. Şi, în consecinţă, economia de regulă cade, şi populaţia sărăceşte.

Nu poate fi un scop în economie restrângerea în sine, demolarea în sine, neplata salariilor în sine. O inflaţie mică nu mai foloseşte practic la nimic dacă în jur nu mai există nici întreprinderi unde oamenii să mai muncească şi aceştia nu mai au nici bani cu care să mai cumpere produsele în sfârşit neafectate de inflaţie.

17.2. Reţete de cădere economică

După perioada în care PDSR a aplicat formula „spunem ca ei, facem ca noi", FMI, ca o fată bătrână tradusă de amant, s-a repezit pe România în 1997, impunând, unei echipe guvernamentale care nu ştia de fapt pe ce lume este,

să facă în 7 luni ceea ce FMI considera că, din cerințele sale, nu se făcuse în 7 ani. Şi, în loc de a reclama guvernului român să treacă, în sfârşit, la privatizarea sau lichidarea întreprinderilor generatoare de pierderi – atât şi nimic altceva –, adică la reformele structurale care într-adevăr fuseseră cele ocolite, avertizând clar că altfel nu va furniza nici un ban şi nici gir internațional, FMI s-a apucat, în virtutea clişeelor fixiste care îi călăuzesc acțiunea, să construiască diverse programe monetare şi bugetare, care nu aveau şanse de reuşită atât timp cât reformele structurale nu înaintau cât de cât semnificativ. S-a cerut, deodată, liberalizarea cursului valutar, transparentizarea prin includerea în buget a fostelor subvenții deghizate sau mascate, încetarea livrării energiei sub costuri şi spulberarea practic a protecției producției naționale prin scăderea masivă a taxelor vamale la importurile de alimente şi alte mărfuri. Toate obiectivele programului erau necesare şi corecte, dar o asemenea năpustire pe o economie nepregătită, ca modalitate de atingere a obiectivelor, s-a dovedit nerealistă, neoperațională şi rezultatul a fost că înseşi obiectivele nu au fost atinse.

Resursele atrase de agenții economici, inclusiv privați – fără de care sectorul privat şi economia în general nu pot funcționa în condițiile capitalizării proprii restrânse din România – au fost transformate treptat tot mai mult din datorii în arierate, adică în datorii restante. Şi, din păcate, o tot mai mare parte în arierate la buget. Creditorul de ultimă instanță, pe care îl reprezintă bugetul, a ajuns atât de împovărat cu creanțe pe care nu le va mai încasa niciodată, încât a intrat în cerc vicios, şi cu el întreaga economie.

Încă din 1997, căderea PIB, inflația şi devalorizarea leului au ieşit, toate, din programele stabilite. Stăpânirea inflației a fost un eşec de asemenea proporții în anul respectiv, încât FMI, pentru a limita explozia prețurilor în continuare, a procedat incalificabil, făcând ancoră din cursul valutar. Ca urmare, exporturile au fost grav descurajate, iar importurile masiv stimulate, mai rău decât pe

vremea guvernului Văcăroiu, criticat tocmai de FMI pentru ţinerea artificială în chingă a cursului. PIB scădea, dar deficitul din contul curent extern creştea! Deficitul comercial a ajuns, în 1998, la nivelul dramatic de 40% din încasările din exporturi, devenind cu totul şi cu totul incertă găsirea finanţării externe necesare pentru a-l susţine.

Excedat de eşecul propriei reţete şi pe 1998, în continuarea celui din 1997, FMI a conceput, pentru 1999, cel mai jenant program posibil. Obiectivul – din nou corect şi necesar – a fost reducerea cu cel puţin 1 miliard de dolari a deficitului contului curent extern. Dar, Doamne fereşte, ca modalitate, nu printr-o stimulare a exporturilor. Şi nici măcar printr-o descurajare selectivă a importurilor. S-a pretins că n-ar fi în spiritul economiei de piaţă şi s-ar distorsiona relaţiile de piaţă pe plan internaţional! De parcă economia românească ar fi fost una de piaţă. Şi de parcă o economie fără pantaloni, precum cea românească, ar fi fost în stare să distorsioneze, prin asemenea măsuri, schimburile pe plan internaţional. Cum de nu vedea FMI în ograda unor economii de piaţă de talie stimulări de exporturi şi politici selective de importuri?! Modalitatea de atingere a obiectivului a fost comprimarea draconică a cererii interne, prin majorări ale impozitelor, reduceri ale cheltuielilor statului şi limitarea deficitului bugetar, astfel încât, prin prăbuşirea consumului populaţiei, importurile să se restrângă. Acestea, într-adevăr, s-au restrâns sever, dar nu pe seama scăderii irosirilor de resurse în activităţi neperformante şi nici pe seama populaţiei înstărite, ci pe seama celor nevoiaşi. O comprimare a cererii interne prin măsuri monetare sau prin măsuri fiscale „neutre", adică neselective, nu are nicidecum efecte „neutre", realizându-se de fapt pe seama celor mai puţin avuţi.

De fapt şi de fapt, tactica de a obţine reducerea deficitului de cont curent extern a fost mult mai prozaică. Aceasta a fost de a nu pune nici un ban la dispoziţia României, de a o lăsa să se descurce singură cu plăţile de vârf în contul datoriei externe, în ideea „cu cât mai puţine resurse externe, cu atât mai puţine importuri!". În acest

scop s-a făcut uz de toată gama de chichițe procedurale posibile. Calendarul a fost stabilit de o asemenea manieră încât discutarea în sine a acordului stand by în instanțele de decizie ale Fondului să nu aibă loc mai devreme de a doua jumătate a anului, adică după ce vor fi trecut vârfurile de sarcină în plata datoriei externe, iar ulterior combinația aproape stânjenitoare între noi reproșuri pe fond și noi chichițe procedurale a fost folosită pentru a împinge semnarea acordului abia în septembrie. Și, după ce o tranșă întâia de numai 70 milioane de dolari, ca la orbeți, a fost în sfârșit eliberată, tranșa a doua, ceva mai substanțială, a fost condiționată de contractarea unui absurd împrumut de 450 de milioane de dolari de pe piața internațională a capitalului privat, în cadrul unui experiment neoperațional și injust imaginat din start, numit „împărțirea poverii" între FMI și capitalul privat în finanțarea țărilor cu dificultăți de plăți.

A trimite o țară în restriște să se împrumute de la capitalul privat, după ce FMI însuși nu fusese în stare să determine capitalul privat să participe la finanțarea acesteia, este sfidător și descalificator. Dar, a o obliga s-o facă la aproape 20% dobândă și pe termen de numai un an este imposibil să nu creeze suspiciunea că, de fapt, urmărești nu asistența financiară a țării respective, ci distrugerea ei. Mai ales că FMI a ținut-o una și bună cu acest împrumut și când a devenit evident că experimentul a eșuat, întrucât capitalul privat a refuzat să „împartă povara" cu FMI în finanțarea Ecuadorului, lăsând în incapacitate de plată această țară trimisă de FMI, ca și România, pe piața creditului privat să-i fie jupuită pielea.

Anul 1999 a dovedit că România, în ciuda acordului cu FMI ca gir, n-a dobândit acces pe piața internațională a creditului privat și nici vreo îmbunătățire a calificativului de risc de țară nu a fost obținută din partea agențiilor internaționale de rating. Cât privește investitorii străini, aceștia nu numai că n-au venit după semnarea de către România a acordului cu FMI, ba chiar au ocolit și mai

abitir România, pur şi simplu pentru că, invocând constrângeri bugetare, FMI impusese revocarea oricăror facilităţi acordate investitorilor.

Faptul că FMI nu a dorit să asiste financiar România şi că, în cel mai bun caz, mesajul său către România a fost să se descurce singură, s-a evidenţiat pregnant prin aceea că România a fost obligată să încheie 1999 cu o datorie externă cu peste un miliard dolari mai mică decât cea cu care intrase în 1999, fapt cu precedent doar pe vremea lui Ceauşescu, determinat atunci de orgoliile costisitoare şi contraproductive ale acestuia. A fost firesc oare ca o ţară care are nevoie să se dezvolte să-şi reducă net datoria externă? Desigur, se poate pune problema folosirii eficiente a creditelor externe, dar în nici un caz scoaterea lor dintre pârghiile de dezvoltare.

Şi dacă toate acestea nu sunt suficiente, să menţionăm că, în relaţiile cu FMI, România are o poziţie nu de debitor net, cum s-ar putea crede, ci de creditor net, adică foloseşte din resursele FMI sume, sub formă de împrumuturi utilizate, cu mult inferioare celor care reprezintă cota sa la Fond.

17.3 O schimbare bine venită

După trei ani de severă cădere a economiei pe mâna programelor FMI, fără a se fi reuşit o strangulare a inflaţiei, devenise imperioasă o schimbare a politicii economice. Guvernul Isărescu şi-a asumat-o. Esenţa schimbării s-a produs în materie de secvenţialităţi în politica economică, programul Isărescu fiind din acest punct de vedere în contracurent cu reţetele FMI, întrucât a încercat să promoveze creşterea economică direct din zona investiţiilor şi nu după ce, în prealabil, s-ar fi reuşit potolirea inflaţiei şi stabilizarea cursului monedei naţionale. Mulţi ajunseseră să aibă simţământul că, în absenţa restructurării (care oricum nu putea fi o soluţie decât pe termen lung), oricât s-ar strânge în continuare chinga prin politica monetară,

inclusiv prin restrângerea deficitului bugetar, în România tot nu se va rezolva problema dobânzilor înalte şi a decuplării băncilor de economia reală. Pur şi simplu, deoarece, chiar dacă s-ar promova un buget de stat fără deficit, care deci nu ar mai fi debuşeul fără griji pentru plasamentele băncilor, acestea tot nu ar împrumuta economia reală, întrucât, cu scopul de a fugi pe mai departe de risc, ar aştepta ca Banca Naţională, din raţiuni de combatere a inflaţiei, să colecteze ea prin împrumuturi disponibilităţile de la bănci.

Ca atare, ruptura în cercul vicios a fost considerată creşterea ratei de autofinanţare a agenţilor economici, la care putea contribui o relaxare fiscală la nivelul acestora. Guvernul Isărescu a procedat la o relaxare fiscală pentru agenţii economici (prin reducerea ratei de impozitare a profitului de la 38% la 25%) dar finanţată, din raţiuni bugetare, pe seama populaţiei. Această finanţare s-a realizat prin „uniformizarea" la 19% a cotelor de TVA, care a însemnat coborârea impozitării la majoritatea „fizică" a produselor şi serviciilor, dar ridicarea puternică a impozitării la produse şi servicii cu pondere financiară precumpănitoare (aproape 2/3) în consumul populaţiei (respectiv de la 11% la 19% în cazul unor mărfuri alimentare şi chiar de la zero la 19% în cazul energiei electrice şi termice casnice). Această uniformizare, care a pus pe acelaşi plan de impozitare şi pâinea şi bijuteriile, a făcut cât de cât comestibil pentru FMI programul Isărescu, întrucât era o generalizare a neutralităţii, mult cântate de către instituţia de la Washington, a finanţelor publice. Pentru că altfel programul Isărescu, dincolo de inversarea secvenţelor în politica economică din reţetarul FMI, acorda şi un tratament privilegiat impozitării profiturilor obţinute din activităţi de export, facilitate respinsă de FMI ca generând distorsionarea pieţelor, dar pe care guvernul miza – şi s-a văzut că a fost corect! – pentru extinderea exporturilor şi deci sprijinirea pe pieţele externe în vederea creşterii economice.

Pe baza acestui program s-a putut încheia un nou aranjament cu FMI. Care, într-o măsură cu mult mai mare decât cele anterioare, a ajuns la concret, coborând în economia reală şi încercând să identifice soluţii pentru probleme de fond ale acesteia, precum datoriile la nivelul companiilor din domeniul utilităţilor şi serviciilor publice sau politica salarială în funcţie de performanţe – şi nu cele cărora FMI le atribuie, în mod curent, dar oarecum artificial, prioritate, precum stăpânirea inflaţiei sau controlarea cursului valutar, care sunt de fapt derivate şi care nu pot fi rezolvate prin terapii monetare la nivel macroeconomic dacă nu se produc în prealabil schimbări de bază, la nivel microeconomic, adică în întreprinderi.

În respectivele privinţe, soluţiile erau, evident, mult mai complicate decât reţetarele clasice de stăpânire a inflaţiei şi controlare a cursului de schimb prin mijloace monetare. Şi atât guvernul român, cât şi FMI nu aveau formule miracol nici pentru creşteri ale randamentelor în economie şi cu atât mai puţin pentru întăriri ale disciplinei financiare care să oprească neonorările în lanţ ale obligaţiilor de plată.

Totuşi guvernul Isărescu a obţinut o firavă recuperare economică, extrem de importantă însă după trei ani consecutivi de cădere, şi o serioasă expansiune a exporturilor, din păcate pe articulaţia, perdantă pe termen lung, a structurii tradiţionale a acestora, dar desigur unica pe care se puteau înregistra creşteri pe termen scurt.

17.4. Cheia – dozele mici

La revenirea la guvernare în anul 2000, PDSR a arătat că are în intenţie alte reţete, ţinând cont tocmai de situaţia economiei, care ajunsese la anumite echilibre, dar după ce se subţiase rău de tot. Nu sunt, de fapt, reţete de inspiraţie proprie. Au fost aplicate chiar în Occident, şi încă decenii la rând. Nu mai sunt, într-adevăr, aplicate de vreo 15-20 de ani, dar trebuie subliniat că au fost abando-

nate când Occidentul a intrat într-o altă fază de dezvoltare, în timp ce au reprezentat un mare succes în faza de decolaj spre dezvoltarea modernă postbelică. Occidentul nu-şi poate despărţi de aceste reţete prosperitatea actuală. Şi rămâne o problemă deschisă dacă respectivele reţete trebuie definitiv îngropate, în măsura în care stadiul economiilor în tranziţie este mai apropiat, nu de cel actual, ci de cel de-acum 40-50 de ani al economiilor occidentale.

Potrivit acestor reţete, cheia este creşterea economică şi, pentru că unu şi cu unu fac doi, aceasta înseamnă creşterea investiţiilor şi creşterea consumului. Dacă nu există resurse, acestea trebuie în parte aduse din afară şi în parte generate monetar din interior prin mecanismele, altfel cunoscute, de stimulare economică. Deci, în această concepţie, este nevoie nu numai de un deficit de cont curent extern (adică de un consum net de resurse externe), dar şi de un deficit în bugetul de stat şi, în ultimă instanţă, de o deloc redusă inflaţie. Care, la un loc, să furnizeze, chiar dacă în parte artificial, resursele pentru sporirea investiţiilor, singurele care pot crea noi resurse reale, şi pentru creşterea consumului populaţiei, căci, în această concepţie, salariile şi pensiile trebuie majorate, chiar peste posibilităţile economiei, pentru a stimula cererea.

Deci, rezumând, această concepţie mizează pe stimularea cererii pentru inducerea creşterii economice, care, odată obţinută, ar oferi o bază şi pentru absorbţia şi potolirea treptată a inflaţiei. Nu este greu de sesizat că există o totală contradicţie între această abordare şi reţetele FMI care vizează cu prioritate jugularea inflaţiei, tocmai pe baza comprimării cererii şi reluarea, numai după aceea, a procesului creşterii economice.

În virtutea concepţiei menţionate, guvernul Năstase a pornit în trombă pe linia promisiunilor electorale de protecţie socială precum şi pe linia stimulării, de asemenea promise, a economiei (facilităţi pentru întreprinderile mici şi mijlocii, menţinerea administrativă în chingă a preţurilor la energie, subvenţii deghizate acordate unor întreprinderi

de stat neperformante). Finanțarea măsurilor în aceste direcții s-a făcut pe seama majorării deficitului bugetar și îndeosebi a creșterii îndatorării externe. Impulsul dat astfel consumului și investițiilor a mărit cadența creșterii economice, care, la parametri mai scăzuți, era oricum prevăzută, economia românească aflându-se pe valul unei recuperări după prelungita cădere. Numai că rapid – practic în numai câteva luni – au fost sensibil afectate echilibre principale din economie, realizate anterior cu greu și, e drept, prin tehnica FMI de restrângeri. Este vorba de echilibrul bugetar și mai ales de cel extern, deficitul comercial și cel al contului curent ieșind rău de tot în decor. Cel mai grav, creșterea economică a fost susținută printr-o explozivă sporire a arieratelor. În asemenea condiții, un acord cu FMI devenea practic imposibil. Și realizând inconvenientele, pe care nu și le putea permite, ale unui eșec în negocierile cu FMI, guvernul Năstase și-a limitat masiv pe parcurs exuberanțele începuturilor, un acord cu FMI devenind posibil pe articulația parametrilor pentru 2002, care – de la deficitul bugetar strâns până la politicile salariale prudente și de la reducerea arieratelor la restrângerea deficitului de cont curent – sunt de fapt cei ai FMI, ceea ce și explică acceptul instituției de la Washington pentru un nou aranjament stand by, încheiat cu guvernul Năstase în octombrie 2001. De fapt, guvernul Năstase a dat sever înapoi de la rețetele proiectate inițial, schimbând macazul în politica economică.

În căutarea justificată a unor alternative la formulele din păcate nu de succes ale FMI nu trebuie părăsit terenul realității. Alternativa la formulele FMI nu înseamnă pierderea echilibrului fragil obținut prin aceste formule. Ar fi o bătaie de joc la adresa populației care a suportat povara, pentru că, odată aruncat în aer acest echilibru precar, ar trebui, la scurt timp, să se declanșeze o nouă acțiune spre a-l redobândi.

În formula dorită, de a se asigura echilibrul economic prin creștere și nu prin restrângere, *cheia succesului o*

constituie dozele mici în stimularea cererii interne. Dozele mari compromit totul. Cu consecinţele de rigoare! Care sunt cu atât mai grave într-o ţară în care disciplina financiară este încă doar un proiect, şi nu o realitate.

Alternativă la programele FMI nu o pot reprezenta nici împrumuturile externe fără noimă, care ar risca să aducă României din nou pe cap un deficit extern nefinanţabil şi pacostea de a fi reamenințată de colaps.

România are nevoie într-adevăr de o alternativă la programele FMI, dar de una extrem de serioasă şi realistă, care să treacă treptat, încet dar solid, la necesara şi din păcate neglijata până în prezent construcţie, dar care, în nici un caz, să nu arunce în aer echilibrele fragile ce au fost obţinute până acum cu sacrificiile a milioane de români nevoiaşi, care au dus greul!

O reluare a politicii economice în maniera '92-'96 nu mai este nici dezirabilă, nici posibilă. După ani de subţiere economică, resursele s-au împuţinat şi posibilităţile de a forţa « dilatarea » lor au scăzut. Bugetul este atât de tensionat încât devine mereu mai greu a-i pretinde resurse. Iar guvernul nu mai dispune de banii de atunci ai băncilor de stat, atâtea din acestea fiind scoase din joc de falimente sau privatizări. Orice încercări de forţare a resurselor nu numai se văd, dar se şi simt imediat.

Interesantă şi importantă este schimbarea de optică a FMI intervenită o dată cu reintrarea la guvernare a PDSR. În negocierile cu România, FMI a cedat, într-un fel, Băncii Mondiale rolul de antemergător. Astfel condiţionările se răstoarnă: ajustările structurale convenite de Banca Mondială cu guvernul român devin premise ale programelor de macrostabilizare preconizate de FMI, şi nu invers precum în toată perioada postdecembristă. S-ar părea că, după ani şi ani, instituţiile financiare de la Washington au înţeles în sfârşit că, în cazul economiei româneşti, dacă nu cumva şi în cazul altor ţări, programele monetare şi bugetare sunt exerciţii degeaba dacă nu sunt prefaţate sau măcar însoţite de restructurări în economia reală. Consecinţa schimbării

de optică ar fi că finanțarea de la Banca Mondială și Uniunea Europeană n-ar mai fi condiționată strict de unda verde pe care o oferea doar acordul cu FMI în materie de macrostabilizare, dar guvernul român nu mai are pe unde scoate cămașa: ori restructurează economia reală, ori nu mai poate conta în nici un fel pe girul pentru finanțarea externă. Oricum, nu se mai poate ascunde în spatele unor măsuri sau chiar realizări în economia monetară cu care se pot obține certificate de pe la FMI dar care, în lipsa restructurării, nu au decât un impact pasager pentru economie.

Țintele de inflație și curs valutar nu scad în importanță, dar devin ceea ce reprezintă de fapt: derivate din schimbări în economia reală și nu pârghii, ce s-au dovedit iluzorii, de a determina aceste schimbări. Iar cu un prealabil în domeniul restructurării și programele preconizate de FMI în materie de macrostabilizare au alte șanse de reușită.

Guvernul Năstase este în același timp și cel ce beneficiază și cel strâns de gât de această schimbare din partea organizațiilor financiare internaționale, care, deși nu înseamnă și resurse pentru realizarea restructurării, așază în ordinea firească a lucrurilor raporturile restructurare–macrostabilizare și, prin însuși acest fapt, poate fi un element pozitiv pentru economie și scoaterea ei din cercul vicios în care intrase, între altele și din cauza punerii căruței macrostabilizării înaintea cailor restructurării.

Capitolul 18

Arieratele – un ban mai periculos decât inflația

În condițiile crizei de resurse care s-a resimțit mereu și mereu mai profund în economia românească, inflația a devenit, se poate spune deschis, deși nu prea se recunoaște acest lucru, supapa de evitare a exploziilor sociale și chiar a celor economice. Însă, evident, în acest mod, economia, neschimbată la bază, s-a tot mutat, de la an la an, la un alt palier, mai înalt, de prețuri. Dacă deficitul de cont curent extern, astfel spus consumul net de resurse externe, crește, inflația se poate tempera, dacă, dimpotrivă, acest consum scade. România fiind nevoită să facă plăți nete în contul datoriei externe, cum a fost situația în 1999, atunci inflația nu poate fi scăzută, dacă nu chiar se reinflamează! Dacă, prin constrângeri pe consum și investiții, se persistă totuși în încercarea de a gâtui inflația, ori nu se mai achită integral și la timp salariile și pensiile, ori economia reală își creează, pentru supraviețuire, un alt ban și mai artificial și mai periculos decât inflația însăși: arieratele, adică datoriile neonorate. Din păcate, un cerc vicios!

Datoria neonorată pe care o reprezintă arieratele există peste tot în țările lumii. Aceasta este însă explozivă în România, devenind o problemă, pentru că a ajuns deja fabuloasă, reprezentând echivalentul aproape al unei jumătăți din valoarea PIB. O datorie cu atât mai periculoasă cu cât nimeni nu știe cum aceasta va declanșa practic incendiul cu care amenință și, deci, nici modalitatea prin care o inflamare ar putea fi eventual prevenită, pentru că nu este o datorie către străinătate, a cărei neplată la timp se știe

cum poate duce la colaps, ci, un fel de datorie a economiei româneşti către ea însăşi, un fel de datorie a tuturor către toţi, care s-a înscăunat treptat şi a cuprins aproape toţi agenţii economici, după care a ajuns şi în rândurile persoanelor fizice. O datorie care creşte într-o veselie tocmai pe măsură ce sunt aplicate mai abitir programe de constrângeri destinate tocmai a contracara arieratele, precum au fost programele recomandate de FMI şi Banca Mondială guvernelor de la Bucureşti.

În termeni financiari, această datorie neonorată poartă numele de arierat întrucât se consideră a fi o plată în întârziere. Datoria este o stare financiară normală. Este asociată creditului, fără de care nu se poate concepe funcţionarea economiei. Arieratul nu este o stare normală pentru că reprezintă o datorie restantă, adică ajunsă la scadenţă, dar neplătită. Un arierat (de pildă un consumator industrial nu-şi plăteşte factura de electricitate) provoacă un alt arierat (compania de electricitate nu-şi plăteşte furnizorul de cărbune), creându-se un lanţ al slăbiciunilor care se înfundă în bugetul statului. Toţi cei prinşi în blocajul de plăţi caută să iasă nemaiplătindu-şi obligaţiile financiare la buget. Arieratele la buget constituie mijlocul predilect întrucât, în timp ce plăţile către furnizori sunt, plăţile către buget nu sunt o condiţie a actului de producţie, în plus urmând a fi făcute doar după încasarea veniturilor. În vreme ce furnizorul poate recurge la condiţionări prin nelivrări viitoare, statul, în actualul stadiu legislativ, nu are nici o pârghie reală de coerciţie. Majorările şi penalităţile de întârziere sunt ignorate de rău-platnici la fel ca arieratele de bază. În România, arieratelor la buget ar trebui să li se găsească un alt nume, pentru că nu sunt plăţi în întârziere, ci plăţi care nu vor fi făcute niciodată. Arieratele consolidate practic pe veci există pentru că în România întreaga legislaţie este favorabilă debitorilor şi nu creditorilor, cum ar fi normal. Iar cel mai slab situat creditor în ce priveşte posibilităţile de recuperare este statul. Să nu ne mirăm că grosul arieratelor se deplasează către buget. Cu un noian de

neîncasări din partea debitorilor, bugetul de stat intră şi el în cercul vicios, nemaiîndeplinindu-şi funcţiile normale, întârziind plăţile salariale, reducând relativ sau chiar absolut alocaţiile pentru sănătate, educaţie, cultură, ordine publică şi apărare naţională.

18.1. Diversiunea «blocajul financiar»

În România, acumulării de arierate, pe ansamblul economiei, i se spune diversionist blocaj financiar. Diversionist, pentru că fenomenul este prezentat oficial ca un fel de nenorocire fără responsabili, ci doar cu victime, sau chiar ca un subprodus implacabil al tranziţiei, dacă nu şi mai şi, al reformei în sine! Se caută a se ascunde sub asemenea formule realitatea că este un instrument de transfer de resurse financiare de la populaţie şi activităţile profitabile către activităţile neviabile, neperformante, fapt pus în evidenţă de absenţa oricărei încercări serioase de a i se pune capăt sau măcar o frână. Nu există agent economic neperformant care să nu-şi prezinte situaţia dezastruoasă ca fiind din cauza „blocajului financiar", invariabil evocând cât are de primit dar uitând să precizeze şi cât are de dat!

„Blocajul financiar" este o încurcătură de plăţi deliberată sau, mai precis, care, cel puţin pentru început, a fost lăsată deliberat să se producă prin acceptarea de datorii nerestituibile între întreprinderile de stat. Concret: întreprinderile de stat au fost lăsate să contracteze datorii – fie că este vorba de aprovizionări fără plată de la alte întreprinderi de stat, fie de împrumuturi de la bănci de stat – deşi se ştia că nu vor exista resurse pentru restituirea acestor datorii. Nu este vorba de întârzieri sau restanţe de plată, ci de plăţi fără şanse de a fi făcute vreodată. Nici unui rău-platnic de stat nu i se cere un acreditiv de la bancă, în cazul unei comenzi, adică o certificare asupra disponibilităţilor sale reale din cont. Împotriva nici unui rău-platnic de stat nu se deschide execuţie silită decât cel mult

de formă. De altfel, întreprinderile de stat sunt practic scoase de sub jurisdicția legii falimentului. Astfel că un rău-platnic a făcut din creditorii săi alți rău-platnici și de aici încurcătura de plăți în lanț. Agenții economici privați n-au avut decât să-i imite pe cei de stat și, pe baza hazardului moral – „de ce ei și nu și noi!" –, au trecut și ei, într-o proporție mereu mai mare, în rândurile generatorilor de „blocaj financiar".

Este regretabil că abia în anul 2000 căutarea unor soluții pentru arieratele acumulate în economie a ajuns să reprezinte problemă de fond în negocierile dintre guvernul român și FMI. Guvernele de la Bucureşti au tot urmărit să scape de discuții la obiect pe această temă, încercând mai degrabă să paseze pentru un viitor nedefinit conturarea unor soluții, în loc să ceară experților FMI asistență în rezolvarea problemei pe baza experienței internaționale în domeniu. Această poziție a fost adoptată pentru că așa-numitul « blocaj financiar » – respectiv lanțul de arierate – a constituit instrumentul prin care au fost menținuți în viață, practic pe bani publici, marii perdanți din economie, în primul rând de stat, dar nu numai. Dar nici FMI nu prea a acordat atenția cuvenită problemei arieratelor – care la bază este economică și nu financiară – nu numai concentrându-se asupra unor probleme din economia monetară, dar, încă și mai rău, chiar crezând că, în ultimă instanță, constrângerile din acest spațiu, pe care le-a recomandat și care caută să juguleze inflația, să stabilizeze moneda și să restrângă creditul, vor diminua implicit și arieratele. Nu s-a întâmplat nicidecum așa!

Ba, dimpotrivă, se poate spune că tocmai programul prescris de FMI a condus – direct prin comprimarea draconică a cererii interne și indirect prin căderea PIB – la exacerbarea acestor arierate în ultimii ani ai deceniului trecut, în urma solicitării de reducere concomitentă a deficitului bugetar, a deficitului cvasifiscal (adică a angajamentelor de bani publici pentru structuri de stat, dar care nu apar direct în buget) și mai ales de scădere severă a defi-

citului de cont curent extern (altfel spus a consumului net de resurse externe).

Constrângerilor de plată, sporite dintr-o dată fabulos, economia reală le-a răspuns prin creşterea la fel de fabuloasă a neonorărilor de plăți. Resursele atrase de agenții economici, inclusiv privați, s-au transformat treptat din datorii în datorii restante, adică arierate. Şi, din păcate, o tot mai mare parte în arierate la bugetele publice. Arieratele pe ansamblul economiei au crescut de la 36,3% echivalent PIB în 1996 la aproape 45% echivalent PIB în anul 2000. Dependența de datorii a agenților economici a crescut substanțial. Raportul capital propriu/datorii era de 1,4 în anul 1996 ajungând însă în anul 2000 la 0,6, deci apelul la îndatorare crescând de peste două ori şi devenind mai important decât recursul la capitalul propriu pentru desfăşurarea activității agenților economici. Şi, pentru a face față constrângerilor, agenții economici pe ansamblu au transformat aproape 38% din datorii în arierate de la numai 32% în anul 1996. Bugetele publice au ajuns să contabilizeze 22% (față de 19%) din totalul plăților restante, preluând practic scăderea arieratelor către bănci, care aproape au încetat de fapt să mai crediteze economia reală. Creditorul de ultimă instanță pe care îl reprezintă bugetul de stat a ajuns atât de împovărat cu creanțe pe care nu le va mai încasa niciodată încât nu mai poate juca un rol motor în economie.

S-a probat, pentru a pune punctul pe *i*, că, de fapt şi de fapt, fără măsuri prealabile sau măcar concomitente, cu fundamentare economică dar de natura administrativă, în economia reală, aceasta va răspunde la orice val de constrângeri bugetare şi monetare înainte de toate printr-o exacerbare a arieratelor. Este ultimul ban de care poate beneficia economia reală. Un ban la fel de artificial ca şi banul inflaționist, dar mai păgubos şi mai periculos.

18.2. Contaminarea persoanelor fizice

La acest răspuns al economiei reale, trebuie adăugată sărăcirea profundă a populației care a generat mereu mai multe neplăți către utilitățile publice, din cauza faptului că factura energetică a ajuns mai mare decât câștigurile din salarii şi pensii ale atâtor familii. Ca urmare, fenomenul arieratelor s-a extins şi în rândurile persoanelor fizice, contaminate şi ele de „blocajul financiar".

Creşterea exorbitantă a tarifelor la utilitățile publice, care este rezultatul transferului asupra consumatorilor al tuturor problemelor furnizorilor monopolişti ai acestora (de la ineficiența activității interne până la neîncasările din partea rău-platnicilor), au oprimat încet, încet consumul populației. Este de acum evident că oricât ar creşte tarifele, populația ca ansamblu nu poate plăti mai mult şi monopolurile din utilitățile publice nu pot spera de fapt să încaseze mai mult de la populație. Cercul vicios se va accentua. Consumul populației se va reduce în continuare, deşi a ajuns la limita ruşinii pentru o țară civilizată. Monopolurile din utilitățile publice vor avea de ales între a fi groparii liniştii sociale şi a accepta tot mai mult arierate în raporturile nu doar cu întreprinderile, ci şi cu populația.

Evident în aceste condiții este de aşteptat o creştere şi nu o reducere a arieratelor. Totuşi FMI presează pentru o reducere a acestora de către guvernul român, dar rămâne un mare semn de întrebare dacă abordările în privința reducerii arieratelor vor da rezultate sau dacă sunt, sau nu, chiar realiste. Pentru că datele economice arată că agenții economici şi populația nu pot plăti mai mult decât plătesc, transformând în arierate orice constrângere suplimentară. De aceea, o reducere rapidă şi semnificativă a arieratelor este o iluzie. Ştergerea aşa-numitelor „datorii istorice" – îndeosebi a unor majorări şi penalități de întârziere – pentru anumiți agenți economici, ca un cadou făcut de stat, este evident doar o falsă scădere a arieratelor, pentru că îi încu-

rajează şi pe bun-platnici să devină rău-platnici. Singura soluţie este pe termen lung şi se află într-o combinaţie între operaţionalizarea instituţiei falimentului şi obţinerea unei creşteri economice susţinute, care să mărească treptat capacitatea de plată în economie. Altfel, totul va fi acelaşi cerc vicios de până acum.

18.3. Nodul gordian al pierderilor din exploatare

Poate surprinzător, dar din totalul sumelor blocate, la sfârşitul anilor '90, circa 45% erau localizate la nivelul sectorului privat. Această situaţie nu există de azi de ieri şi nu este câtuşi de puţin specifică doar perioadei de după 1997, când, în politicile economice, monetare valutare şi comerciale, au intervenit menţionatele constrângeri majore pentru agenţii economici. A apărut, încă din 1994 şi s-a menţinut practic în pas cu extinderea acestui sector de atunci şi până în prezent. Constatarea este descurajatoare, putând lăsa loc concluziei că, în România, nici măcar dezvoltarea sectorului privat în general şi, în particular, privatizarea nu constituie soluţii pentru relele profunde din economie.

Să observăm că, în statisticile privind „blocajul financiar", alcătuite din punctul de vedere al datornicilor pe forme de proprietate, poate fi întâlnită gruparea „proprietate mixtă". Faptic este vorba de întreprinderi cu capital majoritar de stat la care există participaţii private în urma programului de privatizare în masă. Evident, acestea sunt „mixte" doar cu numele şi ar trebui adăugate la „proprietatea de stat" (formată din regii autonome, companii naţionale şi societăţi comerciale cu capital integral de stat). Dar, în unele cazuri, urmărirea separată a rezultatelor lor financiare – practic cele mai proaste – oferă concluzii de interes. Adăugând însă proprietatea mixtă la cea integrală de stat, sectorul de stat îşi capătă locul prioritar, din imaginea curentă, în totalul «blocajului financiar».

Ponderea oricum mare – tulburător de mare – a sectorului privat în totalul «blocajului financiar» reclamă o analiză cât de cât cuprinzătoare.

Potrivit statisticilor, în anii 1999-2000, sectorul privat a avut o contribuție de circa 62% la PIB. Dar prezența acestuia este consemnată îndeosebi în ramuri în care activitatea se poate desfășura cu capital mic, cu dotări reduse de echipamente (comerț, servicii, agricultură de subzistență). Ponderea sectorului privat în totalul capitalului social pe economie este de altfel derizorie: nici 1/3. În industrie, care rămâne ramura ce face jocurile în economie, ponderea sectorului privat (atât în cifra de afaceri cât și, ce să mai vorbim, în capitalul social) este marginală.

Decapitalizarea generală din economie este și mai acută în sectorul privat. Fondurile de finanțare sunt absolut modice și apar ceva mai importante ca pondere în capitalul propriu al agenților economici privați doar prin comparație cu capitalul lor social miniatural (sute de mii de agenți economici privați au lucrat practic cu un capital social de 100 000 lei, capital ce numai din 1998 a fost mărit obligatoriu la o sumă în esență tot mică, de 2 000 000 lei). Ca atare, sectorul privat nu poate lucra decât cu aport masiv de resurse atrase, care nu întâmplător ajung în cazul acestuia să întreacă de 4-5 ori capitalul lor social. În mod obiectiv, în fiecare moment, la o rată scăzută de capitalizare proprie (capitalul social plus fonduri de finanțare constituite prin acumulări din profit), trebuie să se bazeze pe o îndatorare extinsă (față de bănci, furnizori, buget etc.). Că obligațiile ce apar sunt sau nu exigibile, asta este o altă problemă. Dar, până la o viitoare și evident greu realizabilă creștere a ratei de capitalizare proprie, îndatorarea masivă trebuie să existe ca o condiție de funcționare.

Concluzia este destul de evidentă. Încă preponderent în economie, și îndeosebi în industrie, ca ramură cu impact copleșitor, sectorul de stat, în special prin faptul că monopolizează utilitățile publice și principalele aprovizionări, face în continuare legea. Prin pozițiile deținute deocamdată

– în creştere dar nu în verigile hotărâtoare – sectorul privat nu a întrunit încă „masa critică" pentru a influenţa decisiv şi cu atât mai puţin pentru a impune regulile de piaţă în economie. În plus, o bună parte din sectorul privat este constituită în sistem parazitar pe lângă sectorul de stat, neavând interes în eliminarea celui din urmă pentru că ar trebui să supravieţuiască dificil, în regim concurenţial, şi nu fără griji ca în prezent. În asemenea condiţii, sectorul privat nu numai se contaminează de la sectorul de stat, dar şi urmăreşte chiar deliberat a-i copia comportamentul, la adăpostul faptului că guvernările continuă tratamentul preferenţial acordat acestuia din urmă. Să nu ne mirăm astfel că şi agenţii economici privaţi amână şi iar amână – atât de adesea la calendele greceşti – onorarea obligaţiilor lor către alţi agenţi economici privaţi şi îndeosebi către cei de stat, în măsura în care însăşi trezoreria statului se arată neputincioasă în colectarea de la agenţii economici de stat a impozitelor şi taxelor datorate de aceştia bugetului.

Totuşi sectorul privat nu este mai rău-platnic decât cel de stat în România. Şi aceasta pentru că sectorul privat este singurul care mai realizează activităţi profitabile. Peste 3/4 din profitul net din economia naţională provine din sectorul privat. Dar, în condiţiile constrângerilor din ultimii ani ai deceniului trecut, au crescut fabulos şi pierderile nete în sectorul privat, care au ajuns să reprezinte 44% din totalul pierderile nete pe economia naţională. Cu toate acestea, sectorul privat, deşi a fost nevoit să-şi sporească rata îndatorării în aceşti ani, a transformat în arierate din datoriile totale chiar o parte mai mică decât anterior (27% în 1999 faţă de 31% în 1996). Din ce are de plătit, sectorul privat achită cu chiu cu vai o parte importantă la timp! Arieratele reprezintă în totalul datoriei o pondere mai scăzută. Deci, sectorul privat este mai bun-platnic decât sectorul de stat. Acesta din urmă, dacă a ajuns să facă o datorie, nu se mai încurcă: n-o mai dă înapoi, nici la termen, nici după termen. Sectorul de stat a ajuns să „con-

vertească" în arierate peste 45% din datorii, față de 35% în 1996.

Datele statistice centralizate pe creditori arată că, în timp ce datoriile către furnizori şi-au păstrat practic ponderea, a scăzut dramatic cota datoriilor către bănci, întrucât sectorul bancar a subțiat draconic creditarea economiei reale. Bugetele publice, care închid cercul, au preluat povara.

Practic, economia, în nici unul dintre segmentele ei, nu a fost capabilă să preia şocul schimbărilor de anvergură, ale politicilor economice de la începutul anului 1997: transparentizarea subvențiilor ascunse, încetarea desfacerii sub costuri a energiei electrice şi termice, abandonarea susținerii artificiale a cursului valutar, restrângerea considerabilă a deficitului bugetar şi cvasifiscal, liberalizarea comerțului exterior prin reduceri masive ale unor taxe vamale.

În mod concret, replica diferitelor segmente din economie a fost de a încerca ieşirea din constrângeri pe acolo pe unde veriga se dovedea mai slabă din punctul lor de vedere.

Răspunzând retragerii băncilor din implicarea în economia reală, sectorul de stat a dat iama în buget şi l-a lovit în moalele capului: în condițiile creşterii pe ansamblu a datoriilor sale, cota celor la buget aproape s-a dublat trecând de jumătate din total. Cu alte cuvinte, sectorul de stat a apelat masiv, prin neplata impozitelor şi taxelor curente, la creditul fiscal şi nu a pregetat să convertească o bună parte din aceste obligații la buget în arierate.

Sectorul privat a recurs la creditul comercial, accentuând neplățile către furnizori, căci către alți creditori nu i-a dat mâna! În totalul datoriilor sale, cele la furnizori şi-au sporit cota spre jumătate din total în aceeaşi perioadă. Sectorul privat nu-şi permite mari restanțe la bugetul de stat (care, deşi în creştere, nu reprezintă nici 10% din totalul arieratelor sale).

O situație absolut inadmisibilă din toate punctele de vedere există în cazul aşa-numitei „proprietăți mixte", care

a ajuns să-şi transforme în plăţi restante peste 57% din datorii, faţă de numai 32% în 1996. De mirare însă nu este. Aceste întreprinderi cu capital de stat (unde, la adăpostul ambiguităţilor legislative şi instituţionale, reprezentantul statului-patron a făcut doar pe acţionarul şi nu pe proprietarul) nu au de fapt stăpân. Echipa managerială nu are nici o răspundere şi nici în faţa cui să trebuiască a da socoteală. Privatizarea în masă, care le-a schimbat în principiu structura capitalului, s-a dovedit un simulacru de privatizare, care a făcut mai mult rău decât bine, diluând autoritatea proprietarului şi slăbind gestiunea. În sfârşit, dar nu în ultimul rând, se evidenţiază, în cazul acestor întreprinderi, rolul nefast al promisiunilor de ştergere şi eşalonare de datorii restante în perspectiva privatizării (condiţii în care nu se mai plăteşte aproape nimic din datorii). Între 1996 şi 1999 pierderile nete ale acestor societăţi au crescut fabulos, de 3,6 ori, dependenţa lor de îndatorare s-a majorat de 3,8 ori iar, în raport cu capitalul propriu, plăţile restante au sporit de 6,7 ori. Situaţia financiară a acestor întreprinderi – în principiu privatizabile, unele chiar oferite spre privatizare – este dramatică. Datele contabile pun în lumină că, şi dacă şi-ar încasa toate creanţele, capacitatea lor totală de plată n-ar depăşi 40% din cuantumul global al datoriilor lor.

Sectorul de stat este mai rău-platnic decât sectorul privat nu dintr-o răutate a sa deosebită, ci pentru că, pur şi simplu, înregistrează pierderi din exploatare mult mai mari. Pierderile brute din exploatare reprezintă din totalul sumelor blocate peste 50% în sectorul de stat, dar nici 20% în sectorul privat. Aceste cote spun aproape totul. În fond şi la urma urmei, de la pierderile din exploatare, adică din activitatea curentă, pleacă plăţile restante, proliferând apoi în lanţ, aproape de la sine. Aceste pierderi constituie nucleul generator al «blocajului financiar», sursa din care porneşte acesta. O întreprindere care nu înregistrează pierderi din exploatare poate invoca eventual «blocajul financiar» – respectiv neîncasarea creanţelor sau chiar povara

penalităților la restanțe – pentru situația de insolvabilitate în care se află. Dar invocarea «blocajului financiar» în cazul unei întreprinderi ce înregistrează pierderi din exploatare este nimic altceva decât o diversiune.

Ceea ce se evidențiază fără echivoc este că economia românească nu va putea scăpa de proliferarea în continuare a «blocajului financiar» și deci nu va putea ieși din cercul vicios în care acesta o ține decât dacă va fi atacat nucleul generator al blocajului pe care îl constituie pierderile. Constrângerile bugetare și monetare întărite trebuie să se combine cu operaționalizarea procedurilor de faliment pentru a putea scoate pur și simplu din joc agenții economici care generează pierderi. Place, nu place, aste e!

Capitolul 19

«Datorii contra acțiuni» – o schemă nu miraculoasă, dar de încercat!

Sunt păreri că o contribuție neneglijabilă la restrângerea arieratelor ar putea-o avea schemele de conversie a datoriilor în acțiuni. Aceste scheme, cunoscute sub formula „debt equity swap", sunt larg folosite în economii de piață şi au operaționalitate şi eficiență în măsura în care cei implicați sunt deținători distincți de drepturi de proprietate. Problema este că în România schema s-ar dori a fi aplicată în cazul creanțelor pe care statul însuşi (ca autoritate publică) le are de încasat de la întreprinderi proprietate de stat.

Potrivit reglementărilor stabilite, statul este autorizat să-şi vândă creanțele pe care le are de încasat de la întreprinderile chiar cu capital de stat, cumpărătorul putând obține, în schimbul creanțelor preluate, acțiuni ale întreprinderilor respective. Acțiunile deținute de stat la întreprinderile în cauză trec de la reprezentantul statului-patron (acum APAPS, fost FPS) la Ministerul de Finanțe (ca reprezentant al statului-autoritate publică), urmând ca acesta să devină şi debitor şi creditor. Şi deci, în mod direct, să-şi reducă poziția de creditor păcălit, dacă va reuşi să-şi vândă altcuiva debitele. Prin această operațiune se urmăreşte de fapt să se recupereze ceva la buget din ceea ce nu plătesc tocmai întreprinderile de stat, iar procesul de privatizare a acestora din urmă să fie stimulat.

Promotorii schemei „datorii contra acțiuni" insistă asupra reuşitei utilizării acesteia în unele țări latino-americane, precum îndeosebi Argentina şi Chile. Față de cazul

românesc există însă deosebiri nete. În acele țări, schema a fost folosită pentru a se lichida o parte din datoria externă, ajunsă la cote copleşitoare, spre a se evita declararea în încetare de plăți. Creditorii externi erau ei înşişi acut interesați în implicarea în schemă, pentru că îşi rezolvau în acest mod creanțe în a căror încasare altfel nu mai sperau.

În România s-ar dori să se rezolve cu bani externi datorii interne, ceea ce reprezintă o mare diferență, banul extern neavând vreun interes anume de recuperare şi rămânând a fi ghidat, într-o eventuală utilizare a schemei, doar de scopul de a obține profit, ceea ce reduce serios gradul său potențial de implicare.

Pentru a stimula implicarea banului extern, țările latino-americane menționate au pus, de altminteri, la bătaie în ofertele concrete de conversiuni, masive pachete de acțiuni la întreprinderi cu potențial de profitabilitate. Or, în România s-ar vrea ca, prin schema cu pricina, să se rezolve problemele tocmai ale întreprinderilor nerentabile, unele fără echivoc falimentare.

Dacă este vorba, în cazul acțiunilor preluate, de întreprinderi rentabile sau cu perspective de profitabilitate, amatori se vor găsi mulți, mai ales că vor interveni speculatori obişnuiți ai pieţelor de capital, dispuşi oricând să cumpere ieftin, chiar cu risc, dacă există şanse de câştig serios. Dacă, în cazul acțiunilor preluate, este însă vorba de întreprinderi care funcționează prost, cu mari pierderi şi arierate, trebuie să fie clar că speculatorii obişnuiți ai pieței de capital nu se vor înghesui şi, în situația în care va exista vreun amator, acesta va fi obligatoriu un investitor direct din chiar sectorul de activitate al întreprinderii, singurul care poate evalua dacă mai există şanse de reabilitare şi dacă o implicare merită riscul.

Nu se poate a nu se constata că, de fapt, în cazul întreprinderilor nerentabile, se ajunge pe o cale mai ocolită în acelaşi punct al ofertei de privatizare directă către investitori strategici.

Pe fond, problemele sunt aceleaşi şi deci şi şansele sunt cam tot aceleaşi. Totuşi, schema „datorii contra acţiuni" merită a fi încercată, cel puţin pentru că vânzarea de către stat a creanţelor sale constituie, dacă este bine pusă la punct, o operaţiune mai simplă şi cu mult mai puţine complicaţii legale şi economice decât asumarea de către stat a unor ştergeri şi reeşalonări din datoriile debitorilor săi, ceea ce îi poate încuraja de fapt şi pe cei bun-platnici să devină rău-platnici, dacă tot ştiu că li se vor şterge şi li se vor reeşalona datoriile. Şi şansele operaţiunii de conversiune vor creşte dacă nu vor exista cramponări în preţ. Pentru că însăşi esenţa mecanismului „debt equity swap" este „discount"-ul.

Utilizarea schemei în privatizarea Sidex Galaţi – prin conversiunea în acţiuni a unei părţi masive din datoriile «istorice» ale combinatului şi preluarea acţiunilor cu un rabat substanţial de către cumpărătorul privat al acestuia – constituie un precedent salutar pentru eventuala privatizare a «găurilor negre» din economie.

Cu atât mai stranie a apărut astfel împotrivirea FMI faţă de folosirea schemei în situaţia în care beneficiari privaţi ai unor credite externe obţinute cu garanţii ale statului român nu-şi achită obligaţiile financiare şi este nevoit statul român să plătească! Din păcate, unul din cazurile clasice ale fenomenului postdecembrist de privatizare a profiturilor şi de naţionalizare a pierderilor, fenomen pe care unii glumeţi îl numesc capitalism, iar alţii totalmente ipocriţi şi cinici încearcă să-l prezinte ca «economie de piaţă». Căci unii cu câştigurile, şi contribuabilul român cu pierderile! Cine s-a găsit însă să fie împotriva preluării de către statul român, în schimbul sumelor neplătite de debitor, a unor acţiuni de la acesta, cu obligaţia irevocabilă de a le scoate însă, într-o perioadă scurtă de timp, la vânzare, prin licitaţie, către alţi deţinători de fonduri, oricum privaţi dacă privaţi erau cei ce nu şi-au putut onora plăţile?! FMI! A făcut-o sub motivaţia că ar fi vorba de o etatizare! Care etatizare?! Ar fi fost vorba doar de schimbarea

deținerilor de acțiuni de la privați fără bani la privați cu bani sau de la privați care desconsideră statul român la privați care sunt gata să respecte statul român! Demersul FMI a pus instituția de la Washington în postura dezonorantă de apărător al unor interese altele decât cele ale economiei de piață. Și, dacă interesele private pe care le-a apărat astfel FMI sunt străine, a însemnat că FMI a promovat un fel de «externalizare» a profiturilor și o «internalizare» a pierderilor. Repatrierea liberă a profiturilor din afaceri este în regula economiei de piață, dar a profiturilor obținute din activități de piață (fie acestea investiții directe, fie chiar speculații la bursă) și nu a unor câștiguri rezultând din mulgerea clientelară a statului român, în disprețul îndeosebi al micului contribuabil român care, transformat într-un fel de fraier cu brevet, își plătește cu conștiinciozitate din sărăcia lui dările la stat!

Capitolul 20

Restructurarea – cenuşăreasa reformei

Nevoia de restructurare în economia românească este în afara oricărei discuţii. Restructurarea este esenţa reformei pentru că, de fapt, reprezintă reforma la nivel microeconomic, adică la baza economiei. Orice reformă la nivel macroeconomic, adică la suprafaţa economiei – reprezentând crearea instituţiilor şi instaurarea regulilor economiei de piaţă, precum şi încercarea de plasare în echilibru a marilor agregate economice, de la inflaţie şi credit la masa monetară şi cursul valutar – riscă să fie compromisă dacă nu este însoţită şi susţinută de restructurare. Este, din păcate, exact cazul economiei româneşti, unde instituţiile economiei de piaţă rămân plăpânde, iar regulile economiei de piaţă doar pe hârtie, şi unde încercările de macrostabilizare se pierd una după alta pentru că restructurarea nu a făcut paşi semnificativi înainte. În absenţa restructurării este ca şi cum ar fi coafat şi iar coafat un animal împăiat.

Restructurarea înseamnă realocarea spre eficienţă a resurselor. De aceea restructurarea semnifică abandonarea producţiei fără piaţă, a producţiei cu pierderi, pentru că acestea nu reprezintă altceva decât irosire de resurse – energetice, materiale, umane, financiare –, resurse altfel insuficiente. De aceea restructurarea înseamnă, fără îndoială, închiderea întreprinderilor producătoare de pierderi, care în mod obiectiv nu îşi pot achita obligaţiile financiare, constituind nucleul cercului vicios al arieratelor care blochează economia. Resursele eliberate astfel se cer dirijate

spre activități care au piață și care conturează șanse de rentabilitate.

Rolul privatizării în acest proces de realocare a resurselor dinspre ineficiență spre eficiență se evidențiază de la sine. Este în logica proprietății private de a urmări profitul, de a deplasa resursele disponibile dinspre activități ineficiente înspre activități eficiente și – fapt fundamental de subliniat – de a ieși din joc dacă realizarea acestor obiective eșuează, căci nu există banul public care s-o susțină, ca în cazul celei de stat. Deci, prin privatizare există șansa nu numai de a se desfășura activități mai eficiente pe ansamblul economiei, dar și de a nu se mai irosi ban public în întreținerea unor activități ineficiente. Iată de ce privatizarea este parte integrantă a restructurării.

20.1. Nu doar demolare, ci și construcție

În mod absolut evident, restructurarea este un proces dichotomic. Ea nu poate însemna numai demolare, ci și construcție. Nu se abandonează activitățile nerentabile sau fără piață doar de dragul de a demola, ci pentru a crea alte activități competitive și profitabile, care altfel nu ar avea disponibile resurse.

Aceste considerente generale asupra restructurării indică foarte exact unde acțiunea guvernanților postdecembriști a lipsit sau a fost insuficientă, cu urmarea că restructurarea este marea absență a tranziției românești.

Pe vremea primelor guvernări Iliescu, dorindu-se în mod nerealist a păstra intact întregul eșichier industrial, s-au făcut ceva injecții de supraviețuire ici și colo, pe unde au ajuns puținele resurse, și, tocmai din cauza puținătății acestora, s-a eșuat într-un fel de frecție pe un picior de lemn. De fapt, încercându-se a se păstra întregul eșichier industrial s-a compromis întregul eșichier industrial, nereușindu-se a se reabilita tehnologic cu adevărat măcar ceva.

În anii coaliției țărănisto-liberalo-pediste s-a dat curs abordării FMI şi Băncii Mondiale în domeniu. Programele acestor instituții insistă copleşitor pe latura de demolare a restructurării – s-ar putea spune chiar că rezumă întreaga restructurare la demolare, căci prioritate absolută are lichidarea întreprinderilor cu pierderi –, neacordând nici un fel de atenție laturii de construcție, respectiv creării prin investiții a unei alternative economice, pentru a se pune ceva în loc, mai eficient. Or, experiența a demonstrat fără echivoc că, fără o asemenea punere a ceva în loc, nu se realizează nici obiectivul corect al lichidării întreprinderilor cu probleme, cu pierderi şi fără piață, întrucât oricine ar fi la guvernare se fereşte în asemenea condiții de lichidări de întreprinderi, iar acestea se umplu între timp şi mai mult de datorii, ceea ce face restructurarea şi mai costisitoare şi privatizarea mai improbabilă.

Restructurarea este un proces permanent şi general. Ea incumbă evident agenților economici. Nimeni din afara lor nu ar putea-o face mai bine decât ei înşişi. Într-o economie de piață, nu te restructurezi, eşti scos din joc! Aceasta este chiar regula jocului. În România însă, luând în considerare balastul industrial, fosta centralizare a alocării resurselor, insuficiența acestora în raport cu amploarea restructurărilor necesare, era obligatorie o strategie națională de restructurare. Şi dacă formularea părea prea pretențioasă sau chiar periculoasă, întrucât putea ascunde prelungirea centralismului păgubos, era, însă, nevoie de o evaluare sectorială a şanselor, de o creionare a scenariilor posibile şi de alegerea variantei celei mai avantajoase sau mai puțin dezavantajoase. Nimeni nu putea împiedica o ierarhizare a priorităților în realocarea resurselor, atât de puține câte existau, şi, chiar dacă se greşea, tot rămânea ceva. A lipsit, însă, o politică industrială. Adică, o politică aptă de a concentra resursele, atâtea câte existau pe plan intern şi, eventual, câte puteau fi atrase din străinătate, spre activitățile care ofereau şanse în general şi în particular pentru penetrarea piețelor externe.

În acest domeniu s-a manifestat o continuitate tragică la guvernanții români. Ceaușescu a înlocuit analiza obiectivă a resurselor și posibilităților cu dorințe și voluntarisme proprii. Astfel a creat o industrie care să facă de toate și, firesc, a ieșit una care nu face bine nimic. A irosit resurse imense, iar o bună parte din industria lăsată de el moștenire a continuat să risipească resurse și să genereze pierderi.

Regimul Iliescu s-a remarcat prin absența oricărei strategii industriale, preferând statu-quo-ul prin cramponarea în menținerea modelului industrial existent, deși era evident că acesta era demodat și costisitor. În orice caz, nu a căutat măcar de formă să schimbe cu ceva acest model. Astfel, peste industria moștenită s-a mai așternut praful a șapte ani și, evident, performanța a devenit comparativ, având în vedere chiar și numai trecerea timpului, încă și mai mediocră.

Guvernarea cederisto-pedistă, parcă ignorând unde se găsea industria românească și neluând în considerare cerințele restructurării ei pentru a putea împinge înainte economia, a continuat să nu formuleze o politică industrială. Potrivit programului în domeniu, România parcă nu avea nimic și nici nu dorea nimic în materie de industrie! Părea că ar fi gata să meargă orișiunde și, ca întotdeauna într-un asemenea caz, riscul este de a nu se ajunge nicăieri! Programul acestei guvernări a afirmat deschis că promovează o politică de strictă neutralitate a finanțelor publice față de sectoarele industriale. Cu această frază, culeasă din arsenalul acelui liberalism care există doar în cărțile de teorie, guvernarea cederisto-pedistă și-a refuzat dreptul de a pune la punct o concentrare a eforturilor naționale și a alocărilor de resurse spre acele sectoare și activități cu șanse. Căci aceasta înseamnă o politică industrială! O politică ce este promovată cu mijloacele – nu numai permise dar chiar și de bază – ale economiei de piață, și tocmai de aceea atât de folosite: facilități fiscale, facilități de creditare, facilități vamale. Toate țările « liberale » practică asemenea facilități. Toate au o politică industrială. Toate

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREȘTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECȚIILOR

caută, cu mijloace permise şi – de atâtea ori – nepermise, să se protejeze de concurenţa străină devenită mereu mai necruţătoare şi, totodată, prin aceleaşi mijloace permise şi nepermise, să sprijine competitivitatea şi agresivitatea produselor proprii pe pieţele internaţionale. Ce să mai vorbim de faptul că, tocmai prin ignorarea principiului, prescris numai în cărţi, al neutralităţii finanţelor publice – sau prin abateri sistematice de la acest principiu în cazul afirmării sale pe plan oficial – marile puteri liberale ale lumii şi-au construit actuală bază industrială cu care înfruntă acum aspra concurenţă internaţională în domeniu, respectiv concurenţa pe care şi-o fac reciproc.

20.2. Fără priorităţi, fără variante

Neutralitatea finanţelor publice nu numai că reprezintă un obiectiv care, ajungând a fi eventual posibil doar pentru o economie de piaţă matură, nu este oricum de nasul României de azi, dar constituie o abordare care compromite de fapt şansele ca, printr-o politică industrială inteligentă, să se treacă treptat de la fosta diversificare industrială neprofitabilă şi necompetitivă la o structură «crenelară» a activităţii industriale, unde, pe o paletă de ansamblu mai restrânsă, să existe însă vârfuri cu şanse concurenţiale pe pieţele externe. Aşa şi-au găsit «nişe» ţările mici în industria mondială şi trăiesc bine-mersi printre segmentele de piaţă ocupate autoritar de mai marii (şi de neînvins) ai lumii afacerilor.

Forţele nevăzute ale pieţei n-au reuşit să înlăture monopolurile în chinga cărora continuă să se afle alocarea resurselor în România. Şi n-ar putea să vadă cineva aceste monopoluri eliminate altfel decât printr-o intervenţie administrativă a statului, desigur în sensul semnalelor pieţei, dar totuşi de natură administrativă.

Fără nici o prioritate, fără nici o politică decurgând dintr-o alegere, totul s-a transformat de fapt într-o improvizaţie extrem de costisitoare, mai rea decât orice. De fapt

s-a lăsat să decidă piața într-o economie care nu era de piață. Şi piața a decis că nu prea mai există avantaje competitive în nici un domeniu, pierzându-se şi eventualele asemenea avantaje care mai existau la începutul tranziției. Marile «oportunități» descoperite de forțele pieței în economia românească sunt îmbutelierile de bere şi apă minerală, lohn-ul şi exploatarea primară a lemnului prin distrugerea corespondentă a pădurilor!

Fără un demers decurgând dintr-o alegere între variante, restructurarea a devenit rapid doar obiect de campanii politice de intenții, intercalate cu lungi perioade de inacțiune. Şi, având în vedere impactul grav la nivel general economic al marilor întreprinderi de stat producătoare de pierderi, orice intenție politică sau doar vorbărie pe tema restructurării s-a focalizat pe aceste întreprinderi. Şi, în timp ce practic nimic nu s-a făcut în legătură cu acestea, nu s-a mai realizat practic nimic pe plan general, în materie de restructurare intrându-se într-un cerc vicios. Mai precis, golirea sacului cu resurse de către întreprinderile producătoare de pierderi a blocat restructurarea, indispensabilă pentru dezvoltare, a părții sănătoase a economiei, condiții în care s-au îngustat mereu mai mult, prin implicație, posibilitățile de restructurare în însuşi sectorul neperformant.

20.3. Unde şi de ce lichidări!

Există peste 2100 de întreprinderi generatoare de pierderi şi plăți restante în România, din care vreo 150 sunt responsabile de circa 90% din totalul prejudiciilor aduse, care înseamnă menținerea în cerc vicios a bugetului, inflației, monedei, importului şi exportului, plăților externe.

Aceste întreprinderi realizează produse sau servicii prin a căror desfacere nu obțin, indiferent de motiv, încasări din care să îşi acopere cheltuielile făcute. Trebuie subliniat foarte apăsat: indiferent de motiv. Pentru că motivele pot fi diverse – unele pe deplin transparente (absența co-

menzilor, producția pe stoc), altele ascunse (costuri artificial umflate, prețuri de monopol), iar nu puține camuflate cu bună știință (invocarea « blocajului financiar », respectiv faptul că există plăți restante nu doar de încasat, ci și de onorat) – dar, dacă acceptăm regulile economiei de piață, atunci fundamental rămâne numai faptul că încasările efective nu acoperă cheltuielile.

Întreprinderile respective pot de fapt efectua cheltuieli peste încasări pentru că li se permite, fără consecința logică a închiderii robinetului, să nu își achite obligațiile financiare către furnizorii lor, îndeosebi cei de materii prime și energie, către bănci, către bugetul de stat și bugetul asigurărilor sociale. Nu întâmplător, cei mai păgubiți sunt cei ce nu au opțiune și cei ce nu au la dispoziție mijloace de retorsiune sau nu sunt lăsați să le folosească. De pildă, societatea națională de electricitate își permite să nu își plătească furnizorul de cărbune pentru că este singurul client al acestuia din urmă, care, de altfel, îi și livrează un produs execrabil calitativ. Consumatorii industriali de calibru își permit să nu-și achite facturile la energia electrică pentru ca aceasta mai întâi este furnizată și abia apoi este achitată, iar compania de electricitate nu este lăsată să taie aprovizionarea rău-platnicilor dacă este vorba de întreprinderi de stat. Și întreprinderile de stat își permit în ultimă instanță să nu-și plătească obligațiile financiare la bugetul de stat și la bugetul asigurărilor sociale pentru că știu că statul nu are ce le face, întrucât singurul lucru de întreprins într-un asemenea caz – declararea în stare de faliment – nu va fi întreprins tocmai de către stat.

Cercul vicios este evident și nu poate fi rupt decât prin trei modalități.

Prima o constituie exact ceea ce cu un termen generic se numește «restructurare». Presupunând în cele mai multe cazuri nu doar reorganizări, redimensionări de personal sau reorientări de piețe, ci retehnologizări sau chiar integrale schimbări de profil, restructurările costă bani, uneori bani foarte mulți. Bani pe care România nu îi are.

Cu bani puțini, totul se rezumă la eventuale cosmetizări. Care, neschimbând de fapt nimic important, doar irosesc timp și puținele fonduri alocate, complicând și mai tare lucrurile. Este exact rezultatul nefast al experimentului pe care l-au făcut guvernările Iliescu, îndeosebi pe timpul mandatului Văcăroiu. Dincolo de motivațiile ideologice, politice, sociale sau electorale care au stat la baza acestui nefericit experiment, eșecul său se datorează pe fond lipsei de bani, echipele guvernărilor Iliescu neînțelegând că România nu a avut, nu are și nu va avea niciodată atâtea fonduri pentru a restructura întregul eșichier industrial. Singura soluție era, la vremea respectivă, abandonarea – pe bază de criterii sectoriale sau de diferență de eficiență intrasectorială – a unei părți a acestui eșichier pentru a o putea salva pe cealaltă. Nefăcându-se însă așa ceva, de fapt nu s-a restructurat nimic și întregul eșichier industrial și-a accentuat declinul și și-a adâncit dificultățile.

A doua modalitate este privatizarea, lăsând restructurarea, care să eficientizeze activitatea, în seama noului proprietar. Din păcate, această modalitate n-a fost avută serios în vedere în cazul întreprinderilor cu probleme. Guvernările Iliescu din primii șapte ani postdecembriști au respins-o chiar și numai ca idee, pentru că ar fi însemnat să se accepte privatizări la prețuri minime, dacă nu, cum se spune, pe numai 1 leu. După schimbarea politică din '96, preocuparea absurdă de a dovedi că «cei dinainte n-au făcut privatizare, noi facem!» a concentrat, în mod nefericit, procesul pe întreprinderi rentabile (lesne de vândut), lăsând în continuare în afara acestuia tocmai întreprinderile cu pierderi și plăți restante, în timp ce rezolvarea prin privatizare a problemelor puse tocmai de astfel de întreprinderi trebuia să constituie prioritatea.

Așa că, place nu place, trecerea la închiderea fabricilor care produc pierderi și plăți restante a ajuns, din nefericire în multe cazuri, singura soluție care a mai rămas. În operațiunea – desigur dificilă politic, economic și social – de închideri de întreprinderi un prim și indispensabil crite-

riu este nivelul pierderilor în raport cu cheltuielile cu salariile. Dacă aceste pierderi – ce se manifestă de fapt în neplata unor obligații curente (indiferent dacă la furnizori, la bănci sau la buget) – sunt până la concurența cheltuielilor cu salariile, închiderea întreprinderilor în cauză poate fi considerată a nu constitui o urgență. Evident, salariile sunt suportate de restul economiei, dar faptul poate fi trecut în contul protecției sociale, cel puțin în faza inițială a procesului de lichidare a pierderilor din economie.

Există însă atâtea și atâtea întreprinderi în cazul cărora cuantumul obligațiilor curente neplătite depășește cheltuielile cu salariile. În asemenea cazuri nu trebuie ezitat cu închiderea, deoarece faptul înseamnă că locul de muncă întreținut costă mai mult decât produce, că menținerea acestuia nu mai poate fi nicidecum considerată protecție socială întrucât irosește resurse materiale (energie, materii prime, echipamente) fără vreo legătură cu un asemenea scop, și că economia și societatea realizează un câștig net prin închiderea întreprinderilor respective chiar dacă s-ar continua să se asigure forței de muncă disponibilizate echivalentul salariilor avute. Singura abatere de la acest criteriu poate fi făcută în cazul în care este vorba despre o întreprindere dintr-o zonă monoindustrială, unde dependența economică și socială de existența respectivei întreprinderi este ridicată și unde, în prealabil, măsuri de creare a unei alternative se impun.

Întreprinderile care produc pierderi în economie nu există de azi, de ieri și, cu unele excepții în minerit, nici un guvern postdecembrist nu a luat taurul de coarne în scoaterea acestora din joc. De ce ?

Din noianul de motivații, obiective sunt, fără îndoială, cele economice. Întreprinderile producătoare de pierderi nu sunt izolate, ci fac parte din lanțul industrial, adesea aflându-se în puncte nodale. Puține se găsesc la capătul lanțului industrial, adică într-o poziție în care eventuala lor scoatere din circuit nu ar pune probleme la fel de dificile. Lucrurile se complică în multe cazuri prin faptul că astfel de întreprinderi se găsesc în zone monoindustriale, de

existența lor depinzând orașe întregi sau chiar regiuni. În sfârșit, este cu adevărat copleșitor că exporturile provin în proporție masivă din întreprinderi producătoare de pierderi. Toate aceste probleme erau de fapt bine cunoscute încă din momentul în care economia românească urma să iasă din canoanele economiei comuniste de comandă și să treacă, cel puțin în principiu, la o economie de piață. Era evident că întreprinderi cu pierderi nu-și mai puteau găsi locul în situația în care comerțul exterior românesc înceta de a mai fi monopol de stat, urmând a se liberaliza. Fapt petrecut încă în 1990. Întreprinderile producătoare de pierderi nu aveau cum să reziste concurenței străine, iar întreținerea lor avea să coste mereu mai mult, mai ales că una din principalele lor piețe – cea a fostului CAER – urma să dispară. Ceea ce s-a și întâmplat.

Dacă de toate aceste date obiective se ținea cont – și treptat se trecea la abandonarea de întreprinderi producătoare de pierderi, fără piață și posibilități de reabilitare – nu numai că se puteau găsi soluții tehnice și economice ca alternativă la scoaterea lor din lanțul industrial, dar și procesul în sine ar fi putut să fie mai puțin dureros, economic și social.

Din nefericire, nu s-a acționat însă într-o atare direcție. Și, ca urmare, problemele au devenit cu timpul mereu mai complicate, iar costul social mereu mai mare, mai ales în condițiile irosirii practic a șansei schimbării treptate, fiind nevoie de o acțiune abruptă! Și păcatul este că acest preț economic și social, grav suplimentat, va trebui plătit, pentru că acțiunea n-a pornit atunci când trebuia din motive nu doar obiective, ci și subiective, de ordin ideologic, politic și electoral.

20.4. De la motivul ideologic, la motivul economic

La început, imediat după 1989, covârșitor a fost motivul ideologic. Guvernul Roman, care a început reforma cu jumătăți de măsură și populisme decavante, nici nu a

avut în idee cumva o asanare a economiei reale şi, ca atare, nu s-a atins de vreo întreprindere falimentară. Ca, de altminteri şi succesorul său, Stolojan, a cărui gestiune a fost un evident succes în a pune cât de cât ordine într-o economie complet răvăşită de administraţia FSN-istă anterioară, dar un pas şi mai înapoi în soluţionarea problemei cruciale a întreprinderilor producătoare de pierderi, pentru că în acea vreme s-a perfectat cea mai de anvergură ştergere de datorii ale acestora, în ideea falsă că se va porni astfel în mod curat de la «zero». Pe când perdanţii au căpătat în acest mod nu numai un nou balon de oxigen, ci şi certitudinea că pot în continuare să facă datorii, căci tot nu vor trebui să le plătească vreodată, până la urmă statul venind şi ştergându-le.

Motivul ideologic FSN-ist – toate întreprinderile reprezintă « munca poporului » şi, au n-au piaţă, sunt sau nu demodate, nu ar putea fi cumva considerate «fiare vechi» – a fost firul roşu al primelor guvernări Iliescu.

De altfel, din motive politice şi electorale, s-a jucat atunci în mod deschis cartea «clasei muncitoare», încurajându-se politic şi salarial detaşamentele de frunte ale acesteia (grupate îndeosebi în regii autonome) şi chiar implicând unul dintre respectivele detaşamente – minerii – în acţiuni incalificabile de batalioane de ordine publică.

Urmarea a fost că motivului ideologic i s-a adăugat unul strict politic în a nu se concepe măcar vreo închidere de întreprindere producătoare de pierderi. Asiguraţi astfel împotriva oricărei schimbări, directorii din întregul eşichier industrial au devenit clientela politică şi economică a guvernărilor Iliescu, osatura puterii lor, iar aşa-numita «clasă muncitoare» din întreprinderi de stat (regii autonome sau societăţi comerciale) cu poziţii monopoliste de piaţă – principalul segment al electoratului acestor guvernări, fie ele FSN-iste, FDSN-iste sau ulterior PDSR-iste.

În asemenea condiţii, motivele sociale invocate au constituit mai degrabă un paravan pentru neluarea în considerare a stopării pierderilor din economie pe calea închi-

derii întreprinderilor care le produc, pur şi simplu deoarece, în realitate, costul social a devenit cu timpul mereu mai mare şi mai împovărător pentru populaţie în ansamblu, care a fost cea care a plătit. Spre a se evita şomajul, a fost pus la punct un întreg sistem de subvenţii ascunse pentru întreprinderile producătoare de pierderi. De undeva aceste subvenţii trebuiau acoperite şi finanţarea s-a făcut prin inflaţie, prin forţarea de cheltuieli de către stat peste veniturile proprii şi prin angajarea de credite externe. Şi populaţia, după ce a tot plătit indirect prin inflaţie, a ajuns să trebuiască a plăti şi direct prin scăderea în termeni absoluţi a consumului. De prima scădere a consumului a fost nevoie în 1997 când, sacul resurselor interne golindu-se, a trebuit să se pună cât de cât în echilibru cheltuielile cu veniturile statului. A doua scădere s-a produs în 1999 când, după ce se dăduse iama în resursele externe, a fost nevoie să intervină un cât de cât echilibru şi în conturile externe.

Din păcate, nici guvernările cederisto-pediste nu s-au încumetat să treacă serios la închideri de întreprinderi pentru a pune măcar o stavilă în calea pierderilor tot mai împovărătoare din economie. De altfel, nici una din forţele politice participante la guvernare după '96 nu a avut în programul său electoral o asemenea acţiune de asanare în economia reală. Aşa că de mirare n-a fost că guvernele acestor forţe politice au bălmăjit-o în domeniu. Dar nu numai voinţa politică a lipsit.

S-a constatat că, de îndată ce s-a încumetat cineva să anunţe închideri de întreprinderi falimentare sau chiar numai să pună o stavilă cheltuielilor antieconomice de întreţinere a acestora din banul public, care reprezintă o injustiţie strigătoare la cer, s-a găsit întotdeauna altcineva care, într-un fel sau altul, a căutat să blocheze acţiunea: sindicate care au ieşit în stradă, demonstranţi «spontani» care au oprit circulaţia pe drumurile naţionale, politicieni care au pactizat direct sau indirect cu asemenea manifestări etc.

Presupunând însă că şi acest obstacol ar fi depăşit, mai rămâne unul. Poate fi ultimul, dar nu şi cel din urmă ca importanţă. În România nu prea s-au închis până acum întreprinderi. Ba chiar deloc! Şi nimeni nu prea ştie ce trebuie făcut în mod concret într-un asemenea caz. Pentru că, evident, nu este vorba doar de a închide porţile şi de a le pune lacăt! Este vorba de debranşări de electricitate, gaze, apă, canalizare, căldură – şi atât de adesea debranşările pun acute probleme, întrucât e vorba de o reţea integrată cu sistemele respective pentru uz casnic. Este evident că închiderea unei fabrici înseamnă într-un fel cam aceleaşi lucruri cu deschiderea unei fabrici. Şi că, la fel de evident, costă bani. Care trebuie prevăzuţi în bugetul cuiva! Bani pentru asemenea acţiuni, dar şi pentru soluţionarea juridică a valorificărilor de active, a problemei terenurilor pe care respectivele întreprinderi se află şi câte altele! Deocamdată, singurele întreprinderi realmente lichidate în România au fost acele combinate de porci sau păsări, unde absenţa subvenţiilor le-a forţat să-şi abandoneze producţia, iar furturile din ceea ce a mai rămas pe acolo au semnat practic adevărata lichidare, fără acte, dar lichidare!

Capitolul 21

Amortizările n-au auzit de reformă

O problemă a cărei uitare, a cărei ignorare şi uneori chiar desconsiderare explică, în bună măsură, degradările din economia reală din România şi, în orice caz, absenţa restructurării a reprezentat-o teama de a schimba radical reglementările în materie de amortizări, mai ales în condiţiile inflaţiei care reclama reconsiderări majore.

Abordarea retrogradă a acestei probleme înainte de '89 – care a continuat şi după '89 – este cauza dezvoltării vlăguitoare din perioada comunismului şi a ulterioarei decapitalizări ruinătoare din perioada postdecembristă.

În orice act de producţie, forţa de muncă foloseşte, pe de o parte, materii prime, care prin natura lor se regăsesc integral în produsul creat, iar, pe de altă parte, echipamente, care, tot prin natura lor, sunt utilizate în mai multe cicluri de producţie şi, în mod obiectiv, îşi pot transfera valoarea doar parţial asupra unui produs creat. Deci, şi recuperarea cheltuielilor făcute pentru procurarea materiilor prime şi echipamentelor nu pot avea acelaşi regim. În primul caz, recuperarea are loc prin includerea în costuri deodată, în al doilea caz tot prin includere în costuri, dar treptat, în tranşe, fiecare dintre acestea corespunzând uzurii echipamentului respectiv într-un ciclu de producţie.

Recuperarea cheltuielilor cu echipamentele este o problemă aproape de viaţă şi de moarte pentru o economie. Cotele sau tranşele – numite şi amortizări – sunt incluse în costuri, dar în acelaşi timp sumele recuperate în contul amortizărilor prin vânzarea produselor sunt colectate într-un fond special – de amortizare – din care pot fi folosite

pentru înlocuirea echipamentelor care se uzează. Deci, cu cât se recuperează mai repede, cu atât şi posibilitatea de reînnoire a echipamentelor este mai mare. Într-o perioadă de progres tehnic acest lucru este crucial.

Concepţia retrogradă de pe vremea comunismului românesc a fost aceea ca, pentru a avea costuri mici, chiar dacă în mod fals, să se promoveze cote de amortizare scăzute. Un utilaj, conceput tehnic să dureze să zicem 10-15 ani, era trecut în scripte să se amortizeze în 30 de ani. Aceasta, în timp ce prin ţările care poate tocmai de aceea au cunoscut un progres tehnic debordant au fost promovate dimpotrivă amortizări accelerate, adică posibilitatea de recuperare rapidă în costuri a uzurii echipamentelor. Consecinţe: în România rata de înnoire a fost mediocră, în vreme ce în ţările amintite a fost extrem de ridicată; în România era posibil ca doar 5% din investiţiile totale să fie făcute din amortizări, ceea ce a supus populaţia unor severe constrângeri pentru că restul investiţiilor, spre a fi efectuate, trebuia să apeleze la acumulări, adică la beneficii, în vreme ce în ţările amintite între 40 şi 50% din totalul investiţiilor erau făcute tocmai din amortizări, cu alte cuvinte fără a fi nevoie de gâtuirea consumului.

Abordarea din timpul comunismului a continuat şi după '89, numai că, intervenind şi elementul nou al inflaţiei, degradarea s-a produs inexorabil. Inflaţia galopantă a redus abrupt ca semnificaţie reală fondul de amortizări pentru că echipamentele au rămas înscrise la valoarea de inventar, în nişte lei care se devalorizau văzând cu ochii. Cu un milion de lei recuperaţi pentru un automobil, chiar şi numai în 5 ani, nu se mai putea cumpăra decât eventual o roabă. Imposibilitatea de a grăbi recuperarea printr-un regim de amortizări accelerate a slăbit şi mai mult investiţiile, şi aşa precare, din amortizări. În mod stupefiant, guvernul Văcăroiu a adoptat o reglementare de care s-au folosit întreprinderile de stat pentru a nu mai recupera în costuri amortizarea echipamentelor corespunzând capacităţilor de producţie neutilizate. Şi cu aceasta decapitali-

zarea a fost totală. Doar într-un târziu, această reglementare, care avantaja agenții economici cu echipament mult şi cu producție puțină, prejudiciindu-i tocmai pe cei performanți, a fost abrogată.

Problema era în esență de a da agenților economici posibilitatea, pe de o parte, de a-şi actualiza în funcție de inflație valoarea echipamentelor de producție, pentru a se evita decapitalizarea din cauza inflației, iar, pe de altă parte, de a-şi recupera rapid cheltuielile făcute cu echipamentele, pentru a mări investițiile din amortizări şi şansa reînnoirii. Prima posibilitate ridică probleme foarte controversate şi generează multe efecte adverse. A doua posibilitate oferită agenților economici este legată de o nouă filozofie bugetară, pentru că, în esență, statul trebuie să accepte reducerea unor încasări din impozitele pe profit în favoarea stimulării investițiilor agenților economici în reînnoiri tehnologice finanțate din amortizări. Recuperarea în costuri a cotelor de amortizare înseamnă considerarea acestora drept cheltuieli deductibile, în acest fel scăzând ceea ce este considerat drept profit de impozitat.

Deşi, din 1995, s-a introdus un sistem modern de calculare a profitului – nu doar ca diferență dintre veniturile şi cheltuielile din activitatea curentă, luându-se în considerare şi mişcarea înzestrărilor cu echipamente din perioada respectivă – , reglementările au rămas închistate în legătură cu problema crucială a amortizărilor accelerate. Şi, în ciuda unor schimbări operate de guvernul Ciorbea, au rămas în continuare închistate, probabil din aceleaşi mereu invocate rațiuni bugetare, statul nerătându-se în măsură să renunțe la ceva din existentele încasări din impozitele pe profit în favoarea unor investiții potențial generatoare ale reînnoirii echipamentelor.

FMI a avut o poziție nefericită şi în ultimă instanță retrogradă în domeniu, insistând, din aceleaşi considerente bugetare, pentru retragerea normelor fireşti de operare economică, stabilite în 1997 prin ordonanța de urgență privind investițiile directe, care includeau posibilitatea ca

agenții economici să apeleze, dacă vor, la regimul amortizărilor accelerate, fără aprobarea Ministerului de Finanțe. În mod salutar, guvernul Năstase a relegiferat această posibilitate în 2001 ca parte integrantă a reglementărilor privind stimularea investițiilor directe în valoare de peste 1 milion de dolari. Este însă o discriminare contraproductivă ca același echipament să poată beneficia de un regim de amortizare care să-i permită o reînnoire rapidă dacă face parte dintr-o investiție de 1 milion de dolari și să nu beneficieze dacă operează la un agent economic cu posibilități financiare mai modeste!

Capitolul 22

Întreprinderile de stat: cui aparţin? cine decide? cine conduce?

Unul din obstacolele majore în calea restructurării întreprinderilor industriale româneşti cu capital de stat l-au constituit neclarităţile instituţionale din organizarea acestora şi din relaţiile lor cu mediul înconjurător economic. În România nu s-a ştiut exact cui aparţin respectivele întreprinderi (sau mai precis cine reprezintă statul ca proprietar), cine decide şi cine conduce în acestea şi ce rol au creditorii lor ?

La vremea când era premier, Victor Ciorbea, aflat la mijloc între nevoia de restructurare şi opoziţie politică, directorială şi sindicală faţă de aceasta, a declarat că nu guvernul şi nici FPS-ul, ci economia de piaţă închide fabricile. Cu această formulă, premierul Ciorbea încerca de fapt să dezangajeze guvernul de povara politică a deciziei de închidere a unor fabrici falimentare, punând-o în cârca «economiei de piaţă». Dar, în realitate, cuvintele premierului Ciorbea exprimau impasul instituţional existent în domeniu şi care decurgea din abordările nefericite şi neprofesioniste din primii ani postdecembrişti, ale căror consecinţe au devenit cu timpul greu – dacă nu imposibil – de depăşit.

Încă din 1990 întreprinderile de stat privatizabile au primit autonomie. Iar autonomia gestiunii a fost confundată cu abandonarea autorităţii proprietarului, astfel încât de atunci nu se mai ştie ale cui sunt aceste întreprinderi. Profitând că nu au mai avut vreun stăpân, că nimeni nu a mai răspuns de nimic în ce le priveşte, aceste întreprinderi,

în majoritatea lor, au produs pierderi şi s-au umplut de datorii, căci nimeni nu a mai fost să le ia la rost! Să ne amintim că, pe vremea FSN-ului domnilor Iliescu şi Roman, au fost imaginate FPS-ul şi FPP-urile, aceste minunate invenţii de încurcat treburile şi că, de atunci, datează confuziile instituţionale şi manageriale din întreprinderile de stat româneşti.

Iar de atunci, unicul lucru sigur este că proprietar nu este guvernul şi că, dacă este să închidă cineva întreprinderile de stat producătoare de pierderi, acest cineva nu poate fi guvernul. Într-o economie de piaţă, acest cineva ar fi ori creditorii – care constituie sanitarii economiei –, ori proprietarul. Chestiunea cu creditorii nu ţine însă, pentru că atât creditorii, cât şi rău-platnicii sunt de stat. Aşa că ar mai rămâne proprietarul. Numai că reprezentantul statului-patron (FPS devenit ulterior APAPS, Autoritatea de Privatizare şi Administrare a Participaţiilor Statului) este descris de lege nu ca proprietar, ci ca acţionar şi, deci, nefiind direct afectat de faptul că întreprinderile la care este acţionar înregistrează pierderi, nu este nici forţat în vreun fel să le închidă. Căci, oricum, nu FPS (APAPS) achită nota de plată, ci indirect populaţia! Şi ce are FPS sau APAPS cu populaţia?

În asemenea condiţii se explică lesne de ce responsabilii FPS, când au fost strânşi cu uşa, au încercat să impună formula lichidării judiciare, adică aceea hotărâtă de instanţa judecătorească, şi nu pe cea a lichidării administrative, hotărâtă de proprietar, pasând de fapt răspunderea în seama unei instanţe judecătoreşti.

22.1. Statul-patron: o incertitudine păguboasă

Concluzionând, ceaţa legală şi instituţională constă deci în aceea că, dacă într-adevăr guvernul nu reprezintă statul-patron, ci doar autoritatea publică, statul-patron a ajuns practic să nu mai fie reprezentat în mod clar de cineva.

Un asemenea reprezentat al statului-patron ar fi urmat să fie FPS-ul, cel căruia i s-a încredințat prin lege deținerea a 70% din capitalul întreprinderilor la transformarea acestora în «societăți comerciale». Dar acesta, profitând de faptul că legea nu a avut stipulații tranșante în domeniu, a încercat să facă o nelalocul ei distincție între calitatea sa de acționar (majoritar) și cea de proprietar. Și de-a lungul anilor, în funcție de interese – în afara celor legale – a făcut când pe acționarul (și n-a luat decizii), când pe proprietarul (și a luat decizii), într-un caz sau altul, semănând și mai multă confuzie în domeniu.

Transformarea de către guvernul Năstase a FPS în APAPS sub jurisdicția Executivului nu rezolvă decât parțial problemele legale și instituționale împovărătoare ale întreprinderilor de stat privatizabile. Desigur, guvernul, cel puțin indirect, este responsabilizat oficial în deciziile privind respectivele întreprinderi, deși juridic guvernul ca instituție nu devine acționar la acestea. Oricum, decizii privind privatizări sau lichidări nu mai pot fi pasate între executiv și moștenitorul FPS, ceea ce este, fără îndoială, un lucru bun. Dar problema crucială a responsabilității reprezentantului statului, indiferent care ar fi acela, pentru pierderile și datoriile neplătite ale întreprinderilor la care este acționar rămâne nesoluționată. Și noua organizare administrativă – cu APAPS sub jurisdicția guvernului – pare să nu aducă vreo schimbare în ruinătoarea lipsă de răspundere a managerilor pentru rezultatele economico-financiare ale întreprinderilor cu capital de stat.

De altfel, în urma derulării programului de privatizare în masă, lucrurile în domeniu s-au complicat. În multe întreprinderi populația a preluat mult mai mult decât cota gratuită de 30% distribuită inițial uniform din capitalul acestora, ajungându-se în atâtea cazuri la proporții majoritare de până la 60%. Evident, această nouă majoritate este în practică atât de dispersată și proprietatea la dispoziția sa atât de difuză încât acționarii care o reprezintă nu au nici un cuvânt de spus. Dar posibilitățile de a lua decizii majore privind soarta întreprinderii – decizii

impuse de situația economică şi financiară a acesteia, de la privatizare la lichidare – s-au veştejit aproape de tot. Orice decizie poate fi contestată în justiție de mai micii, dar mulții acționari. Şi orice proces în justiție blochează privatizarea sau lichidarea unei întreprinderi. Între timp pierderile le achită populația! Întrucât nimeni concret nu răspunde, populația plătește! Oricum, prin derularea programului de privatizare în masă, s-a făcut un pas în direcția modernă a acționariatului dispersat în cazul marilor companii, dar, în situația specifică din România, problema a devenit şi mai încurcată: cine decide de fapt în aceste companii ?

Se constată că, în condițiile în care proprietatea privată de tip asociativ – adică pe acțiuni, cu portofoliu diseminat, corespunzând unui stadiu de maturitate al economiei de piață – se constituie venindu-se dinspre proprietatea de stat (a tuturor, dar de fapt a nimănui), şi nu dinspre proprietatea privată de tip individual (masiv concentrată), se manifestă efectele perverse ale lipsei de claritate a relațiilor în tripticul acționari–consiliu de administrație–manageri. Din simpla necunoaştere sau din absența disponibilității de înțelegere şi, oricum, din însăşi lipsa oricărei cutume în acest sens, se pluteşte în confuzie în asumarea responsabilităților, în recunoaşterea autorității şi în exercitarea funcției specifice a fiecăreia dintre aceste verigi indispensabile: de control, în cazul acționarilor ca proprietari; de decizie strategică, în cazul consiliului de administrație; de gestiune operativă, în cazul echipei manageriale împuternicite pentru aceasta. De altfel, singura autoritate recunoscută în România este doar cea a patronului, dar nu a unuia nepersonificat, ci numai a aceluia în carne şi oase!

Consecințele cele mai importante ale unei asemenea situații sunt, la o extremă, în destule cazuri, abuzurile decizionale în interes personal ale managerilor, care consideră societățile pe care le conduc drept proprietatea lor *de facto* şi, la cealaltă extremă, blocajul în materie de

restructurare prin nerecurgerea la disponibilizări de personal, îndeosebi atunci când salariații sunt şi acționari! Deosebit de semnificativ este din acest ultim punct de vedere cazul întreprinderilor privatizate prin metoda-hibrid MEBO.

Fără a nega virtuțile respectivei metode în promovarea privatizării, trebuie subliniat că, în multe cazuri, autoritatea managerilor în întreprinderile privatizate prin această metodă este afectată de statutul şi de acționar şi de salariat al angajaților întreprinderii, statut care, pentru mulți dintre aceştia, nu înseamnă o delimitare netă între cele două calități.

Cazul menționat al întreprinderilor privatizate prin MEBO este semnificativ şi pentru relațiile cu exteriorul ale structurilor cu proprietate privată de tip asociativ. Încurcătura în domeniu – în raport cu criteriile şi mecanismele economiei de piață – este la ea acasă. O mare parte din datoriile pe care întreprinderile privatizate prin MEBO le au se află exact la fostul proprietar. Dacă regulile în materie de economie de piață ar opera, creditorul ar urma să pretindă active din capitalul societății în schimbul creanțelor fără şanse de a fi recuperate, ceea ce, în cazul în speță, ar însemna o dare înapoi de la privatizare, adică o reetatizare.

De altfel, în România nu este nici legalizat şi, cu atât mai puțin, rodat cel mai important dintre mecanismele prin care conducerea întreprinderii moderne este definită nu doar ca administrare internă, ci şi ca o presiune externă reglementată, incluzând drepturi bine precizate din partea creditorilor, fie aceştia bănci, furnizori sau statul ca agent fiscal, din partea comunităților locale şi organizațiilor ecologiste. Această îmbinare între administrarea internă şi presiunea externă reglementată în conducerea întreprinderii a căpătat şi un nume în literatura anglo-saxonă de specialitate: *corporate governance,* adică guvernanța corporativă, specifică unei economii de piață mature.

22.2. Falimentul există, dar lipseşte cu desăvârşire

Dacă economia de piaţă în România ar fi ajuns la un asemenea stadiu – adică să opereze în profunzime până la nivelul de bază al economiei reale – , atunci ar fi fost de mult închise sau scoase în vânzare miile de întreprinderi de stat care nu şi-au plătit creditorii, fie aceştia bănci, furnizori sau statul însuşi ca agent fiscal, sau care afectează grav mediul înconjurător.

În aceste condiţii a fost într-un fel amuzant faptul că până şi instituţiile financiare internaţionale s-au implicat în povestea cu cocoşul roşu cu economia de piaţă care închide întreprinderile în România. Şi acestea au susţinut că economia de piaţă închide întreprinderi în România, dar ele însele au cerut guvernelor de la Bucureşti liste cu numere şi nume precise de întreprinderi care să fie lichidate. Păi, dacă economia de piaţă închide întreprinderi în România, atunci să fie lăsată economia de piaţă să închidă întreprinderi – nici guvernul, nici Banca Mondială, nici Fondul Monetar Internaţional! Care, însă, economie de piaţă? Cea care nu operează deocamdată în România, cel puţin la nivelul, de profunzime, al scoaterii din joc a întreprinderilor, indiferent dacă de stat, care nu se pot ţine pe propriile lor picioare? Aşa că dacă n-o va face guvernul, n-o va face nimeni şi nimic! Căci nu este nici cine altcineva şi nici ce altceva să o facă. N-o fi în spiritul economiei de piaţă, dar asta e! Dacă vom aştepta să o facă economia de piaţă, vom mai aştepta câţiva ani buni, nu se ştie câţi, întrucât, având în cârcă balastul întreprinderilor falimentare, atât de multe şi de împovărătoare, economia de piaţă va întârzia mereu şi mereu să opereze.

De fapt, în România nu operează deocamdată instituţia falimentului.

O lege a falimentului nu reglementează de fapt altceva decât procedura prin care o persoană juridică aflată în incapacitate definitivă de plată urmează să-şi pună la dispoziţie activele (capitalul, proprietatea) pentru achi-

tarea, deşi numai parţială, a creditorilor. Ea se bazează deci pe stipularea dreptului creditorilor la recuperare de la răuplatnici a ceea ce li se cuvine. Aproape evident, fundamentul de ultimă şi ultimă instanţă al unei legi a falimentului este însă norma juridică privind execuţia silită a plăţii datoriilor, normă de principiu, de ordin mult mai general, a cărei reglementare nu revine doar legii falimentului. Această normă juridică nu a operat şi nici nu operează serios în România. A existat, dar a fost abolită practic în condiţiile comunismului, când toate persoanele juridice ajunseseră să fie de stat, iar, ca unic proprietar, statul îşi permitea să lase unităţile proprii să nu-şi achite între ele eventuale datorii, considerând probabil că ce mai contează treceri dintr-un buzunar în altul când este vorba de aceeaşi haină. Din păcate, tocmai absenţa acestei norme juridice a creat câmp liber arbitrariului şi voluntarismului în alocarea resurselor şi, oricum, manifestărilor de irosire a acestora, în măsura în care nimeni de fapt nu răspundea de angajamentele de plăţi neîndeplinite şi de plăţile neefectuate.

Şi respectiva normă juridică nu a fost de fapt revitalizată în perioada postdecembristă. Execuţia silită a fost pilonul lipsă al instituţiei falimentului, dacă nu al întregului sistem judiciar din România. Absenţa acestui pilon a făcut din instituţia falimentului o construcţie şubredă, nefuncţională, care nu a operat nici măcar în raporturile dintre statul creditor şi rău-platnicii persoane juridice private, chiar şi în cazul în care acestea din urmă sau proprietarii lor persoane fizice erau infractori dovediţi, împotriva lor existând sentinţe judecătoreşti.

Legea falimentului din România este expresia oprimării creditorilor de către debitori şi nu a responsabilităţii debitorilor faţă de creditori cum ar fi normal. Când guvernul Văcăroiu a fost, sub presiunea FMI, obligat să promoveze o lege a falimentului, acesta a îmbrobodit-o în aşa fel încât nu numai termenul de «faliment» să nu existe, vorbindu-se de «insolvabilitate financiară», dar mai ales să nu se ajungă practic la posibilitatea ca vreo între-

prindere de stat, chiar dacă falimentară, să fie şi declarată cumva în stare de faliment, cu toate consecinţele decurgând din aceasta. Procedurile juridice prevăzute de această lege sunt atât de complicate şi reclamă atât de mult timp, încât, în baza ei, nu se poate ajunge la lichidare.

Legea «insolvabilităţii» ilustra exact ceea ce dl Văcăroiu susţinea în expunerea de motive cu care a înaintat-o parlamentului: că este onest ca întreprinderilor insolvabile să li se dea posibilitatea unei reabilitări, sugerând că soarta acestora nu poate fi lăsată de fapt pe mâna creditorilor. Sună frumos! Numai că, după cum dovedise deja practica, fără constrângerea falimentului şi a execuţiei silite a rău-platnicilor, întreprinderile de stat nu-şi vor schimba comportamentul: vor contracta credite de la bănci sau produse de la furnizori fără a le şi plăti şi nu-şi vor achita obligaţiile financiare la bugetele publice. Şi se vor lamenta amarnic că se află în «blocaj financiar». În timp ce binevoitori de prin structurile puterii vor avea grijă să facă reforma răspunzătoare de «blocajul financiar» din economia naţională!

În mod aiuritor, pe timpul guvernării cederisto-pediste dintre 1996-2000, conducerea liberală a Ministerului Justiţiei a iniţiat scoaterea din legislaţie ca incriminare distinct precizată a «bancrutei frauduloase», pretinzând că aceasta nu putea figura în legislaţie în măsura în care în legislaţie nu mai exista referirea la bancrută – sau faliment –, referire abrogată pe vremea guvernării Văcăroiu şi înlocuită cu noţiuni confuze. Un scandal în presă a dus la reîncriminarea penală a falimentării prin fraudă, după ce evident a fost nevoie de introducerea în legislaţie a noţiunii de faliment.

Pentru a urni cât de cât lucrurile din loc în materie de restructurare industrială, guvernarea din 1996-2000 a introdus, însă, în mod salutar, ca posibilitate, apelul la lichidarea administrativă, adică de fapt aceea decisă de proprietarii înşişi (în cazul în speţă statul reprezentat de principiu de către FPS, ulterior APAPS). Pentru că, pe baza

recurgerii la lichidarea judiciară – respectiv aceea cerută de creditori spre a-şi recupera cât se mai poate din creanţe pe seama vânzării activelor debitorului – nu s-ar putea ajunge practic niciodată la vreo restructurare.

Evident, lichidarea administrativă decisă de însuşi proprietarul-stat nu poate avea înlocuitor în actuala fază, fiind singura modalitate de a grăbi restructurarea. Şi chiar de a o efectua în sine, având în vedere că, în cele mai multe cazuri, nu doar debitorii rău-platnici, dar şi creditorii sunt întreprinderi şi instituţii de stat sau pur şi simplu statul ca agent fiscal. Dar, tot atât de evident, o dată cu creşterea gradului de privatizare în industrie, creditorii trebuie să-şi dobândească rolul esenţial în influenţarea restructurării întreprinderilor. Lichidarea la cererea creditorilor neplătiţi asanează economia de buruieni, dar mult mai important este că presiunea reglementată a acestora, exercitată din timp şi într-un cadru legislativ care s-o facă a fi şi luată în serios, obligă de fapt întreprinderile să se restructureze, salvându-le înainte de a nu mai exista altă soluţie decât lichidarea.

Realitatea este că deocamdată economia de piaţă nu operează într-atât în România încât să se ajungă automat la închideri de întreprinderi neperformante. Şi chiar dacă ar opera, există cazuri care vin din economia de comandă, şi nu din cea de piaţă, care nu pot fi soluţionate realmente doar pe baza criteriilor economiei de piaţă. Sau, eventual, numai în cazul în care s-ar accepta şi cote de şomaj de peste 20-30% din totalul forţei de muncă, imposibil de susţinut din punct de vedere social şi pe care este de presupus că forţele politice conştiente nu le vor accepta.

De aceea, între cele două extreme – cea de peste zece ani încoace, de a nu se face nimic, şi cea ipotetică, implicând 20-30% cote de şomaj – trebuie adoptată o strategie realistă de restructurare, bazată pe semnalele pieţei, dar incluzând o intervenţie guvernamentală nedisimulată, pentru promovarea, în funcţie de potenţialităţile

existente, a unor schimbări structurale de natură a pregăti economia să facă față asprei competiții internaționale.

Rezultatele de până acum pe linia restructurării probează clar acest lucru. Intervenția guvernamentală modestă a adus rezultate slabe pe linia restructurării. Acolo unde nu a meritat efortul din lipse de şanse, intervenția a fost cu totul degeaba! Iar unde nu s-a intervenit, nu s-a produs nici o restructurare!

Capitolul 23

Singurele rezultate: în minerit

Singurele rezultate concrete pe linia restructurării au fost obținute în minerit, spectaculoase la nivel imediat, periculoase pe măsura trecerii timpului.

S-a asistat la scene incredibile: mineri baricadându-se în subteran nu pentru ca să nu fie, ci tocmai pentru ca să fie dați afară din slujbă; directori, la unison cu lideri sindicali din minerit, cerând guvernului să nu mai permită disponibilizări, dar nu pentru că aceasta ar fi fost presiunea angajaților afectați de restructurare, ci dimpotrivă, pentru că, rămași fără angajați care se duceau și se duceau din proprie inițiativă, nu mai aveau ei la cine și la ce să fie directori și lideri sindicali, deh cu mașină și celular!

Au fost doar câteva aspecte ale teribilei aventuri la care s-a încumetat guvernul Ciorbea: restructurarea mineritului. A fost timid încercată marea cu degetul și s-au iscat valuri aproape nebănuite.

Totul a pornit de la ordonanța prin care s-a stabilit că minerilor – spre deosebire de alți salariați – li se vor plăti deodată toate sumele cuvenite în caz de disponibilizări colective legate de restructurare. O soluție genială pentru o abordare exclusiv pe termen scurt. Ceea ce părea greu de mișcat din loc chiar în ani de zile a fost rezolvat în câteva săptămâni, ca și când s-ar fi bătut din palme.

Un fenomen sociologic impresionant s-a produs: zeci de mii de moldoveni – veniți mai mult sau mai puțin obligați pe vremea lui Ceaușescu în bazinele miniere – s-au grăbit să-și încaseze banii, și-au lăsat apartamentele pe câte un aragaz, câte o mașină de spălat sau chiar pe nimic,

pentru a face cât mai rapid calea întoarsă spre satele de unde plecaseră. Mulți dintre ei păreau decişi să se apuce de agricultură, iar unii sperau să trăiască din dobânzile la banii primiți pe care i-au depus în bănci şi care, în unele cazuri, echivalau cu fostul salariu lunar. Ce avea să fie mai târziu urmau să vadă sau Dumnezeu cu mila! La înjghebarea unei afaceri s-au gândit destul de puțini.

De unde însă fondurile pentru cei afectați de disponibilizările colective? Din fondul de ajutor de şomaj şi, bineînțeles, din bugetul de stat, care poate nu întâmplător tocmai în acest scop a fost abilitat să colecteze la dispoziția sa 70% din sumele obținute din privatizări. Riscant şi eronat, căci banii din privatizări aparțin prin sine nu consumului, ci investițiilor pe termen lung! Greu de spus însă dacă o asemenea schimbare de destinație nu merita să fie făcută pentru această colosală dislocare din minerit care prin alte țări a durat decenii.

Într-o primă fază au fost pompate, aproape deodată, pe piață circa 1 500 de miliarde de lei sub formă de compensații pentru disponibilizări. Se pare, o bagatelă, față de ceea ce ar fi trebuit cheltuit direct sau indirect din banul public pentru a fi acoperite pierderile din minerit şi care, prin restructurare, scad.

Desigur însă, marea problemă era alta: ce urma să se întâmple cu cei care, în lipsa unei perspective mai bune, se autodisponibilizau. Mai devreme sau mai târziu, banii primiți se vor fi terminat, iar prin zonele Moldovei nu numai că nu umblau câinii cu covrigi în coadă, ba, potrivit chiar statisticilor, rata activității economice era mai redusă decât media, şi aşa mediocră, pe țară, iar cea a şomajului, mai ridicată.

Programe de reconversiune a forței de muncă trebuiau demarate urgent în zonele respective – ca şi pe ansamblul economiei naționale de altfel – şi, tot cât mai urgent, trebuiau să opereze facilități fiscale şi vamale pentru încurajarea semnificativă a investițiilor în zonele cu probleme. Ar fi fost nevoie deci de multe, de foarte multe. Guvernul

Ciorbea a pornit însă la drum cum se spune, câine surd la vânătoare, nu a avut pregătită logistica acestei operațiuni de anvergură şi nu a dispus de bani pentru cele atât de multe câte ar fi fost necesare, mai ales că fenomenul a depăşit amploarea anticipată.

Ceea ce părea însă deosebit de greu, chiar imposibil – iar, pentru mulți politicieni şi economişti, de neadmis şi de neîntreprins – a devenit un fapt.

Disponibilizările de personal au fost facilitate tocmai de faptul că obiectivele în materie de producție nu erau în opoziție cu cele în materie de stopare a pierderilor. Că, mai precis, reducerea pierderilor, cel puțin într-o primă fază, se putea realiza chiar prin restrângerea producției la nivelul necesar. Concret, prin oprirea extracției în fronturile de lucru cele mai costisitoare.

Activitatea în mineritul de cărbune şi neferoase din România este masiv nerentabilă. Şi, dacă s-a desfăşurat, a fost pentru că pierderile fabuloase au fost acoperite de stat, adică de populație. Şi a fost vorba, o îndelungă perioadă, de echivalentul a peste o jumătate de miliard de dolari anual. Lucrurile au fost agravate de faptul că, în ce priveşte cel puțin cărbunele, acesta este nu numai de proastă calitate şi mai scump decât cel din import, dar nu avea nici piață (exploatându-se mult în exces față de ceea ce era necesar sistemului energetic în vederea producerii de electricitate, unicul scop în care poate fi de altfel folosit). Un alt factor agravant a fost evidențiat pregnant de disponibilizările din 1997: inimaginabil de slaba productivitate a muncii. Căci chiar şi cu efective înjumătățite s-a continuat să se obțină aceeaşi producție, repetăm, în exces.

În aceste condiții, soluția nu putea fi decât una: închiderea minelor celor mai nerentabile nu doar pentru a se reduce masiv pierderile, dar şi pentru a restrânge producția în sine până la concurența necesarului real al sistemului energetic. Disponibilizările de forță de muncă nu puteau decât urma aceste determinări obiective.

Nimic din toate acestea nu putea constitui de fapt obiect de negociere. Pur şi simplu pentru că nu exista altă soluţie. Ceea ce era de negociat era doar cadrul de rezolvare a problemei sociale ce decurgea din respectiva unică soluţionare a problemei economice din minerit. Esenţa o constituia alternativa oferită celor disponibilizaţi. Preluarea de către minerii înşişi a gestiunii exploatării în mine, care altfel s-ar fi închis, era o demagogie. De asemenea, deschiderea de afaceri cu banii de pe compensaţii era, la costurile existente, numai o biată poveste. Totodată, facilităţile acordate în principiu investitorilor în zonele respective considerate defavorizate nu puteau să atragă în practică nici o investiţie. Perspectivele zonei nu au fost şi nu sunt câtuşi de puţin roze. Şi, realist privind, având în vedere pregătirea unilaterală a forţei de muncă şi mentalităţile acesteia din zonă, nici un investitor nu se va fi înghesuit şi nu se va înghesui acolo. Astfel încât nu exista de fapt alternativă la investiţii promovate direct de stat în zona cu pricina. Dar, din păcate, guvernul nu avea bani în acest scop. Efectuarea unor asemenea investiţii în zonă – iată într-adevăr un obiectiv pentru care statul român merita să angajeze credite externe.

Restructurările din minerit pot trece la activ declanşarea unui proces care părea să nu poată fi pornit şi efectuat niciodată. La pasiv se află nerezolvarea practic în nici un fel a problemelor disponibilizaţilor. În pasiv se înscrie şi experienţa compensaţiilor pentru disponibilizările colective care au fost inventate pentru cazul special al minerilor şi care, din păcate generalizate ca pretins suport al restructurării, au devenit emblema de fapt a restructurării prin demolare, fără construcţie.

Pe plan general, aceste compensaţii trebuiau evitate, fiind din principiu sortite eşecului, pentru că reprezintă mai degrabă o mită, spre a putea arăta că se face «restructurare», decât un instrument real de acţiune în domeniu, întrucât, nepunând nimic în loc, sunt, din punct de vedere financiar, doar bani aruncaţi pe apa Sâmbetei, care, încă şi

mai grav, creează un şomer scump şi, mai rău, refractar la acceptarea altor slujbe şi chiar la întoarcerea la muncă, în fapt complicând situaţia din punct de vedere social, fără ca din punct de vedere economic să rezolve ceva sau să contureze vreo perspectivă de soluţionare pe termen lung.

Capitolul 24

Eşec în sectorul rafinării petrolului

Un eşec a fost înregistrat în restructurarea sectorului de rafinare a petrolului, una din marile probleme ale economiei româneşti, care se cuvenea abordată şi rezolvată printre priorităţi.

Problema rafinăriilor este una specială. România are capacităţi de rafinare pentru circa 32 de milioane de tone de ţiţei, la un cuantum pentru acoperirea necesităţilor interne de aproximativ 12-13 milioane de tone, unii spun 14-16 milioane tone. Oricum am lua-o, surplusul este ameţitor de mare. Problema este deci dacă folosirea capacităţilor excedentare de rafinare pentru a importa ţiţei brut şi a exporta produse petroliere – căci producţia internă nu este decât de 6 milioane de tone – reprezintă sau nu o afacere rentabilă pentru România, admiţând că se găsesc parteneri pentru asemenea afaceri, adică firme dispuse să livreze ţiţei brut şi să preia integral produsele rafinate obţinute. Căci dacă nu, capacităţile de rafinare excedentare trebuie reduse!

În vederea utilizării în scopurile sale multiple, energetice şi industriale, ţiţeiul (petrolul brut) este prelucrat prin rafinare, care reprezintă de fapt o separare a diferite fracţiuni petroliere: cele uşoare (gazoase, cum sunt butanul şi propanul, sau lichide, cum sunt benzinele superioare), cele medii (cum sunt gazul lampant sau parafina) şi cele grele (vâscoase, cum sunt uleiurile, păcurile). Ceea ce rezultă din această operaţiune nu corespunde exact structurii cererii (în general, fracţiunile cele mai grele sunt folosite în termocentrale, iar benzinele, pentru motoarele

cu combustie internă, în timp ce alte fracțiuni au utilizări, în mare măsură, industriale). De aceea, se recurge, în funcție de necesități, și la o a doua operațiune de distilare, mai complicată și mai costisitoare (cracarea catalitică). Aceasta are menirea de a apropia structura pe fracțiuni petroliere a ofertei de structura specifică a cererii. Totodată, însă, ea constituie o etapă în procesarea petrolului pentru utilizarea sa în scopuri industriale (și nu energetice). Dar, în mod obiectiv, în urma operațiunilor respective, rămân, în diferite proporții, cantități din fiecare dintre principalele fracțiuni petroliere.

Acest fapt, cu determinări de ordin tehnic, are importante implicații de ordin economic. O anumită cerere, în cazul unei țări, pentru o fracțiune petrolieră nu poate influența direct și în același cuantum dimensionarea capacității de rafinare. Pentru a se înlătura limitările, decurgând din nesuprapunerea (specifică în cazul fiecărei țări) a structurii ofertei și structurii cererii, se recurge la compensări între țări, prin schimburi de produse petroliere. De aceea, comerțul cu țiței brut reprezintă doar o parte din schimburile petroliere pe plan mondial, care cuprind și comerțul cu diferite produse rezultând din rafinare.

Dar, trebuie să fie clar că rafinarea nu înseamnă prelucrare, ci doar un stadiu tehnologic indispensabil în cadrul folosirii petrolului, indiferent dacă în scopuri energetice sau în scopuri industriale. Rafinarea în sine nu reprezintă «valorificarea» petrolului, în sensul acelui proces de adăugare de valoare pe care îl constituie prelucrarea pornind de la materia primă. Adevărata prelucrare a petrolului înseamnă industrializarea derivatelor sale în petrochimie, chimie, în industria materialelor plastice și în industria medicamentelor, industrializare care este, din păcate, slabă în România, îndeosebi în raport cu capacitatea de rafinare. Plecând tocmai de la ceea ce constituie, de fapt, adevărata prelucrare a petrolului, stabilirea capacității de rafinare într-o țară se face în funcție de structura prioritară a cererii interne, necesarul pentru diferite fracțiuni neacoperite de

această capacitate de rafinare urmând a fi asigurat din import.

Oricum, nici o țară nu-şi stabileşte capacități de rafinare peste cele acoperitoare ale nevoilor interne (inclusiv, bineînțeles, unele de rezervă) în ideea că prin aceasta ar «prelucra» petrol pentru export, indiferent dacă acest petrol provine din import sau chiar din producție internă. Şi n-o face pentru că de regulă iese în pierdere, întrucât din procesul în sine de rafinare, fără a lua în considerare o eventuală chimizare ulterioară, rezultă oricum peste 80 de produse, indiferent că se doreşte sau nu. Unele au, iar altele n-au cerere externă. Şi foarte multe din ele pun probleme deosebite în ce priveşte transportul. Că este aşa o dovedeşte cazul, de departe cel mai semnificativ, al țărilor producătoare şi exportatoare de petrol, care exportă țiței şi nu produse petroliere şi a căror capacitate de rafinare este în concordanță cu consumul propriu şi nu cu producția proprie.

În concluzie, nimeni nu-şi dezvoltă capacitățile de rafinare special pentru a exporta doar produse petroliere rafinate. Nimeni n-a făcut-o în lume, în afară de Ceauşescu, care a crezut în mod fals că astfel face o afacere, când mai degrabă a legat în acest mod România la cap fără să o doară.

România are capacități de rafinare duble în raport cu necesitățile. O parte din capacitățile suplimentare pot fi folosite ca placă turnantă de procesare, importându-se țiței brut prin plăți directe sau indirecte în exporturi de produse rafinate, dar, evident, numai o parte, la concurența eventualelor necesități neacoperite de produse rafinate din zonă. Problema este că în zonă nu există necesități neacoperite de produse derivate la concurența rafinării a 15-20 milioane de tone de țiței brut. Aşa că, economic vorbind, la o bună parte din capacitățile excedentare de rafinare România trebuia să renunțe. Or, România a încercat cu disperare să privatizeze. Prin privatizare, tipul de problemă care există în ce priveşte rafinăriile nu se rezolvă decât

dacă rafinăriile principale «externalizează» nu numai aprovizionarea cu țiței brut, dar și desfacerea derivatelor petroliere, astfel încât să fie doar punct de procesare de țiței extern pentru piața externă. Ceea ce nu este cazul din păcate atât cu Petrotel cât și cu Petromidia. Așa că au rămas intacte toate problemele determinate de decalajul imens între capacitatea de rafinare și necesitățile pieței interne. Cât privește perspectiva, deocamdată la un orizont neprecizabil, ca România să proceseze petrol caucazian în prezumtivul drum al acestuia către Europa Occidentală este vorba în continuare doar de o ipoteză.

Până la scoaterea din joc, deliberat prin intervenție sau spontan prin concurență, a unei părți din capacitățile excedentare de rafinare, România nu va putea face decât ceea ce face de ani și ani: importă petrol brut cât poate, și atunci cea mai mare parte din rafinării, fie de stat, fie privatizate, lucrează sub capacitate. Și, deci, în pierdere. În anumite privințe, situația a devenit chiar caraghioasă. Vrând să dea cât de cât de lucru la cât mai multe rafinării, România acumulează pierderi care o împiedică să importe petrol măcar atât cât este necesar pentru capacitățile de prelucrare postrafinare – cu alte cuvinte, capacități petrochimice, unde începe adevărata valorificare a petrolului – și pentru a căror producție există cerere externă!

Capitolul 25

În utilitățile publice: schimbări de etichete

Cel mai mare eşec în materie de restructurare este consemnat însă în sectorul utilităților publice, unde, în general, nu s-a făcut mai mult decât să se schimbe afişe şi etichete, iar acolo unde s-a făcut totuşi ceva (privatizarea Romtelecom sau a reţelei de apă Bucureşti) rezultatele constituie mai degrabă un contraargument decât un argument pentru restructurare prin privatizare.

Impedimentul inițial, care s-a dovedit însă major, în calea restructurării în acest sector a fost scoaterea lui de principiu din aria «privatizabilului», prin organizarea în aşa-numitele «regii autonome». Considerate proprietate publică neînstrăinabilă, acestea reprezentau 55% din capitalul social al unităților economice din România în 1990 la despărțirea de capitalul considerat privatizabil, organizat în «societăți comerciale».

La adăpostul proprietății publice neînstrăinabile, în regiile autonome s-a consolidat structura politico-directorială-sindicală, de natură clientelară, care, cu timpul, graţie şi poziţiilor monopoliste pe piaţă ale celor mai multe din aceste regii, a devenit cel mai eficient instrument de mulgere a banului public şi care, aproape firesc, s-a constituit în nucleul cel mai rezistent împotriva oricărei schimbări.

Iată cazul poate cel mai semnificativ: compania națională de electricitate constituită inițial în regie autonomă, RENEL. Sub numele de RENEL, era cea mai mare companie din România, cu o cifră anuală de afaceri echivalentă cu aproape 10% din produsul intern brut al țării. RENEL era însă şi un monopol, cel mai important din România, cu

exclusivitatea în furnizarea energiei electrice. Şi, cu toate că nu avea monopolul şi în aprovizionarea cu energie termică, menţinea, prin construcţie, exclusivitatea pe întregi zone urbane. Era, totodată, monopsonul cărbunelui din România şi clientul copleşitor cel mai important al gazelor naturale exploatate sau importate în România.

Percepţia curentă era că RENEL îşi folosea poziţiile monopoliste pentru a impune nu numai preţuri înalte la produsele livrate (electricitate şi căldură) – preţurile fiind de altfel nenegociabile – , dar şi condiţii contractuale în care obligaţii reveneau de fapt doar clientului, nu şi furnizorului (adică RENEL-ului). Şi nu numai atât. În ciuda preţurilor înalte practicate, RENEL îşi permitea cheltuieli masive peste veniturile curente pe seama banului public, din care aspira fără încetare şi la dimensiuni fabuloase, prin neachitarea obligaţiilor sale financiare către bugetul de stat şi bugetul asigurărilor sociale, fiind un fapt notoriu că RENEL era de departe cel mai mare datornic la aceste bugete. În sfârşit, percepţia curentă era că RENEL îşi utiliza din plin poziţiile monopoliste pentru a întreţine – din preţurile înalte impuse şi din banul public pe care îl extrăgea neplătindu-şi obligaţiile către buget – scheme umflate de personal, bine retribuit, chiar foarte bine la standardele româneşti ale perioadei. Era emblematic exemplul, devenit clasic, al femeii de serviciu de la RENEL cu o leafă mai bună decât un ministru!

Cine, deci, din interiorul sistemului energetic – de la managerul general la femeia de serviciu, trecând deopotrivă prin straturile ierarhiei administrative şi a celei sindicale – să mai dorească a vedea RENEL-ul restructurat? Dimpotrivă, un complot managerialo-sindical a vegheat la a nu se schimba nici o rotiţă din acest mecanism care asigura RENEL-ului poziţia unei insule de relativă prosperitate într-o mare confruntată cu o sărăcie mereu mai pronunţată.

Din punctul lor de vedere, managerii riscau să piardă prin restructurare liniştea şi siguranţa de care se bucură

conducătorii de monopoluri, urmând a prelua toate grijile conducătorilor de întreprinderi în condițiile concurenței: preocuparea pentru reducerea costurilor, problema disponibilizărilor de personal, presiunea plăților la bugetul de stat şi, nu în ultimul rând, relațiile de opoziție cu sindicatele.

La rândul lor, liderii de sindicat riscau să piardă minunata oportunitate de a nu fi confruntați cu dilema «creşterea salariilor sau menținerea numărului de salariați» şi de a avea în patronat nimic altceva decât un aliat, pentru că împreună cu acesta puteau, în lipsa restructurării, să şantajeze guvernul spre a obține şi sporirea salariilor, şi menținerea locurilor de muncă. Nu întâmplător, atât managerii cât şi sindicatele, neputând pune pe masă adevăratele motive ale opoziției lor față de restructurare, au adus deopotrivă aceleaşi argumente: creşterea costurilor, scăderea siguranței în exploatare, dezavantajarea consumatorilor!

25.1. Comportament de piață sau instrument guvernamental ?

Ruptura în acest angrenaj nu constituia însă decât o latură a restructurării RENEL. Cealaltă, la fel de importantă, consta în faptul că, dacă guvernul, indiferent care ar fi fost acela, se va fi decis până la urmă să pună piciorul în prag şi să impună o restructurare la RENEL, va fi trebuit în acelaşi timp să-şi schimbe el însuşi poziția față de RENEL. Pentru că principalul obstacol care trebuia înlăturat în restructurarea industriei energiei electrice era continua utilizare a RENEL de către guvern ca un instrument al politicii sociale şi economice în domeniile ocupării forței de muncă, combustibililor, administrării prețurilor, subvenționării consumatorilor, controlului fondurilor valutare etc. Toate deciziile privind bugetul, investițiile şi alocațiile financiare la RENEL făceau obiectul intervenției şi aprobării statului. Şi, de asemenea, RENEL servea, de fapt, drept bancă pentru industrie şi alte întreprinderi proprietate

de stat! Ce altceva a fost obligarea, ani de zile, a RENEL de a vinde sub costuri decât o utilizare a acestei regii pentru întreținerea industriilor falimentare? Ce altceva decât folosirea RENEL în scopuri politice şi sociale a fost sistemul «subvențiilor încrucişate», prin care agenții economici au fost puşi să plătească mult peste costuri la RENEL pentru ca regia să poată vinde sub costuri la populație? Dacă dorea să facă protecție socială în domeniu, guvernul ar fi trebuit să utilizeze în acest scop bugetul şi nu RENEL-ul!

În sfârşit ce altceva decât un instrument de a derula politici guvernamentale prin RENEL a fost interdicția impusă regiei de a opri aprovizionarea atâtor şi atâtor agenți economici care nu-şi achitau facturile la căldură şi electricitate, RENEL devenind cea mai profitabilă bancă din România pentru clienți, de la care aceştia se puteau împrumuta masiv, fără a rambursa vreodată banii? O bancă similară nu a mai fost în România decât bugetul de stat!

Față de o asemenea situație, în ce a constat în mod concret schimbarea prin rebotezare din RENEL în CONEL şi, ulterior, prin spargerea CONEL în cinci societăți după principiul «activitățile de producție – vectorul de transport – activitățile de distribuție»: Termoelectrica, Hidroelectrica şi Nuclearoelectrica, fiecare cu monopolul în producția de electricitate din surse termo, hidro şi respectiv nucleare, Transcom şi Electrica (societate cu monopol în distribuție)?! Singura deosebire este de principiu şi cu un impact eventual pe termen lung: statutul juridic al proprietății se schimbă, aceasta, din publică şi neînstrăinabilă, devenind posibil – parțial sau integral – privatizabilă!

Realitatea este că, până acum, în restructurarea regiilor nu a fost vorba de mai mult de o rebotezare a acestora în societăți sau companii naționale şi eventual de o reorganizare a activității lor pe segmente: producție, transport, distribuție. Căci o reală restructurare ar însemna, pe de o parte, demonopolizarea sectorului lor de activitate şi intrarea în sistem concurențial cel puțin în unele segmente – dar aceasta, evident, nu se poate face dintr-o dată,

reclamând foarte mult timp, chiar ani – iar, pe de altă parte, schimbarea radicală a locului şi rolului regiilor în politica economică şi socială a guvernului.

Cazul companiei de electricitate nu este unic. La fel se pun problemele la societatea de producţie şi distribuţie a gazului metan, unde continuă să existe diferenţe între preţul plătit de populaţie şi cel plătit de agenţii economici şi unde pe mai departe operează interdicţia de oprire a aprovizionării agenţilor economici care nu-şi achită facturile.

Evident, pentru o restructurare reală – cu atât mai mult prin privatizare – ar trebui ca aceste societăţi, indiferent de numele cu care se află ele înscrise acum, să fie scoase din aria politicilor guvernamentale, moment din care li s-ar putea abia pretinde un comportament de piaţă. Dar pentru aceasta statul ar trebui să preia nota de plată a celor care nu-şi achită facturile la electricitate sau la gaze naturale, fie persoane fizice, fie persoane juridice. Ceea ce bugetul de stat în faza în care se găseşte nu poate face! Restructurarea utilităţilor publice este, dincolo de voinţă politică, şi o problemă de bani, care, din păcate, cam lipsesc în România actuală.

În timp ce guvernul şi sindicatele – şi, de fapt, diferitele forţe politice din România – se înfruntă aprig în ce priveşte atât restructurarea în domeniul utilităţilor publice, cât şi o eventuală privatizare în acest domeniu, accesul la respectivele utilităţi (electricitate, gaze, apă, canalizare, transport) se scumpeşte mereu şi mereu, ceea ce măreşte neîncasările la nivelul companiilor furnizoare, care, în cerc vicios, răspund cu noi creşteri de preţuri, şansele de rupere a cercului vicios apărând astfel mereu mai slabe.

Că trebuie făcut neapărat ceva, semnificativ şi urgent, în domeniul utilităţilor publice este absolut clar. Poziţiile monopoliste deţinute pe piaţă de regiile sau companiile naţionale de stat din acest domeniu aduc numai dezavantaje pentru economie în general şi pentru consumatori în special. Fiind de stat, aceste regii şi companii pot să nu-şi plătească obligaţiile financiare către proprii furnizori sau

chiar către bugetul de stat. Încă şi mai rău, se poate ca, fiind de stat, respectivelor regii şi companii să nu li se plătească de către clienţii lor tot de stat obligaţiile financiare, fără ca aceştia din urmă să se aştepte la vreo retorsiune, şi cu atât mai puţin la absolut normala scoatere din joc într-o economie de piaţă. Ceea ce generează o aberantă neonorare de plăţi în lanţ în întreaga economie.

Evident, înlocuirea monopolului de stat cu unul privat n-ar rezolva nimic pentru consumatori. Şi, în mod clar, nu acesta trebuie să fie scopul privatizării. Şi un monopol privat ar recurge la aceleaşi practici la care recurg actualele monopoluri de stat din domeniul utilităţilor publice. Acestea îşi transferă toate problemele interne (ineficienţa, presiunile pentru sporuri salariale) sau externe (precum neachitarea facturilor de către clienţii rău-platnici) asupra preţului de livrare, deci asupra consumatorului. Reducerea costurilor de operare sau competitivizarea activităţii sunt scoase practic în afara oricărei preocupări. Nici recuperarea creanţelor nu deţine vreo prioritate, în măsura în care, pe de o parte, se ştie că marilor rău-platnici, fârtaţi de stat, tot nu li se poate face nimic, iar, pe de altă parte, impunerea unor majorări de preţuri nu are practic nici o limitare în lipsa concurenţei. În mod pregnant, faptul este pus în evidenţă de experienţa ultimilor ani, când, tocmai din cauza creşterilor fabuloase de preţuri, consumul în domeniul utilităţilor publice a tot scăzut, tendinţă în faţa căreia monopolurile respective au răspuns nu prin reduceri de preţuri, aşa cum ar fi fost normal, ci prin noi creşteri, încă şi mai substanţiale, ale acestora. Astfel încât, într-o manifestare totală de antieconomie, ultimii ani ai deceniului trecut, care au constituit perioada prăbuşirii consumului, au reprezentat şi perioada celor mai ameţitoare majorări de preţuri la utilităţile publice.

25.2. «Demonopolizarea» trebuie încercată!

Demonopolizarea este singura ieşire. Soluţiile propuse în acest sens se referă în general la «dezmembrarea» actualelor regii sau companii naţionale care, acum, inte-

grează exploatarea, producerea, transportul şi distribuţia principalelor utilităţi publice, Şi, tot în general, privatizarea ar urma să vizeze segmentele de producţie şi distribuţie, urmând ca vectorul de transport să rămână, în principiu, în proprietate publică.

Tocmai împotriva acestei «segmentări» se ridică adversarii abandonării monopolului de stat din domeniile respective, argumente nefiind greu de găsit pentru delegitimarea «dezmembrării» şi «dereglementării»: de la punerea în pericol a siguranţei în exploatare la pierderea posibilităţii de control, în scopuri sociale, al preţurilor. Din păcate pentru susţinătorii acestor argumente, practica ultimilor ani constituie contraargumentul cel mai zdrobitor: preţuri în creştere la cerere în scădere şi la calităţi mereu mai slabe. Altceva ar putea însă invoca adversarii «segmentării»: că trăim într-o epocă în care, ca niciodată în trecut, are loc o adevărată febră a fuziunilor în lumea afacerilor. Sfidările globalizării reclamă unirea forţelor între giganţii înşişi, pentru a face faţă nu doar concurenţei în sine, ci şi costurilor exorbitante ale adaptării la implicaţiile, dintre care multe nici nu sunt cunoscute, ale tehnologiilor moderne, a căror dezvoltare a luat-o înaintea previziunilor.

În faţa acestor tendinţe, «segmentarea» într-adevăr pare ceva demodat, nu la ordinea zilei. Dar, din nefericire, nu se poate trece direct de la giganţi ineficienţi la giganţi eficienţi. Fuziunile actuale pe plan mondial au loc, aproape fără excepţie, între companii prospere, nicidecum ameninţate cu prăbuşirea, iar, prin fuziune, se urmăreşte de fapt un plus de competitivitate pentru care oricum se face şi o restructurare, inclusiv de personal, în scopul unei eficientizări încă şi mai mari. În România «dezmembrarea» apare în anumite cazuri ca unica soluţie spre a rupe monopoluri, pentru că, înainte de toate, acestea sunt ineficiente, şi nu pentru că sunt de stat. Poate că şi mai precis spus, pentru că inerţia combinaţiei între ineficienţă şi proprietatea de stat a devenit atât de mare în aceste structuri, încât numai

«dezmembrarea» într-o primă fază mai poate rupe cercul vicios.

Evident, nici «dezmembrarea», nici privatizarea nu sunt scopuri în sine. În epoca în care trăim, grație tot dezvoltărilor tehnologice în general și ale celor din domeniul informaticii în special, utilitățile publice devin, obiectiv și inevitabil, din sectoare închise sectoare deschise competiției, spre folosul, în materie de preț și calitate, al beneficiarilor, «segmentarea» și privatizarea nefiind altceva decât modalități prin care se asigură deschiderea pentru competiție. Nimeni nu poate însă garanta că efecte benefice vor rezulta automat din aplicarea binomului «segmentare-privatizare» pentru economie și pentru consumator. Dar efectele cert dezastruoase de până acum – exacerbate în ultimii ani – atât pentru economie cât și pentru consumator sunt suficiente argumente pentru ca măcar să se încerce.

Capitolul 26

Sceneta restructurării fără bani

Realitatea este că restructurare industrială în România nu s-a făcut. Pe vremea primelor guvernări Iliescu, nu s-a făcut pentru că nu s-a dorit. Ce s-a urmărit atunci – şi s-a realizat – a fost de a păstra intact întreg eşichierul industrial cu implicaţia, în lipsă de resurse de retehnologizare, a compromiterii întregului eşichier industrial.

În anii guvernării cederisto-pediste nu s-a făcut de asemenea restructurare industrială. Pentru că restructurarea industrială înseamnă într-adevăr abandonare, dar cu punere a ceva în loc. Or, în aceşti ani s-a făcut doar o dezindustrializare. Este foarte bine să lichidăm întreprinderile falimentare, să restrângem sectorul neperformant, să ne desprindem de industriile energofage şi în declin istoric, dar dacă nu se pune nimic în loc tot un drac este, ca şi cel de până acum!

De aproape 12 ani, toţi guvernanţii, indiferent de culoarea politică, s-au codit să demoleze ceea ce până la urmă tot trebuie demolat. Şi, nedemolându-se când trebuia şi când se putea, s-a plătit ulterior un cost economic şi social mereu mai constrângător. Nu numai nota pentru întreţinerea a ceea ce nu s-a demolat a devenit tot mai mare, dar nu mai există resurse nici chiar pentru a demola. Darămite pentru a pune ceva semnificativ în loc!

Implicarea Băncii Mondiale în procesul restructurării în România nu ar putea fi despărţită de rezultatele obţinute sau, mai degrabă spus, de lipsa de rezultate. Fără îndoială, implicarea Băncii Mondiale a avut o dimensiune

pozitivă prin presiunea permanentă exercitată asupra autorităţilor române de a lua taurul de coarne în materie de restructurare.

De asemenea, există o contribuţie a creditelor acordate de Banca Mondială pe proiecte specifice. Dar programele derulate cu Banca Mondială aşa-numite «de ajustare structurală» (mai întâi FESAL, apoi PSAL), care s-au concentrat tocmai pe restructurarea întreprinderilor cu pierderi, n-au fost o reuşită şi nici nu aveau cum să fie o reuşită! După ani de experienţă, se poate spune că, fiind vorba de programe în general şi nu punctuale (pe zone sau mari întreprinderi în sine), eşecul le era asigurat.

Abordarea lor este simplistă: privatizare şi, dacă nu merge, adică dacă nu se găseşte cumpărător, lichidare! Dar, nici o alternativă economică nu este, de fapt, avută în vedere prin punerea a ceva în loc! Şi fără această punere a ceva în loc, există o mefienţă generală faţă de lichidări! Iar întreprinderile acumulează, între timp, şi mai multe datorii şi astfel dispar şi şansele de privatizare. Şi, uite aşa cercul vicios devine şi mai fără ieşire!

Programele de ajustări structurale convenite cu Banca Mondială au de fapt două componente: una masivă şi imperativă de asanare şi alta prezumtivă de construcţie.

Componenta de asanare a cuprins, pe de o parte, demolări propriu-zise în sectorul industrial neperformant, prin lichidări în rândurile întreprinderilor mari producătoare de pierderi şi, asociat acestora, eforturi de protecţie socială pentru cei afectaţi, iar, pe de altă parte, aşa-zise restructurări în sectorul bancar, de fapt curăţirea băncilor de stat de creditele neperformante prin preluarea lor, într-un fel sau altul, în sarcina banului public. Nu trebuie să fii economist pentru a-ţi da seama că şi demolările costă, că protecţia socială costă, că încă şi mai mult costă asanările din sistemul bancar! Aşa că, una peste alta, ar fi vorba de vreo câteva miliarde de dolari, şi nu doar de câteva sute de milioane de dolari cât a constituit în total asistenţa financiară în materie din partea Băncii Mondiale. Şi din care

poate aproape jumătate s-a dus pe achitarea onorariilor pentru băncile internaţionale de investiţii angajate ca agenţi de privatizare.

A doua componentă a programului este cea de construcţie. Aceasta cuprinde, pe de o parte, programe de reconversiune a forţei de muncă, pe de altă parte, crearea unui adecvat şi stimulativ mediu de afaceri – în ambele cazuri existând costuri financiare, care au intrat în principal tot în sarcina bugetului – şi, în sfârşit, construcţia prin privatizare. Dacă de la privatizare, după cum se subînţelege, ar urma să se aştepte întreaga parte de construcţie a programului, pentru că e singura zonă unde nu ar urma să se cheltuiască bani, ci eventual să se încaseze ceva, trebuie subliniat atunci că întreaga parte de construcţie este prezumtivă. Când ai de vândut la fiecare unitate de active două unităţi de datorii – cum a ajuns situaţia în România –, nu se poate conta cu certitudine pe privatizare, nici măcar dacă se va accepta ca totul să se privatizeze pe un dolar. Şi oricum nu se poate conta pe o privatizare rapidă.

Să ne amintim că succesul în restructurarea economiei a fost asigurat în fosta Germanie de Est de un suport de resurse externe de circa 1 000 miliarde de mărci, iar în Ungaria de unul de peste 30 de miliarde de dolari. Prin comparaţie, chiar şi numai a începe restructurarea economiei româneşti cu doar câteva sute de milioane de dolari, cum preconizează programele convenite cu Banca Mondială, pare, dacă nu cumva ca o glumă, atunci ca o minune, mai ceva decât aceea, prin care Domnul Isus Hristos a hrănit vreo 5 000 de nevoiaşi cu cinci pâini şi doi peşti! Restructurarea nu se poate face cu minuni, ci doar cu bani!

Trebuie recunoscută nereuşita programelor de restructurare – nu vorbim decât de acestea şi nu de cele pe obiective precise – urmând să se treacă la formularea altui gen de programe, în care, cu ajutorul Băncii Mondiale, să se rezolve în mod punctual cazurile unor întreprinderi-problemă, în contextul sectorului din care fac parte sau al zonei în care se află. Programe care să folosească resurse

din partea Băncii Mondiale pentru ca închiderea necesară a unor întreprinderi generatoare de pierderi să fie însoțită de înființarea unor întreprinderi-alternativă viabile.

Ar fi o rapidă reușită reforma dacă restructurarea, care este esența ei, ar însemna doar oprirea irosirilor de resurse în activități neprofitabile, necompetitive sau pur și simplu fără piață, și nu și realocarea resurselor, atât de puține câte pot fi disponibilizate și câte pot exista, către activități utile, cu șanse și perspective pe piață.

Capitolul 27

Un şomaj «nestructural»

În anul 2000, numărul de şomeri înregistraţi în România – respectiv cei aflaţi în evidenţele Agenţiei Naţionale pentru Ocupare şi Formare Profesională – a ajuns la aproape 1 200 000 persoane, reprezentând din totalul forţei de muncă peste 12%, cota maximă înregistrată în perioada postdecembristă. În 2001, s-a coborât sub 8%. Este mult, este puţin? Pe cât de contrariant, pe atât de relevant, răspunsul poate fi formulat succint astfel: este puţin, dar dezastruos!

O ţară care se restructurează nu poate să nu aibă şomaj. Iar într-o ţară ca România, a cărei economie trebuie să se restructureze pentru că altfel se automarginalizează în competiţia mondială din ce în ce mai necruţătoare şi a cărei industrie trebuie îndeosebi să se restructureze pentru că altfel piere pur şi simplu, este nu doar inevitabil, dar este chiar sănătos să existe, pentru un timp, un şomaj ridicat. Pentru amploarea schimbărilor de structură care sunt necesare în economia românească şi în special în industrie, un şomaj de 12% nemaivorbind de sub 10% este unul mic. Care, fără echivoc, probează că amplitudinea restructurărilor se situează mult sub necesar. Iar faptul că, ani şi ani până în prezent, şomajul a oscilat doar între 6% şi 8% a constituit tocmai evidenţa întârzierii reformelor de structură din economie. După cum asumarea de către guvernul Năstase a reducerii şomajului este cel mai relevant indiciu că nu are de fapt în vedere o semnificativă restructurare.

O cotă de 20–25% şomaj ar proiecta o schimbare structurală mai aproape de cea necesară economiei româ-

neşti pentru a putea spera de la aceasta să ofere şi altceva decât necompetitivitatea şi sărăcia pe care, de fapt, le oferă.

Deşi sub cotele impuse de o reală restructurare, şomajul românesc este totuşi dezastruos. Dintr-un motiv foarte simplu: rezultă nu din restructurare economică, ci din demolare economică, nu din restructurare industrială, ci din dezindustrializare. Ca atare, şomajul românesc, mic sau mare, nu este un şomaj structural, în adevăratul sens al cuvântului, adică un şomaj generat, obiectiv dar temporar, de schimbarea sectoarelor, activităţilor şi deci profesiunilor! Şomajul structural apare obligatoriu în ţări care se restructurează – şi restructurarea este, de fapt, un proces permanent – întrucât sectoare şi activităţi care sunt în declin furnizează şomaj, absorbit însă după un timp de sectoare şi activităţi care sunt în ascensiune în noile condiţii ale pieţei şi tehnologiilor.

În România, în timp ce sectoare şi activităţi în declin istoric dispar cu greu, menţinute fiind de interese politice şi electorale, sectoare şi activităţi noi nu apar în ritm susţinut din cauza absenţei investiţiilor. În afara unor construcţii edilitare – realizate de noii «avuţi» – nu s-au mai făcut practic investiţii decât derizorii în ultimii zece ani. Nu poate exista restructurare în aceste condiţii. Şi nici şomajul care apare în aceste condiţii nu este unul structural. Şomajul rezultând din demolări fără construcţii în loc este un şomaj greu de absorbit.

Nu doar aceasta este însă consecinţa gravă. O alta este că, în lipsa investiţiilor semnificative, nu se pot configura nici amploarea cererilor de forţă de muncă în anii ce vin şi nici structura profesională a acestor eventuale cereri. Nici programele de reconversiune a forţei de muncă şi nici şcoala însăşi nu se pot pregăti astfel încât oferta lor să fie cât mai apropiată posibil de ceea ce va reprezenta, global şi structural, nevoia de cadre din economie.

Capitolul 28

Antieconomia din energetică

Situaţia din sectorul energetic este emblematică pentru tragicomedia care a ajuns să caracterizeze actuala stare a economiei româneşti. Pentru că, dacă n-ar fi de plâns, ar fi de râs! Întrucât sistemul energetic naţional este în criză, nu fiindcă n-ar putea produce cât se cere, ci fiindcă nu mai are pentru cine să producă. Practic, din cauza scumpirilor exorbitante, consumul, deşi în abruptă scădere, nu mai poate fi plătit nici de către industrie, nici de către populaţie. Ceea ce, să recunoaştem, este o realizare absolut remarcabilă! La care şi-au dat concursul Banca Mondială şi FMI, care au păstorit un mecanism ce a permis, fără vreun discernământ, ca, în numele unei restructurări care de fapt nu a intervenit în sectorul cu pricina, energia electrică, de pildă, să poate fi scumpită, în perioadă 1997-2000, de peste 16 ori la o sporire a preţurilor pe ansamblu doar de 7,7 ori şi la o devalorizare a leului doar de 7 ori. Funcţionând în continuare, mecanismul a produs aceleaşi efecte şi după anul 2000, creşterea tarifelor la energie (electrică, termică, gaze naturale) fiind de peste 56% la o creştere a preţurilor pe ansamblu de 30,3% în anul 2001.

La asemenea scumpiri, deznodământul nu putea fi altul. Aparent, n-ar fi vorba de o noutate, ci de aceleaşi şi aceleaşi dificultăţi energetice cu care se confruntă România de decenii. Dar piramida motivelor s-a răsturnat. Pentru că, înainte de 1989, aceleaşi dificultăţi aveau cauze exact inverse decât în prezent. Şi răsturnarea de situaţie ilustrează semnificativ cum economia românească a căzut din lac în puţ.

Înainte de 1989, situaţia era dramatică pentru că fusese creată forţat o industrie mare consumatoare de ener-

gie într-o țară cu resurse energetice sărace şi extrem de costisitoare în exploatare. Mai mult însă, neperformantă fiind, această industrie nu era capabilă să exporte într-atât încât să-şi procure valuta cu care să importe resursele energetice de care, din motive naturale, nu dispunea pe plan intern. Un cerc vicios! Ale cărui nefericiri izbucneau îndeosebi iarna, plătite fiind întotdeauna de populație prin frig în case şi întreruperi de curent electric.

După 1989, nici o strategie nu a fost concepută şi aplicată spre a remedia fondul respectivei situații. Nu au fost restructurate nici marea industrie consumatoare, nici sectorul de producție a energiei.

Restructurarea industriilor înseamnă reducerea consumurilor unitare de fabricație prin retehnologizare, încetarea consumurilor de energie pentru produse fără piață şi, nu în ultimul rând, abandonarea unor sectoare energofage fără perspectivă, în favoarea unora mai mici consumatoare de energie, astfel încât pe ansamblu consumul global de energie să scadă pentru acelaşi efect economic şi situația în sistemul energetic național să se destindă.

Restructurarea producției în sectorul energetic înseamnă de fapt renunțarea la unele capacități de producție învechite, costisitoare, şi la acelea care nu pot fi rentabile din cauza combustibilului folosit, precum şi un efort măcar minim de retehnologizare pentru creşterea gradului de conversie, toate evident cu reducerea corespunzătoare a forței de muncă din domeniu.

Nefăcându-se de fapt nimic pe aceste planuri, sistemul energetic a fost lăsat în ultimă instanță la discreția tendințelor, mai mult sau mai puțin previzibile, din economie, care, în absența unei strategii de pregătire prealabilă pentru impact, s-au năpustit aproape necontrolabil asupra acestuia.

O perioadă scurtă, scăderea producției industriale a fost resimțită ca o uşurare. O perioadă însă scurtă, pentru că şi exporturile, atâtea câte erau, s-au prăbuşit, şi astfel

resurse valutare pentru importuri energetice tot nu au existat, chiar dacă necesarul de import era mai mic.

Resursele valutare de care era nevoie pentru importurile energetice au fost de fapt mereu mai greu de constituit, în măsura în care fostul mecanism centralizat, bazat pe comandă politică şi constrângere administrativă, nu mai putea opera, iar unul de piaţă, care să îi ia locul, nu a fost de fapt imaginat şi pus în funcţiune.

Pentru a depăşi dificultăţile în domeniu, guvernul Văcăroiu a conceput un sistem prin care statul acoperea anual achitarea energiei ce era vândută sub costuri şi a apelat la Bancorex pentru importurile energetice de iarnă, nota fiind plătită abia în 1999 prin preluarea la datoria publică a falimentului băncii. În acest fel, nu cel ce consuma era şi cel care plătea! De fapt, industria – de departe cel mai mare consumator – dădea iama în resursele energetice, iar nota de plată era achitată de populaţie prin inflaţie. Mecanismul era următorul: prin amânarea deciziilor de adaptare a decontărilor interne ale importurilor de petrol la schimbarea cursului valutar, preţurile la livrările de energie erau ţinute administrativ şi deci artificial în chingă; pierderile se acumulau la nivelul fie al rafinăriilor, fie al băncilor finanţatoare, fie al bugetului statului şi, în absenţa resurselor financiare reale, erau acoperite în timp prin inflaţie, ale cărei consecinţe sunt suportate, în ultimă instanţă, de către populaţie.

La preluarea guvernării de către coaliţia cederistopedistă, Banca Mondială şi FMI, printre alte măsuri de liberalizare, au impus şi stoparea politicii de desfacere a energiei sub costuri. Şi un mecanism de indexare automată a preţului energiei la devalorizarea monedei a fost de asemenea stabilit. Demersuri salutare! Dar, în măsura în care restructurarea atât în industria consumatoare cât şi în producţia de energie a continuat să nu intervină, totul a devenit de fapt un dezastru.

Neîndrăznindu-se să se introducă direct şi pe plan general principiul «cine consumă plăteşte», s-a trecut, într-un

fel, în extrema cealaltă. S-a considerat că livrarea energiei la costuri către populație ar reprezenta un efort financiar imposibil pentru aceasta din urmă. Şi, din păcate, în loc să se preia la buget diferența, s-a adoptat sistemul «subvenționării încrucişate», agenții economici devenind cei împovărați în numele unei protejări a populației. Era vorba evident de o pretinsă protecție socială, pentru că populația, deşi beneficiind de facturi mai mici la propriul consum, suporta până la urmă diferența prin prețurile mai înalte, încărcate cu facturi energetice mai mari, ale produselor şi serviciilor livrate de agenții economici. Sistemul era nociv şi complica angajarea adevăratelor soluții pe termen lung. Mai ales că, în urma scăderii producției pe plan global şi îndeosebi a celei industriale, consumul energetic pentru activități economice s-a redus substanțial şi, din cauza aceasta, în perioadele de vârf de sarcină (dis-de-dimineața şi seara), când intră masiv în rețea consumatorii casnici, exact aceştia au devenit preponderenți în consum, ajungându-se din nou la absurditatea ca tocmai consumul minoritar să-l subvenționeze pe cel majoritar. Nemaivorbind de faptul că, peste tot în economiile normale, vânzările en-gros (cum este cazul energiei pentru agenții economici) se fac la prețuri mai mici decât vânzările cu amănuntul (cum este cazul energiei livrate populației). Inevitabila renunțare, chiar dacă treptată, la «subvențiile încrucişate» a avut pentru populație un preț imens. Sub impactul unei căderi neuzuale în timp de pace a economiei, consumul de energie a scăzut sever. Dar compania de electricitate, folosindu-şi monopolul, a răspuns, sub oblăduirea mecanismului de indexare, printr-o absolut fabuloasă creştere de prețuri în perioada 1997-2000, în raport cu devalorizarea leului, pe care ar fi trebuit să o urmeze ca reper. Şi sporirile s-au năpustit într-o proporție încă şi mai mare asupra populației spre a se lichida absurdul sistem al «subvențiilor încrucişate».

Factura energetică (electricitate + căldură) a ajuns pentru populație mai mare decât câştigurile medii ale ma-

jorității familiilor din salarii și pensii, în lunile reci. Pe orice față am întoarce lucrurile, așa ceva constituie o anomalie din punct de vedere economic, o aiureală. Practic, este rezultatul nefericit al faptului că în timp ce, în numele criteriilor economiei de piață, s-a urmărit ca energia să nu mai fie livrată sub costuri, iar populația să o plătească mai scump decât agenții economici (căci este, de fapt, normal ca prețurile cu amănuntul să fie mai mari decât prețurile en-gros), a fost redusă însă mereu și mereu capacitatea de plată a populației, în numele macrostabilizării economiei, care urmărește să aducă veniturile la nivelul posibilităților economice. Efectul concret a fost că, în vreme ce, la adăpostul unei asemenea abordări, furnizorii de căldură și electricitate, folosind poziția de monopol pe piață, și-au tot sporit prețurile fără vreo raportare la realități și fără vreo urmă de preocupare de a reduce măcar cu ceva costurile, populația a avut însă tot mai puțin din ce plăti.

Un program economic care își propune sau care doar « realizează », în derularea sa, aducerea facturii energetice pentru populație la niveluri mai mari decât majoritatea câștigurilor medii familiale din salarii sau pensii nu poate constitui decât un lamentabil eșec. Ceva este în neregulă din concepție! Nu poate fi propusă ca obiectiv și nici admisă ca rezultat răstignirea unei mari părți din populație în frig și întuneric. Vorba aceea, de pe vremea comunistă, cu cianură n-ați încercat?! Dar, chiar dacă ignoră complet obiective sociale și face fetiș din anumite fixisme economice, un astfel de program își pune de fapt piedici singur, din chiar punctul de vedere economic. Dacă populația nu mai plătește facturile energetice – și nu are alternativă dacă acestea sunt mai mari decât majoritatea câștigurilor familiale medii – atunci, în lanț, economia se blochează. Ceea ce se și întâmplă!

De ce este atât de mare factura energetică prin comparație cu câștigurile din salarii sau pensii?! Din cauza ineficienței din producție și distribuție a companiilor furni-

zoare, din cauza rentei pe care acestea şi-o extrag din monopolul deţinut pe piaţă prin salariile «neromâneşti» în raport cu cele din restul economiei, din cauza problemelor financiare pe care le creează respectivelor companii mari consumatori industriali de stat rău-platnici. Şi, cu o menţiune aparte, din cauza pierderilor uriaşe din reţeaua de distribuţie, pierderi suportate de consumatori. De aceea, administraţia reţelelor centralizate de distribuţie a căldurii nu este de acord cu debranşările, căci debranşaţii, având contoare, plătesc doar ceea ce consumă şi astfel se impută cei în spinarea cărora sunt aruncate pierderile din reţea.

Posibilitatea pasării de către furnizorii de energie a tuturor problemelor cu care se confruntă asupra preţurilor de livrare înseamnă de fapt excluderea din ecuaţie a oricărei eventuale reduceri de costuri, prin renunţarea la capacităţi de producţie total neperformante şi devenite şi absolut nenecesare în condiţiile prăbuşirii consumului cu peste 30% după 1989. Şi, astfel, s-a intrat în antieconomie. Preţurile cresc în timp ce cererea scade. Arieratele se acumulează şi iar se acumulează, căci economia şi populaţia nu mai pot achita facturile. Compania de electricitate nu îşi mai plăteşte nici ea furnizorii şi îşi foloseşte mereu mai puţinul pe care îl încasează doar ca să sporească salariile angajaţilor. Directorii, împreună cu sindicatele, se ţin de fapt scai de producţia pe care o mai realizează compania de electricitate, căci, dacă ar reduce-o la nivelul consumului pe care clienţii l-ar putea şi plăti, ar trebui în sfârşit să restructureze şi personalul.

Dar, după ce a făcut ani de zile politică economică şi socială prin intermediul companiei de electricitate – şi continuă şi acum să facă, nici impunându-i să înceteze livrările către rău-platnici, indiferent de numele lor, dar nici achitând facturile în locul acestora din urmă – guvernul n-are de fapt nas să ceară companiei de electricitate să se restructureze în sensul aşezării ei pe baze economice, de piaţă. Una peste alta, antieconomie la pătrat! O tragicomedie în floare!

De factura energetică absolut copleşitoare românii nu vor scăpa curând! Şi nu trebuie să se aştepte la altceva! Dacă s-a ajuns aici – deşi nu trebuia să se ajungă aici – o soluţie reală nu mai poate exista decât pe termen lung, poate chiar foarte lung. Aceasta constă într-o combinaţie între, pe de o parte, obţinerea, deosebit de dificilă, a unei creşteri economice susţinute şi de durată, singura capabilă să permită şi o majorare a câştigurilor reale din salarii şi pensii, inclusiv pentru categoriile cele mai defavorizate, şi, pe de altă parte, «demonopolizarea» producţiei şi distribuţiei de energie, care să ofere şansa unor preţuri rezonabile, tocmai rezultând din obligarea companiilor furnizoare la reducerea costurilor prin lupta de concurenţă.

Capitolul 29

Privatizare fără cumpărători sau teatrul absurdului!

Privatizarea în România poate fi considerată, fără rețineri, un mare eşec. Cota privatizării este minimă, ritmul a fost lent. Dar poate cel mai grav este faptul că la întreprinderile privatizate nu se câştigă semnificativ mai bine decât la stat, în unele chiar mai prost, şi nu se poate oferi o poveste de privatizare cu adevărat de succes, pe care să n-o poată tăgădui nimeni şi nimic, astfel încât să se spună: iată exemplul concret!

Pînă la sfârşitul anului 2000, deci în 8 ani de la înființare, FPS (devenită ulterior APAPS) – instituția creată special pentru a se ocupa de privatizare – nu reuşise să privatizeze decât 44% din capitalul avut în patrimoniu, deşi, în conformitate cu legea de înființare, urma în 7 ani chiar să se desființeze tocmai ca urmare a încheierii misiunii sale de a privatiza întregul capital avut în patrimoniu. Luând însă în considerare că în patrimoniul FPS n-au intrat decât vreo 45 de procente din întregul patrimoniu de stat (restul rămânând sub jurisdicția regiilor de stat neprivatizabile, din care unele au fost ulterior rebotezate «companii naționale») înseamnă că România a privatizat, după 11 ani de la evenimentele din 1989, doar 19% din patrimoniul productiv de stat. Şi că, dacă acceptăm premisa că eficiența economică este asigurată mai degrabă în cadrul proprietății private decât în cadrul celei de stat, să nu ne mirăm că economia românească se află în dezastrul ineficienței în care este.

29.1. Neclaritățile legislative şi instituționale

Motivațiile eşecului sunt multiple. Înainte de toate este vorba de regimul legal, juridic şi administrativ neclarificat al proprietății industriale. Cadrul legal pentru capitalul privatizabil a fost conceput în România în aşa fel încât să nu înlesnească privatizarea, a fost de altminteri folosit cu succes în tergiversarea acesteia şi a devenit nu peste mult timp o frână majoră în calea privatizării prin aproape imposibilitatea schimbării sale din cauza încurcăturilor degenerative de ordin legal, juridic şi administrativ pe care le crease.

Obârşia neclarităților s-a aflat în legea promovată de guvernul Roman în 1990 referitoare la societățile comerciale. Această lege conferea autonomie acelor întreprinderi de stat rebotezate «societăți comerciale», care erau în principiu privatizabile, spre deosebire de regiile autonome care rămâneau în proprietate publică, deci neînstrăinabile. De regiile autonome rămânea să răspundă guvernul prin ministerele de resort. De «independentele» societăți comerciale nu mai răspundea practic nimeni. Statul-patron nu mai era reprezentat, practic, de cineva.

Legea privatizării, adoptată în 1991, a mers şi mai departe spre dezastru. 70% din capitalul privatizabil revenea acționarului numit FPS (Fondul Proprietății de Stat), iar, în proporția restului de 30%, capitalul urma să fie distribuit cu titlu gratuit populației adulte a țării. FPS avea menirea, potrivit legii, să privatizeze capitalul avut în patrimoniu. Instituția era însă împotriva firii, căci avea de făcut ceva care însemna propria dispariție. Era simplu de presupus că aceasta va determina, firesc, din partea structurii şi funcționarilor săi, reacția, din instinct de conservare, de a bloca menirea instituției pentru a prezerva instituția. Ceea ce s-a şi întâmplat!

În plus, FPS – care a început să funcționeze efectiv de prin 1993 – a fost din nefericire descris de lege nu ca reprezentant al statului-proprietar, în cazul capitalului încă

neprivatizat, ci doar ca acționar. Și atunci, la adăpostul ambiguității legii, FPS-ul a făcut pe reprezentantul statului-proprietar numai când i-a convenit (adică atunci când a privatizat). Altfel, la gestiunea curentă a propriului capital industrial, s-a declarat doar acționar și și-a declinat vreo responsabilitate în ce privește atât rezultatele economice, cât și deciziile ce ar decurge din aceste rezultate, mergând evident până la lichidare, dacă nu exista nici o perspectivă de încetare a generării de pierderi și plăți restante. O asemenea decizie ar fi normală în cazul oricărui proprietar care s-ar vedea ruinat de pierderi și asaltat de păgubiții plăților restante. Numai că – potrivit legilor în vigoare – FPS nu a fost constrâns să preia în sarcină nici o pierdere, sau să răspundă în fața păgubiților pentru plățile restante. Și atunci chiar de ce să nu fi continuat pe linia respectivă și, mai ales, de ce să fi privatizat? Toate oalele s-au spart în capul celuilalt reprezentant al statului – guvernul, deși acesta nu reprezintă câtuși de puțin statul-proprietar – și, de fapt, în capul populației, pentru că pagubele fie s-au strâns la buget și au fost suportate din banul public, fie au alimentat inflația și devalorizarea monedei naționale ale căror consecințe sunt preluate tot de populație.

Ceața în problema responsabilităților și deciziilor a devenit și mai groasă o dată cu derularea propriu-zisă a programului de privatizare în masă, în urma căruia, în atâtea întreprinderi, după subscripție, FPS a mai menținut doar majoritatea relativă a capitalului, pierzând-o pe cea absolută.

Când nu se știe exact cine este proprietarul și nu este clar statutul proprietății, cumpărătorii, oricât de doritori ar fi, ezită. Mai ales când proprietățile au multe-multe probleme, pentru a le spune, mai pe șleau, bube – pe care nu este precis definit cu cine le-ar putea discuta spre rezolvare, în eventualitatea unei vânzări-cumpărări. Evident, cineva care să fie abilitat să decidă!

Dacă întreprinderile cu capital de stat ar merge bine, mari probleme nu s-ar pune. Numai că aproape majoritatea

acestora funcționează prost. Și atunci apar probleme multiple și grave: cine răspunde de datoriile acumulate de aceste întreprinderi; are cineva dreptul să decidă eșalonarea sau ștergerea unor creanțe la respectivele întreprinderi? Cu FPS, eventualul cumpărător nu a putut discuta asemenea probleme. Sau, mai precis, le-a putut discuta, dar tot degeaba! Cazul privatizării-eșec a Combinatului Siderurgic de la Reșița este deosebit de semnificativ din aceste puncte de vedere. FPS a negociat cu cumpărătorul, firma americană «Noble Ventures», facilități (scutiri și eșalonări) în plata «datoriilor istorice» ale combinatului, pe care însă trebuia să le aprobe guvernul. Schimbându-se politic, executivul nu a mai agreat facilități în aceiași termeni, condiții în care firma americană nu a mai plătit salarii, muncitorii au blocat drumuri publice, ajungându-se până în punctul limită în care guvernul a intentat acțiune în justiție de reziliere a contractului de privatizare.

De fapt și de fapt, FPS a fost prin lege un acționar fericit, cel mai fericit din lume, cu nimic răspunzător sau afectat de pierderile pe care le înregistrează întreprinderile la care era acționar. Și nici un creditor – fie furnizor, fie bancă, fie însuși bugetul de stat – nu a fost îndrituit de lege să-i ceară socoteală pentru că respectivele întreprinderi nu-și plăteau obligațiile financiare. Ce să mai vorbim în asemenea condiții de vreo preocupare din partea FPS de a urmări, prin executare silită, dacă celelalte căi erau epuizate, creanțele pe care alte societăți, de pildă cele bancare, aflate de asemenea în posesia sa ca acționar majoritar, nu și le puteau încasa. Când a apărut vreo problemă de datorii, FPS a trimis spre guvern, care nu avea nici o legătură cu statul-proprietar și care, cel mult, putea eșalona sau renunța la o parte din datoriile către buget ale unei întreprinderi ce își găsise eventual un cumpărător. Iar dacă o făcea, o făcea cu riscul ca și bun-platnicii să nu-și mai achite obligațiile la buget, de vreme ce știau că tot li se vor eșalona sau chiar șterge datorii. În mod absolut evident, dacă cineva s-ar fi apucat să descurce legislativ, juridic și

administrativ aceste ițe rău încurcate, stabilind clar regimul proprietății industriale și responsabilitățile decizionale, i-ar fi trebuit, în condițiile productivității bine cunoscute a birocrației românești, în frunte cu cea parlamentară, vreo câțiva ani buni.

Dar tot atât de evident, dacă cineva, în cei aproape zece ani de la adoptarea legii privatizării, ar fi dorit realmente să rezolve această problemă legislativă de clarificare instituțională, o făcea! În realitate, deși legea privatizării a fost modificată de câteva ori pe parcursul fiecăreia din guvernări, nimeni nu a căutat clarificarea statutului proprietății privatizabile. De unde și suspiciunile că acest statut a fost de fapt în mod deliberat lăsat ambiguu pentru că, tocmai la adăpostul neclarităților, a putut funcționa la intensitate maximă clientelismul, indiferent de culoarea politică a guvernării!

29.2. Struțo-cămila SIF-urilor

Ce s-a întâmplat cu celelalte 30 de procente din capitalul privatizabil care trebuiau să ajungă în posesia populației adulte a țării? Pentru că distribuția de acțiuni către acționarii individuali nu se putea face direct, s-a inventat constituirea a cinci instituții numite Fonduri ale Proprietății Private (FPP), care au primit sarcina de a gestiona această parte de 30% din capital până la distribuirea propriu-zisă de acțiuni. Dacă procesul de transformare în acționari propriu-ziși ar fi durat, să spunem, șase luni, nu ar fi fost nici o problemă. Dar, pentru că legea în mod deliberat n-a prevăzut vreo limită de timp în acest domeniu, cei ce s-au înșurubat, pe criterii politice, pe la FPP-uri au avut tot interesul ca procesul să dureze cât mai mult. Și timp de cinci ani, cât a durat de fapt procesul, s-au și împiciorogat bine-bine pe acolo, și-au luat mașini scumpe, și-au construit sedii somptuoase, desigur pe banii populației, și fără să dea populației nici un fel de dividend, la

care aceasta avea dreptul, căci ea, populația adultă, era de fapt acționarul!

Încă și mai rău. Când procesul privatizării în masă s-a terminat, aceste structuri, care apăreau în sfârșit inutile, deși de la bun început n-au fost de vreun folos, s-au transformat în SIF-uri, adică în societăți de investiții financiare, dându-se, nevoie mare, drept private! Adică cum private?! S-au constituit printr-un cadou de la stat, adică de la biata populație, n-au dat nimic populației și apoi câțiva împiciorogați pe acolo s-au dat capitaliști? E rău de tot pentru că au făcut-o cu acte în regulă!

Din cauza inadvertențelor programului de privatizare în masă, îndeosebi în ce privește derularea acestuia, nu în proporție de 30% cât fusese prevăzut, ci doar în proporție de 21%, capitalul destinat a fi distribuit cu titlu gratuit a și ajuns să fie distribuit cu titlu gratuit, din care o parte substanțială se află la dispoziția (în posesia!) SIF-urilor.

SIF-urile constituie cea mai mare sfidare la adresa populației din România și rușinea capitalismului din România. Capitalism prin cadou de la stat, acesta nu-i capitalism! O struțo-cămilă! Mai rău decât în cazul structurilor private constituite prin furt, pentru că măcar cei care au furat s-au ostenit cu ceva. SIF-urile nu s-au ostenit cu nimic. Și ca o ironie, politicienii români se mai înfruntă încă dacă în Constituție să se prevadă «ocrotirea» sau «garantarea» proprietății private! Există atâtea structuri private, care abia dacă mai răsuflă, oprimate de legi neprietenoase și impozite ruinătoare, și SIF-urile trăiesc bine mersi, nu trebuie să manifeste vreo capacitate managerială sau vreo abilitate în valorificarea condițiilor pieței! Pentru că și-au creat asemenea reglementări privind funcționarea structurilor respective, încât le-au transformat într-un fel de cetăți închise, inexpugnabile, care doar mai trimit din când în când câte o ghiulea brizantă în statul care le-a făcut cadoul și în populația care le suportă.

Arma principală o constituie șantajul cu acțiunile pe care le dețin la bănci și pe care le-au obținut ca parte inte-

grantă a cadoului pe care l-au primit în urmă cu ani. Parte pe care nu au pus-o de fapt la bătaie când s-a făcut transformarea certificatelor de proprietate în acțiuni. Pentru că, în timpul celor cinci ani cât au gestionat proprietatea populației fără să dea acesteia nimic, și-au folosit de fapt banii pe care i-au câștigat pentru a-și consolida portofoliile solide, la vremea respectivă exact cele în bănci. Și SIF-urile n-au acceptat nici un fel de schimburi compensatorii de acțiuni cu FPS, așa cum prevăzuse legea inițială de privatizare a băncilor tocmai pentru a înlesni acest proces. Ulterior însă, când gestiunea neperformantă și neprudențială a adus atâtea bănci de stat în grave dificultăți, dacă nu chiar în faliment, SIF-urile s-au făcut că uită propria poziție, nevrând să accepte, ca acționar, pierderile din băncile unde dețineau acțiuni. Ce au dorit de fapt SIF-urile în cazul Băncii Agricole a cărei privatizare au încercat s-o blocheze prin acțiune în justiție?! Nimic altceva decât să nu-și treacă în cont și ele, alături de ceilalți acționari, pierderile suferite de Banca Agricolă. Tupeul a fost fără margini, SIF-urile cerând, prin șantajul acțiunii în justiție, ca aceste pierderi să fie preluate doar de instituțiile reprezentând statul român, adică tot de prostul de contribuabil, reclamând statului să le dea în schimb acțiuni la alte structuri, profitabile, din sectorul bancar sau din cel de asigurări.

Un alt motiv sigur al eșecului privatizării îl constituie politica de tergiversare a procesului în timpul primului mandat PDSR. Între 1993 și 1996 acesta mai mult s-a făcut că privatizează decât a privatizat efectiv. A orientat politic procesul spre componentele sale cvasipopuliste (privatizarea în masă prin cupoane sau cea către salariați prin MEBO), care, nebazându-se, prin natura lor, pe aport de capital, nu puteau constitui și oferi succesul așteptat din partea privatizării, mai mult compromițând-o decât ajutând-o.

29.3. Privatizarea profiturilor şi naţionalizarea pierderilor

În plus, în această perioadă, s-au pus practic bazele dezastruosului sistem al privatizării profiturilor şi naţionalizării (sau etatizării) pierderilor în economia românească. Acapararea întreprinderilor de stat de structuri politico-directoriale-sindicale, încăpuşarea acestor întreprinderi de reprezentanţi ai respectivelor structuri, atribuirea pe criterii clientelare a unor «felii» de export sau de import, devalizarea pur şi simplu a băncilor de stat prin preluarea de către persoane juridice sau fizice private de credite care nu au mai fost restituite niciodată au confiscat practic profiturile care se mai realizau în economie în favoarea unor grupuri private restrânse. În schimb toate pierderile din economie, rezultând fie din ineficienţa unor întreprinderi, fie din management defectuos, dar, şi mai grav, din fraudări, devalizări şi furturi au fost puse să fie acoperite din banul public, adică au fost «naţionalizate», urmând a fi suportate de populaţie. Procesul a mers atât de rapid încât în 1996, la sfârşit de mandat, premierul Văcăroiu se plângea că, în timp ce 90% din produsele româneşti care ieşeau la export erau realizate de fapt în sectorul de stat, peste 50% din încasările din exporturi erau contabilizate de firme private, care evident doar tranzitau, adesea probabil numai scriptic (nu şi efectiv), marfa. Asta da privatizare: statul cu pierderile, privaţii cu prosperitatea! De ce să mai faci privatizare adevărată?!

Din păcate, atunci când guvernarea cederisto-pedistă a preluat treburile ţării, deci inclusiv soarta privatizării, a procedat nefericit. Pentru a demonstra ce succese se pot obţine rapid, spre comparaţie cu guvernarea anterioară, s-a repezit să privatizeze întreprinderile fără probleme, lesne de vândut, în loc să caute – mai ales în condiţiile iniţiale de credibilitate externă şi intrări masive de capital – soluţii şi cumpărători pentru întreprinderile cu probleme. Şi astfel întreg procesul a luat alura unei privatizări făcute doar să

fie, încasările au fost minime în cazul înstrăinării unor afaceri relativ profitabile, în timp ce întreprinderile cu probleme au rămas în patrimoniul FPS să producă pierderi şi să acumuleze datorii.

Poate emblematic pentru modul în care s-a desfăşurat procesul în această perioadă a fost privatizarea Romtelecom: un eşec de proporţii! În primul rând pentru că a fost cedat unui alt stat monopolul statului român în domeniu, cumpărătorul, OTE, fiind proprietatea statului grec. În al doilea rând, i-a fost acordat cumpărătorului cadoul prezervării monopolului încă aproape 5 ani de la data achiziţiei. În al treilea rând, preţul obţinut – 675 milioane dolari – a fost derizoriu, la jumătatea celui pe care se conta, ridicând multe suspiciuni că se datorează unor comisioane încasate pe dedesubt de oficialii români care au aprobat contractul de privatizare. Statul nu şi-a recuperat prin acest preţ nici măcar cheltuielile făcute anterior pentru modernizarea cu fibră optică a reţelelor. În orice caz, Romtelecom era cea mai profitabilă afacere din România, pe care, din păcate, statul român a cedat-o fără să se aleagă cu ceva nici ca resurse financiare, nici ca imagine.

29.4. Costul lucrului nefăcut la timp

Privatizarea Romtelecom este exemplul tipic de lucru nefăcut la timp pentru care responsabilul, în cazul nostru vânzătorul-stat, trebuie să plătească un preţ. Şi acest preţ a fost tocmai obţinerea unui preţ de vânzare mai slab. Evident, una era să se facă această privatizare în 1994-1995, când starea generală a telefoniei din România era execrabilă şi când deci achiziţionarea companiei care avea monopolul asupra reţelei respective reprezenta un potenţial de câştig imens, şi când exista un interes manifest pentru zona central şi est-europeană din partea investitorilor internaţionali. Şi alta a fost situaţia în amurg de an 1998, când climatul investiţional mondial devenise depresiv,

când după eşecurile multiple din zonă, şi îndeosebi după crahul financiar din Rusia, se manifesta o neîncredere acută în perspectivele economice ale întregii regiuni, şi când România era în topul acestei neîncrederi, după deteriorarea severă a situaţiei sale economice, în contextul nepermisei întârzieri a reformei. Şi când agenţiile internaţionale de rating, consemnând de fapt realităţi ale economiei româneşti, trăseseră practic şi ultimul preş de sub picioarele României tocmai în preajma privatizărilor importante – Romtelecom şi bănci – la care, în sfârşit, ajunseseră să se decidă autorităţile de la Bucureşti. Pentru că retrogradările din punctul de vedere al riscului de ţară nu fac decât să scumpească prohibitiv, dacă nu chiar să interzică, accesul pe pieţele internaţionale de capital şi să coboare preţul pe care statul retrogradat îl mai poate obţine în privatizări. Să nu uităm însă şi faptul că privatizarea Romtelecom s-a făcut după ce în România se puseseră bazele unei extinse telefonii mobile, a cărei expansiune, aproape neanticipată nici de operatorii GSM, a constituit încă o dovadă a stării execrabile în care se afla telefonia fixă, expansiune ce a eliminat însă şi o bună parte din problemele comunicaţiilor telefonice din România şi, deci, a micşorat şi preţul afacerii pe care o putea reprezenta punerea în ordine a telefoniei fixe.

Pe ansamblu a fost evident că a lipsit, în materie de privatizare, o strategie care să fie împărtăşită de întreg eşichierul politic. Acest fapt s-a manifestat pregnant şi în ce priveşte folosirea banilor din privatizări.

Guvernarea PDSR 1992-1996 a aplicat formule pornind de la ideea că banii din privatizări trebuie folosiţi exclusiv pentru investiţii, pentru restructurare: finanţări pe proiecte sau programe de restructurare, precum şi schema întoarcerii la dispoziţia cumpărătorului a celei mai mari părţi (60%) din fondurile convenite ca preţ, cu motivaţia susţinerii restructurării în perioada postprivatizare.

Această schemă a fost respinsă de guvernarea cederisto-pedistă cu argumentul că nu face altceva decât să

confuzioneze stabilirea preţurilor în privatizări, neavând de altfel rost să opereze în contractele cu parteneri străini. De asemenea s-a motivat că finanţările sub paravanul scopului nobil al susţinerii restructurării au irosit de fapt banii din privatizări în întreprinderi falimentare. Astfel că destinaţia încasărilor din privatizări a fost schimbată, pe vremea guvernării cederisto-pediste, orientându-se grosul banilor direct către buget. Nici această măsură nu s-a dovedit inspirată, banii ducându-se de fapt pe acoperirea în scopuri de consum, şi nu de investiţii productive, a găurilor bugetare din perioada cu pricina.

În orice caz, combinând lucrul nefăcut la timp pe vremea PDSR cu lucrul făcut într-un târziu «pe picior» în vremea guvernării ţărănisto-liberalo-pediste, procesul privatizării în România a ajuns în impasul de a se avea de privatizat mai mult datorii decât active, condiţii în care România nu prea mai are cumpărători pentru întreprinderile oferite spre privatizare.

Revenit la guvernare în noiembrie 2000, PDSR a schimbat din nou reglementările în materie de privatizare, dincolo de transformarea FPS în Autoritatea de Privatizare şi Administrare a Participaţiilor Statului (APAPS). Este vorba, îndeosebi, de clauza de menţinere a obiectului de activitate cel puţin cinci ani şi, de asemenea în aceeaşi perioadă, a unei cifre de afaceri de cel puţin 70% din cea de dinaintea privatizării, precum şi de clauza de garantare cu acţiuni, din portofoliul achiziţionat, a investiţiilor asumate după privatizare. Sunt prevăzute, la fiecare scadenţă de investiţii neonorate, penalizări de până la 30% din acţiunile cumpărate, iar, dacă acţiunile nu ajung, sunt interzise pur şi simplu cumpărătorului vânzări sau ipotecări din activele dobândite. S-a avut în vedere un fel de privatizare în trepte, cumpărătorul nedobândind drept integral asupra obiectului cumpărat decât după ce îşi va fi onorat toate angajamentele. Totodată, este vorba de contribuţia investitorului la plăţile salariale compensatorii în caz de disponi-

bilizări colective, precum şi la plăţile pentru asigurări sociale şi fondul de ajutor de şomaj.

Printre noile reglementări se numără şi revenirea sub o altă formă la destinarea preponderentă a încasărilor din privatizări către restructurare. S-a proiectat înfiinţarea unui Fond Naţional de Restructurare pentru finanţarea unor restructurări ale unor întreprinderi prevăzute a fi scoase la privatizare. Finanţarea ar fi urmat să se facă pe bază de programe şi planuri de afaceri şi să fie derulată prin bănci comerciale. Proiectul practic a capotat în faţa rezervelor manifestate de instituţiile financiare internaţionale, banii din privatizări, de altfel mereu mai puţini, urmând a fi folosiţi concret la răscumpărări ale datoriei publice în vederea reducerii poverii dobânzilor la aceasta pentru buget.

Toate sunt bune şi frumoase în proiectele guvernului Năstase în materie de privatizări! Numai că problema este alta. Şi noua guvernare, ca şi cea anterioară, nu s-a încumetat a-i spune pe nume: procesul de privatizare în România a ajuns într-o criză acută.

29.5. Ştacheta de preţ nu poate fi decât coborâtă!

Concepută prost din start de guvernul Roman, tergiversată şi iar tergiversată ani şi ani pe vremea primei guvernări a PDSR şi apoi accelerată după principiul «nu contează cum, numai să fie» în timpul guvernării ţărăniştoliberalo-pediste, privatizarea, încă înainte de a reuşi, a eşuat! Fără vreo şansă de redresare. Aceasta este confruntată cu probleme insolubile, care grevează într-atât procesul încât l-au scos, fără speranţă, din aria reuşitelor. Orice s-ar face, privatizările din România, dacă se vor realiza – căci se vor realiza mereu mai greu! – vor apărea ca nereuşite în materie de preţ şi condiţii postprivatizare. Ceea ce se încearcă a se privatiza acum este exact ceea ce nu s-a scos din proprietatea statului timp de peste un deceniu. Numai că praful demodării a încă zece ani s-a aşternut peste întreprinderile româneşti, rămase de fapt aceleaşi în

lipsa banilor pentru retehnologizări. Pentru multe dintre ele nu mai există piaţă. Utilajele pe care le deţin devin astfel balast şi nu un component al preţului în privatizări aşa cum s-ar crede sau cum unii chiar pretind. În privatizări se vând nu fiare, ci oportunităţi de profit. Dacă aceste oportunităţi nu există, fiarele mai mult fac rău, cu cât sunt mai multe. Datoriile pe care le au întreprinderile supuse privatizării constituie o povară de care eventualii cumpărători nici nu vor să audă. Ca urmare, preţurile posibil de obţinut vor scădea în mod obiectiv, oricât de patrioţi şi nehoţi ar fi cei ce negociază privatizările.

În asemenea condiţii, măsurile adoptate de guvernul Năstase, deşi unele aparent bine venite şi justificabile, s-ar putea să nu contribuie câtuşi de puţin la accelerarea privatizării, ba chiar dimpotrivă. Cu excepţia penalităţilor absolut firești şi necesare, care sunt prevăzute în cazul nerespectării de către investitor a propriilor angajamente, şi care vor fi evident incriminate doar de şmecheri, în rest noile reglementări vor fi mai degrabă considerate obstacole suplimentare. Ce investitor cu grijă faţă de banii proprii va accepta să cumpere o întreprindere angajându-se să nu-i schimbe timp de cinci ani profilul, sau să nu facă disponibilizări, când tocmai acest profil sau exact excedentul de personal pot fi chiar explicaţiile dezastrului în care se află întreprinderea? Ce investitor ar putea accepta să devină proprietar doar în trepte? Atâta doar că, în confruntare cu realităţile, APAPS a lăsat-o mai moale, în negocierile concrete de privatizări, cu exigenţele pe care le stabilise. Ba, s-a anunţat că se renunţă la controversata clauză a investiţiilor viitoare! Ar rămâne să fie mai simplu: licitaţie, banii jos şi atât!

Trebuie înţeles că lipsa de cumpărători, şi nu reglementările bune sau rele, reprezintă esenţa crizei privatizării în România. Capitalul privat autohton nu are de fapt bani pentru retehnologizarea marilor întreprinderi de stat, iar capitalul privat străin nu vine pentru că nu poate fi interesat în a-şi lua pe cap probleme. Vrea profit şi numai profit.

Dacă nu ne convine, nu privatizăm! Dar a condiționa și mai strict privatizările, chiar dacă în mod justificabil, înseamnă a avea o nereușită și mai mare în privatizări decât până acum. A ridica ștacheta în privatizări, în condițiile actuale ale României, înseamnă a accentua de fapt criza privatizării, pentru că vor fi și mai puțini cumpărători decât până acum. Și privatizare fără cumpărători este teatrul absurdului!

Privatizarea SIDEX, ajunsă până la urmă în discuție spre perfectare în vremea guvernului Năstase, a reprezentat testul crucial pentru soarta privatizării în România. Privatizarea combinatului siderurgic de la Galați constituia o miză majoră: nu doar eliberarea milioanelor de contribuabili români de o imensă povară (circa 3,5-4 milioane lei anual pentru fiecare), dar de fapt schimbarea regulilor jocului în economia românească, extrem de păguboase pentru statul român și cetățeanul român și avantajoase doar pentru o mână de profitori din clientela clasei politice și din mafia directorialo-sindicală care blochează orice reformă în industria monopolistă de stat. O schimbare în regulile de joc care, odată declanșată, nu mai putea fi apoi oprită. Și asta pentru că SIDEX era în epicentrul acestui joc dezastruos pentru statul român și cetățeanul român, era placa turnantă a marilor transferuri de bani în scopuri fals sociale și de fapt clientelare din România, era punctul nodal al imensei diversiuni numite «blocaj financiar», era nucleul sistemului economiei hibrid, nici de comandă, nici de piață, care împiedică economia românească să funcționeze ca o economie de piață.

Prin ciorchinele de căpușe care îl parazitau pe relația de import și pe cea de export, combinatul de la Galați era, dincolo de problemele de demodare tehnologică, decapitalizare și acces pe piețele externe, expresia poate cea mai elocventă și tragică a rezultatelor de până acum în tranziția românească: căpușile cu foloasele, statul cu ponoasele, combinatul în faliment, căpușile în prosperitate. Combinatul de la Galați devenise exemplul clasic al deformărilor

economiei de piață în România: privatizarea profiturilor și naționalizarea pierderilor. O privatizare adevărată a combinatului de la Galați dădea o lovitură acestui sistem grotesc și revoltător.

În fața tuturor acestor siluiri ale economicului și socialului de care se scăpa prin privatizarea SIDEX, prețul care putea fi obținut pe vânzarea combinatului și facilitățile acordate cumpărătorului spre a-l prelua reprezentau efectiv o problemă minoră, cu atât mai mult dacă ofertantul se angaja la investiții pentru retehnologizări și prezervări de mediu, precum și la limitări ale disponibilizărilor la ieșirile naturale din activitate.

Privatizarea aproape indiferent de preț era reclamată de altminteri de tendințe și considerente care transcend România. Siderurgia fiind considerată în mai toate țările lumii o activitate «strategică», sub controlul capitalului autohton, piața mondială a oțelului a rămas destul de fragmentată, existând destul de mulți jucători, fiecare cu cote mici din piață. Aceasta în timp ce piețele mondiale atât din amonte, respectiv cea a minereului de fier, cât și cea din aval, respectiv construcțiile de mașini, îndeosebi construcțiile de automobile, sunt piețe complet monopolizate, dominate de cinci-șase jucători, cu cote marcante de piață, situație care va presa spre o consolidare rapidă și a pieței oțelului. Dacă nu vei face parte dintr-unul din concernele cu extindere multinațională care vor monopoliza piața mondială a oțelului riști să nu mai fi deloc. Aceasta era miza privatizării SIDEX către unul din respectivele concerne. Doar unul dintre acestea – concernul indianobritanic LNM-ISPAT – își manifestase cu adevărat și concret interesul. Ocazia nu trebuia pierdută.

Problema – singura problemă – o constituia doar faptul dacă guvernul Năstase va fi avut curajul să taie nodul gordian al hățișului de interese clientelare în care se afla combinatul de la Galați și care, în caz de privatizare a SIDEX, pierdea halcanul de departe cel mai important. Guvernul Năstase a trecut în mod salutar acest test.

Capitolul 30

Calul-măgar din agricultură

Expresia cal-măgar caracterizează poate cel mai bine reforma din agricultură. Jumătățile de măsură adoptate nu s-au potrivit deloc cu sarcina reformei, care în agricultură era uriașă. Agricultura fusese domeniul unde eșecul colectivismului comunist se dovedise cel mai dramatic, probabil nu întâmplător pentru că rupsese aici legătura cea mai strânsă, nu doar materială dar și sufletească, cu proprietatea privată. În plus etatizarea practic a proprietății în principiu de grup din formele colective de exploatare agricolă accentuase această ruptură.

30.1. Reconstituirea proprietății private – ezitantă și parțială

Reconstituirea rapidă a proprietății private în agricultură era inevitabilă. Atât de acut era resimțită, din cauza compromiterii totale a motivației proprietarilor deveniți strict fictivi, încât se impunea chiar dacă urma să facă țăndări respectivele forme asociative, cu toate că acestea, ca modalitate în sine de exploatare agricolă, ofereau avantaje sub raportul potențialei eficiențe. Această problemă nu a confruntat la fel de ascuțit alte țări foste comuniste (precum Ungaria sau Cehia) pentru că acolo motivația muncii în cooperativele agricole nu fusese distrusă în aceeași măsură ca în România.

Deși imperioasă și copleșitor de importantă, reconstituirea proprietății private în agricultură a fost ezi-

tantă şi nici la 12 ani de la evenimentele din 1989 nu a fost finalizată.

Reconstituirea proprietăţii private în agricultură a pornit relativ repede, dar cu o jumătate de măsură extrem de păgubitoare.

Legea fondului funciar din 1991 nu şi-a propus de fapt o reprivatizare a pământurilor, neprevăzând practic nici o retrocedare, ci doar o «re-individualizare» a proprietăţilor asupra terenurilor ce nu aparţinuseră niciodată statului, ci fuseseră puse, prin forţă, în comun de foştii proprietari în cadrul cooperativelor agricole de producţie. De altfel, reconstituirea fostelor proprietăţi din acest spaţiu nu s-a putut face decât în limita a 10 hectare.

Din reprivatizarea pământului a fost exclusă proprietatea de stat (întreprinderile agricole de stat deţinând aproape 30% din suprafaţa agricolă, dar cele mai bune terenuri), eventualii foşti proprietari neputând deveni decât acţionari într-o anumită măsură. Menţinerea acestei proprietăţi a fost motivată cu argumentul de neneglijat că pe terenurile respective se va asigura o continuitate şi un minimum de siguranţă din recolta de cereale pentru populaţia urbană. Motivul real era că guvernanţii imediat postdecembrişti nici nu se gândeau la o desprindere «istorică» de proprietatea de stat şi oricum refuzaseră principiul însuşi al retrocedării, adică al reprivatizării terenurilor agricole ajunse, prin naţionalizare sau confiscare, la stat.

Calul-măgar din agricultură era astfel creat. Absenţa retrocedării bloca reconfigurarea proprietăţii în agricultură pe noile baze şi întârzia de fapt aşezarea acestui sector pe articulaţiile economiei de piaţă. Printre altele, nu se putea forma o piaţă a pământului cu un preţ efectiv al acestuia, condiţii în care era imposibil de luptat împotriva fărâmiţării contraproductive a terenurilor agricole, determinată în mod obiectiv de aplicarea legii fondului funciar din 1991.

Dincolo de tergiversările de ordin subiectiv în aplicarea în sine a legii fondului funciar, eliberarea, pe baza acestei legi, a titlurilor de proprietate a fost împiedicată şi,

în mod obiectiv, de faptul că, din cauza neclarităților (unele deliberate) și a posibilităților de interpretare diferită a legii în materie (care au generat deturnări, abuzuri), s-au ivit o mulțime de litigii, din care unele au făcut și continuă să facă obiectul a peste 600 000 de procese în instanță.

Ca expresie a abordării de tip cal-măgar din agricultură, prima fază a aplicării legii fondului funciar s-a făcut în absența oricărei reglementări referitoare la privatizarea inventarului agricol, ceea ce a dus la o ruptură între pământ (ajuns în majoritate la proprietari privați) și echipamentul agricol (rămas în acea perioadă aproape în întregime la stat), ruptură ce a devenit aproape imediat principalul obstacol în calea dezvoltării agriculturii. Necuprins într-un fel sau altul în procesul privatizării, inventarul agricol al fostelor cooperative agricole a fost supus unor devalizări și distrugeri fără întoarcere în folosul nici al statului, nici al noilor proprietari, ci doar al hoților.

Că ani de zile nici nu s-a urmărit cumva așezarea agriculturii pe baze de piață o dovedește evitarea, o îndelungată perioadă, a adoptării oricăror reglementări privitoare la circulația juridică a titlurilor de proprietate asupra pământului, adică a posibilității de vânzare-cumpărare a terenurilor agricole. Care, desigur, trebuia în chip ideal să opereze după finalizarea reconfigurării proprietății din agricultură, dar puteau să înceapă s-o facă și înaintea retrocedărilor, mai ales că, din punctul de vedere al guvernărilor din primii ani postdecembriști, retrocedările nici măcar nu erau avute în vedere. De fapt, neadoptarea unor reglementări de vânzare-cumpărare a pământurilor era o fațetă a încercărilor desuete și contraproductive de a se prelungi controlul statului asupra unei agriculturi devenite private în ce privește pământul.

Pe vremea primei guvernări PDSR-iste a existat o încercare aproape disperată de a salva muribunda agricultură de stat, ceea ce și explică subvenționarea masivă, extrem de costisitoare și fără rezultat, a acesteia. Respectiva subvenționare n-a putut opri pierderile din agricultura

şi zootehnia de stat, acumularea unor arierate fabuloase, decapitalizarea şi, nu în ultimul rând, degradarea, prin devalizări şi fraudare, a acestora!

Respectiva subvenţionare a fost cu atât mai dăunătoare cu cât a fost finanţată – culmea! – de către Banca Naţională, fiind o puternică sursă de inflaţie, suportată de populaţie fără ca aceasta să se aleagă cu ceva, având în vedere absenţa performanţelor aşteptate atât în producţie, cât şi în situaţia financiară a întreprinderilor agricole de stat.

30.2. Retrageri spre economia de tip natural

În acest timp, o mare parte din agricultura privată, confruntată cu o lipsă totală de resurse financiare şi inventar agricol, s-a retras către sine, către o economie de tip natural. Mica producţie, segmentul dominant în sectorul agricol privat, a devenit exemplul tipic de decuplare a economiei reale de economia monetară în favoarea economiei naturale, a economiei necontabilizate. Acesta, în contextul oprimării sale prin preţurile nerezonabile la produsele şi serviciile industriale pentru agricultură, a refuzat mereu mai pregnant respectivele produse şi servicii, a restrâns pe cât posibil relaţiile cu piaţa şi a pus în funcţiune pentru supravieţuire mai multe mecanisme de troc şi, oricum, a respins orice legătură cu sistemul bancar. În mare parte, producţia din acest sector nu este pentru piaţă sau în legătură cu piaţa. Iar, cu timpul, sistemele de autoconsum s-au extins, multe familii din zone rurale sau limitrofe – indiferent dacă încă lucrând la oraş – au trecut, într-o măsură crescândă, pe autoconsum alimentar. Şi, în orice caz, piaţa ţărănească neorganizată şi necontabilizată – al cărei volum de desfaceri nu poate fi surprins decât estimativ în statisticile oficiale – a preluat o bună parte din clienţii urbani ai sistemului de comerţ contabilizat şi impozitat. Iar ponderea deja disproporţionat de mare – din cauza veniturilor generale mici – a cheltuielilor cu alimentaţia în totalul coşului zilnic al românului explică de ce deplasarea încă şi

mai accentuată spre acoperirea consumului alimentar în cadrul economiei necontabilizate a avut un efect de prăbuşire a desfacerilor în întreg sistemul de comerţ al economiei contabilizate, îndeosebi în ce priveşte vânzările de bunuri de folosinţă îndelungată, primele sacrificate la cumpărare când bugetul familial se restrânge.

O altă gravă consecinţă a preţurilor prohibitive la produsele şi serviciile industriale pentru agricultură este cantonarea aproape exclusivă pe grâu şi porumb a culturilor ţărăneşti de câmp. Culturile de grâu şi porumb, pe de o parte, sunt esenţiale pentru consumul propriu (fapt crucial în condiţiile relaţiilor slabe cu piaţa), iar, pe de altă parte, sunt puţin pretenţioase la întreţinere (fapt esenţial în lipsa resurselor financiare). De fapt, micii producători agricoli acceptă randamente slabe, dar care sunt de supravieţuire şi care pot fi obţinute şi fără aport de îngrăşăminte, întreţinere şi recoltare cu mijloace mecanice. Din păcate, însă, ciclul grâu–porumb fără aport serios de îngrăşăminte compromite în timp fertilitatea solului, situaţie în care se află îngrijorător de multe terenuri în zone agricole dintre cele mai bune din România.

În condiţiile existente, a devenit mereu mai evident că, dacă sunt acordate, subvenţiile pentru agricultură în România nu ajung în agricultură, ci în activităţile industriale legate de agricultură. Este vorba de activităţi pe care, din cauza preţurilor exorbitante din amonte şi, dimpotrivă, neremuneratorii din aval, agricultorii le refuză. Subvenţiile sunt date pentru ca agricultura să plătească produsele şi serviciile pe care industria nu este în stare să le pună acesteia la dispoziţie la preţuri rezonabile şi aceste subvenţii ajung de fapt la fabricile de îngrăşăminte, la societăţile de maşini agricole, la reţeaua de achiziţionare a cerealelor şi, bineînţeles, în buzunarele celor care gestionează operaţiunile.

30.3. Eşecul ţărănist

Având în vedere situaţia moştenită, în faţa guvernării cederisto-pediste din 1996-2000 se ridicau, în agricultură,

sarcini copleşitoare: demararea şi finalizarea retrocedărilor de proprietăţi agricole, încetarea subvenţionării agriculturii din surse inflaţioniste; privatizarea agriculturii de stat; privatizarea colectării şi depozitării cerealelor; privatizarea inventarului agricol (staţiuni de maşini agricole); liberalizarea preţurilor şi a comerţului exterior cu produse agroalimentare.

Bilanţul în domeniu al respectivei guvernări a fost extrem de echivoc, şi cu bune şi cu rele, devenind extrem de controversat. Cu atât mai mult cu cât a fost influenţat, şi într-o direcţie şi în cealaltă, de acordul ASAL convenit cu Banca Mondială, care a fost impus guvernului Ciorbea, fără ca acesta să fie în stare a negocia de fapt ceva, şi care a conţinut şi prevederi bine venite dar şi reglementări inacceptabile.

Cel mai mare eşec al guvernării cederisto-pediste a fost în domeniul retrocedărilor în funciar. Eşec, deoarece retrocedările fuseseră stindard doctrinar şi electoral pentru o mare parte din coaliţia la putere, dar guvernarea acesteia nu s-a încheiat practic cu restituirile promise.

Regretabilele obstrucţii din partea PD, încă şi mai regretabilele ambiguităţi în poziţia PNL, dar şi insistenţa PNŢCD asupra unor soluţii poate în principiu corecte dar neoperaţionale în practică explică faptul că guvernarea de la care se spera reglementarea problemei s-a soldat fără retrocedări în funciar. Cu toate că, bun sau rău, protocolul în materie de retrocedare, încheiat între forţele politice din coaliţie oferea, din 1997, când a fost semnat, o bază de compromis. Potrivit acestui protocol, urma să rămână în proprietatea statului ceea ce era în proprietatea statului la aprobarea, în 1945, a legii privind reforma agrară (potrivit documentelor, nu mai mult de 200000 ha). La aceasta urmau să se adauge domeniile Coroanei şi tot ceea ce s-a câştigat ulterior ca teren agricol prin îmbunătăţiri funciare, finanţate evident de către stat. Luând drept bază această sumă, diferenţa până la ceea ce se afla concret în proprietatea fostelor întreprinderi agricole de stat (peste 1,6 mili-

oane ha) se putea retroceda, şi trebuia retrocedat. Pentru că reprezenta ceea ce statul, la reforma agrară din 1945-1946, a naţionalizat, dar nu a şi dat ţăranilor prin împroprietărire (cel puţin 400 000 ha, unii spun că mult mai mult), ceea ce statul a confiscat sau naţionalizat cu titlu după aceea şi, mai ales, ceea ce statul a preluat de la foştii aşa-numiţi «chiaburi» sau ţărani înstăriţi, pe care reforma agrară îi lăsase cu pământ în anumite limite, dar care ulterior au fost obligaţi, practic, prin presiuni directe asupra lor sau asupra rudelor lor, să «cedeze», cum se spunea pe atunci, «de bună voie», statului.

Aşa că ceea ce fusese al statului în 1945 nu era acelaşi lucru şi nu putea fi confundat cu ceea ce ajunsese a fi al statului şi că de retrocedat exista de unde, mai ales că retrocedările nu urmau să se facă decât în limita a 50 ha şi că, deci, pericolul reconstituirii prin retrocedări a proprietăţilor moşiereşti era o sperietoare politică şi electorală ce putea prinde doar la handicapaţi mintal. Iar dacă, în unele zone, chiar nu exista pământ în raport cu solicitările, acelaşi protocol dădea soluţia normală: se retrocedează atât cât este. În practică, aplicarea acestui punct şi, de altfel, a întregii legi a retrocedării, care a fost până la urmă adoptată tocmai pe baza respectivului protocol, reclama o analiză serioasă a îndreptăţirilor reale ale solicitatorilor, cifrele vehiculate reprezentând în total doar o însumare de-a valma şi neverificată pe fond, caz cu caz. La asemenea cifre s-a apelat, însă, tocmai pentru blocarea retrocedărilor, în fapt din interese mai puţin politice, ci mai degrabă strict materiale, de grup sau personale. Din păcate, Partidului Democrat i-au trebuit ani să pună piciorul în prag în faţa domnului Triţă Făniţă, membru al partidului, care a putut obstrucţiona adoptarea legii tocmai la adăpostul ambiguităţilor din poziţia propriului partid. Domnul Triţă Făniţă – ca şi alţi angrosişti români de cereale – avea nevoie de întreprinderi agricole de stat spre a-şi promova, fără mari cheltuieli şi fără griji, interesele specifice în comercializarea grâului şi porumbului, urmărind să nu-şi bată capul să

organizeze colectarea cerealelor de la țăranii producători, care sunt mulți și răspândiți în teritoriu, și nici să-și piardă timpul cu aceasta.

30.4. Merita proslăvită agricultura de stat ?

În încercarea de a opri adoptarea unei legi a retrocedării, în cuantumuri normale, domnul Triță Făniță a apelat, în ultimă instanță, la argumentul că proprietățile statului asupra pământului ar trebui păstrate pentru « *a nu se duce dracului această avuție a poporului* ». Merita, însă, cumva proprietatea de stat în agricultură să fie proslăvită?

Proprietatea de stat și etatismul generalizat în agricultură au fost poate cel mai grav eșec al comunismului în domeniul economic. Să ne amintim de situația pieței alimentare pe vremea comunismului. Cozi și penurie. Ce să proslăvim? E de ajuns să o comparăm cu situația pieței alimentare din momentul de față. Vedem de ceea ce poate fi în stare proprietatea privată în agricultură, chiar dacă atât de incomplet repusă în drepturi, și fără vreo concepție reală asupra locului agriculturii în economie, și ce să mai vorbim de vreo relație normalizată și neoprimatoare între agricultură și industrie! Putem să uităm așa, chiar de la mână până la gură, că pentru pământurile aflate la stat s-au cheltuit ca subvenții mii de miliarde de lei pe vremea primei guvernări PDSR, reușindu-se doar ca aceste mii de miliarde de lei să fie aruncate pe apa Sâmbetei, fără ca producția de pe aceste terenuri să crească, iar ulterior populația, tot populația, a fost pusă să acopere din bugetul țării gaura lăsată la Banca Agricolă de sumele imense acordate agriculturii de stat și care au intrat în diferite buzunare, fără să se mai întoarcă vreodată în banca cu pricina?

Tot în pasivul guvernării cederisto-pediste se înscrie eșecul, la fel de net, în ce privește proiectata privatizare a fostelor IAS-uri, domeniu în care, dincolo de aceleași menționate explicații politico-clientelare, s-au manifestat cu violență interesele specifice ale diferitelor clanuri de noi

baroni ai satelor, clanuri deja constituite pe zone şi regiuni. În timp ce în apărarea proprietăţii de stat în agricultură sar clanurile de angrosişti şi comercianţi care îşi văd prosperitatea asigurată fără griji în relaţiile cu statul, pe care să-l mulgă prin legături clientelaro-politice, clanurile care se luptă fără menajamente pentru privatizarea IAS-urilor au, prin comparaţie, o viziune capitalistă asupra dezvoltărilor în domeniu. Acestea îşi asumă producţia şi vor să încheie nesfârşitele tribulaţii cu statul, dorind să-şi impună condiţiile pe criterii de piaţă. În timp ce, prin comparaţie, cei ce urmăresc păstrarea statului ca actor major pe piaţa producţiei vor să aplice în continuare legea tranziţiei: privatizarea profiturilor, naţionalizarea sau etatizarea pierderilor!

În activul guvernării cederisto-pediste în agricultură se găseşte adoptarea legii de circulaţie juridică a terenurilor agricole, care dă de fapt undă verde vânzării-cumpărării acestora şi care deschide calea pentru constituirea unei pieţe a pământului. Importanţa practică a acestei legi – care înseamnă baza de desfăşurare a procesului obiectiv de combatere a fărâmiţării contraproductive a terenurilor agricole – este slăbită de întârzierea retrocedărilor, care împiedică declanşarea pe scară largă a acestui proces şi formarea unui preţ de piaţă al pământului.

Interesant în legătură cu această lege este că s-a acceptat de către întreg spectrul politic românesc ca proprietăţile agricole private constituite prin vânzare-cumpărare să poată ajunge până la 200 ha, ceea ce subliniază poziţia dublu standard şi deci ipocrizia celor ce s-au opus retrocedărilor de 50 ha, de atâtea ori cu argumentul ca nu cumva să se reconstituie proprietatea moşierească. Direct spus, proprietatea moşierească să nu aibă cumva 50 ha, dar proprietatea nou-ciocoiască să poată merge până la 200 ha! Şi încă 200 ha doar pentru un ciocoi individual, căci punând pământurile dobândite pe numele diferitelor rude se poate ajunge efectiv la mii sau chiar zeci de mii de hectare.

Tot în activul guvernării cederisto-pediste se află abandonarea subvenţionării inflaţioniste a agriculturii şi

zootehniei de stat prin fonduri disponibilizate de Banca Națională şi trecerea sprijinului pe buget, la dimensiuni pe care le poate permite acesta, precum şi liberalizarea prețurilor la produsele agroalimentare şi privatizarea rețelei de depozitare (fostul Romcereal), a stațiunilor de pregătire a semințelor, precum şi a inventarului agricol (fostele Agromec-uri), toate acestea din urmă putând fi trecute şi la activul acordului ASAL convenit cu Banca Mondială, care le-a prevăzut în mod expres.

30.5. Securitatea alimentară – un obiectiv uitat!

Foarte controversate sunt însă celelalte prevederi din ASAL, îndeosebi cele privind, pe de o parte, reorganizarea prin restrângere a sistemului de rezerve de siguranță, iar, pe de altă parte, privatizarea sau în caz de nereuşită lichidarea complexelor de stat de creştere a porcilor şi păsărilor, ambele în corelație cu liberalizarea bruscă a comerțului exterior, atât a exporturilor, în urma desființării aprobării prin licențe, cât şi a importurilor, prin slăbirea periclitantă a protecției vamale a unei producții interne departe de a fi aşezată ca structură şi performanță ci, dimpotrivă, marcată sever de ambiguitățile şi transformările din regimul proprietății şi de absența pur şi simplu a unui sistem de finanțare.

Prin programul ASAL se fixa o rezervă de siguranță la grâu de numai 350 000 tone, circa 10% din consumul anual pe țară, când «normalitatea» este ca nivelul minim să nu coboare sub 20%. În cazul României «normal» ar fi ca acest nivel să fie cu mult mai ridicat, căci însăşi experiența a arătat că fluctuațiile în recolta de grâu de la un an la altul, din cauza condițiilor meteo-climatice, pot fi copleşitor de mari: în anii '90 între 3,5 şi 7 milioane tone, ceea ce ar pretinde o rezervă de circa 1 milion de tone, adică exact cât era stabilit nivelul anterior. Motivația invocată pentru reducerea stocurilor a fost că acestea costă scump. Nu costă însă cu mult mai scump lipsa unor stocuri suficiente «la o

adică»? Şi, în scopul înfruntării unei situaţii-limită, s-a prevăzut instituirea, printr-un credit de la Banca Mondială, a unui fond în valoare de 60 milioane dolari cu ajutorul căruia să se apeleze la importuri de urgenţă. Vrea-să-zică, exista deja un stoc suficient, dar s-a decis ca acesta să fie redus pentru ca să se recurgă la importuri în caz de urgenţă, şi o asemenea aiureală totală cu semnături Banca Mondială şi guvernul Ciorbea!

Încă şi mai stupefiant, exact în momentul în care practic aproape se renunţa la stocurile de siguranţă, s-a adoptat şi decizia de liberalizare a exporturilor. Astfel o măsură în principiu cu efecte pozitive pe linia promovării concurenţei şi eficienţei – liberalizarea exporturilor – era pasibilă de a fi transformată, prin contextul cu totul nefericit în care era luată, într-un pericol pentru securitatea alimentară.

Securitatea alimentară – iată un obiectiv fundamental urmărit în politica agricolă de toate ţările care se respectă, chiar şi de cele fără pantaloni, nemaivorbind de cele industrial-dezvoltate, dar care a părut pierdut din vedere de acordul ASAL pentru România! Altfel nu s-ar fi putut preconiza, tocmai în momentul unor mari incertitudini în agricultură, diminuarea masivă şi bruscă a taxelor vamale la importurile de produse alimentare, cu motivaţia de principiu că presiunea importurilor va stimula producţia internă şi reducerea costurilor la aceasta.

Fără îndoială, o diminuare a taxelor vamale reprezintă o măsură crucială pentru promovarea competiţiei şi performanţei în agricultura românească şi corespunde de altfel nevoii de pregătire a acesteia pentru eventualitatea – chiar dacă poate doar ipotetică – a aderării la Uniunea Europeană. Dar la o asemenea diminuare se recurge, de regulă, atunci când există o producţie internă suficientă şi bine aşezată ca structură şi performanţă şi în nici un caz atunci când stadiul este cel al aratului cu boii sau caii. Şi, din păcate, nu doar la figurat, ci chiar la propriu! Şi când agricultura, cel puţin într-un segment deloc de neglijat, se

afla pe nisipurile mişcătoare ale schimbării radicale a sistemului de finanţare. Cum, la un nivel de protecţie prin taxe vamale redus la 25-30% (maximum 60% în anumite cazuri), avea, în menţionata situaţie, să mai poată producţia internă să concureze, pe chiar piaţa românească, cu produse provenind din Uniunea Europeană, care includ subvenţii cel puţin în proporţie de 40%? S-a văzut în curând! De fapt s-a cerut României să fie mai liberalistă chiar şi decât cei, atât de puţini, promotori ai pieţei deschise în domeniu, cu toate că şi aceştia, când erau ca România acum fără pantaloni, nu prea făceau exces de liberalism în materie de agricultură.

Cele mai grele consecinţe – relativ imediate – ale liberalizării bruşte a importurilor, prin reducerea taxelor vamale de la 200-230% la circa 60% au fost resimţite la crescătoriile de porci şi pui. Multe din acestea au ajuns să nu mai poată oferi vreun interes pentru investitori şi a fost nevoie, în contextul marilor pierderi înregistrate, să intre în lichidare.

Realitatea este însă mult mai complexă decât apare la prima vedere. Liberalizarea într-adevăr bruscă şi masivă a importurilor n-a constituit însă decât un fel de lovitură de graţie, pentru că procesul de distrugere a crescătoriilor de stat de porci şi pui începuse de mult şi, la acea dată, era deja aproape finalizat. Cauzele fuseseră, în principal, două. Prima: absenţa unei strategii de privatizare, care măcar ar fi evitat furturile, devalizările, distrugerile fizice. A doua: absenţa unei politici de adaptare, prin restructurare şi redimensionare, la condiţiile liberalizărilor ce vor fi venit inevitabil, cu consecinţele previzibile.

30.6. Fără pasiuni despre importurile alimentare

La anchiloza care, dimpotrivă, a domnit în domeniu a contribuit, din plin, tocmai protecţia exagerată faţă de importuri. Era clar că, în epoca şi în zona în care trăim, nu vor putea dăinui mult timp taxe vamale de 230%! Şi nimic

nu s-a făcut pentru pregătirea momentului în care acestea vor fi trebuit reduse. Nivelul lor actual permite compensarea subvenţiilor cu care intră în România carnea de pui sau de porc din import, nu mai mult. Astfel încât şansa competiţională a cărnii de pui şi de porc româneşti pe propria piaţă rămâne în mâna unor condiţii neasigurate: capitalul de lucru, creditarea producţiei şi desfacerii, procurarea hranei pentru animale, costul nefavorabil al energiei.

Efectele liberalizărilor sunt greu de evaluat. Din păcate, orice evaluare nu poate oferi concluzii generalizatoare, pentru că statisticile oficiale – pe baza cărora se pot face evaluări – nu surprind, în mod obiectiv, decât un fragment al realităţii: practic mediul urban, mai precis acea parte din cadrul acestuia care îşi satisface consumul prin comerţ contabilizat, indiferent dacă produsele sunt din producţie internă sau din import. Cu alte cuvinte, orice evaluări privind contribuţia importurilor alimentare în consumul populaţiei n-au o prea mare relevanţă, în măsura în care întreg mediul rural – unde trăieşte 45% din populaţia ţării – este dominat de autoconsum, iar o bună parte din consumul alimentar în mediul urban este asigurată de pe piaţa ţărănească necontabilizată.

Prima constatare din statistici este că sporirea importurilor de produse alimentare nu are, cel puţin până în prezent, dimensiuni cu adevărat preocupante. Este vorba de o creştere de circa 30% între 1997 şi 2000, dar aceasta s-a produs în raport cu nivelul extrem de scăzut al importurilor din 1997, pentru că, prin comparaţie de pildă cu 1995, nu există practic în anul 2000 nici o creştere, tendinţa neavând, se poate spune, o legătură directă cu liberalizarea intervenită în 1997.

Şocul principal al liberalizărilor postdecembriste pare să se fi produs în perioada 1991-1995, ca urmare a abandonării monopolului de stat asupra comerţului exterior, când a intervenit o masivă creştere a importurilor alimentare, cu un vârf în 1995.

Dincolo de interpretările politice interesate, legate de nemulțumirile față de schimbările intervenite în politicile agricole începând din 1997, plasarea sub semnul neuzualului a creșterii importurilor alimentare este făcută mai curând în raport cu o ipotetică poziție a României în plan agricol internațional decât în raport cu situația reală a agriculturii românești.

Liberalizarea comerțului exterior după 1990 era absolut normal să producă o creștere abruptă și masivă a importurilor la acele sortimente alimentare care nu se produc în general sau sezonier în România (precum tropicale sau alte fructe), importuri interzise practic până atunci. În ce privește restul alimentelor, ceea ce s-a întâmplat în domeniul importurilor s-a datorat aproape exclusiv diferențelor de competitivitate.

Agricultura românească este profund ineficientă, atât din cauza fărâmițării exploatațiilor agricole, cât și din cauza costului extrem de ridicat a tot ceea ce reprezintă aport al industriei în cadrul produselor agricole (îngrășăminte, lucrări agricole, echipamente etc.). Doar costul infim al forței de muncă agricole în România mai face ca unele produse alimentare românești să țină pasul concurențial cu produse străine. Aceasta și explică locul încă marginal al produselor străine în consumul alimentar pe ansamblu în România, precum și ponderea încă scăzută a importurilor alimentare în totalul importurilor.

Tragedia lipsei de competitivitate a produselor agroalimentare românești este pusă însă în evidență nu atât de tendințele la import, ci mai degrabă de prăbușirea exporturilor de produse agroalimentare. Nivelul acestora în anul 2000 nu mai reprezenta nici 30% din cel din 1995, și încă și mai puțin din cel consemnat anual înainte de 1989. Cea mai probabilă explicație este că în trecut România reușea să vândă sub costuri respectivele produse – fapt greu evidențiabil în condițiile inconvertibilității monedei naționale – dar un asemenea lucru a devenit mereu mai dificil în condițiile liberalizării prețurilor și comerțului

exterior, convertibilizării leului şi desprinderii din devălmăşie a producătorilor şi comercianţilor, când au ieşit la iveală treptat şi n-au mai putut fi ignorate raporturile preţ–costuri, iar pierderile la export, dacă existau, n-a mai fost cine să le finanţeze. În orice caz, deficitul de aproape 600 milioane dolari anual la care s-a ajuns în comerţul cu produse agroalimentare este cauzat nu atât de creşterea importurilor, ci de căderea dramatică a exporturilor.

Privind la rece şi nu emoţional, România nu este o excepţie, ci confirmă o regulă: ţările subdezvoltate (şi România este, ne place nu ne place, o ţară subdezvoltată), sunt, din exact motive de slabă competitivitate a produselor agroalimentare, importatoare nete şi nu exportatoare nete, adică importă mai mult decât exportă astfel de produse.

România, nu de azi de ieri, importă mai mult decât exportă produse alimentare! Odată scoasă de sub clopotul izolării şi aruncată în competiţia internaţională prin liberalizarea comerţului exterior din 1990, era inexorabil ca agricultura românească să fi dat în nas, mai devreme sau mai târziu, din cauza lipsei de competitivitate. Deosebit de semnificativ este că transformarea României în importator net de produse alimentare a intervenit, doar aparent paradoxal, la capătul unei guvernări care s-a lăudat (şi care se laudă) că a sprijinit agricultura şi care nu numai că a introdus taxe vamale aiuritoare pentru a o proteja, dar a şi cheltuit sume imense (şi din buget, dar şi mai mult din resursele reale sau fictive ale Băncii Naţionale), pentru ca, pe seama populaţiei, să injecteze bani în agricultura în care respectiva guvernare credea: cea de stat. Atunci, în 1996, la capătul primei guvernări a PDSR, exporturile alimentare pur şi simplu s-au prăbuşit şi România a importat cu 25% mai multe asemenea produse decât a exportat, după atâţia ani în care exporturile se tot subţiaseră şi importurile tot crescuseră. Dar vina PDSR nu a fost că nu a protejat suficient agricultura – pentru că a făcut-o, dar degeaba, întrucât buba se afla în absenţa competitivităţii produselor

românești – ci că nu a trecut la ceea ce trebuia făcut încă de mult: la declanșarea procesului de concentrare a pământului și capitalului în agricultură pe baza criteriilor pieței, singura care, în timp, poate duce spre performanță și competitivitate în acest sector.

În condițiile existente, cele mai importante tendințe pe care le pun în evidență statisticile în ce privește importurile alimentare nu trebuie să mire. În măsura în care competitivitatea produselor românești a rămas constantă – și de fapt foarte scăzută – importurile alimentare au urmărit fidel curba consumului. Atât timp cât consumul alimentar, estimat prin vânzările în comerțul cu amănuntul, a crescut, au sporit și importurile. În 1997, când acesta s-a prăbușit, în condițiile politicii de restrângere a destabilizatoarelor dezechilibre interne și externe, și importurile au scăzut. Recuperarea firavă din consum în 1998 a produs revirimentul importurilor, dar comprimarea severă a cererii interne în 1999 a redus din nou importurile alimentare etc.

Rămâne un mare semn de întrebare dacă România are, sau nu, a-și arunca debila și dezorganizata agricultură în aventura dezarmării vamale: pentru că dacă o face, evident își scoate din joc producătorii proprii, iar dacă nu o face, pierde orice șansă de a-i obliga să se competitivizeze vreodată.

În orice caz, importurile au devenit în atâtea cazuri, în funcție de situație de la un an la altul, un factor de reglare a pieței interne, în absența de fapt a unei organizări serioase și stabile a acesteia, cum s-a întâmplat și s-a repetat în ce privește uleiul, zahărul, oțeturile.

România nu va putea inversa actualele tendințe de scădere a exporturilor și de creștere a importurilor de produse alimentare până când nu va reuși să-și competitivizeze cât de cât agricultura. Lucru care nu se va putea produce însă decât pe termen lung, pentru că nu e vorba doar de agricultură, ci și de industrie, furnizorul principalelor «input»-uri agricole. Ceea ce se poate face la un

orizont de timp nu prea îndepărtat este punerea cât de cât pe picioare a unei industrii de prelucrare a produselor agricole primare, pentru că, în bună măsură, din cauza gradului extrem de scăzut de procesare, produsele românești sunt scoase acum din joc nu numai de pe piețele externe, dar și de pe piața internă!

30.7. Tragica ineficiență

Agricultura românească nu va avea nici o șansă dacă adevăratele ei probleme nu vor fi privite drept în față.

Poate cea mai importantă dintre acestea este lipsa de eficiență din agricultura românească. Această ineficiență este pusă în evidență de multiple aspecte. În mod global de faptul că sectorul agricol, deși ocupă circa 40% din forța de muncă, nu contribuie decât cu 12% la formarea PIB. Această discrepanță nu provine câtuși de puțin indirect dintr-o mare eficiență în industrie (care ar avea o contribuție masivă la formarea PIB, în ciuda folosirii doar a unei ponderi mici din forța de muncă), astfel încât ea evidențiază, fără echivoc, o productivitate a muncii execrabilă în sectorul agricol.

Există și expresii directe ale lipsei de eficiență din agricultura românească. De pe pământurile aproape cele mai bune din Europa se obțin în România cele mai slabe recolte la hectar din Europa. În urma reformei fondului funciar din 1991, proprietatea a redevenit preponderent privată, dar suprafața medie a exploatațiilor agricole a scăzut sub 2 ha, suprafață care nicăieri în lume nu poate asigura practicarea unei agriculturi eficiente. Aproape 5 milioane de noi proprietari s-au adăugat prin aplicarea acestei legi celor existenți anterior în segmentul ce nu aparținea înainte de 1989 statului sau cooperativelor agricole. Peste 45% din proprietari sunt rezidenți urbani. Două treimi din exploatațiile agricole au mai puțin de 3 ha, practicând o agricultură de autoconsum și în timp parțial, uneori doar de sfârșit de săptămână, adică o agricultură

neperformantă. Nicăieri în lume un om (şi cu atât mai puţin o familie) nu poate trăi dintr-o asemenea proprietate, căci numai 30-40 de zile de muncă pe an nu pot asigura mijloacele de subzistenţă pe un an întreg. Fără lichidarea acestei fărâmiţări şi deci fără creşterea substanţială a suprafeţei medii a exploataţiei agricole – proces care ar urma să se producă pe măsura falimentării exploataţiilor ce nu pot face faţă – nu va putea exista o agricultură competitivă. Nu există o altă cale de competitivizare decât creşterea suprafeţei medii a exploataţiei agricole, pe baza ridicării performanţelor în randamentele de producţie pe suprafaţă şi în productivitatea muncii, deci cu eliberare de forţă de muncă.

Declanşarea procesului a fost ţinută în frâu de faptul că deţinătorii de pământ – chiar dacă producători – nu au avut de plătit impozite şi, în general, nu a existat vreo obligaţie a producătorilor agricoli şi deţinătorilor de terenuri agricole faţă de societate.

Preţul nedeclanşării procesului a fost dublu. Pe de o parte, ruptura agriculturii de timpurile moderne prin reîntoarcerea unei părţi masive din agricultura românească şi din satul românesc spre economia naturală de tip ev mediu, bazată pe troc. Pe de altă parte, ruptura de exigenţele pieţei, pierderea nu numai a pieţelor externe, dar şi a unei bune părţi din cea internă de către produsele româneşti, din ce în ce mai puţin competitive. Întoarcerea forţei de muncă spre agricultură şi, în general, din mediul urban spre cel rural – fenomen nu numai care are loc, dar care este propăvăduit ca soluţie de unii economişti şi sociologi români – este evident un paliativ cu totul temporar, iar, pe termen lung, constituie o imposibilitate economică şi socială, complicând şi mai grav relaţiile dintre industrie şi agricultură.

Relaţiile dintre industrie şi agricultură în economia românească tind să devină mereu mai atipice. Precum în linie generală, industria românească a fost creată şi s-a extins pe seama agriculturii. Cazul românesc este însă unul

de spoliere şi oprimare prelungită a agriculturii. Industria însă a absorbit disponibilizările obiective de forţă de muncă din agricultură. Dar, dezvoltată forţat, prin comandă politică şi voluntarism, practic fără luarea în considerare a semnalelor pieţei, industria românească, dominată structural de ramuri energofage şi în declin istoric, nu este în stare, în ciuda unei anumite restructurări, să se ţină pe picioarele proprii. Şi aşteaptă în continuare aport din partea agriculturii, într-o perioadă când, dimpotrivă, ar fi venit timpul să întoarcă agriculturii serviciile pe care aceasta i le-a făcut. Subvenţionarea agriculturii – ca transfer net de resurse între sectoarele economice – este o iluzie în România, pentru că nu există vreun alt sector, care să fie capabil să elibereze net aceste resurse.

Realitatea trebuie privită în faţă şi demagogia partidelor româneşti, din indiferent ce parte a spectrului politic, în legătură cu susţinerea agriculturii, trebuie să dispară. Resurse nete pentru subvenţionarea agriculturii nu vor avea de unde să vină. Subvenţionarea agriculturii constituie un lux pe care şi-l pot permite doar ţările dezvoltate şi aceasta pentru că industria din respectivele ţări este în măsură să pună la dispoziţie resursele necesare.

30.8. Diversiunea «criza grâului»

În fiecare an, în perioada postdecembristă, populaţia a fost anunţată cu preocupare că o ameninţă o «criză a grâului»: şi când recolta n-a fost bună, tocmai pentru că n-a fost bună, dar, dimpotrivă, şi când recolta a fost bună, tocmai pentru că a fost bună şi nu are grâul unde să fie depozitat şi unde să fie vândut; şi când s-au făcut exporturi, tocmai pentru că s-au făcut exporturi şi nu a mai rămas nimic pentru ţărişoară, dar, dimpotrivă, şi când nu s-au făcut exporturi, tocmai pentru că n-a fost de unde şi deci sunt necesare niscai importuri.

Gălăgia cu «criza grâului» a fost o constantă a perioadei postdecembriste. Şi a fost o constantă penibilă, pen-

tru că tam-tam s-a făcut în situații diferite conjunctural, și chiar în situații complet opuse, dezvăluindu-se că răpăiturile de tobă au fost declanșate nu dintr-o preocupare, hai să-i zicem strategică față de soarta agriculturii românești, ci cu scopul precis de a se obține, indiferent de conjunctură, niscai bani de la buget, care să intre în buzunarele cuiva anume. Căci țăranii propriu-ziși n-au ajuns niciodată să se aleagă cu ceva semnificativ din sumele eliberate politic de la buget pentru așa-numita «sprijinire a agriculturii».

În spatele agitației cu «criza grâului» s-au aflat cereri ba să se are pe banii statului, ba să se recolteze pe banii statului, ba să se depoziteze pe banii statului, ba să se achiziționeze pe banii statului, ba să se dea prime pe banii statului pentru exporturi de grâu, ba să se dea credite pe banii statului pentru importuri de grâu.

În cor, angrosiști, intermediari, nomenclaturiști mai vechi sau mai noi ai satelor, baroni ai industriilor de procesare au cântat cât i-au ținut sforțările aria «crizei grâului», pe care au folosit-o spre a obține cât mai substanțiale contribuții de la buget într-un plan sau altul, aproape că nu contează! Dacă s-ar putea chiar pentru obiective, strategic vorbind, de sens contrar, ca de pildă prime pentru export și, în același timp, credite pentru import!

În concert au intrat practic toți politicienii, indiferent în ce parte a spectrului parlamentar sau neparlamentar se află. Unii sunt implicați indirect în problemă și o fac deliberat. Alții nici nu prea înțeleg cum stă treaba, dar motivații pentru reclamarea unei subvenționări de către stat a agriculturii se găsesc cu duiumul. Înainte de toate, sună bine electoral, având în vedere că 45% din populația țării locuiește în mediul rural, deși nu știe nimeni precis cât din aceasta trăiește direct sau indirect din agricultură.

Deci, hai să subvenționăm agricultura! Din păcate, generozitatea de care politicienii ar fi gata să dea dovadă, desigur pe banii statului, în materie de subvenționare a agriculturii, nu este dublată de o concretizare minimă, nici

în ceea ce privește sursele din care ar urma să provină banii pentru subvenții, și nici măcar în ce privește obiectivele pentru care ar urma să se facă acest efort financiar. În acest ultim domeniu, însăși experiența mondială arată că subvenționarea agriculturii este făcută fie în scopul creșterii producției, în cele mai multe cazuri indiferent de costuri, fie, dimpotrivă, în scopul eficientizării activității din sectorul agricol. În ambele situații, în ecuație intră, în diferite ponderi și combinații, probleme cu implicații sociale, precum prețul produselor agricole și nivelul de viață al producătorilor agricoli.

30.9. Subvenționarea – economic imposibilă!

Aproape nici un politician nu scapă un prilej de a folosi insidiosul argument că până și țările industrial dezvoltate subvenționează agricultura, ignorându-se pur și simplu faptul că numai țările cu o industrie dezvoltată fac un asemenea lucru, pentru că doar în țările respective există un alt sector – și acesta este industria! – care să fie în stare să pună la dispoziție resursele necesare. În România, subvenționarea agriculturii este economic imposibilă, pentru că industria nu numai că nu are de dat agriculturii, ci și chiar pretinde mereu agriculturii, îndeosebi prin prețurile nerezonabile practicate. Dacă de la bugetul statului, agricultura primește subvenții, imediat industria își extrage supracompensator renta pe care o pretinde agriculturii prin sporirea prețurilor la produsele și serviciile industriale necesare activității agricole. Este bine cunoscut «automatismul» creșterii prețurilor la îngrășăminte și lucrări agricole la orice anunț de subvenții pentru agricultură. După 1990, potrivit anumitor calcule, creșterea prețurilor la produsele și serviciile industriale pentru agricultură a fost de peste 1,5 ori mai mare decât creșterea prețurilor la produsele agricole. Aceasta spune aproape tot despre cine pe cine subvenționează în relația dintre industrie și agricultură în România. Problema este de fapt aceea nu a

subvenționării agriculturii, ci a încetării subjugării agriculturii de către o industrie neperformantă.

Admițând însă că ar exista fonduri pentru subvenționarea agriculturii, ar trebui evident să se stabilească, în mod clar, spre ce obiectiv să se facă această subvenționare.

Spre o creștere a producției de grâu? Nu există deja suficientă producție pentru acoperirea consumului? Chiar în anii agricoli cei mai proști, se obține o recoltă de cel puțin 3 milioane de tone, care acoperă, în general, consumul intern! Dacă, de atâtea ori, s-a apelat la import a fost nu din cauza recoltei insuficiente, ci din cu totul și cu totul alte motive: competitivitatea mai ridicată a grâului din import, cum ar fi cel din Ungaria, absența unui sistem de contractare, achiziție, colectare, depozitare și desfacere a cerealelor, și, nu în ultimul rând, șpăgile pe care importatorii le pot lua de la furnizorii de grâu în căutare de clienți de pe piața internațională, unde, oricât ar părea de curios, oferta este cea care depășește cererea. Pentru că este vorba de cerere și nu de nevoi!

Și dacă s-ar obține mai multă producție? Le-ar fi mai bine producătorilor? Nicidecum! Recolta suplimentară ar îngrămădi și mai mult hambarele, și așa atâtea și atâtea improprii! Am exporta mai mult spre binele țării, spun unii! Dar, am putea realmente exporta? Dincolo de sistemul de contractare, achiziție, colectare, depozitare și desfacere, care încă rămâne a fi creat și operaționalizat, se ajunge la problema slabei competitivități a produselor agricole românești, din varii motive, de la fărâmițarea exploatațiilor agricole și tehnologia neperformantă folosită, până la scumpetea tuturor «input»-urilor industriale înglobate în producția agricolă. Și să nu se uite situația de pe piața agricolă mondială, inclusiv de pe cea a grâului: cei ce au nevoie, n-au bani, iar cei ce au bani, n-au nevoie! Reușesc în exporturi doar cei ce produc competitiv sau cei care au atâția bani încât vând subvenționat, sub costuri. Adică țări industrial dezvoltate! Cu care, în materie de subvenții, nu te poți pune, deși în cadrul adevăratului război

dintre ele tocmai în acest domeniu există presiuni în direcţia reducerii subvenţiilor pentru exporturile agricole.

30.10. Sprijinirea performanţei

Deci, nu creşterea în sine a producţiei de cereale ar putea fi obiectivul în cazul în care s-ar găsi realmente resurse pentru subvenţionarea agriculturii. Acest obiectiv nu ar putea fi decât eficientizarea agriculturii româneşti. Ceea ce înseamnă, indiferent dacă politicienilor le place sau nu, şi chiar dacă faptul nu convine social, ca o bună parte din actualele exploataţii agricole să falimenteze şi un nou exod de forţă de muncă din agricultură spre alte sectoare să aibă loc. Că procesul va fi dureros îndeosebi din punct de vedere social asta este o altă problemă! Dar fără scoaterea din joc a exploataţiilor agricole neperformante şi dezvoltarea celor performante nu se poate concepe un viitor agriculturii româneşti.

Inevitabilele dureri vor fi, într-o primă fază, mai mici decât le prefigurează situaţia din care se porneşte (suprafaţă medie sub 2 ha a exploataţiilor agricole) faţă de punctul la care ar trebui să se ajungă (suprafaţă de 50 ha sau mai mult, în medie). Vor fi mai mici graţie a doi factori: pe de o parte, în proporţie de aproape jumătate, noii împroprietăriţi prin legea funciară din 1991 sunt orăşeni (aceştia sunt primii care îşi vor vinde sau arenda pământurile, dar nu vor exista practic în cazul lor repercusiuni sociale); pe de altă parte, peste 60% din populaţia ocupată în prezent în agricultură este înaintată în vârstă, ceea ce înseamnă că inextricabila dispariţie biologică va slăbi tensiunile legate de eliberările de forţă de muncă din agricultură. Aceşti doi factori vor amortiza şocul iniţial al declanşării procesului de eficientizare a agriculturii, dar, după ce respectivii factori îşi vor fi epuizat capacitatea de absorţie în domeniu, procesul va genera mari probleme economice şi sociale.

Spre care anume sectoare s-ar putea îndrepta exodul din agricultură? Iată probabil cea mai mare dintre pro-

bleme, în măsura în care economia românească a încetat să mai creeze locuri de muncă pe plan general.

Dacă premisa confruntării inevitabile cu dificultăți economice şi sociale nu este luată în considerare, nu va exista de fapt nici o soluție. Sau, mai degrabă spus, soluția va fi impusă, vrând-nevrând, de către piață, tot pe baza falimentării unei bune părți din exploatațiile agricole, dar cu costuri sociale mai mari. Trebuie înțeles că agricultura românească actuală este caracterizată de o gravă ineficiență, care face ca produsele agricole româneşti să nu poată rezista concurenței produselor străine chiar dacă nesubvenționate, şi cu atât mai puțin celor subvenționate.

Dacă se poate pune problema unui sprijin din partea statului pentru agricultură, acesta nu-l poate constitui de fapt decât încurajarea, prin mijloace fiscale şi de credit, a performanței în agricultură, cu acceptarea implicațiilor sociale.

Demersul guvernului Năstase de a introduce sistemul «subvenționării după performanță» în agricultură este de salutat. Sprijinirea de către stat doar a exploatațiilor agricole cu peste 110 ha la câmpie, 50 ha la deal şi 25 ha la munte, precum şi a fermelor zootehnice cu un număr substanțial de capete de animale sau păsări reprezintă singura politică viabilă de urmat! Adversarii demersului au multiple contraargumente. Astfel, nu performanța ar fi de fapt urmărită, ci stipendierea noilor baroni ai agriculturii româneşti, care ar fi cam toți – şi, oricum, în majoritate – pedeseriști! Că ar fi aşa ar dovedi-o faptul că, în materie de retrocedări, se limitează suprafețele la 50 hectare, sub motivația de a nu se crea noi moşieri, în timp ce de subvenții ar urma să beneficieze numai « latifundiarii » cu peste 110 hectare. Mai rău, păguboasele IAS-uri ar primi oxigen, din nou şi din nou, din banul public! Dar şi mai grav, micii agricultori, care sunt indirect dar sever loviți de reglementarea respectivă, ar fi astfel forțați să se înregimenteze în asociații – vechea şi nedezminţita marotă a domnului Ion Iliescu – unde devin victime sigure ale exploatării marilor

baroni, foşti nomenclaturişti ai satelor şi noi clienţi ai partidelor politice provenind din agricultura de stat.

Ultimul aspect atinge de fapt problema implicaţiilor sociale. Strângerea micilor agricultori în asociaţii – care vor oferi, într-un fel, acestora un adăpost cel puţin pentru un timp – nu îi va feri însă, îndeosebi pe cei mai slabi, de inevitabilele ruinări, care îi vor scoate din joc şi îi vor trimite spre oraşe. Oraşe care, deocamdată, nu au însă ce să le ofere. Trebuie să fim conştienţi că procesul va avea loc oricum: cu asociaţii sau fără, dar trebuie să recunoaştem că, fără asociaţii, se va desfăşura mult mai rapid, mult mai intens şi mai radical. Nu ştim dacă domnul Iliescu susţine din acest motiv asociaţiile sau din vechi nostalgii colectiviste, dar s-ar putea ca asociaţiile, deşi reprezintă o mare oportunitate pentru noii baroni ai satelor de a-i sugruma pe cei săraci, să contribuie totuşi la temperarea, pentru un timp, a eliberării de forţă de muncă din agricultură spre oraşe neprimitoare.

Numai la o temperare temporară! Atât şi nimic mai mult! Aşa cum nu există alternativă la politica de sprijinire doar a performanţei în agricultură, tot aşa nu există alternativă la implicaţiile sociale menţionate. Altă cale nu există! Orice altceva – ca, de pildă, performanţă în agricultură şi, în acelaşi timp, protecţie socială a agricultorilor – nu înseamnă decât ipocrizie politică şi demagogie electorală pentru că pur şi simplu nu sunt posibile în acelaşi timp în România actuală!

30.11. Preţurile şi subretribuirea forţei de muncă din agricultură

Imagini idilice cu ţărani, unii chiar reîntorşi la origini după ce au hoinărit prin industrii răuvoitoare, care robotesc cu spor pe plaiuri mioritice, ajutaţi de statul-părinte, în beneficiul său şi al prosperităţii poporului, sunt desprinse din clişeele depăşite ale sămănătorismului. Nu au nici o legătură cu realitatea actuală! O realitate dură, care spune

clar că agricultura modernă, eficientă, cu şanse pe piaţa mondială, se practică cu lucrători puţini, înzestraţi însă cu « input »-uri industriale performante. Economic nu este posibil – şi experienţa mondială o dovedeşte – să se asigure în acelaşi timp şi ţărani prosperi prin întreţinere socială şi preţuri mici la produsele agroalimentare.

Unde lucrătorii agricoli sunt puţini, este economic posibil ca eventuala lor întreţinere socială să fie suportată de restul populaţiei aflată într-o covârşitoare majoritate. Dar acolo preţurile la alimente ajung de 3-4 ori peste nivelul de pe piaţa mondială, pentru că, tocmai prin asemenea preţuri, are loc transferul net de resurse către agricultură. Populaţia majoritară nu resimte însă preţurile înalte, fiind prosperă graţie performanţelor din alte sectoare şi îndeosebi din industrie.

Unde însă lucrătorii agricoli sunt în pondere mare, ei nu pot pur şi simplu să fie întreţinuţi social de restul populaţiei, care nu se află în covârşitoare majoritate. Economic nu este posibil! În aceste cazuri, preţurile la alimente pot fi mai mici pe piaţă, dar cu cât sunt mai mici cu atât agricultorii sunt mai năpăstuiţi. Căci ei nu produc de fapt competitiv, şi preţuri mai mici înseamnă doar că îşi compensează mai puţin din costuri.

Cazul românesc este pe deplin semnificativ. Admiţând că statisticile oficiale descriu fidel realitatea, cam 40% din populaţia ocupată activează în agricultură. Ar fi imposibil din punct de vedere economic ca aceasta să fie întreţinută social prin subvenţii de la buget sau prin preţuri înalte de către restul de 60% din populaţia ocupată, mai ales că sectoarele în care activează aceasta din urmă nu sunt cu nimic mai breze decât agricultura, ca productivitate şi eficienţă. Dacă proporţia ar fi nu de 40/60, ci de 10/90 lucrurile s-ar schimba!

Lucrătorii agricoli din România nu produc eficient. Şi acest lucru se vede de îndată ce doresc să iasă pe pieţele externe. Pe piaţa internă însă, preţurile practicate sunt mai mici decât cele din Occident. Dacă n-ar fi aşa, atunci popu-

lația neagricolă – care în majoritatea ei este și-așa săracă și care, de aceea, percepe prețurile la alimente ca fabuloase – n-ar mai putea să-și acopere necesitățile alimentare nici cât o face acum. Prețul mai mic pe piața românească este posibil tocmai prin vinderea sub costuri a produselor agricole de către producători. Cum este posibil așa ceva?! Este posibil prin subretribuirea forței de muncă din agricultură! Orice țăran, când își face socoteala cât l-a costat recolta de pe un hectar de grâu, are în vedere aratul, sămânța, eventual îngrășămintele, recoltatul, și, dacă reușește să-și acopere cheltuielile din cât a obținut pe grâul vândut, se consideră mulțumit. Dar propria sa muncă nu prea este luată în calcul. Cât face de fapt aceasta, dincolo de asigurarea de altfel la limită a supraviețuirii în sine a țăranului în cauză și, eventual, a familiei sale, nimeni nu poate spune. Nici măcar el însuși!

Dacă agricultura românească încearcă să smulgă condiții mai bune, fie prin subvenții, fie prin preț, populația neagricolă nu mai face față și, direct sau indirect, consumul, până la urmă scade, iar prețurile la produsele agricole cresc mai încet decât prețurile la produsele industriale și la servicii, astfel că situația se echilibrează la nivelul pe care economia îl poate permite. Subvenționarea agriculturii în condiții în care nu există de fapt alte sectoare care să pună la dispoziție resurse nete este înșelătoare. Și nu duce câtuși de puțin către obiectivele pentru care în principiu este făcută, umplând, de regulă și din păcate, doar buzunare care nu merită.

30.12. Problema agriculturii românești este industria românească!

Mai precis, agricultura românească nu se va putea dezvolta pe seama resurselor pe care le creează decât după ce va fi pusă ordine în industrie, măcar pentru ca aceasta din urmă să nu mai oprime agricultura. Restul reprezintă vorbe și politică. «Agricultura salvează România» este o

biată poveste, pentru că agricultura nu se va putea dezvolta până când nu se va restructura spre eficiență industria. Şi acest proces va dura. Restructurarea industriei va însemna, pentru o bună perioadă de aici încolo, eficientizări, retehnologizări şi chiar demolări şi asanări, ceea ce antrenează disponibilizări şi nu absorbții de forță de muncă. Oricum, pentru cel puțin un deceniu de aici înainte, chiar şi la cea mai pozitivă restructurare avută în vedere, industria nu va putea absorbi forță de muncă. Astfel, încât, nu numai agricultura, dar şi industria va elibera forță de muncă, punând probleme sociale majore.

România nu va avea cum să evite problemele atipice, grave şi copleşitoare rezultând din această situație. Singura soluție este de a asana cât mai curând industria, pentru a lăsa astfel agricultura să se poată baza măcar pe propriile resurse.

Şi, dincolo de asanarea industriei, necesară în oricare din cazuri, problemele vor fi substanțial diferite dacă România va acționa ca urmând a deveni membru al Uniunii Europene sau, dimpotrivă, ca urmând a nu deveni membru al Uniunii Europene. Această problemă nu este suficient conştientizată în România şi, oricum, nu este deloc dezbătută în România. Nu trebuie să ne facem că problema nu există, să exprimăm adeziuni la Uniunea Europeană fără o fundamentare serioasă care să ia în considerare soarta agriculturii, unul din puținele domenii în care România mai are potențialități de dezvoltare.

Problemele nu vor fi mai puțin grele în oricare din cazuri, dar, dacă va fi vorba să se aibă în mod serios în vedere aderarea la Uniunea Europeană, va trebui să se țină cont de faptul că aceasta cunoaşte deja autosuficiența agricolă şi este încă de pe acum exportator de produse agricole ale zonei temperate şi deci nu mai are nevoie de încă un producător care să-i suplimenteze surplusurile şi presiunile pentru export. Fără menajamente spus, Uniunea Europeană nu are absolut nici un interes ca România să-şi valorifice potențialul agricol, ceea ce ar complica lucrurile şi aşa atât

de complicate în respectivul domeniu în Uniunea Europeană.

Şi – trebuie repetat fără reţinere – potenţialităţile în domeniul agricol sunt practic singurele de care mai dispune România. Astfel încât România trebuie să decidă dacă eventualele avantaje pe care ar putea să le dobândească indirect şi pe termen lung în plan industrial şi în alte sectoare economice, în cazul aderării la Uniunea Europeană, justifică pierderea sigură ce va fi înregistrată, în acest caz, prin inhibarea inevitabilă a valorificării potenţialităţilor din domeniul agriculturii. Cea mai complicată problemă decurge din faptul că, în timp ce această inhibare va fi indusă încă din fazele preliminare ale negocierilor cu Uniunea Europeană, aderarea finală la aceasta rămâne totuşi doar un proiect pentru România, având în vedere standardele extrem de îndepărtate, faţă de cele ale Uniunii Europene, la care se găseşte actualmente România.

Capitolul 31

Buget sărac sau bogat?

Ca şi în alte domenii din economie, şi dezastrul bugetelor postdecembriste a purtat la început semnătura guvernului Roman. Pe de o parte, populismul deşănţat şi inutil din primele luni ale anului 1990 a devalizat pur şi simplu bugetul şi, încă şi mai rău, a lichidat rapid rezerva valutară a ţării. Pe de altă parte, despărţirea statului-autoritate publică de statul-patron, în principiu corectă, s-a dovedit complet destabilizatoare în condiţiile confuziilor, cel mai probabil interesate, în care s-a înfăptuit.

Spre deosebire de situaţia anterioară, bugetul statului a devenit astfel, de fapt, bugetul statului-autoritate publică, alimentat din impozite şi taxe, în timp ce bugetul statului-patron, alimentat din beneficiile întreprinderilor pe atunci practic în totalitate de stat, a încetat să mai facă obiect de raport public. Mai grav, prin acordarea de autonomie gestionară întreprinderilor de stat, fără a se pretinde responsabilităţi conducerilor acestora, deci prin confundarea retragerii statului din funcţia de administrator cu abandonarea autorităţii proprietarului, aceste întreprinderi au rămas practic fără stăpân, ceea ce explică, în ultimă instanţă, acumularea ruinătoare de pierderi şi datorii restante. Principala implicaţie a fost că bugetul statului-patron nu doar că nu mai era cunoscut public, dar statul-patron dispărea de fapt ca entitate în administrarea beneficiilor şi pierderilor întreprinderilor proprietate de stat. Ceea ce a însemnat că, în timp ce unităţile cu beneficii «autonomizau» folosirea acestor beneficii, unităţile cu pierderi «etatizau» în continuare pierderile, echilibrarea nefăcându-se

pe seama beneficiilor tot ale statului-patron, ci pe seama bugetului autoritate-publică, adică pe spinarea populației.

Urmând a trăi doar din impozite și taxe, bugetul statului-autoritate publică a devenit dintr-o dată unul din cele mai sărace din lume. Impozitele și taxele, moștenite din comunism erau mici, administrarea economică prin buget făcându-se prin atragerea la buget a celei mai mari părți din beneficiile realizate în economie. În mod paradoxal, bugetul de stat românesc devenea de pe o zi pe alta unul din cele mai «liberale» din lume, căci România ajungea dintr-o dată să treacă prin buget doar sub 20% din PIB, în timp ce țările cele mai liberale treceau prin buget cel puțin 30% și, ce să mai vorbim, de cele social-democrate unde cota atingea chiar 40%.

Așa că bugetul de stat românesc a trebuit să pornească la drum spre o economie de piață cu un handicap imens. Siluit de același guvern Roman cu suportarea subvențiilor de preț la produse și servicii de bază – în urma nefericitei și distrugătoarei liberalizări în trepte a prețurilor – bugetul de stat, pentru a face față, a trebuit mereu și mereu să ridice fiscalitatea. Cu atât mai mult cu cât căderea economică îi subția încasările și îi mărea tensiunea indirectă în suportarea pierderilor statului-patron, care, spre deosebire de eventualele profituri, continuau să se «etatizeze».

În absența unui proiect economic național nu a putut exista nici vreo «strategie» cu privire la rolul bugetului de stat. Cum ar fi putut exista, de altminteri, vreo concepție asupra rolului bugetului pe drumul pe care se mergea în măsura în care nu se știa tranziție spre ce se traversa?! Filozofia bugetară a rămas neschimbată. Și această anchiloză a fost extrem de dăunătoare, deși este drept că, în improvizația și disoluția înconjurătoare, inerția bugetară a apărut multora ca un pilon de stabilitate.

În orice caz, creșterea gradului fiscalității nu a ajutat prea mult bugetul de stat să-și onoreze menirea minimă, în măsura în care acesta a fost supus de clasa politică româ-

nească unei agresiuni nemaiîntâlnite. Bugetul a devenit oala de lături a economiei de stat perdante, maşina de spălat a devalizatorilor privaţi, sursa de acoperit găuri produse în banul public sau privat de incompetenţă, imprudenţă sau pură hoţie. Ca placă turnantă a banului public, bugetul României a ajuns expresia concludentă a pierderii funcţiei banului public în condiţiile bătăii de joc la care acesta a fost supus.

31.1. O siluire permanentă

Aproape de nebănuit, agresiunea nu a provenit de la vreo ocupaţie străină sau de la implicarea ţării în vreun război, ci chiar de la cei ce au răspuns de destinele României şi care formează clasa politică. Reprezentanţii acesteia au intrat cu buldozerele în banul public în propriile interese de partid, de grup sau personale ori întru miruirea clientelei lor economice, care evident nu îi susţine doar de florile mărului sau din pură simpatie. Aceiaşi reprezentanţi ai clasei politice, indiferent de poziţia declarată de stânga sau de dreapta, au acceptat, din motive politice sau electorale, ca banul public să fie irosit în scopuri şi pentru obiective cu care nu are nici o legătură.

Astfel s-a ajuns ca bugetul României să se ocupe mai mult de lucruri care nu-i sunt în atribuţie, precum întreţinerea întreprinderilor industriale generatoare de pierderi, acoperirea jafurilor din bănci (numită pompos «restructurarea sistemului bancar» şi prezentată chiar ca un succes), supravieţuirea sistemului de pensii trimis în faliment de nesăbuita politică de scoatere anticipată a oamenilor la pensie în loc de şomaj. Nu este de mirare că în aceste condiţii bugetul nu şi-a mai putut onora decât mereu mai deplorabil funcţiile ce-i reveneau, respectiv înainte de toate finanţarea educaţiei, sănătăţii, culturii, apărării naţionale, ordinii publice.

Ca ofrandă stupidă adusă modelului industrial moştenit de pe vremea comunismului – axat pe industrii ener-

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREŞTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECŢIILOR

gofage şi în declin istoric – bugetul postdecembrist, de la început, a fost pus direct şi indirect, de către primele guvernări Iliescu, să ţină în viaţă întreprinderile falimentare, care produc fără piaţă, slab calitativ, necompetitiv sau cu toate aceste trei deficienţe la un loc şi care au târât în îndatorare neonorată – numită în mod diversionist «blocaj financiar» – întreaga economie şi care încet, încet au adus în degringoladă perpetuă bugetul. Întreţinerea întreprinderilor falimentare nu este evident treaba bugetului!

Tot de la primele guvernări Iliescu, bugetul României a moştenit o altă povară. Ca să nu scoată oamenii în şomaj, guvernele Roman şi Văcăroiu au scos oamenii anticipat la pensie, practică fără amendamente continuată de guvernarea cederisto-pedistă. Pentru a se plăti pensiile în condiţiile falimentului bugetului de pensii, s-a apelat şi la bugetul de stat, care nu are absolut nici o legătură cu problema şi care se află el însuşi în constrângeri mereu mai severe. Să subliniem că nu este treaba bugetului de stat de a întreţine sistemul de pensii, care este organizat ca asigurare socială, trebuind să facă plăţi exclusiv din contribuţiile pe care le încasează.

În sfârşit, aşa-numita «restructurare» a sistemului bancar a pus într-adevăr la pământ bugetul. «Restructurare» în acest caz nu este decât o crasă ipocrizie. Sub acest nume demagogic a avut loc de fapt preluarea la datoria publică, deci pe banii contribuabililor, a putregaiului din bănci de stat, din care o bună parte reprezentând credite acordate miliardarilor de carton şi nerestituite! Să mai menţionăm că finanţarea huzurului miliardarilor de carton nu este treaba bugetului de stat? Această preluare a evidenţiat o faţetă extrem de negativă în gestiunea bugetară: creşterea datoriei publice interne nu ca efect al deficitelor bugetare, ci ca efect al unor acte normative speciale privind angajamente de plăţi de la buget. Această ultimă componentă a ajuns în anul 2000 să reprezinte 35% din totalul datoriei publice interne, apăsând greu asupra bugetelor în anii ce vin.

După ce a fost pus să preia spre curățire putregaiurile de la Bancorex și Banca Agricolă, s-a ajuns legitim la întrebarea dacă nu cumva bugetul României este unul bogat și nu unul sărac, așa cum susțin guvernanții și cum par să indice punerea de biruri mereu mai mari de către stat asupra populației și agenților economici, precum și restrângerea mereu mai severă a cheltuielilor sociale! Numai povara preluată de la Bancorex a reprezentat circa 40% din veniturile bugetare anuale. Păi ce buget sărac din lume își permite să preia în cârcă, așa nitam-nisam, o povară suplimentară reprezentând aproape încă jumătate din ceea ce și așa duce atât de greu în spinare?!

S-a spus că bugetul a fost nevoit să preia povara Bancorex pentru că altfel banca s-ar fi prăbușit violent și ar fi tras după sine întregul sistem bancar. Și, ca urmare, agoniselile populației s-ar fi dus pe apa Sâmbetei și economia românească ar fi intrat în colaps. Nu este deloc sigur că s-ar fi și întâmplat așa. Unicul lucru sigur este că s-ar fi întâmplat așa doar dacă situația și de la celelalte bănci era exact aceeași ca la Bancorex. Or fi știut decidenții ceva! Dar dacă era așa, atunci nu s-a produs decât o amânare! Pentru că un colaps produs de căderea bugetului, din cauza agresării acestuia până la limita afectării structurilor sale de rezistență, nu este cu nimic mai prejos decât cel provocat de o cădere a sistemului bancar!

Și această agresiune asupra bugetului pentru ce? Pentru ca aceia care au devalizat Bancorex de 2,5 miliarde de dolari să continue să locuiască în vile cu piscine și să se plimbe în Mercedesuri și alte autoturisme de lux? Unii au luat credite și n-au mai dat banii înapoi! Să dea banii înapoi și bună ziua! Dar alții au aprobat respectivele credite, știind bine că banca nu va mai vedea banii înapoi. În ce îi privește, lucrurile nu pot fi lăsate așa! Populația are dreptul să-i vadă pedepsiți pe cei din cauza cărora a plătit apoi rupându-și din puținul pe care îl avea!

Populației i se datorează dreptate. Nimeni n-a întrebat-o dacă este dispusă să acopere devalizările de la

Bancorex. Nu poate rămâne numai cu batjocura! Cei ce au devalizat trebuie să răspundă! Cei ce nu au dat banii înapoi trebuie să-i dea înapoi şi, dacă nu-i dau, trebuie să răspundă! Cei ce au acordat credite fără respectarea regulilor minime ale prudenţialităţii bancare trebuie să răspundă! Cei ce au avut în atribuţie supravegherea respectării acestor reguli trebuie să răspundă!

La agresiunea asupra banului public a contribuit indirect şi oficializarea aşa-numitului «buget public consolidat». În condiţiile în care, pe de o parte, pentru a se ocoli sporirea deschisă a taxelor şi impozitelor tot erau inventate de către autorităţile române taxe pentru constituirea unor fonduri speciale aparent extrabugetare (pentru dezvoltarea sectorului energetic, pentru drumuri, pentru susţinerea turismului, pentru finanţarea pensiilor foştilor CAP-işti etc., etc.), iar, pe de altă parte, excedentele de început din bugetul asigurărilor sociale erau folosite de aceleaşi autorităţi pentru acoperirea deficitelor din bugetul de stat, FMI a impus ca reper în negocieri «bugetul public consolidat», care includea ansamblul veniturilor şi cheltuielilor publice, pentru a răpi guvernelor de la Bucureşti posibilitatea de a eluda anumite angajamente prin transferuri între bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale şi diversele bugete speciale.

Din punctul de vedere al acestui scop, efectul a fost pozitiv. Dar constituirea unei asemenea oale comune ca reper a însemnat o «dezindividualizare» a gestiunii fiecărui segment, pierzător fiind bugetul de stat în capul căruia toate celelalte segmente şi-au aruncat problemele.

Probabil, însă, cea mai mare agresiune curentă asupra bugetului de stat o constituie tolerarea neplăţii obligaţiilor financiare către stat de către agenţii economici, înainte de toate de stat, dar şi privaţi. Primii sunt responsabili de aproape 90% din ceea ce s-ar cuveni să se plătească la buget dar nu se plăteşte, rata de colectare a impozitelor de la întreprinderi de stat neatingând de fapt 2/3.

În România, bugetul se află astfel permanent în restrişte, de parcă rata fiscalităţii ar fi mult mai mică, şi nu chiar mai mare, decât în alte ţări europene. Aceasta pentru că, una peste alta, doar ceva mai mult de 3/4 din ceea ce i se cuvine potrivit ratei de fiscalitate este şi încasat, evaziunea fiscală la vedere, fără a o mai lua în considerare şi pe cea nedepistată (din afaceri necontabilizate), fiind practicată pe scară largă, îndeosebi de mamuţii industriali de stat. Din cauza neplăţii de către aceştia a obligaţiilor lor financiare către stat, construcţiile bugetare din ultimii ani, pentru a fi realiste şi a nu se baza pe himere, au luat în calcul încasări fiscale de circa 28-30% echivalent PIB (la nivelul bugetului consolidat), şi nu de circa 37-39% cât ar fi în principiu rata de fiscalitate.

31.2. Deştepţii rău-platnici şi fraierii bun-platnici!

În urmărirea scopurilor politice, electorale şi mai ales clientelare, poziţia guvernelor faţă de această evaziune fiscală la vedere frizează iresponsabilul: nu numai că nu sunt luate măsuri ferme, până la cererea de declarare în stare de faliment a rău-platnicilor, dar neplata este încurajată prin măsuri de scutire şi eşalonare (şi chiar reeşalonare) a datoriilor acestora. Într-un mod jenant, parlamentari liberali chiar pe când partidul lor, ce se dă de dreapta, se afla la guvernare, a recurs la un scandalos demers de amnistiere a rău-platnicilor, ceea ce a trimis definitiv partidul în zona stângismului, în cea mai dezonorantă postură de clientelism, pentru că demersul îi includea şi pe privaţi, pe care îi vizau de fapt parlamentarii. Nu întâmplător, deoarece, printre beneficiarii oameni de afaceri s-ar fi numărat înşişi parlamentarii autori ai iniţiativei.

Scutirile şi eşalonările sunt însă practicate sistematic, fiecare guvern procedând asemănător şi cu absolut aceleaşi argumente. Anume că, în loc să fie închise, întreprinderile datornice ar fi păsuite pentru a nu rămâne oamenii pe dru-

muri. Anume că, eşalonările şi scutirile ar viza bani pe care bugetul oricum nu i-ar mai vedea niciodată. Anume că, la situaţii atipice, ar trebui luate măsuri atipice. Anume că, asemenea eşalonări şi scutiri ar constitui chiar soluţia, în măsura în care condiţionările stabilite pentru a se putea beneficia de respectivele facilităţi ar obliga de acum încolo rău-platnicii să devină bun-platnici. Cică s-ar acorda facilităţi pentru datoriile aşa-zis istorice, condiţionându-le de plata datoriilor curente: în consecinţă, datoriile curente ar urma să fie plătite, circuitele financiare s-ar fluidiza, prin înlăturarea blocajului pe care îl produc datoriile istorice, şi, în curând, toată lumea ar fi fericită, dar, înainte de toate, bietul, veşnic pierzătorul, buget de stat.

Evident, toate acestea rămân doar pe hârtie, pentru că sunt nişte poveşti de adormit copiii. Marii beneficiari de eşalonări şi scutiri sunt nu victimele diversiunii aşa-numite «blocaj financiar» – respectiv cei care nu pot să-şi achite obligaţiile faţă de alţii pentru că alţii nu-şi achită obligaţiile faţă de ei – ci tocmai cei care, prin pierderile pe care le înregistrează din activitatea curentă, sunt responsabili de «blocajul financiar» în lanţ. Şi atunci, de fapt, prin eşalonările şi scutirile respective, aceştia doar mai primesc o gură de oxigen, dar, întrucât produc în continuare pierderi, nu-şi achită pe mai departe clienţii şi bugetul de stat, antrenându-i şi pe alţii în lanţul datornicilor. Astfel încât toate aceste măsuri nu se încheie cu nici un alt rezultat decât acela al creşterii arieratelor pe ansamblul economiei şi al înglodării şi mai grave a bugetului în acest hăţiş.

Sistemul creează hazard moral, după preceptul «de ce ei şi nu şi noi», îndemnându-i şi pe alţii să ceară eşalonări şi scutiri, dar, încă şi mai rău, încurajându-i să nu-şi mai plătească dările şi pe cei care înainte le plăteau, dacă tot văd că se acordă eşalonări şi scutiri.

În plus, absenţa totală a oricăror criterii economice în reglementările de acordare a acestor eşalonări şi scutiri – cum ar fi, de pildă, departajarea netă între cei care au probleme de plată din cauză că au făcut investiţii de cei care

sunt perdanți cronici din activitatea curentă – transformă totul, cam de fiecare dată, într-o vastă operațiune discreționară și clientelară cu impact extrem de negativ, deoarece îi pune pur și simplu pe cei oneşti în postura de tâmpiți numai pentru că își plătesc impozitele. Din nefericire, listele cu beneficiarii acestor eșalonări și scutiri nu împart agenții economici în eficienți și ineficienți, ci în șmecheri care nu-și plătesc impozitele și în fraieri care și le plătesc.

Și, să nu uităm și o altă implicație demolatoare. Văzând că eventualii lor concurenți români pot ființa binemersi fără să-și plătească impozitele, orice investitor străin serios, considerând aceasta ca fiind o concurență neloială, se va reține să calce prin România. În această privință, se poate spune că victoria este deja obținută, investitorii străini serioși nepreaîncercându-și norocul pe aici, pentru că aceştia nu-și pot permite, din motive de imagine publică, să nu-și achite obligațiile financiare.

Aceste eșalonări și scutiri mai ridică o problemă tulburătoare. Dacă pe ansamblul acestor măsuri sunt implicate sume absolut fabuloase, respectiv cam tot ceea ce bugetul nu încasează din ceea ce de fapt i s-ar cuveni – adică, una peste alta, cam o pătrime (care reprezintă circa 5% echivalent PIB), de ce atunci autoritățile române, indiferent de culoarea lor politică, nu reduc nivelul taxelor și impozitelor astfel încât ceea ce s-ar datora bugetului să poată fi și onorat de către economie ? Acest fapt nu a fost făcut și nu va fi făcut, pentru că de unde ar mai putea fi «ajutați», evident în scopuri politice și clientelare, cei ce nu-și plătesc impozitele, adică «deștepții», dacă cei care își achită impozitele, adică «fraierii», ar fi puși să plătească mai puțin!

Mai insidioasă ca procedură, dar cu efecte nu mai puțin ruinătoare este creșterea garanțiilor guvernamentale pentru contracte comerciale sau proiecte de investiții private fără impact strategic sau social. Inutil de menționat că, dacă cei ce au obținut respectivele garanții de stat nu plătesc, și nu plătesc întrucât tocmai de aceea s-au dat

peste cap să dobândească garanţiile, nota de plată o achită bugetul, respectiv contribuabilul român, acelaşi veşnic pierzător contribuabil român.

Absenţa unei concepţii bugetare s-a vădit în mod pregnant în domeniul facilităţilor fiscale pentru agenţii economici, în particular pentru întreprinderile mici şi mijlocii, care, în vreo patru-cinci rânduri, pe parcursul doar câtorva ani, au fost introduse din raţiuni politice şi clientelare şi retrase din considerente de constrângeri bugetare, într-un adevărat ping-pong cu totul neserios în care actori au fost guvernul, cele două camere ale parlamentului, preşedintele ţării şi FMI.

O nouă filozofie bugetară, care să încurajeze şi nu să descurajeze, precum în prezent, activitatea economică, este absolut necesară. Dar stimularea investiţiilor, a activităţii economice nu poate fi de fapt făcută fără asigurarea corespunzătoare cu resurse. Şi, pentru început, resursele necesare nu pot fi asigurate decât fie printr-o rocadă deliberată în capitolul de venituri, majorând impozitarea pe proprietate (case, terenuri, automobile) sau pe consum (TVA, accize) pentru a putea opera degrevări la impozitarea pe venituri din producţie şi din muncă, fie printr-o reierarhizare strategică a priorităţilor în materie de cheltuieli bugetare, care să ducă la scăderea pe ansamblu a acestora (*strategică,* adică prin renunţări sau restrângeri ale intervenţiei bugetare în anumite domenii, şi *nu conjuncturală,* care se realizează pompieristic doar pe seama amputării alocaţiilor pentru investiţii).

Formula Isărescu – ce a şi produs o oprire a declinului economiei de la sfârşitul anilor '90 – s-a bazat pe o relaxare a fiscalizării profitului pe seama sporirii impozitării consumului.

O schemă mai dezirabilă ar fi reducerea semnificativă a procentului de impozitare a profitului pe plan general (procentul poate deveni chiar derizoriu), concomitent cu creşterea procentului de impozitare a dividendelor, astfel încât folosirea profitului pentru investiţii să fie indirect, dar

substanțial, încurajată. Agenții economici ar prelua astfel și ei o parte din sarcina financiară a necesarei lor capitalizări, în timp ce în formula Isărescu povara a fost transferată integral populației. Și o populație sărăcită riscă să complice situația sectorului privat. Schema ar prezenta și avantajul unei includeri fără probleme a dividendelor – așa cum ar fi firesc – în cuantumul pentru calcularea impozitului pe venitul global, căci prin creșterea impunerii pe dividende aceasta s-ar apropia de cea a impunerii veniturilor din muncă, urmând a nu mai fi atât de discrepantă ca acum. De asemenea, companiile străine n-ar mai fi interesate să-și ascundă profiturile realizate în România prin manevrări ale «prețurilor de transfer», cu ajutorul cărora evidențiază pierderi în țările cu impozitare severă a profiturilor prin suprafacturarea achizițiilor din alte țări cu impozitare joasă a profiturilor.

31.3. Costul prohibitiv al locului de muncă

O componentă de bază a unei noi filozofii bugetare și economice în România o constituie reducerea semnificativă a costului, acum prohibitiv, al locului de muncă. Acest cost, în raport cu salariul net, este în prezent între 1,5 și 1,8 ori mai mare decât în țările membre sau candidate la Uniunea Europeană.

O parte din explicație este că România a ajuns să aibă mult mai mulți pensionari decât salariați, respectiv mult mai mulți beneficiari decât contribuenți la sistemul de pensii. Și atunci, dacă n-ar fi mari contribuțiile pentru asigurări sociale (care reprezintă grosul obligațiilor financiare în contul salariilor) n-ar mai fi de unde să se plătească pensii! Responsabilă de această situație este politica, practicată de toate guvernările postdecembriste, de a scoate oameni anticipat la pensie în loc de a-i scoate în șomaj. Și, cum România a pierdut în perioada postdecembristă vreo 3,6 milioane de locuri de muncă, dar nici măcar 1 milion de șomeri nu mai sunt oficial înregistrați, nu trebuie să

mire că raportul contribuenţi–beneficiari a fost dramatic inversat în sistemul de pensii prin transformarea în noi beneficiari a peste 2,6 milioane foşti contribuenţi.

Evident, situaţia nu poate fi rapid schimbată! Constrângerile din sistemul de pensii trebuie acceptate din punct de vedere economic, pentru că actualii pensionari, care nu au nici o vină, nu pot fi abandonaţi din punct de vedere social. Dar, în mod clar trebuie să li se spună, deşi acest lucru este cam evitat de politicieni, că nu pot conta, în condiţiile din sistemul de pensii, decât pe pensii în scădere în raport cu câştigurile din salarii, pentru că, dacă nu va fi aşa, riscul va fi să se capoteze în plata fie a pensiilor fie a salariilor.

Constrângerile sunt imense şi practic necunoscute la asemenea dimensiuni de vreo altă ţară a lumii. Obligaţiile financiare de vărsat în contul sistemului de pensii reprezintă peste 40% în raport cu salariul brut, faţă de nici o pătrime în ţările europene, indiferent de standardul lor de dezvoltare şi de nivelurile în sine (nominale) ale salariului brut din acestea. Pentru întreţinerea sistemului de pensii, în România obligaţiile financiare de vărsat în contul acestuia sunt cu vreo 15 puncte procentuale mai mari decât în majoritatea ţărilor europene şi această «depăşire» nu poate fi redusă, căci nici contribuţiile actuale nu se arată suficiente, sistemul de pensii supravieţuind numai graţie aportului pe care îl primeşte anual din partea bugetului de stat, cu care nu ar trebui să aibă nici o legătură.

România, deci, pare condamnată la un cerc vicios care se manifestă practic în ce priveşte dezvoltarea. Sistemul de pensii absoarbe, din puţinul existent, resurse care nu pot fi astfel alocate investiţiilor pentru dezvoltare, ceea ce subţiază mereu posibilităţile de a se face faţă constrângerilor, între altele, şi din sistemul de pensii.

Implicaţia cea mai gravă este costul prohibitiv al unui loc de muncă în România. Pentru că angajatul suportă acum din salariul brut pe care în principiu îl primeşte doar o treime din contribuţia la sistemul de pensii, două treimi

cad direct în sarcina angajatorului. De asemenea, în sarcina angajatorului se află jumătate din contribuția pentru ocrotirea sănătății, precum și grosul contribuției pentru ajutorare în caz de șomaj, activități organizate, ca și asistența socială pentru pensii, în sistem de asigurări. Din salariul brut în România sunt reținute în contul impozitelor în sine (către bugetul de stat), precum și în contul contribuțiilor pentru asigurări (adică pentru pensii, pentru sănătate, pentru ajutor de șomaj) care reprezintă vărsăminte către bugetele corespondente (de pensii, de sănătate, de ajutor de șomaj) circa 44% în medie, salariul net reprezentând 56%.

Nu aceasta este însă problema principală, ci costul împovărător al locului de muncă, ce include, pe lângă salariul brut, contribuțiile care sunt suportate direct de angajator pentru sistemele amintite de asigurări. Dacă se consideră salariul brut 100, costul locului de muncă reprezintă 134. Din care, evident, doar o mică parte – o prea mică parte, în comparație cu situația din alte țări! – este constituită de salariul net. Altfel spus, pentru a plăti un salariu net la nivelul celui mediu net din economie, pe angajatorul român îl costă locul de muncă de 2,4 ori mai mult! Aici este buba! În Spania raportul este doar de 1,4, în Portugalia și Cehia doar de 1,5, în Ungaria și Polonia doar de 1,6 și chiar în costisitoarea Germanie este doar 1,7. Acest raport, care în România ajunge la nivelul fără egal de 2,4, nemulțumește pe toată lumea: pe angajat pentru că obține puțin, pe angajator pentru că, în ciuda acestui fapt, plătește mult! Nu este de mirare că, la un asemenea cost prohibitiv al locului de muncă în raport cu ceea ce poate încasa în mod net un angajat, se eșuează în România în munca la negru, în neplata de către persoanele juridice a obligațiilor lor la bugetele publice. Sunt de altfel și condițiile în care și avantajul forței de muncă românești ieftine este practic anulat, investitorii străini serioși ținându-se departe de România pentru că nu-și pot permite să practice munca la negru sau neplata obligațiilor la buget. Să ținem cont că, deși un salariu net în România nu reprezintă în medie decât

echivalentul mediocru a numai 100 de dolari, pe angajator locul de muncă, în condiții de respectare a legii, îl costă de fapt echivalentul a 240 de dolari.

Comparațiile internaționale arată că, deși nu la dimensiunile din cazul României, și alte țări europene sunt confruntate cu probleme legate de schimbarea defavorabilă a raportului beneficiari–contribuenți în sistemul de pensii, îndeosebi din cauza procesului demografic obiectiv de «îmbătrânire» a populației. Toate țările într-o asemenea situație, deoarece nu pot practic diminua contribuțiile în contul sistemului de pensii, au scăzut dramatic impozitarea salariului brut, tocmai pentru a nu scumpi sau chiar numai pentru a nu menține la un nivel descurajator costul locului de muncă. Austria, Franța, Olanda, care mențin contribuții înalte, peste sau mult peste medie, pentru asigurări de pensii, sănătate și șomaj, au cote procentuale extrem de scăzute ale impozitului pe salarii (5-10%), spre deosebire de România unde, în medie, cota respectivă ajunge la aproape 24%. Aceleași comparații internaționale evidențiază ca acele țări unde veniturile sunt relativ mai mici, chiar dacă presiunea exercitată de sistemele de asigurări pentru pensii și sănătate nu este la fel de severă ca în România, au procedat de asemenea la scăderi ale impozitării în sine a salariilor. Exemple sunt Spania, Portugalia, Polonia, Cehia, unde cotele procentuale ale impozitării salariilor sunt tot sub 10%. În Portugalia, de pildă, cota este doar de 4%!

Deci, diferențierea dintre România și țările europene, membre sau candidate la Uniunea Europeană, nu se află doar în presiunea, e adevărat neuzuală, exercitată de contribuțiile pentru sistemele de asigurări (de pensii, de sănătate, de ajutor de șomaj), ci și în nivelul de impozitare a salariilor. Acesta nu are egal în Europa (fiind nu de două ori, ci de câteva ori mai mare), nu este atins nici în Suedia (care cu 18% din valoarea salariului brut este cel mai ridicat), nici în Germania, nemaivorbind de celelalte țări.

Acest fapt arată clar calea de urmat! Întrucât cotele contribuțiilor pentru asigurări de pensii, de sănătate, de ajutor de şomaj nu pot fi scăzute, este de modificat, evident în jos, doar nivelul absolut neeconomic şi nejustificat al impozitării salariului brut, adică al prelevărilor din acesta către bugetul de stat. Pentru aceasta, exact ca în țările care au niveluri scăzute ale respectivei impozitări, bugetul de stat trebuie să-şi găsească alte surse decât impozitele pe salarii, pentru a-şi procura încasările necesare. Nu trebuie redescoperită roata în acest domeniu. În toate țările menționate impozitarea scăzută a salariilor este posibilă pentru că există o impozitare severă, prin accizare aspră, a consumului de benzină şi motorină, de unde vine grosul încasărilor. Poate fi considerată o întâmplare că în România, singura țară din Europa unde benzina la pompă costă echivalentul a numai jumătate de dolar şi nu a unui dolar, salariile, deşi practic cele mai mici din Europa, sunt şi cele mai dur impozitate din Europa ?!

31.4. Accizarea benzinei pentru dezimpozitarea salariilor!

Se poate spune că dacă România nu va ridica prețul benzinei la echivalentul în lei al unui dolar nu are nici o şansă de dezvoltare.

Motivațiile împotrivă sunt în mare următoarele: punerea la pământ a activității de transport; efectul inflaționist în lanț ce ar fi devastator; absența unei corelații cu nivelul salariilor din România.

Nici una din motivațiile invocate nu rezistă însă la o analiză cât de sumară.

Peste tot în țările dezvoltate, accizele la benzină şi motorină sunt mari – şi reprezintă, împreună cu alte impozite, circa 70-80 de cenți la un preț de 1 dolar al benzinei la pompă – dar, tocmai prin această accizare, țările respective au drumuri şi şosele ca lumea. Altfel nu există de fapt posibilități de a finanța infrastructura. Este corect şi firesc

ca finanţarea să fie făcută, în ultimă instanţă, de cei ce folosesc drumurile şi şoselele, adică de consumatorii de carburanţi, în raport cu consumul lor. Deci, nu este deloc greşit ca accizele la benzină şi motorină să crească. Şi, să fim serioşi, nu se va produce acea scădere masivă a consumului cu care ne ameninţă unii şi alţii. Pentru că, dacă sunt mărfuri de transportat, acestea oricum se transportă, indiferent de preţ. Scăderea activităţii de transport din ultimii ani ai deceniului trecut nu s-a produs din cauza scumpirii combustibililor (căci o asemenea scumpire în echivalent dolari nici nu a existat), ci din cauza declinului activităţii economice, care a redus volumul mărfurilor de transportat. Că se va scumpi transportul, acest lucru e cert! Dar la fel de cert este că, în condiţiile de şoc asupra cererii, agenţii economici din transporturi nu vor putea impune preţuri majorate cu mult mai mult decât reprezintă carburanţii ca pondere în totalul costurilor. Cât despre impactul respectivei scumpiri în nivelul general al preţurilor, acesta nu poate fi, prin implicaţie, foarte mare şi, după şocul iniţial, se va tempera apoi treptat.

În privinţa comparaţiei cu salariile, lucrurile stau exact invers decât apar la suprafaţă. Salariile sunt mici în România şi sunt mici din cauza productivităţii execrabile a muncii. Autorităţile nu au absolut nici o obligaţie de a menţine preţurile la benzină într-un anumit raport cu nivelul salariilor. Nu există în acest sens nici raţiuni economice, nici raţiuni sociale. Dimpotrivă, în plan economic, un preţ ridicat încurajează necesara conservare a energiei, care în România are ca însemnătate şi restrângerea importurilor de energie în condiţiile finanţării externe greu de găsit! Social, protecţia se cuvine a se focaliza asupra celor nevoiaşi, şi nu asupra celor bogaţi sau chiar numai înstăriţi. Cei mai mulţi salariaţi fac parte din prima categorie, cei mai mulţi automobilişti – din a doua. Şi, oricum sunt mai mulţi salariaţi decât automobilişti. De fapt, în România, tocmai din cauza faptului că benzina a fost slab accizată pentru a costa mai ieftin, bugetul a fost nevoit, de-a lungul

anilor, să-şi procure bani din alte surse, inclusiv şi masiv din impozite pe salarii. Astfel, deşi mici, salariile în România sunt aspru impozitate şi devin, ca atare, şi mai mici în mod net.

Faptul arată clar rolul pozitiv pe care ar putea să-l aibă o creştere a accizării carburanţilor, cu condiţia unei scăderi corespondente a impozitării salariilor şi subvenţionării transportului în comun în scheme favorabile celor nevoiaşi. S-ar obţine astfel fonduri pentru finanţarea infrastructurii şi, totodată, s-ar reduce costul locului de muncă, creându-se posibilităţi pentru combaterea şomajului şi evaziunii fiscale, şi, nu în ultimul rând, s-ar lărgi neinflaţionist cererea internă.

Deci, o creştere a accizelor la benzină care să ducă preţul la pompă spre echivalentul unui dolar este benefică economic şi social doar ca parte integrantă a menţionatei rocade fiscale. Întreprinsă, însă, într-o conjunctură care nu ar permite o asemenea rocadă fiscală, măsura de accizare suplimentară a benzinei nu numai că şi-ar compromite rolul potenţial pozitiv, dar s-ar şi transforma într-o simplă şi dăunătoare majorare de impozite. Nefericit ar fi că sumele încasate din accizele majorate nu ar fi folosite nici la dezvoltarea infrastructurii, nici la despovărarea fiscală a salariilor, ci la acoperirea prejudiciilor aduse bugetului (şi economiei în general) de către sectoarele neperformante care produc pierderi şi nu îşi achită obligaţiile financiare către bugetele publice.

31.5. Compromiterea unei impozitări necesare

De importanţă crucială în reforma fiscalităţii în România a fost trecerea la aplicarea impozitului pe venitul global, care, în sfera impunerii directe (pe venit) egalează ca însemnătate trecerea la taxa pe valoarea adăugată în sfera impunerii indirecte (pe consum). Aceasta, înfăptuită pe vremea guvernului Văcăroiu, a fost o reuşită. Nu se ştie care va fi în final rezultatul în ce priveşte impozitarea pe venitul global, care a revenit ca reglementare guvernării

cederisto-pediste şi ca aplicare guvernului Năstase. Şi nu se ştie, pentru că schema propusă subminează de fapt menirea acestui gen de impozitare a veniturilor persoanelor fizice.

Două principale meniri avea introducerea impozitului pe venitul global de la 1 ianuarie 2000.

Prima era menirea socială: ca veniturile globale mari, indiferent din câte surse provin, să fie mai aspru impozitate decât veniturile mici, de asemenea indiferent din câte surse provin. Ceea ce este în spiritul echității sociale. Din păcate, în schema propusă, această menire este alterată prin însuşi faptul că trei mari categorii de venituri (dobânzile, dividendele şi câştigurile de pe piața de capital) sunt, din diferite motive, scoase din calculul venitului global. Motivul că impozitarea separată, prin reținere la sursă, ar permite mai buna administrare a colectării este discutabil.

Astfel, nu avem de a face cu un nou sistem de impozitare, ci cu un impozit suplimentar doar pe anumite categorii de venituri, respectiv pe cele din muncă (din salarii şi din activități independente). Din păcate, în timp ce veniturile din salarii derizorii intră în calculul impozitului pe venitul global cu impuneri, în funcție de eventualele venituri suplimentare, între 18% şi 40%, venituri posibil de miliarde de lei de pildă din dividende ajung să fie impuse cu numai 5%. Argumentul că profitul fusese anterior impozitat la nivelul companiilor cu 25%, nu este consistent în raport cu problema discutată aici. Distonanța se poate elimina prin deja menționata dezîmpovărare fiscală a profitului la nivelul companiilor, ceea ce ar stimula şi folosirea acestuia pentru investiții, şi creşterea corespondentă a impozitării dividendelor, ceea ce ar permite includerea acestora în schema venitului global.

A doua menire a introducerii impozitului pe venitul global era economică. Pe de o parte, era vorba îndeosebi de combaterea evaziunii fiscale prin aducerea la suprafață a veniturilor necontabilizate din economia paralelă. Mecanismul pentru aceasta era ca deduceri de cheltuieli în anu-

mite domenii precise, care fac obiectul activităților necontabilizate, să fie permise pentru ca exact cel care le face să fie cointeresat să le declare şi să-l oblige astfel şi pe cel care încasează veniturile corespondente să le declare. Altminteri cel ce încasează veniturile nu este constrâns să le declare pentru că acestea sunt de fapt nedepistabile. Pe de altă parte, era vorba ca, prin deducerile respective, să se încurajeze consumul personal (şi deci producția), ceea ce ar fi fost în sprijinul unei relansări a economiei.

Tocmai aceste avantaje din punct de vedere economic fac ca impozitarea pe venitul global să fie practicată în țările cu economie de piață cu vechi stadii, iar Uniunea Europeană să ceară eventualilor candidați să introducă sistemul.

Din păcate, în timp ce această impozitare este eficientă din punct de vedere economic, echitabilă din punct de vedere social şi justă din punct de vedere moral şi deci aplicarea ei este bine venită şi de salutat, aproape nimic însă din aceste calități certe nu se regăseşte în formula care este aplicată în România.

Formula prevăzută se rezumă practic la impozitarea şi mai grea a veniturilor deja fiscalizate, în timp ce mereu mai multele şi mai importantele venituri nefiscalizate vor rămâne în continuare neimpozitate. Formula preconizată nu imaginează nici cea mai sumară schemă economică de identificare, scoatere la suprafață şi impozitare a acestor din urmă venituri, nevenind astfel câtuşi de puțin în întâmpinarea unuia din principalele scopuri economice pentru care se instituie impozitul pe venitul global. Evident, zugravul, instalatorul şi meditatorul pot liniştiți să nu-şi declare veniturile, atât timp cât legea nu cointeresează măcar întrucâtva beneficiarii serviciilor respective să evidențieze cheltuielile făcute pentru aceste servicii. Dacă, de pildă, măcar o parte din cheltuielile respective ar fi fost deductibile în cazul în care serviciul în discuție s-ar fi făcut printr-o firmă (caz în care ar exista şi s-ar prezenta documentele de rigoare) şi, în schimb, nu s-ar fi oferit nici o

deductibilitate dacă serviciul ar fi fost executat pe baze individuale, s-ar fi putut spera într-o scoatere la suprafață a veniturilor realizate în economia paralelă. Așa, însă, prin schema prevăzută nu există nici o șansă în acest sens.

Dacă nu se poate miza în această schemă pe scoaterea la suprafață în vederea impozitării a veniturilor necontabilizate, cu atât mai puțin se poate avea în vedere așa ceva în ce privește veniturile nelegale. Economia subterană și beneficiarii ei nu vor fi câtuși de puțin afectați de introducerea impozitului pe venitul global în schema propusă. Loviți vor fi numai oamenii cinstiți, care muncesc din greu și care semnează pentru veniturile pe care le obțin. În forma în care se aplică, impozitul pe venitul global este o sfidare la adresa oamenilor cinstiți, un nou cadou făcut ilegalităților, deci o rușine.

De fapt, în condițiile arătate, impozitul pe venitul global este în România mai degrabă un impozit suplimentar decât un nou sistem de impozitare. Fără corecții majore în însăși concepția asupra impozitării pe venitul global, îndeosebi în domeniul deducerilor, într-adevăr mai greu de administrat fiscal dar indispensabile, acest impozit eficient, echitabil și moral riscă să fie compromis în România. Ca un făcut, parcă tot ce atinge România devine praf și pulbere!

31.6. Asigurările de sănătate – un pas înainte

Un pas major pe calea reformei fiscalității și asigurărilor sociale în România a fost făcut prin schimbarea radicală a organizării finanțării activității de ocrotire a sănătății.

Sectorul de sănătate din România a trecut printr-o reformă de fond, abandonându-se organizarea în sistem zis național, adică finanțat integral de la bugetul statului, și adoptându-se organizarea în sistem de asigurări, cu finanțarea în cea mai mare parte din contribuții ale beneficiarilor înșiși. O asemenea reformă era de presupus că va

produce destabilizări şi disfuncţii într-o primă fază, îndeosebi într-o ţară ca România, unde există un deficit instituţional şi administrativ în toate laturile vieţii economice şi sociale. În alte ţări, costurile acestor destabilizări şi disfuncţii decurgând din schimbări similare în organizarea sistemului de sănătate au fost foarte mari, dar bugetele publice solide, oricum mai puţin gâtuite decât cel românesc, au fost în stare să ofere resurse pentru absorbirea costurilor. Culmea este că în România costurile se dovedesc cu mult mai mici, dar, din păcate, au căzut în sarcina unui buget practic distrus, care nu îşi mai realizează nici atribuţiile curente ce îi sunt în menire.

Trebuie subliniat că în noul sistem de organizare s-au strâns pentru sănătate mai mulţi bani decât a putut dispune anterior sectorul de sănătate. Explicaţia este simplă. Înainte, resursele pentru sănătate erau distribuite din sacul bugetar după colectările în contul acestuia din taxe şi impozite. Iar marii rău-platnici nu îşi prea achită, unii chiar deloc, aceste impozite şi taxe. În noul sistem, contribuţia pentru sănătate a fost, pe de-o parte, separată de restul dărilor şi, pe de altă parte, individualizată, astfel încât plata ei putând să condiţioneze nemijlocit accesul la actul de ocrotire a sănătăţii. Ca urmare, inclusiv rău-platnici au trebuit să verse din sumele strânse în contul contribuţiilor pentru sănătate (pe care în proporţie de jumătate nici măcar nu le suportă, ci doar fac oficiul de a le colecta din salariile acordate), deoarece altminteri intrau în conflict, nu precum înainte cu statul de care nu se sinchiseau, ci cu salariaţii înşişi, scoşi în eventualitatea neplăţii dintre beneficiarii serviciilor de sănătate.

Banii mai mulţi colectaţi pentru sănătate aparţin nu bugetului de stat, ci contribuenţilor, trebuind dirijaţi integral către Casele de sănătate, pilon al noului sistem de organizare. Ei intră însă în ceea ce se cheamă «bugetul consolidat», adică ansamblul veniturilor şi cheltuielilor publice, păstorit de Ministerul de Finanţe. De aici o serie de controverse. A apărut şi problema păstrării acestor bani.

Ministerul de Finanţe a impus ca banii să fie ţinuţi la Trezorerie, cu dobânzile minime oferite de aceasta, dar nici nu puteau fi păstraţi oriunde după experienţele tragice din atâtea şi atâtea piese nu tocmai neimportante ale sistemului bancar şi financiar (să ne amintim răsunătoarele falimente Bancorex sau FNI).

Nu ar fi fost însă doar problema dobânzilor minime, dar Ministerul de Finanţe, gestionarul «bugetului consolidat», nu a deblocat din Trezorerie către Casele de sănătate ansamblul sumelor încasate pentru sănătate. Deoarece, văzându-se în posesia unor asemenea nesperate fonduri, a considerat că nu ar putea rata ocazia de a acoperi niscai găuri din alte componente ale «bugetului consolidat» – respectiv din bugetul de stat şi din bugetul de pensii – şi, înainte de toate, de a finanţa partea din sistemul de ocrotire a sănătăţii rămasă în seama bugetului de stat, respectiv cea privind aşa-numitele «boli sociale», care nu a trecut în sistem de asigurări sub jurisdicţia Caselor de sănătate. Dincolo de blocarea în Trezorerie a unor sume care aparţin sistemului de asigurări de sănătate, este absolut inadmisibilă intruziunea guvernamentală în reglementarea unor scutiri sau eşalonări (pentru persoanele juridice) ale vărsămintelor în contul contribuţiilor de sănătate colectate. Respectivele contribuţii nu aparţin guvernului şi deci acesta nu ar putea să aibă jurisdicţie în domeniu. Iar întârzierea sau neefectuarea de către persoanele juridice colectoare a respectivelor vărsăminte nici nu ar avea nevoie de vreo reglementare specială, fiind nimic altceva decât delict de furt din banul altuia, delict deja reglementat de Codul Penal.

De cealaltă parte a baricadei, fără strânsoarea finanţărilor de la minister şi mizând pe banii nesperat colectaţi pentru sănătate, Casele de sănătate şi-au procurat sedii costisitoare, infrastructuri de invidiat şi automobile aşijderea, iar, la rândul lor, medicii de familie (veriga de bază a noului sistem) au umflat cât au putut asistenţa medicală acordată pentru a câştiga mai mult, în timp ce spitalele au găsit, în sfârşit, prilejul de a face utilări la care nici nu visaseră şi

de a mări salariile personalului medical. Şi pentru că sacul cu bani avea totuşi fund, n-au mai achitat şi medicamentele, mergând probabil pe ideea că statul va trebui, până la urmă, să găsească o soluţie. Desigur, tot de la buget!

31.7. O nouă filozofie bugetară

Adevărata soluţie, indiferent dacă banii ajung sau nu, este scoaterea treptată din devălmăşia comunistă a «bugetului consolidat» bugetele sistemelor de asigurări, inclusiv deci bugetul sănătăţii. Ceea ce s-a întâmplat până acum constituie o lecţie pentru a nu se repeta greşelile. După ce ani de zile excedentele sale au finanţat deficitele din bugetul de stat, bugetul de pensii, ajuns în faliment, trăieşte acum pe seama bugetului de stat. În schimb, bugetul asigurărilor de sănătate care se simte tare întrucât încasează mai mult decât i s-a repartizat din «bugetul public consolidat» vrea să se desprindă de acesta. De fapt, una peste alta, excedentul bugetului de asigurări de sănătate mâncat de bugetul de stat reprezintă tot atât cât bugetul de asigurări de pensii mănâncă din bugetul de stat! Şi atunci, pe cine să întrebăm care este soluţia: pe pensionari sau pe bolnavi ?!

Această situaţie exprimă pregnant cercul vicios în care a ajuns bugetul public românesc, situaţie care rezultă tocmai din inclinaţia colectivistă păgubitoare de a lua din puţinul existent într-o parte pentru a cârpi în celelalte, cu efectul distrugător de a strica lucrurile şi acolo unde, de bine de rău, mai merg! În fond, scoaterea anticipată a oamenilor la pensie, în loc de a-i scoate în şomaj, a ascuns sub preş problemele reale dezastruoase ale economiei româneşti: lipsa de competitivitate şi, deci, nevoia de restructurare şi eficientizare. Şi, nu peste mult timp, situaţia s-a răzbunat, buba spărgând în sistemul de pensii, care este acum o povară în spinarea bugetului de stat şi care tinde să strice lucrurile şi în bugetul de sănătate, tocmai într-un moment când acesta din urmă încearcă să pună pe picioare un nou sistem, mai potrivit, de finanţare.

Succesul fără echivoc al colectării contribuțiilor pentru sănătate arată drumul pe care trebuie să-l urmeze o reformă a fiscalității în România: plătitor să fie cel interesat să plătească! Nu doar o parte, ci toată contribuția pentru sănătate trebuie plătită din salariu de potențialul beneficiar al serviciilor de sănătate. La fel în cazul asigurărilor de ajutor de șomaj. Tot așa contribuția pentru asigurări sociale trebuie să fie integral plătită din salariu de către angajat (și nu integral de către angajator precum până la noua lege a pensiilor sau în proporție de o treime de către angajat și în proporția celorlalte două treimi de către angajator, după adoptarea respectivei legi). Desigur, modificarea s-ar face cu mărirea corespunzătoare pe hârtie a salariilor brute și acomodarea impozitării și contribuțiilor pentru ca salariile nete să nu se schimbe, iar pe angajatori să nu-i coste mai scump locul de muncă. Problemele de început ale unei asemenea reglementări trebuie însă acceptate, pentru că, pe termen lung, aceasta înseamnă unica soluție de scoatere din joc a angajatorilor rău-platnici. Vor fi în stare să dea salarii din care angajații să suporte contribuțiile pentru propriile pensii, pentru propria ocrotire a sănătății, pentru ajutorare în caz de șomaj, vor fi în piață! Dacă nu, vor fi scoși din joc, nu vor mai putea exista, ca acum, fals, pe seama neplății contribuțiilor la sistemele de asigurări, deci pe seama altora, punând mereu și mereu în pericol însăși supraviețuirea acestor sisteme.

Desigur, organizarea în sistem de asigurări nu poate fi generalizată. Dar în colectarea impozitelor și taxelor pentru bugetul de stat principiul «plătește cel interesat» trebuie pe cât posibil să opereze. Profitul nu trebuie în principal impozitat la obținerea acestuia de către companii, ci la distribuirea sub formă de dividende (evident, rămânând neimpozitat dacă este folosit pentru investiții), iar impozitarea salariilor trebuie treptat relaxată pe seama fiscalizării mai aspre a consumului (prin mărirea cotei TVA și a accizelor) după principiul sănătos «plătește nu cel care câștigă, ci cel care consumă».

31.8. Nevoia unui deficit bugetar strâns

În condițiile agresiunii la care a fost supus continuu bugetul public, deficitul acestuia ca posibilitate a statului de a efectua cheltuieli peste veniturile sale curente a devenit o problemă extrem de controversată, care, oricum, iese din tiparele abordărilor teoretice obișnuite. După cum în latura sa de venituri, bugetul dă expresie politicii fiscale, iar în cea de cheltuieli politicii de priorități sectoriale și de protecție socială, în politica deficitului bugetar se regăsesc componente de bază ale politicilor monetară, de curs de schimb și de investiții.

Există destul de înrădăcinată percepția că o ieșire din constrângeri ar putea fi sporirea deficitului bugetar și că singura oprelişte în domeniu ar fi FMI, care prescrie, invariabil, un deficit bugetar strâns. Pentru FMI, dacă o țară are inflație – și România are din belșug! – înseamnă că se află într-un grav dezechilibru și, pentru a-l reduce, trebuie să comprime sever cheltuielile, atât ale populației cât și ale statului. De aceea, în concepția FMI, un deficit bugetar strâns, adică o depășire mică a veniturilor de către cheltuielile statului, este o condiție indispensabilă atât a gâtuirii inflației, cât și, mai general, a recâștigării echilibrului economic.

În condițiile specifice ale României, pentru un deficit bugetar strâns există însă motive cu mult mai puternice decât abordarea FMI și opoziția fermă a acestei instituții față de o eventuală creștere a deficitului.

La prima vedere, mai toată lumea are a se bucura de ceva de pe urma unui deficit bugetar. Statul realizează obiective economice și sociale dincolo de ceea ce i-ar permite resursele încasate. Bugetarii își pot vedea salariile mărite. Ministerele pot obține alocații suplimentare. Cei ce economisesc pot dobândi câștiguri frumușele și sigure din achiziționarea titlurilor guvernamentale, cu care se finanțează deficitul. În sfârșit, băncile comerciale pot găsi în

titlurile guvernamentale plasamentele ideale, practic fără risc, pentru banii strânşi în depozitele lor.

De fapt şi de fapt, însă numai aparent şi cu totul trecător este mai bine. Dacă statul se împrumută pe plan intern înseamnă că, în parte, banii existenţi pe piaţă sunt culeşi la dispoziţia sa. Şi de cantitatea de bani de pe piaţă depinde atât ceea ce mai rămâne «fizic» pentru finanţarea economiei reale, cât şi ceea ce reprezintă costul creditului, adică dobânda. Dacă statul se împrumută pe plan extern, există doar problema costului. Dobânzile însă, fie la împrumuturi interne, fie la împrumuturi externe ale statului, sunt suportate tot de către buget, adică tot de către contribuabil. Şi ceea ce apare «de bine» poate deveni «de rău»!

În bugetul pe 2000, de pildă, s-au cheltuit peste 43 250 miliarde lei sub formă de dobânzi. Acestea au reprezentat aproape 30% din totalul cheltuielilor, dar circa 36% din veniturile bugetului de stat şi au echivalat cu 5,5% din PIB. Aceasta înseamnă că, în execuţia bugetară propriu-zisă, din veniturile cu greu realizate nici măcar 2/3 nu au putut fi folosite la finanţarea cheltuielilor pentru obiective economico-sociale de care era imperioasă nevoie, restul ducându-se pe dobânzi. Şi că, doar aparent, cheltuielile au depăşit veniturile în anul 2000, pentru că, de fapt, cheltuielile pentru obiective economico-sociale în anul 2000 au trebuit să fie mai mici decât veniturile, tocmai pentru a se putea plăti dobânzi. Şi, toate acestea din cauza deficitelor bugetare anterioare! Cu referire la anul 2000, pentru ca deficitul să nu depăşească 3,7% echivalent PIB a fost nevoie să se obţină în realitate un excedent bugetar de circa 1,8% echivalent PIB, în măsura în care plăţile pentru dobânzi, adică pentru obligaţii decurgând nu din probleme ale anului în cauză ci din deficite bugetare anterioare, au reprezentat 5,5 % echivalent PIB.

Povara plăţilor pentru dobânzi la datoria contractată în contul deficitelor bugetare anterioare constituie handicapul cu care se porneşte în construcţia bugetului pe anul următor. Cu o asemenea povară ce îl apasă din start, acesta

nu îşi poate în general permite un deficit mai mare decât anul precedent. Pentru că, la un deficit mai mare, adică la angajamente şi mai mari de împrumut din partea statului, această povară ar creşte rapid şi fabulos, riscându-se să se ajungă la un buget nefinanţabil, partea din venituri ce ar urma să trebuiască a fi afectată plăţii dobânzilor putând spori într-atât încât să devină chiar mai mare decât cea destinată cheltuielilor economico-sociale.

Există două motive puternice pentru care România nu îşi poate permite un deficit bugetar mai mare decât unul de 3% echivalent PIB, precum cel preconizat de FMI şi de Uniunea Europeană. Primul este viteza de rotaţie aproape ameţitoare a banilor în România. Pe piaţă se află astfel bani puţini pentru finanţarea economiei reale. Dacă sunt lăsaţi să existe pe piaţă, banii se transformă rapid în inflaţie şi, dacă pe o asemenea piaţă, statul promovează un deficit bugetar mare înseamnă că pur şi simplu goleşte piaţa de bani, lăsând mai nimic pentru finanţarea economiei reale. În asemenea condiţii, statul nu face decât să împingă în sus dobânzile, spre nefericirea nu numai a agenţilor economici, dar şi a contribuabilului român, care este cel ce suportă prin buget dobânzile la împrumuturile guvernamentale.

Al doilea motiv este că încercarea de a transfera finanţarea unei eventuale creşteri a deficitului bugetar pe seama contractării de împrumuturi externe poate fi o soluţie în general, dar nu într-o perioadă când dobânzile cu care România poate obţine împrumuturi externe este de 10-11%, ceea ce, împreună cu comisioanele celor care aranjează plasarea emisiunilor de titluri, duce costul real la peste 12%. În cinci ani, aceasta înseamnă a se rambursa în total (principalul plus dobânzile aferente) o sumă aproape dublă. Chiar dacă aceste împrumuturi externe ar fi folosite exclusiv pentru investiţii, din clenciul în care ar fi aruncată România în ce priveşte plăţile externe tot nu s-ar putea ieşi, căci, la costurile prohibitive la care ar fi contractate, nu

există practic afaceri sau activități atât de rentabile spre a compensa acest cost și a asigura rambursările.

Sunt condiții în care titlurile guvernamentale, emise tocmai pentru finanțarea deficitului, ar risca să nu mai reprezinte plasamentul sigur pe care îl constituie. Și atunci ar exista o aprehensiune și nu o propensiune spre a le dobândi. Statul trebuie să-și mențină cu orice preț credibilitatea și funcția de creditor de ultimă instanță. Chiar cu prețul renunțării la tentația facilă și neproductivă de a crește deficitul bugetar. Pentru că, în condițiile actuale, un deficit bugetar mare nu este nici măcar un lux, ci pur și simplu o bătaie de joc de banul public.

La venirea la guvernare, executivul Năstase nu s-a arătat prea convins de necesitatea pentru România a unor deficite bugetare strânse, de fapt urmărind ca, tocmai pe baza sporirii deficitului bugetar, să finanțeze, în parte, măsurile sociale promise în campania electorală din anul 2000 și, în parte, încercarea de a restabili măcar cât de cât, dar în mod salutar, funcția bugetului de motor al economiei naționale. După ce însă, în perioada postdecembristă, bugetului i-au fost puse în cap toate nefericirile din economie, funcția aproape complet compromisă a acestuia a fost cea investițională, bugetul devenind doar «de supraviețuire» și încetând să mai fie «de dezvoltare». Experiența arată că, în situații de constrângere – când evident trebuie operate amputări (nedorite, dar obligatorii!) – victimă cad, înainte de toate, tocmai investițiile, pentru că restul reprezintă alocații sociale sau salarii.

De fapt, se poate spune că, în ultimul deceniu, scăderea periclitantă a investițiilor a avut drept cauză exact acest proces: s-au tot amputat investițiile pentru a se menține cât de cât consumul populației și deci nivelul de trai. Numai că în acest fel s-a subminat însăși crearea de noi resurse, efectul fiind dezastruos pe termen lung. Efect resimțit în situația existentă.

În parte, guvernul Năstase a căutat să se asigure împotriva acestei eventualități fundamentând de la început

investițiile prevăzute pe un deficit bugetar sporit. Există ideea că un deficit bugetar trebuie să fie mic doar atât timp cât depășirea veniturilor curente de către cheltuieli finanțează consumuri, dar ar putea fi mai mare dacă depășirea finanțează investiții, deoarece, în acest caz, spre deosebire de cel anterior, banul cheltuit se-ntoarce înapoi, neducându-se pe apa Sâmbetei. FMI, care ține însă la deficitul bugetar strâns mai mult decât la orice, nu a împărtășit această abordare, îndeosebi pentru cazul specific al României, care, în concepția FMI, are nevoie, mai mult decât alte țări, de un deficit bugetar mic pe care să aibă din ce să-l finanțeze neinflaționist. Experții organizației de la Washington motivează că, deși avem de-a face cu investiții, este vorba de investiții pe termen lung, cu recuperări peste ani și ani, în timp ce bugetul românesc trebuie să aibă acum un deficit mic. Controversa a fost tranșată în favoarea FMI! Acordul stand-by a fost realizat pe articulația bugetului pe 2002, prevăzut cu un deficit de 3% echivalent PIB, care a obligat să se apeleze la practica uzuală de a se limita alocațiile pentru investiții. Realitatea este că situația specifică a economiei românești impune promovarea unui deficit bugetar mic, cât mai mic, spre zero!

Capitolul 32

Cui datorăm scoaterea din joc a capitalului bancar românesc?

În al zecelea an de postdecembrism, autoritățile aflate în acel moment la guvernare, împreună cu onorabilele Banca Mondială şi FMI, au adus în atenție – de parcă abia atunci ar fi descoperit – ceea ce şi bietul Grivei ştia de mult, de mult: că un uriaş putregai – cu denumirea financiară dar eufemistică de «credite neperformante» – înăbuşă sistemul bancar românesc. Erau împrumuturile acordate de băncile de stat sectorului de stat neperformant din industrie, din agricultură şi din alte ramuri, care nu fuseseră şi niciodată nu vor fi fost rambursate, erau creditele date de bănci în general, de stat sau private, în sistem clientelar, miliardarilor postdecembrişti, bani pe care de asemenea acestea nu-i mai văzuseră înapoi. Toată lumea afişa aşa un fel de mirare, de parcă nu fusese de-ajuns semnalul de alarmă asupra dezastruosului fenomen, tras încă în urmă cu patru ani mai înainte, de falimentul principalelor două bănci private din România, tocmai din cauza creditelor neperformante acordate clienților cu ochi frumoşi şi, în mod aiuritor, chiar propriilor acționari!

S-a spus – mai mult sau mai puțin oficial – că în general creditele neperformante reprezentau circa 30% din ansamblul creditelor acordate de sistemul bancar românesc. Existau însă aprecieri că ponderea era în realitate chiar de peste 50%. Oricum, era evident că, şi dacă se lua de bună media de 30%, însemna că existau bănci unde putregaiul afecta 50% din credite.

De ce putregai?! Pentru că activele unei bănci sunt, pe lângă capitalul propriu şi fondurile de rezervă, tocmai creditele acordate clienţilor şi care reprezintă grosul. La pasiv, sunt depozitele, bani ce în principiu trebuie puşi, în caz de solicitare, la dispoziţia posesorilor. Deci, punctul forte îl constituie creditele acordate. Dacă cei creditaţi nu îşi rambursează însă banii, banca intră în criză. Nu poate executa ordinele de plată ale clienţilor, nu poate onora cereri de retragere din partea deponenţilor. Că sistemul bancar românesc se confrunta cu o asemenea problemă o dovedea clar faptul că dobânzile erau cu mult peste rata inflaţiei, ceea ce avea ca explicaţie nu doar politica promovată deliberat de Banca Naţională de a contracara astfel eventuala evadare dinspre leu înspre valută, dar şi goana în sine a băncilor pentru a atrage bani, unele din ele fiind gata să ofere oricât în acest sens.

Ce soluţie venea să ofere guvernul de atunci cu oblăduirea Băncii Mondiale şi a FMI? Deşi s-ar părea că nu era vorba doar de oblăduire, pentru că măsurile ce urmau să fie luate erau chiar inspirate de către aceste instituţii: preluarea la datoria publică a putregaiului din băncile de stat! Concret, era vorba de o astfel de preluare a creditelor neperformante de la Banca Agricolă şi, mai ales, de la Bancorex (care reprezentau grosul).

Să se dea, sau să nu se dea, bani de la buget pentru salvarea Bancorex? – a fost o dilemă pe deplin justificată care a plasat parlamentarii de o parte şi de alta a baricadei. Era pur şi simplu terifiant să pui populaţia – o populaţie sărăcită – să acopere găuri imense produse într-o bancă de stat în urma devalizării acesteia de către sectorul neperformant al economiei şi de către maeştri privaţi în aşa-numita inginerie financiară, de fapt un alt nume pentru escrocherii de anvergură. În acelaşi timp, însă, a nu acoperi aceste găuri de la buget însemna a lăsa banca să falimenteze şi, o dată cu ea, zeci de mii de deponenţi, care îşi strânseseră la Bancorex economii de peste 7 000 de miliarde de lei (circa 1 miliard de dolari la vremea aceea), dar, încă şi

mai şi, a risca, prin efectul în lanţ ce s-ar fi putut produce, o cădere a întregului sistem bancar românesc. Până la urmă, s-a ales acoperirea de la buget a găurii, dar numai cu numele pentru a se evita destabilizarea întregului sistem bancar, ci de fapt pentru a nu se pune pe masă implicările politice în escrocheriile de anvergură de la Bancorex.

32.1. Bancorex – emblema istoriei postdecembriste

Cum şi de ce se ajunsese însă aici? A răspunde este extrem de instructiv. Pentru că istoria Bancorex este oglinda fidelă a istoriei postdecembriste a României.

Din perioada economiei de comandă banca a moştenit monopolul operaţiunilor cu străinătatea. Tot ce sufla în România comunistă în materie de relaţii financiare externe – de la încasarea exporturilor, plata importurilor, contractarea de credite externe şi achitarea datoriilor până la conturile secrete ale Securităţii şi poate cele necunoscute ale lui Ceauşescu – tranzita Banca Română de Comerţ Exterior, rebotezată ulterior Bancorex. În virtutea acestui monopol, rezervele valutare ale ţării erau ţinute la BRCE. În conturile BRCE, prima guvernare postdecembristă, condusă de echipa Iliescu–Roman, a găsit lăsate de Ceauşescu vreo 2 miliarde de dolari, pe care i-a stins în câteva luni pe importuri nejustificate, pe finanţarea unor măsuri populiste interne, dezastruoase pentru evoluţiile economice ulterioare. Din aceste 2 miliarde de dolari, la adăpostul confuziei create sau întreţinute, al abandonării fostelor reguli dar neînlocuirii lor, probabil deliberate, cu altele noi, s-au înfruptat primii îmbogăţiţi ai tranziţiei. Din aceşti bani s-au construit primele vile, s-au cumpărat primele Mercedesuri, s-au făcut primele depozite personale de valută în bănci străine.

Prin vara lui 1990, cele 2 miliarde de dolari deja se evaporaseră. Când, în 1991, s-a reorganizat în sfârşit Banca Naţională ca bancă centrală, cu rol de emisiune mo-

netară, de supraveghere a sistemului bancar şi de păstrător al rezervei valutare a ţării, aceasta a fost deja nevoită să preia de la BRCE nu numai rezerve valutare minime, dar şi o gaură de peste jumătate de miliard de dolari reprezentând angajamente externe în numele statului, dar neonorate.

Incredibil de neprofesionistele practici ale guvernului Roman în materie de politică monetară şi valutară – care au constat în liberalizarea parţială a preţurilor, dar şi acesta fără liberalizarea dobânzilor şi fără liberalizarea cursului de schimb – au făcut ravagii. BRCE, alături de celelalte mari bănci toate încă de stat la vremea respectivă au fost curând la pământ. Preţurile crescând, dar dobânzile rămânând la niveluri impuse, băncile s-au decapitalizat. Guvernul Stolojan, care a urmat, a fost obligat să facă mari infuzii de la buget în 1992 pentru recapitalizarea băncilor de stat, astfel că, de fapt, ceea ce se întâmpla cu Bancorex nu era câtuşi de puţin o premieră postdecembristă. În plan valutar, practicând aşa-zisele cursuri duale, guvernul Roman a lăsat visteria statului goală, goală. Ceea ce şi Gâgă îşi va fi dat seama că se va întâmpla s-a şi întâmplat: întreprinderile, cam toate încă de stat la vremea aceea, au presat pentru aprobări de a face importuri la cursul zis oficial, de 60 de lei dolarul, în timp ce pe exporturi cereau decontări la cursul pieţei, de 180 de lei dolarul.

Şi, când domnul Cozma, de conivenţă probabil cu preşedintele de atunci al ţării, a răsturnat guvernul Roman, în întreg sistemul bancar românesc nu se mai găseau decât 3 milioane dolari! Sumă ridicolă şi jenantă pentru o ţară! Guvernul Stolojan a fost nevoit să decreteze confiscarea valutei. Săracul, însă, n-a confiscat de fapt nimic, pentru că nu mai avea ce! A dat lei pe ceva care nu mai exista, dar astfel România a putut evita intrarea în încetare de plăţi externe! Situaţie tragică, dar mai ales caraghioasă, pentru că nu se mai văzuse ţară practic fără datorii externe care să intre în încetare de plăţi externe!

Întremată prin contribuţii ale statului şi prin intrările de resurse valutare, o dată cu reluarea exporturilor, pe de o

parte, şi a finanţării externe, pe de altă parte, BRCE – cu toate că pierduse monopolul din domeniul operaţiunilor valutare, toate celelalte bănci putând efectua asemenea operaţiuni – şi-a menţinut poziţia prioritară în materie, în virtutea legăturilor cu străinătatea pe care le conserva din perioada monopolului.

Din păcate, în România postdecembristă marea înfruptare din tortul public intrase într-o nouă fază. La început se luase cu geamantanul care cum apucase. După aceea, s-a trecut la împărţeala organizată, în sistem clientelar, pe sectoare, pe regiuni, pe felii de export şi de import. BRCE a devenit placă turnantă şi a adoptat şi un nou nume pe potrivă: Bancorex. Pentru că, într-adevăr, era rege în toate cele. Bancorex a fost regele marilor împărţeli în sistem clientelar. Miliardari de carton au fost creaţi sau stipendiaţi de Bancorex. Au devenit miliardari cu miliardele de la Bancorex. În sfidarea regulilor minime de prudenţialitate bancară. Paroxismul inacceptabilităţii bancare a fost atins în cazul grupului Păunescu, nu pentru că ar fi meritat mai puţin decât ceilalţi cărora li s-a dat, ci pentru că nu pot beneficia de credite colosale chiar acţionarii. Regulă care nu este permisă a fi încălcată în prima bancă a unei ţări. Unii beneficiari de credite de la Bancorex erau doar intermediari, căci luau bani şi îi împrumutau cămătăreşte altora. Unii dintre miliardarii stipendiaţi au dovedit capacitate managerială şi şi-au dus afacerile înainte, rambursând şi câte ceva din ceea ce au primit. Alţii s-au dovedit chiar de carton, dar călătoresc în continuare în Mercedes-uri şi stau în vile luxoase pe banii Bancorex, fără a fi înapoiat mai nimic la Bancorex.

Banca şi conducerile băncii şi-au cumpărat imunitatea împrumutând în regim preferenţial poliţişti, procurori, judecători, politicieni. Şi, nu în ultimul rând, făcând pe plac acestora din urmă prin creditarea, la comandă politică, a întreprinderilor falimentare şi, mai ales, prin finanţarea importurilor energetice. Practic, finanţarea politicii guvernului Văcăroiu, de stimulare a industriei înaintea res-

tructurării ei, pe seama forțării conturilor statului și conturilor externe ale țării, s-a făcut, cel puțin în această ultimă privință, prin Bancorex. Și la adăpostul acestei imunități a crescut și prosperitatea celor ce au condus instituția. Nemaivorbind de sediile Bancorex care, pur și simplu, înfricoșau prin opulență, iar unele din ele prin prost gust. Multe din sediile Bancorex au constituit emblema societății de tip african sau cel mult latino-american spre care se îndrepta România: opulența dizgrațioasă a unor foarte puțini, în raport cu sărăcirea fără de speranță a foarte mulți.

Și totul a ținut ce a ținut până ce buba a spart. Adică până ce Bancorex n-a mai avut bani. La Bancorex se depășise orice limită. 75% din credite erau neperformante. Adică mai pe românește banca nu prea mai avea șanse de a le mai vedea vreodată restituite. Și, pentru a nu exista vreun dubiu că Bancorex a fost mama miliardarilor de carton, peste 60% din aceste creanțe erau în sectorul privat.

Reprezentanții întreprinderilor private mici și mijlocii, care nu încetau să acuze statul român că nu le dă facilități și că nu face nimic pentru a diminua dobânzile, ar fi trebuit să pună la zid Bancorex și pe fârtații lor miliardari, care aduseseră lucrurile într-o asemenea situație. Căci, dincolo de faptul că miliardari de carton, împreună cu bancheri nesăbuiți compromiseseră imaginea și încrederea în bănci și în sectorul privat – ca instrumente de bază ale economiei de piață –, Bancorex, din cauza crizei permanente de bani cu care era confruntată, devenise unul din cei mai importanți generatori ai dobânzilor înalte, cu mult peste rata inflației, întrucât Bancorex se împrumuta pe piața bancară la orice cost și, reprezentând o mare parte din piață, strica toată piața.

Aproape inutil de menționat că tot acest spectacol de ani și ani a purtat întreagă amprenta revoltătoare a faptului că se derula pe seama banului public și chiar direct pe seama puținelor agoniseli ale populației.

Guvernul Ciorbea a fost cel pe vremea căruia s-a spart buba – și nu din alt motiv decât că venise timpul – și

a trebuit să ia o decizie. Preluarea la datoria publică a portofoliului de credite neperformante de la Bancorex, ca şi de la Banca Agricolă, a fost o decizie greşită. La o analiză atentă a debitelor se putea constata că doar la vreo 2/5 din total se ridicau creditele nerambursate rezultând din politici impuse de guvernul Văcăroiu, respectiv creditări pentru importuri energetice pe de o parte, şi pentru agricultura de stat, pe de altă parte. Numai aceste debite întruneau condiţiile preluării la datoria publică, în timp ce grosul, reprezentând peste 3/5 din total, nu întrunea aceste condiţii, fiind vorba de credite acordate unor beneficiari privaţi (persoane juridice şi chiar persoane fizice). Preluarea acestora din urmă la datoria publică a reprezentat în ultimă instanţă o «naţionalizare» a pierderilor în favoarea privatizării unor profituri de către grupuri restrânse. De altminteri, şi asigurarea indirectă prin buget a depozitelor populaţiei la Bancorex pentru evitarea unei destabilizări în lanţ în sistemul bancar ar fi costat banul public poate la jumătate faţă de cât a constituit povara preluării în ansamblu a creditelor neperformante.

Astfel că o altă explicaţie a modului păgubos în care s-a procedat nu poate fi decât aceea că s-a încercat să se pună sub văl afacerile încurcate de la Bancorex. S-a adăugat, însă, un motiv aproape incredibil. Pe baza algoritmului sau chiar prin încălcarea acestuia, membrii coaliţiei aflată atunci la putere s-au luptat între ei, luni şi luni de zile, pentru Bancorex, ca vacă de muls, neştiind sau nici nevrând să ştie că fusese mulsă până la extenuare în timpul guvernărilor anterioare.

PD, care ţinea să preia Bancorex în parohie, l-a propus pe domnul Vlad Soare ca preşedinte al băncii. Cumnecum, ţărăniştii le-au tras preşul de sub picioare; se pare cu ştirea domnului Dejeu, pe atunci ministru de Interne, au fost puse pe rol domnului Soare nişte dosare penale şi descinderi ale poliţiei au avut loc la locuinţa părinţilor săi. Nominalizarea a căzut. Domnul Soare s-a retras nu numai din cursă, dar, în semn de protest, şi din funcţia de vicegu-

vernator al Băncii Naționale. Partidul Democrat și PNȚCD au continuat însă să se lupte pentru Bancorex, în cadrul înfruntării generale dintre cele două partide, din perioada respectivă.

În acest timp, la Bancorex conducerea existentă continua și ea să facă ravagii, de acum folosind din plin și primii noi bani puși la dispoziție de la buget. Titlurile de stat primite au fost în proporție de peste 60% imediat vândute pe piață pentru a se face rost de bani lichizi, ceea ce a determinat reizbucnirea violentă a inflației, după ce în vara lui 1997 se reușise relativa ei temperare pe seama strangulării consumului populației. Și, într-o nerușinare fără fisură, conducerea de atunci a Bancorex a comunicat profituri de circa 800 miliarde de lei la sfârșitul lui 1997, pe care, atenție!, a făcut presiuni ca guvernul să le accepte drept contribuție la majorarea de capital a Bancorex. Adică, mai precis, să nu se plătească pentru ei impozit pe profit – vreo 300 de miliarde de lei – căci, dacă ar fi fost să se plătească, nici nu era de unde, întrucât profit de fapt nu exista! Încă și mai tare, se urmărea ca, printr-o șmecherie scriptică, să se schimbe raportul dintre capitalul propriu și creditele acordate, pentru înscrierea băncii în cota minimă asiguratorie prevăzută pe plan internațional pentru o bancă și care la Bancorex fusese aruncată peste bord prin nerespectarea normelor minime de prudențialitate bancară.

A fost momentul în care Banca Mondială a pus piciorul în prag. Ceea ce ceruse încă de la injecția în Bancorex din vara lui 1997 – program de restructurare – a devenit imperativ: nici o relație cu România fără restructurarea Bancorex. Degeaba a intervenit însă Banca Mondială. Criza politică de la începutul anului 1998 a împiedicat să se treacă la fapte. Atâta doar că intervenția Băncii Mondiale a convins atât PD, cât și PNȚCD, că Bancorex nu mai este o vacă de muls. PD, jucând bine, s-a retras din luptă când a primit în schimb conducerea Băncii Române de Dezvoltare. PNȚCD, jucând prost, a rămas cu buza umflată. Vlad Soare a putut, ca neimplicat politic, să

preia astfel conducerea Bancorex, a declarat bilanțul în pierdere pe 1997, a început restrângeri de personal, disponibilizări masive din parcul auto și vânzări de sedii, case de odihnă, vile și alte asemenea. Dar, cu portofoliul menționat de credite neperformante, de fapt putrede, cu care era împovărată, Bancorex nu mai putea face față, având nevoie de noi injecții de fonduri pentru a-și putea onora plățile. Căci, neînsoțiți de un plan de restructurare, banii dați de stat la mijlocul lui 1997 fuseseră fituiți. Cine să dea noi bani? Bugetul, cine altcineva?! Bugetul a dat, povara preluată până la urmă pentru ștergerea memoriei Bancorex ridicându-se la circa 2,5 miliarde de dolari.

Decizia finală, congruentă cu lăsarea a tot în ceață, a fost de a desființa Bancorex, nu în urma declarării acesteia în stare de faliment, ci în urma preluării ei, prin absorbție, de către Banca Comercială Română (BCR), fără creditele neperformante date în administrare, spre o ipotetică recuperare, Agenției pentru Valorificarea Activelor Bancare (AVAB). O dramatică lovitură financiară a fost dată bugetului și populației, în timp ce prin înființarea AVAB au fost spălați de păcate toți vinovații și profitorii de la Bancorex și apoi de la Banca Agricolă. O agresiune fără precedent, cu acte în regulă, s-a produs asupra banului public. În plus, a fost încurajat un nou val de devalizări – e adevărat de mai mici dimensiuni! – prin băncile private.

32.2. Rușinea numită AVAB

Crearea AVAB a fost o rușine. Pentru că n-a fost vorba doar ca Agenția să facă un serviciu, contra unui comision, băncilor de stat, degrevându-le de o activitate în care nu sunt specializate și urmând să-și folosească autoritatea și eventualii profesioniști în scopul recuperării cu mai multe șanse a unor active ce ar fi trebuit altfel trecute definitiv la pierderi. Pentru acest scop nici nu ar fi trebuit înființată o Agenție guvernamentală, problema putând fi lăsată – cu perspective mult mai solide de reușită – în

seama unor structuri private. S-a imaginat însă o Agenție guvernamentală pentru că era vorba de fapt de altceva: de a acoperi găurile din băncile de stat, pe banii populației. Chiar așa, să pui o populație grav sărăcită să curețe putregaiul din bănci, fără ca nimeni să răspundă dintre conducătorii băncilor în cauză pentru creditele neperformante date, dintre politicieni pentru comenzile politice de a se stipendia întreprinderi de stat falimentare și, ce să mai vorbim, dintre cei care au dispus acordarea de împrumuturi în sistem clientelar, în sfidarea regulilor minime ale prudențialității bancare, constituie ceva netrebnic!

Poate contestarea acestei acțiuni de a pune populația să achite creditele neperformante acordate de bănci de stat ar fi mai puțin tăioasă dacă ar fi fost vorba doar de avansarea de la buget a unor bani, cu caracter temporar, până la valorificarea activelor preluate. Care temporar și care valorificare?! De ce Agenția guvernamentală creată ar fi avut mai mari șanse de a recupera creanțele băncilor decât băncile însele? Cum s-ar fi putut crede așa ceva, de vreme ce guvernul însuși nu reușea să-și recupereze propriile creanțe rezultând din neplata de către atâția agenți economici a obligațiilor lor la bugetul de stat și la bugetul asigurărilor sociale? Și de ce ar mai fi fost nevoie ca un reprezentant al statului – respectiv guvernul – să se implice în recuperarea unor creanțe când acestea deja aparțineau statului-acționar reprezentat la vremea aceea de FPS?

Realitatea a dovedit că AVAB a recuperat într-o măsură absolut derizorie activele bancare preluate în administrare și la prețuri ridicol de mici (de circa 2-3 ori mai scăzute decât cele avute în principiu în vedere la înființare). De fapt și de fapt, AVAB a avut ca scop – și acest scop a fost pe deplin atins – de a înmormânta murdăriile din băncile de stat și de a le face «uitate». Pe banii populației!

Rămâne de văzut dacă transformarea Agenției în Autoritatea (pentru valorificarea activelor bancare) va

aduce nu numai o recuperare mai acătării, ci şi măcar câţiva vinovaţi deferiţi justiţiei.

32.3. Unica soluţie: atragerea băncilor occidentale de renume

Preluarea la datoria publică a putregaiului din Bancorex şi Banca Agricolă a dovedit, prin preţul imens implicat, că privatizarea este unica soluţie pentru evitarea intruziunilor politice periculoase şi ruinătoare în bănci. Şi, încă şi mai mult, că privatizarea nu este o soluţie în sine, nefiind de ajuns să existe proprietate privată în bănci – căci atâtea bănci private, şi înainte şi după falimentul Bancorex şi al Băncii Agricole, au împărtăşit absolut aceeaşi soartă, din absolut aceleaşi motive de hoţie la drumul mare – ci fiind nevoie de atragerea pe piaţa românească, inclusiv în procesul de privatizare, a unor bănci occidentale de renume, care au de apărat un statut şi o imagine publică.

Preluarea sistemului bancar românesc de către asemenea bănci, inclusiv prin privatizări, a devenit o necesitate, singura ieşire din neîncrederea în bănci, unica posibilitate de a reclădi credibilitatea grav afectată a sistemului bancar. Această mizâ a încrederii în sistemul bancar a devenit precumpănitoare, punând în umbră pierderea, de neneglijat, a caracterului românesc al capitalului bancar. Ceea ce a trebuit să se schimbe de asemenea a fost percepţia asupra proprietăţii în bănci. Deşi esenţial în bănci este nu structura acţionariatului, ci managementul – astfel încât privatizarea însăşi având să se facă nu prin achiziţie directă, ci prin majorare de capital – a trebuit să se accepte ideea investitorului strategic în bănci tocmai ca modalitate de a permite preluări majoritare ale acestora de către bănci occidentale de renume. Ca urmare, în mod concret, prima privatizare în sistemul bancar nu s-a făcut printr-o majorare de capital, aşa cum se proiectase (inclusiv într-o lege devenită caducă), ci prin preluare de către un investitor strategic. Este vorba de Banca Română pen-

tru Dezvoltare, preluată de marele grup francez Société Générale.

A fost un moment crucial pe calea reformei din România. Semnificațiile au depășit simplul fapt că prima bancă de stat din România a trecut în mâini private, chiar dacă nu era vorba de o bancă oarecare, ci de a patra ca mărime atunci din sistemul bancar românesc. Semnificația de fond era că se declanșase un ciclu de implicații ce nu mai puteau fi oprite și care obligau, mai devreme sau mai târziu, la o așezare a întregului circuit economic pe criterii de piață.

În asemenea condiții, prețul obținut pe pachetul majoritar al BRD aproape nici nu conta. În fapt prețul a fost modic. Dar, în situația de atunci din 1998, de descalificare generalizată de către agențiile internaționale de rating a economiei românești, prețul nu prea putea fi altul: de circa 200 milioane de dolari.

Deși băncile fac parte dintre acele companii care nimerit ar fi să păstreze un caracter public – nefiind necesar să fie ale cuiva anume, respectiv ale unui investitor strategic, ci să aibă un capital cât mai depersonalizat, cât mai diseminat – în situația din România nu există însă alternativă la preluarea lor de către investitori strategici de marcă, numai aceștia putând să impună pe piața românească, în mod definitiv, regulile de piață, dublate de cele prudențiale pentru sistemul bancar. Ciclul de implicații pe care privatizarea primei bănci de stat din România l-a deschis a dus la strângerea lațului în jurul întreprinderilor neperformante. Văduvite de aportul băncilor, întreprinderile de stat producătoare de pierderi aveau să încerce în disperare să mărească presiunea în celelalte două canale de supraviețuire care le rămâneau. Și era de presupus că își vor plăti într-o proporție încă și mai mică decât până atunci facturile la furnizorii de utilități publice, precum și obligațiile la bugetul de stat și bugetul de pensii. Ceea ce s-a și întâmplat. Dar sistemul bancar a fost treptat scos din caruselul intervențiilor politice și relațiilor clientelare.

Întârziind, din păcate, câțiva ani privatizarea primei bănci, România a plătit, ca și în cazul Romtelecom, un preț al lucrului nefăcut la timp. Nu doar ciclul de implicații menționate s-a declanșat mai târziu, dar și prețul în sine obținut pe BRD a fost de 2-3 ori mai mic decât cel ce era posibil când percepția externă despre România era alta și când încrederea investitorilor nu fusese zdruncinată de criza din Asia și de colapsul financiar din Rusia. România ajunsese însă, între timp, la strâmtoare și socialiștii francezi aflați la guvernare la Paris s-au dovedit adevărați capitaliști. Au folosit din plin prilejul, prin Société Générale. După cum l-au valorificat în continuare prin preluarea de către Renault a Uzinelor Dacia Pitești, tot la un preț modic.

Acceptarea, în lipsă de opțiune, a privatizării prin investitori strategici a însemnat asumarea pierderii treptate a caracterului românesc al capitalului bancar, pentru că pur și simplu investitori strategici privați nu pot fi, în mod obiectiv, decât grupuri bancare străine. Singurul lucru care a mai rămas de obținut este ca măcar investitorii strategici să fie bănci străine de marcă, de renume.

Pierderea în viitor a caracterului românesc al capitalului bancar, trebuie să recunoaștem, este prețul plătit pentru managementul ani de zile necompetent și neprudențial din băncile de stat românești, pentru intruziunile politice și hoțiile monstre din băncile românești în general, care le-au delegitimat în ochii propriei populații, care nu le mai consideră pe deplin sigure.

Prețul pentru țară este unul descalificant pe termen lung, prin scoaterea din joc a capitalului bancar românesc, pe lângă cel devastator pe termen scurt pe care l-a constituit faptul aiuritor că până și privatizarea unor bănci de stat a ajuns să fie plătită tot de către populație. Istoria Băncii Agricole, care s-a încheiat până la urmă în mod fericit cu privatizarea băncii, este emblematică pentru procesul privatizării pe banii populației.

Politici nesăbuite practicate pe vremea primei guvernări PDSR – de a obliga Banca Națională să elibereze bani,

din tiparnița pe care o are la dispoziție, pentru subvenționarea falimentarei agriculturii de stat – au dus rapid la faliment Banca Agricolă. Căci, prin intermediul acesteia, s-a făcut transferul banilor, iar așa-zisele «credite» acordate întreprinderilor de stat din agricultură nu s-au mai întors, așa cum era de așteptat, niciodată înapoi. Banca a devenit insolvabilă, împovărată fiind cu un purcoi de «credite neperformante». În loc de a lichida banca falimentară – statul urmând, ca proprietar, a lua în sarcină «acoperirea» deponenților care nu aveau, evident, nici o vină –, guvernarea țărănisto-liberalo-pedistă a procedat la fel de nesăbuit ca guvernarea anterioară, probabil în ideea, cu totul și cu totul ipotetică, a privatizării băncii: «creditele neperformante» au fost preluate la datoria publică, adică populația a fost pusă sfidător să le achite prin buget, din care urmau să se facă plățile. Banca, devenită «fată mare», a fost scoasă la pețit, cu alte cuvinte la privatizare, după ce – să reținem! – s-au pus în capul populației lături de circa 700-800 milioane de dolari. Pețitorii însă nu au admis s-o ia fără măcar o anumită zestre. Și au dorit ca, înainte s-o cumpere, banca să fie recapitalizată. De către cine? De către statul român, adică de către populație! Operațiunea a costat încă vreo 150-200 de milioane de dolari!

Ceva nu e în ordine! Chiar deloc! Dl Mugur Isărescu spusese cândva că, din păcate, România a ajuns în situația de a trebui să vândă mobila din casă pentru a depăși impasul în care se află. Era astfel descris destul de sugestiv rolul – sau, unul din rolurile – privatizării către investitori străini în situația creată. Desigur, a vinde mobila din casă, chiar pe mai nimic, pentru că suntem săraci și altfel nu ne mai descurcăm, nu-i onorant, însă este de înțeles! Dar, precum în cazul Băncii Agricole, a da bani unora să-ți ia mobila din casă este o extravaganță ce și-o pot permite doar cei foarte bogați și aceasta numai de i-a lovit plictisul față de mobila respectivă! Pentru săraci, însă, un astfel de lux nu-i de nasul lor! «Curățire» plus recapitalizare pe banii populației și apoi vânzare înseamnă de fapt nimic altceva decât că în

România până şi privatizarea a ajuns să fie făcută tot pe banii populaţiei!

Până la urmă, Banca Agricolă a fost privatizată la un preţ de numai 15 milioane dolari, după ce pentru aducerea ei pe linia de plutire, spre a o face privatizabilă, statul, deci de fapt contribuabilul, cheltuise deja 1 miliard de dolari. Cumpărătorul – consorţiul format din Fondul Româno-American de Investiţii şi grupul bancar austriac Raiffeisen – s-a obligat şi la o capitalizare imediată a băncii în valoare de 37 milioane de dolari. Privatizarea Băncii Agricole a fost totuşi de bun augur. Din cel puţin trei puncte de vedere.

În primul rând, s-a găsit o soluţie pentru această bancă, după o istorie extrem de controversată şi care părea că se va încheia cu dispariţia băncii, în ciuda unor repetate şi extrem de costisitoare intervenţii financiare din partea statului, care au căzut în seama bugetului.

În al doilea rând, prin privatizare, care a însemnat şi o infuzie de capital proaspăt, s-a reuşit să se menţină în viaţă o extinsă reţea bancară, care, la un management profesionist, va fi de folos economiei reale şi populaţiei.

În sfârşit, privatizarea Băncii Agricole a fost de bun augur pentru că a fost făcută către investitori a căror carte de vizită îi recomandă prin seriozitate şi prin capacitatea de a oferi credibilitatea necesară relansării băncii. Fondul Româno-American de Investiţii s-a remarcat printr-o serie de implicări investiţionale nespectaculoase, dar foarte riguroase şi, tocmai de aceea, de succes. Grupul bancar austriac Raiffeisen deţine aproape un sfert din piaţă în ţara de origine şi arată o puternică şi dinamică expansiune în Europa centrală şi de est. Poate cel mai important lucru din punctul de vedere al preluării Băncii Agricole este că grupul austriac, care are o istorie de peste 130 de ani, îşi datorează dezvoltarea tocmai activităţii în segmentul de lucru cu populaţia. Or, importantă este tocmai implicarea în activitatea din acest segment, singura prin intermediul căreia se poate asigura o restructurare spre eficienţă şi cre-

dibilitate a sistemului bancar, precum şi reluarea mult aşteptată a creditării economiei reale, evident pe criterii de piaţă, în locul celei pe criterii politice care a fost copleşitoare în timpul economiei comuniste de comandă.

După BRD, Banca Agricolă a fost a doua mare preluare străină din sistemul bancar românesc. Succesul BRD după preluare – legat de atragerea depozitelor de la populaţie şi a conturilor curente ale agenţilor economici – a constituit o dovadă fără echivoc a importanţei de a se avea un grup bancar puternic în spate, care să ofere indispensabila siguranţă clienţilor. Privatizarea Băncii Agricole în structura acţionarială realizată a reprezentat la rândul ei un bun indiciu al căii de urmat în ce priveşte privatizarea celei mai mari bănci din România – BCR – în cazul căreia de urmărit este, înainte de toate, achiziţionarea acesteia de către un grup bancar occidental puternic, de renume, cu forţa şi expertiza necesare preluării unei treimi din sistemul bancar românesc.

În privinţa Băncii Comerciale Române experienţa însăşi invită la o abordare clară: ori va fi preluată de o bancă din nucleul de forţă al sistemului bancar internaţional, ori nu va fi privatizată deloc. România nu-şi mai poate permite experienţe gen Romtelecom şi, ce să mai vorbim, de aşa-numita «Bancă Turco-Română», despre a cărei reputaţie vorbea suficient faptul că unul din vicepreşedinţii ei a fost prins la vamă scoţând bani din ţară cu servieta. Repetăm, decât aşa privatizare sau bănci străine, mai bine deloc!

România trebuie să obţină din partea Băncii Mondiale scoaterea din acordul PSAL a privatizării CEC. Şi nu din vreun moft, vorba d-lui Iliescu, ci dintr-o motivaţie foarte concretă. Orice proprietar privat, preluând CEC-ul, ar lichida automat, din simple şi de neincriminat considerente de profitabilitate, peste o treime, dacă nu chiar o jumătate, din reţeaua sa teritorială. În timp ce, actuala reţea teritorială CEC trebuie să fie păstrată, fiind aproape unica de siguranţă care mai există la dispoziţia a milioane de ro-

mâni din mii de localități, îndeosebi din mediul rural. Şi pentru aceasta, CEC trebuie să rămână, pentru încă o perioadă de timp, ceea ce a fost în concepţia celor care au înfiinţat-o: nu o bancă comercială, ci o casă de economii, legată de stat, care să stea la dispoziţia populaţiei şi care, dacă oferă garanţii totale depunătorilor, să aibă drept de plasamente doar în titluri de stat.

32.4. Responsabilităţi grave ale Băncii Naţionale

Preluarea la datoria publică a imensei poveri a creditelor neperformante de la Bancorex şi Banca Agricolă a consemnat punctul culminant al dezastrului din sistemul bancar românesc, deşi au mai urmat câteva valuri de falimente. Banca Naţională a fost proiectată ca principal responsabil de acest dezastru. Şi nu atât din motivul că nu ar fi exercitat o activitate corespunzătoare de supraveghere asupra sistemului bancar, cât mai ales pentru că a acceptat fără crâcnire comenzile politice din zona guvernărilor, indiferent de culoarea acestora.

Banca Naţională nu poate fi deresponsabilizată de ceea ce s-a întâmplat la Bancorex tocmai pentru că, deşi ştia bine ceea ce se petrecea acolo, a tăcut mâlc, admiţând în fond să nu exercite vreo supraveghere întrucât nu avea politic jurisdicţie practică asupra Bancorex.

Banca Naţională nu poate rămâne în afara răspunderilor pentru prăbuşirea Băncii Agricole, deoarece a acceptat fără să crâcnească să disponibilizeze politic bani agriculturii de stat, deşi o bancă centrală nu se ocupă cu aşa ceva, nemaivorbind de impactul direct al unei asemenea practici asupra inflaţiei, problemă pe care o avea în grijă.

Banca Naţională este nemijlocit vinovată de parohierea celui mai mare furt nu numai din sistemul bancar românesc, dar şi din toate domeniile în perioada postdecembristă, pe care l-a constituit devalizarea cu circa 400 milioane de dolari a Băncii Dacia Felix, pentru că aceşti bani au fost aspiraţi chiar de la Banca Naţională prin meca-

nismul «overdraft» («descoperit de cont»), fără ca BNR să spună nimic, luni şi luni de zile, spre a nu se pune rău politic cu cei care ordonau politic ca această bancă să fie lăsată în pace.

Banca Naţională nu poate fi absolvită de responsabilităţi în falimentele în lanţ ale Bancoop, Banca Albina. Banca Internaţională a Religiilor, Banca Română de Scont, la fel nu atât pentru că nu a exercitat o supraveghere corespunzătoare, cât mai ales pentru că a tolerat prea mult timp ceea ce se întâmpla în băncile respective, doar din cauza faptului că băncile cu pricina aveau «acoperire» politică.

În toate aceste cazuri, Banca Naţională a tăcut, nu a avertizat în vreun fel când se mai putea interveni şi mai ales nu s-a putut consemna din partea conducerii BNR vreo încercare de a folosi arma demisiei spre a se forţa mâna factorului politic pentru a accepta să se pună ordine, pentru a nu se mai tolera sau chiar încuraja încălcarea normelor minime de prudenţialitate bancară. De ce, de pildă, robinetul «overdraft»-ului la Banca Dacia Felix a fost închis doar după ce s-a lăsat, prin scurgeri zilnice – repetăm zilnice – luni şi luni să se strângă în debitul Băncii Dacia Felix echivalentul a sute de milioane de dolari?! De ce a trebuit să se aştepte atât, şi nu a fost blocat mecanismul de «mulgere» a Băncii Naţionale când se ajunsese la numai câteva milioane de dolari?!

Nici o demisie nu ar fi fost un preţ prea mare pentru a se evita ca, în ansamblu, circa 5 miliarde de dolari să fie aruncaţi în cârca populaţiei pentru a curăţa locul după malversaţiile montate politic şi clientelar în bănci.

Dacă dl Isărescu, ce a fost la conducerea BNR în toată această perioadă, şi-ar fi prezentat într-un moment sau altul dintre cele menţionate demisia, cu motivaţia precisă şi oficializată că factorul politic nu acceptă intervenţia pentru intrarea pe făgaşul normalităţii bancare, iar un eventual succesor al domniei sale în funcţia de guvernator al BNR ar fi făcut acelaşi lucru, probabil alta ar fi

fost situația în sistemul bancar românesc. Furturile ar fi fost descurajate, factorul politic ar fi fost inhibat să le mai păstorească, mai multă încredere ar fi existat în băncile româneşti şi acestea nu ar mai fi fost poate scoase din joc de cele străine tocmai pentru a se putea restabili credibilitatea sistemului bancar.

32.5. Mai fercheş pe banii populației!

Nu întâmplător, la începutul anului 2000 când BNR a dat publicității un raport asupra situației îmbunătățite din sectorul bancar românesc, marile absențe din raport erau motivele pentru care se ajunsese anterior la dezastru şi mijloacele prin care sistemul a fost de fapt salvat pe seama populației!

Potrivit raportului, sistemul bancar românesc arăta în anul 2000 mult mai sănătos decât în anii anteriori. Cel puțin aşa demonstra situația indicatorilor bancari care prezintă diferite fațete ale acestei sănătăți, de la solvabilitate la «curățenia» activelor. Raportul nu era însă prea transparent în explicarea schimbării. Căci adevăratelor explicații nu li se spunea pe nume, ci li se punea vălul unor formule tehnico-financiare eufemistice, precum provizionarea mai strictă, reducerea creditelor neperformante, asanări ale activelor bancare prin AVAB.

Explicația avea un nume foarte prozaic: aruncarea oalei cu lături din bănci în capul populației prin bugetul de stat ca punct final al unui scenariu-tip, în care cei puşi să gestioneze ban public – căci ban public înseamnă capitalul social al unei bănci de stat precum şi fondurile atrase de aceasta de la deponenți şi din conturile curente ale clienților – devalizează instituția bancară de resurse în favoarea unor interese de partid, de grup sau personale, şi plătește populația! Secvența 1: creditele acordate fie sunt irosite pentru activități fără şanse economice, spre a-i scuti însă pe guvernamentali de diferite griji politice, fie se transformă în vile, maşini de lux sau depozite valutare în străinătate

ale celor ce au luat creditele şi nu le-au mai dat înapoi! Secvenţa 2: băncile în cauză intră în insolvabilitate, întrucât banii pe creditele acordate, care constituie activele lor, nemaiîntorcându-se înapoi, banca nu mai poate onora deponenţii din ale căror fonduri a dat creditele. Secvenţa 3: deficienţe legislative deliberate şi cârdăşia politico-clientelară împiedică tragerea la răspundere a celor cu adevărat vinovaţi, adică a celor din bănci care au acordat pe criterii politice sau clientelare respectivele credite; sunt vânturate, prin investigaţii iniţiate şi derulate de formă, niscai nume ale celor ce au luat creditele şi, fără mirare, mai curând sau mai târziu, aceştia sunt făcuţi scăpaţi, căci de altfel nu ei sunt adevăraţii responsabili, deoarece n-ar fi putut să fie nici măcar profitori dacă nu ar fi existat cei care să le fi dat creditele! Secvenţa 4: guvernanţii (alţii sau chiar tot aceia pe vremea cărora s-a produs devalizarea) constată furtul perfect şi «descoperă» că n-au de ales. Dacă lasă banca în faliment, trebuie plătiţi măcar deponenţii ei, întrucât altfel, prin efectul psihologic al neîncrederii propagate, întregul sistem bancar este ameninţat de cădere. Alternativa este să «compenseze» creditele neperformante, adică să le preia la datoria publică, punând populaţia, prin buget, să le achite în timp, întrucât din buget sunt suportate plăţile. De multe ori, povara este cam aceeaşi în ambele cazuri. Aşa că, până la urmă, populaţia plăteşte irosirile şi furturile comise, consolându-se doar cu faptul că, indiferent de variantă, trebuie să « acopere » cam aceeaşi notă de plată.

Nenorocirea face că sistemul este de o asemenea natură încât populaţia suportă, până la urmă, şi costul falimentului unor bănci private, nu numai al celor de stat. Fapt pentru care cei ce gestionează asemenea bănci nu numai că nu se mai împotrivesc declarării falimentului, dar chiar îl şi montează. După o publicitate zdravănă şi oferirea unor dobânzi peste medie, diferite bănci private sunt devalizate prin «credite neperformante» contractate chiar de proprii acţionari sau de acoliţi ai acestora. Nemaiputând să-şi onoreze depunătorii, banca este declarată falită de către BNR. Acţionarii şi managerii se agită de ochii lumii, dar de

fapt sunt mulțumiți de faliment. Ei rămân cu banii, în schimb, chiar potrivit legii, depunătorii sunt recompensați, în anumite limite, de către celelalte bănci prin fondul de garantare a depozitelor constituit exact în acest scop. Scandalul popular este astfel evitat. Şi murdăria poate fi ascunsă sub covor. Celelalte bănci îşi recuperează costul din renta diferențială față de inflație cu care lucrează şi pe care o încasează de fapt din partea populației. Avalanşa de falimente din rândurile băncilor private a dovedit, cu mult mai direct, că tot statul (citeşte populația!) plăteşte furturile şi din aceste bănci. Fiind multe falimente, fondul cu pricina s-a epuizat şi operațiunea de compensare a depunătorilor funcționează cu un credit de la Banca Națională, care va deveni, dacă nu a devenit deja, şi el «neperformant». Cine este Banca Națională?! Statul român! Astfel organizat, sistemul de garantare este mai degrabă o invitație la furt din băncile private. Vreo 2 miliarde dolari împovărează după ani şi ani depunătorii bancari, care achită indirect băncilor comerciale şi Băncii Naționale nota de plată pe care acestea, în principiu, o suportă, prin fondul de garantare a depozitelor, spre a acoperi hoțiile din băncile private româneşti.

Rămâne un mare semn de întrebare: dacă opțiunea românească pentru bănci mai puține, dar mai mari, a fost una profitabilă, sau nu ?! S-a spus că o ciupercărie de bănci aduce mai mult risc de neîncredere. Aşa că s-au stabilit standarde mai înalte pentru înființare, astfel încât băncile au, de la început, o anumită dimensiune care în principiu să le confere o mai mare credibilitate. Această dimensiune mai importantă n-a constituit însă un obstacol în calea devalizăriilor clientelare şi, în schimb, prăbuşirile antrenate au avut un impact mai greu. Nu se ştie dacă falimentele mai multe ale unor bănci mai mici n-ar fi însemnat răul mai puțin rău: semnale de alarmă mai rapide cu efecte mai puțin severe asupra ansamblului!

Din păcate, abia după ce s-a ajuns la un asemenea nivel cu furturile din bănci, BNR s-a gândit la o suprave-

ghere mai strictă. Şi una din măsurile principale introduse ca replică la proliferarea creditelor neperformante a fost provizionarea mai severă a împrumuturilor acordate, adică obligarea băncilor de a trece pe pierderi orice credit în a cărui restituire intervin amânări dincolo de un anumit termen de întârziere acceptat. Dacă însă supravegherea se va limita la această măsură, efectul ce se va obține până la urmă va fi probabil cu totul altul decât cel dorit sau urmărit, pentru că astfel este descurajată şi mai abitir tendința. deja solid implantată, a băncilor de a nu mai credita economia reală, având în vedere riscurile de nerestituire, fiind în schimb încurajată tentația de a trăi în profit împrumutând fără risc doar statul, prin achiziții de titluri guvernamentale, sau Banca Națională.

Deja semne în această privință există. Chiar amintitul raport al BNR arăta că sistemul bancar – devenit mai curat, mai sănătos, mai performant şi mai solvabil prin preluarea la datoria publică a creditelor neperformante de la Bancorex şi Banca Agricolă, prin scoaterea din calcul a creditelor neperformante de la băncile private falimentate şi prin trecerea pe pierderi a creditelor îndoielnic restituibile din restul băncilor – nu ajunsese şi, măcar într-un fel, mai folositor! Creditele acordate, în raport cu resursele proprii şi atrase ale băncilor, aveau în anul 2000 o cotă şi mai mică decât în anii anteriori. Iar cele acordate economiei reale aveau o pondere ridicolă. Şi atunci apare întrebarea legitimă: la ce bun a mai fost pusă populația să facă efortul demolator de a suporta asanarea sistemului bancar spre a putea să arate mai fercheş?

Ceva, evident, nu este în ordine. Şi nu sistemul bancar în sine este de vină! Ci înseşi regulile care-l guvernează şi care nu sunt suficient de clare şi de dure spre a-i scoate din joc şi pedepsi pe cei din interior care îl fură sau care nu au grijă de el! Căci, de la justiția română, sistemul bancar nu poate aştepta nimic întru consolidarea menirii sale de instituție în serviciul populației şi economiei!

32.6. Victoria hoţiilor româneşti asupra băncilor româneşti

Sectorul bancar a ajuns să trăiască efectiv şi chiar să prospere, nu atât pe seama activităţii de natură economică a creditării agenţilor economici – respectiv din diferenţele dintre dobânzile pe care le percepe la împrumuturile acordate şi cele cu care onorează depozitele – , ci mai degrabă pe seama avantajelor decurgând din obligaţia legală – dar de natură administrativă – a agenţilor economici de a-şi derula afacerile prin bănci. Ceea ce le permite să recompenseze derizoriu disponibilităţile agenţilor economici din conturile curente (cu dobânzi mult sub rata inflaţiei) şi să fixeze comisioane înalte pentru operaţiunile mijlocite.

Dominaţia prea îndelungată a antieconomiei în economia românească şi-a spus, şi pe acest tărâm, cuvântul. După ce reţetele monetariste au impus absurditatea unor dobânzi aproape duble în raport cu rata inflaţiei – cică, pentru a combate inflaţia, pe care de altfel n-au reuşit decât s-o scarpine puţin în talpă! – băncile s-au obişnuit să fiinţeze fără risc, adică fără să mai împrumute economia reală, ci împrumutând doar statul prin achiziţia de titluri guvernamentale, trăind de fapt din respectiva rentă diferenţială faţă de inflaţie, pe care în fond o extrag pe seama societăţii. Este una din expresiile şi componentele – poate cea mai concludentă – a nefericitei decuplări a economiei monetare de economia reală în tranziţia românească. Nerestructurarea economiei şi îndeosebi a industriei a consolidat opţiunea băncilor de a nu mai avea de-a face cu acestea. Astfel că băncile au ajuns fără mâini şi fără picioare când dobânzile s-au dus în jos graţie unei întâmplări nemaipomenite în România, dar uzuale prin alte părţi, respectiv din momentul în care politica monetară a Băncii Naţionale şi politica fiscală a guvernului au devenit, pentru prima dată, dar nu se ştie pentru cât timp congruente.

Băncile au ajuns la un moment dat să bălţească de bani cu care nu aveau ce să facă şi atunci au exercitat pre-

siuni asupra statului să emită titluri la dobânzi convenabile. Adică la dobânzi care să le asigure în continuare renta diferențială de prosperitate. Iată de ce, deși banii erau fizic mereu mai puțini, atât de mulți dintre ei apăreau în exces. Cei ce aveau nevoie nu aveau cum să-i dobândească, cei ce îi aveau nu aveau ce face cu ei. Aceasta este antieconomie la pătrat. În timp ce nu există resurse pentru plata pensiilor și onorarea la timp a salariilor, în timp ce armata nu are de mâncare, poliția nu are benzină, spitalele nu au medicamente și întreprinderile nu au credite, sistemul bancar musteşte de bani cărora nu ştie ce destinație profitabilă să le dea. Nu există nici un mecanism care, pe baze profitabile pentru părți și pentru economie, să irige locurile secetoase drenând banii din locurile mlăştinoase.

Astfel, la început de secol XXI, reprezentanții sistemului bancar românesc discută, în mod lăudabil, despre conectarea la era informației și telecomunicațiilor, despre e-banking și e-business, deplâng mentalitățile ce îi fac pe oameni să-și țină banii la ciorap, pe salariați să se ducă imediat la bancomat-uri să intre în posesia banilor-gheață din salariile primite pe carduri, iar pe comercianți să refuze a lucra cu carduri pentru a nu-și devoala toate aranjamentele financiare, când, de fapt și de fapt, sistemul bancar românesc se află încă în criză de încredere și în faza decuplării de economia reală.

Recuperarea încrederii în bănci și recuplarea acestora la economia reală rămân de înfăptuit. Dar, din păcate, cad în sarcina unui sistem bancar care nu va mai fi românesc decât pentru că se va găsi în România, întrucât, din punctul de vedere al deținerii proprietății și deciziei, va fi străin. Victoria hoțiilor românești asupra sistemului bancar românesc a fost deplină!

Capitalul privat românesc nu numai că nu are forța să preia o parte semnificativă din capitalul de stat în sistemul bancar, dar, din păcate, din câte a probat până acum, s-a și lansat în atâtea și atâtea afaceri în acest sistem doar pentru a organiza regretabile devalizări și furturi financiare. Credit

Bank, Dacia Felix, Bankcoop, Banca Internațională a Religiilor, Banca Română de Scont sunt falimente ale unor bănci private românești, rezultând net din fraude get-beget românești!

Dar românul – persoană fizică sau juridică – vrea să fie sigur de banii pe care îi depune în bănci, de posibilitatea de a împrumuta de la acestea resurse pentru a-și finanța cumpărarea unui bun de folosință îndelungată sau, respectiv, deschiderea ori dezvoltarea unei afaceri. În afară de cei care vor să tragă vreo țeapă, românii au ajuns să-și îndrepte privirile mai degrabă către bănci străine, îndeosebi dacă acestea au nume de marcă în comunitatea bancară internațională, ceea ce nu le permite să dea cu bâta în baltă. Încrederea în băncile românești a fost serios zdruncinată și n-au zdruncinat-o străinii, ci șmecherașii și hoții români, dintre care, atâția s-au dat și se dau patrioți. Românii cinstiți sunt puși să plătească neregulile și hoțiile din sistemul bancar. Iată de ce se îndreaptă către bănci străine. Este, într-un fel același comportament pe care au ajuns să-l aibă atâția și atâția tineri români. Nu mai au încredere în țara lor și o părăsesc!

Capitolul 33

Piața de capital: și-a luat chelul tichie de mărgăritar!

Când se vorbește de piață de capital, poate înainte de toate, ar trebui surprins mecanismul care, într-o relație mai mult sau mai puțin de strictă solidaritate cu ceea ce se întâmplă în economia reală, împinge în sus cursul acțiunilor în bursă. Elementul fundamental pe piețele de capital este încrederea sau lipsa de încredere în acțiunile unei companii sau alteia, încredere sau lipsă de încredere care constituie intermediarul nevăzut, dar neînlocuibil, al oricărei tranzacții. Acțiuni se vând în ideea că prețul lor va scădea în continuare și, deci, mai târziu va fi și mai dezavantajos, după cum acțiuni se cumpără pentru a fi vândute ulterior, în ideea că prețul lor va crește în continuare.

Tranzacțiile pe piața de capital sunt prin natura lor speculative. Aceasta nu este o critică. Este o realitate. Speculația în funcție de anticipație este obiectul însuși al tranzacțiilor pe piața de capital. În orice caz, trebuie să fie limpede că dobândirea de acțiuni pe piața de capital nu are ca scop accesul la dividendele în sine distribuite de companii, ci la câștigurile posibile din creșterea cursului acțiunilor. O asemenea creștere a cursului acțiunilor pe plan general și cu deosebire în cazul anumitor companii are loc tocmai în situația în care, ca reflex al derulărilor pozitive dintr-o economie și al unor performanțe solide ale companiilor din aceasta, încrederea în acțiuni crește și împinge în sus, în cerc virtuos, cursul acțiunilor. O asemenea tendință se numește *bull-market,* adică o piață sub semnul taurului (spre deosebire de *bear-market*, o piață sub semnul ursului,

care semnifică o tendință generală de stagnare sau chiar scădere a cursului acțiunilor).

În perioade prelungite de *bull-market*, cursul acțiunilor se îndepărtează semnificativ de dividendele pe care companiile le distribuie efectiv pentru fiecare acțiune. Acest raport dintre cursul acțiunilor și dividende constituie un indicator de bază al evoluțiilor bursiere și evidențiază în fond gradul de speculație la care s-a ajuns pe piață. Istoriceşte, se admite că este destul de periculos dacă, pe ansamblu, cursul acțiunilor depășește mai mult de 20-30 de ori dividendele distribuite. În practica bursieră actuală s-a trecut mult de aceste limite considerate asiguratorii, ajungându-se la depășiri de 70, 80 și chiar de 100 ori. Este evidentă la un asemenea raport componenta speculativă a tranzacțiilor de pe piața de capital, care nu mai mențin o legătură strictă cu derulările din realitate. De altfel, practica a dovedit că, dacă o piață sub semnul taurului se prelungeşte mult, respectiv dacă creşterea cursului acțiunilor se alimentează prin ea însăși și, deci, raportul amintit este supradepășit, atunci intervin inevitabile corecții, adică scăderi ale cursului acțiunilor către niveluri mai rezonabile față de dividendele efectiv distribuite. Marile crahuri bursiere constituie exact asemenea corecții, dar desfășurate în chip violent.

33.1. Bursa nu poate fi mai bună decât o economie care merge prost!

Deşi experiența demonstrează că piața de capital și economia reală dintr-o țară pot cunoaşte, pentru perioade mai mult sau mai puțin îndelungate, dinamici distincte, aceeași experiență dovedeşte că, până la urmă, sau în ultimă instanță, piața de capital reflectă starea economiei reale pe care de fapt o reprezintă. În fond, piața de capital este organizată pentru a se permite colectarea de bani disponibili pe piață pentru dezvoltarea economiei reale, constituind vectorul cel mai asigurător al eficienței investițiilor în

economie. Pentru că disponibilitățile băneşti se îndreaptă obiectiv către plasamentele cele mai rentabile, iar întreprinderile pot atrage aceste disponibilități, prin noi emisiuni de acțiuni pentru majorări de capital, numai dacă însăşi activitatea lor este profitabilă. Altfel, nu găsesc cumpărători. Elementul-cheie al pieței de capital este încrederea. De aceea – şi trebuie înțeles limpede acest lucru! – piața de capital poate fi chiar mai dinamică decât o economie reală care merge bine, pentru că încrederea operează ca un factor potențator, dar niciodată piața de capital nu poate fi mai bună decât o economie reală care merge prost, pentru că într-o economie care merge prost nu se poate avea încredere.

Este, din păcate, cazul românesc. Economia reală românească, sub poverile impuse de segmentul său nesănătos, pe care îl reprezintă întreprinderile generatoare de pierderi şi plăți restante, şi care nu a cunoscut de fapt restructurare, merge prost: este un climat economic în care nu poate exista încredere. Lipsa de încredere este exacerbată de senzația resimțită mereu mai puternic nu doar de români, dar şi de străini, că nu se conturează o formulă politică aptă să înfrângă, prin măsurile dure ce le-ar adopta, cercul vicios în care se zbate economia românească.

Sunt condițiile în care piața de capital în România a vegetat şi vegetează. O revitalizare a pieței de capital este legată strict de o punere pe picioare a economiei reale, perspectivă destul de îndepărtată. În orice caz, aprecierile că prăbuşirea pieței româneşti de capital este un ecou al unor crah-uri intervenite pe piețele de capital externe sunt optimiste. Deşi nu poate fi ignorat un «efect de antrenare» al unor asemenea crah-uri, piața de capital românească are suficiente motivații în economia reală românească să fie în lâncezire. Şi nimic nu ar putea să înlocuiască economia reală din România însăşi, ca impuls principal al pieței de capital româneşti.

Ceea ce îi atrage pe cumpărători pe piața de capital – şi ceea ce îi face ca eventual să-şi plaseze fondurile pe

aceasta şi nu de pildă în bănci – este câştigul, în principiu mai mare, care poate fi dobândit aici. În general mai mare, dacă firmele emitente merg bine în realitate şi, tocmai prin aceasta, induc încrederea că dobândirea acum a acţiunilor respective se va transforma în câştig întrucât mâine se vor vinde mai bine.

Cumpărările şi vânzările de acţiuni şi alte titluri de valoare reprezintă activitatea bursei, dar nicidecum scopul ei. Acesta îl constituie colectarea de fonduri pentru dezvoltare. Vânzările şi cumpărările de acţiuni în bursă nu schimbă decât proprietarii acţiunilor, dar nu şi capitalul societăţilor emitente. Astfel că scopul societăţilor comerciale de a-şi cota acţiunile în bursă nu îl reprezintă curentele tranzacţii în sine cu acţiuni – şi care de altminteri nu le afectează în mod direct – ci posibilitatea ca, la un moment dat, tocmai prin credibilitatea dobândită în urma reprezentării în bursă şi prin accesul obţinut astfel la această piaţă, să lanseze noi emisiuni de acţiuni, care să fie achiziţionate şi prin care să-şi majoreze capitalul în vederea extinderii şi modernizării. Evident, pentru a spera că eventualii deţinători de fonduri îşi vor plasa banii în dezvoltarea activităţii lor, întreprinderile trebuie să manifeste o deplină transparenţă, cu alte cuvinte să facă publice rezultatele lor economice şi financiare, proiectele lor şi să aibă capitalul format cel puţin în parte prin achiziţii deschise de acţiuni, adică prin ofertă publică.

Faptul că raţiunea însăşi şi mecanismul de funcţionare a bursei constau în permanenta căutare a variantei mai profitabile de plasare a banilor este o certitudine că numai întreprinderile performante au şansa de a-şi vedea achiziţionate noile lor acţiuni oferite în bursă şi este aproape o certitudine şi că investiţiile făcute prin bursă s-au îndreptat, din punctul de vedere al economiei naţionale, spre activităţile cele mai eficiente.

Deocamdată piaţa de capital din România nu a ajuns încă în faza de a oferi companiilor posibilitatea de a colecta bani de pe aceasta, adică de a fi o piaţă primară, jucând

aproape exclusiv până acum rolul de piață secundară, adică de tranzacționare a unor acțiuni deja emise și de pe urma cărora firmele ca instituții nu se aleg în mod direct cu ceva. Companiile ca instituții nu au, deci, deocamdată, interes în participarea la piața de capital în România, prin cotare fie pe piața bursieră propriu-zisă (Bursa de Valori București) fie pe piața extrabursieră (RASDAQ).

De altfel, însăși structura proprietății explică obiectiv, în ultimă instanță, slaba extindere a pieței de capital în România. În multe sectoare ale economiei naționale (îndeosebi în industrie, din care provin precumpănitor companiile eligibile și eventual interesate în domeniul listării în bursă), capitalul de stat este covârșitor majoritar. Dacă întreprinderile de stat doresc să-și mențină eligibilitatea pentru cotarea în bursă – adică un portofoliu diseminat de acțiuni, necontrolat în mod net de cineva anume (și deci aleg o privatizare fără investitor strategic) – riscă să prelungească actuala paralizie instituțională care se opune restructurării și eficientizării. Mai ales că recurgerea la privatizarea prin majorare de capital poate eșua din lipsă de amatori pentru acțiunile nou emise, având în vedere starea, de regulă precară, dacă nu chiar gravă, a companiilor de stat. Dacă însă întreprinderea se îndreaptă către o proprietate de tip patronal, cu un grad de concentrare care să asigure controlul unui individ, sau unui grup, asupra acesteia, pentru ca autoritatea decizională să poată funcționa, sau dacă se orientează către un investitor strategic pentru a atrage capital și tehnologie – în ambele cazuri în scopul eficientizării activității – trebuie să accepte pierderea eligibilității pentru cotarea în bursă.

Iar, în situația actuală, întreprinderile cu capital privat sunt nu numai cel mai puțin eligibile, dar și cel mai puțin interesate în listarea în bursă. De altfel, întreprinderile private sunt în general mici și mijlocii aflându-se în proprietatea unei persoane sau maximum a unui grup de asociați. Și deci nu pot fi eligibile pentru cotarea în bursă, unde întreprinderile trebuie să aibă o cifră de afaceri semnificativă și un portofoliu de acțiuni cu un grad suficient de

diseminare pentru evitarea unor speculații aranjate. Încă și mai important, cotarea în bursă nu prezintă un cine știe ce interes, cel puțin deocamdată, pentru companii, în măsura în care pot colecta fonduri mai lesnicios prin aranjamente în spatele ușilor închise. De altminteri, societățile private mai semnificative sunt de fapt dobândite în sistem clientelar și înșiși patronii lor nu au nici un interes de a-și expune afacerile transparenței cerute de bursă.

S-a spus că episoadele nefericite SAFI și FNI – de fapt niște furturi ordinare – au dat o grea lovitură pieței de capital din România. Este inexact! Nu se putea da o lovitură la ceva care nu prea exista! Pe vremea SAFI nu existau nici reglementările minime pentru piața de capital în general și pentru fondurile de investiții în particular. Iar în afacerea FNI s-a exploatat în scopuri de furt tocmai absența pieței de capital.

SAFI și FNI s-au dat drept fonduri de investiții. Ceea ce nici nu puteau fi! Fără o piață de capital funcțională și în expansiune, fondurile de investiții nu-și pot realiza menirea, sunt sortite eșecului și, dacă nu au ca scop să devalizeze niște creduli, mai bine nici nu se organizează!

Câștigul oferit de un fond mutual poate fi mai mare decât cel oferit de o bancă doar dacă – și numai dacă – în spate există o piață de capital funcțională și în expansiune. Un fond mutual nu face altceva decât să colecteze contribuții de la investitori care, în loc să le plaseze ei direct în acțiuni, transferă de fapt decizia plasamentului unei instituții specializate. Câștigul poate fi mai mic decât cel posibil printr-un plasament direct, dar devine mai sigur, prin faptul că fondul mutual diseminează plasamentele în mai multe pachete de acțiuni, putând compensa astfel nereușitele cu succesele. Dacă economia reală însă nu merge, nu poate exista nici piață de capital în creștere, și nici plasamentele în acțiuni nu pot oferi, ca regulă, câștiguri superioare celor pe care le oferă piața monetară, adică băncile prin dobânzile la depozite. În cazul în care câștigul oferit de o instituție financiară este semnificativ mai mare decât cel mediu curent, ceva nu e în regulă, dacă nu cumva la mijloc e chiar vreo păcăleală, și mai bine este să te ferești!

Căci, pentru investitor trebuie să fie clar că plasamentul într-un fond mutual este integral pe propriul său risc, nefiind un depozit bancar, care, într-o anumită măsură, poate fi garantat din ceea ce pun deoparte, exact în acest scop, băncile însele.

În sfârşit, fără o piaţă de capital funcţională şi în expansiune, fondurile mutuale nu numai că nu pot să ofere câştiguri mai mari decât băncile, în care de altfel îşi şi păstrează o parte din banii atraşi, dar nici nu îşi pot asigura o activitate fluidă, lipsită de sincope, prin înseşi resursele lichide pe care le pot mobiliza rapid. Fondurile mutuale nu trebuie să ţină în formă lichidă resursele atrase, pentru că scopul lor este nu să deţină bani, ci să plaseze banii în afaceri. Dar, ţinând cont de această caracteristică, ele pot face faţă unor eventuale răscumpărări doar dacă pot transforma rapid în bani lichizi deţinerile lor în acţiuni. Însă acest lucru nu se poate petrece decât pe o piaţă de capital fluidă, cu resurse suficiente, şi bineînţeles în condiţiile unui interes manifest pentru deţinerea de acţiuni. Or, piaţa de capital din România este mică şi vehiculează resurse lichide puţine. Cât despre interesul de deţinere de acţiuni, nimic nu poate spune mai mult decât faptul că preţurile acestora mai mult scad decât cresc.

A ţine cont de toate acestea reprezintă o miză pe termen lung, în faţa căreia pur şi simplu pălesc diferite interese pe termen scurt, oricât de motivate ar fi acestea, precum dorinţa deţinătorilor de bani de a se vedea recompensaţi cu rate cât mai ridicate de câştig sau încercarea fondurilor mutuale de a avea la dispoziţie cât mai multe resurse, pe care de fapt nu le pot obţine decât forţând promisiunile de câştig, întrucât atragerile au loc la concurenţă cu ofertele de câştig ale băncilor, ale societăţilor de asigurări şi ale titlurilor guvernamentale.

33.2. Unde a fost statul român ?

Având în vedere că, spre deosebire de SAFI, FNI a acţionat în condiţiile unor reglementări pentru fondurile de

investiții, se ridică – față de cele întâmplate (respectiv escrocarea a peste 300 000 de investitori) – întrebarea: unde a fost statul român?

Vinovatul principal a fost chiar instituția care reprezintă statul în domeniul cu pricina: Comisia Națională a Valorilor Mobiliare (CNVM). Piața de capital este, aproape prin definiție, o piață preponderent a capitalului privat, dar statul – în cazul nostru statul român – trebuie să fie prezent aici pentru stabilirea și supravegherea regulilor jocului. Statul în domeniu înseamnă Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, care este îndrituită să formuleze reglementările și să vegheze la respectarea lor. Or, din aceste puncte de vedere, CNVM nu numai că nu și-a făcut treaba, dar cei aleși să conducă instituția au comis infracțiuni pentru care trebuie să răspundă penal.

Reglementările stabilite de CNVM au menținut ambiguități care dau naștere la interpretări, deși precedentul SAFI constituise un argument suficient pentru reguli clare, neinterpretative, și dure, care să oblige la prudență, prin însuși faptul că, după ce te-ai fript cu ciorbă, sufli și în iaurt.

Foarte grav însă, CNVM nu s-a învrednicit nici măcar să asigure respectarea de către FNI a regulilor pe care ea însăși le stabilise. CNVM, contrar regulilor minime ale unui joc normal pe piața de capital, a acceptat, în mod nesăbuit și inadmisibil, ca FNI să-și facă publicitate folosind ademenitoare formule duplicitare privind riscul investițiilor, în loc să impună formula necesară, lipsită de ambiguitate, a riscului integral pe care un investitor și-l asumă printr-un plasament într-un fond de investiții. Pentru a scăpa de răspundere, CNVM a transferat obligația sa de a aviza publicitatea făcută de FNI unui organism creat chiar de fondurile de investiții – Uniunea Națională a Organismelor de Plasament Colectiv – făcându-se a nu observa nici măcar faptul că această Uniune era condusă de același om, Ioana Vlas, care conducea și societatea de administrare a FNI. Adică aceasta își aviza singură conținutul pu-

blicității pe care și-o făcea FNI, invitând, într-o reclamă arhimediatizată, investitorii să doarmă liniștiți, că FNI lucra pentru ei. Cum lucra s-a văzut! Investitorii au aflat când au fost treziți brusc din somn de adormirea pe veci a Fondului. Conducătorii CNVM știau acest lucru, și sunt pasibili de pușcărie pentru că nu au avertizat investitorii pe care aveau obligația să îi protejeze.

Încă și mai grav, CNVM a admis ca FNI, în mod sistematic, să ademenească investitorii cu promisiuni de câștiguri nerealiste, practic mai mult decât duble în raport cu cele de pe piața monetară, adică dobânzile oferite la depozite de către bănci. Or, CNVM știa mai bine decât oricine că aceste promisiuni erau amăgeli, pentru că nu este posibil ca o piață de capital slabă și nefluidă, care nu are în spate o economie reală de succes și în expansiune, să ofere câștiguri superioare celor de pe piața monetară. Și, dacă nu avea curajul să recomande deschis oamenilor să se ferească de promisiuni de câștiguri prea mari, care miros rău de la distanță, CNVM trebuia să pună piciorul în prag la FNI ca o asemenea practică să înceteze. Pentru că n-au făcut-o, conducătorii din acea perioadă ai CNVM au devenit suspecți de atitudini interesate, și trebuie investigați pentru acest lucru.

CNVM a permis în mod incalificabil ca FNI să funcționeze fără o bancă depozitară, prevăzută ca obligație în legea fondurilor de investiții, adică o bancă ce are ca menire să țină contabilitatea fondului, ca o garanție suplimentară pentru investitori.

CNVM a abdicat de la reglementări prudențiale stabilite, acceptând, prin derogări acordate FNI, ca acesta să întreacă orice măsură în privința plasamentelor mai mult decât riscante, de fapt terminătoare, în așa-numitele «acțiuni necotate», adică acțiuni ale unor întreprinderi care nu se supun nici măcar regulilor minime de transparență reclamate de listarea pe piața extrabursieră RASDAQ și care au reprezentat mereu și mereu peste 40% din plasa-

mentele FNI. Să ne mai mirăm că FNI nu a avut de fapt resurse pentru a onora cererile de răscumpărare?

CNVM a tăcut – şi tăcerea este un alt motiv de suspiciune – în faţa folosirii de către FNI a CEC-ului ca un fel de afiş prin care să se dea garanţii investitorilor. Şi dacă o persoană iresponsabilă şi probabil clientelar interesată, precum dl Camenco Petrovici, fost preşedinte al CEC, a putut implica respectiva instituţie în dubioasa afacere FNI, atât ca investitor la Fond şi acţionar la SOVINVEST, societatea de administrare a FNI, cât şi ca eventual garant, trebuiau să existe alte instituţii ale statului care să penalizeze acest lucru, chiar dacă dl Camenco Petrovici avea la vremea respectivă spatele asigurat ca membru marcant al ţărăniştilor, partid aflat la guvernare.

Cum a admis Banca Naţională, reprezentantul statului în domeniul bancar, o asemenea implicare a CEC, având în vedere că elucubrantul Camenco Petrovici a obţinut sprijin politic pentru transformarea CEC în bancă comercială, în loc să rămână ceea ce a fost încă de la înfiinţare: casă de economii, adică o structură de păstrare a economiilor populaţiei la nivel naţional. Şi dacă Banca Naţională se poate apăra că nu avea jurisdicţie în domeniu decât după transformarea CEC în bancă comercială, atunci aceeaşi întrebare retorică vine la adresa Ministerului de Finanţe, care avea CEC-ul în parohie până în acel moment.

Şi dacă în cazul Petrovici s-au comis infracţiuni, la ce bun au mai existat poliţie şi procuratură? Cine trebuia să le sesizeze? Dumnezeu din cer sau realităţile însele? Aşteptau cumva să le sesizeze PNŢCD? Unde se aflau poliţia şi procuratura când la FNI şi la CNVM se întâmpla ceea ce s-a întâmplat?

Unde s-a aflat statul român? Dormea şi el, că lucra FNI pentru el? Unde a fost statul român când dna Vlas, unul din artizanii dezastrului de la FNI, a şters putina? Având în vedere data la care a părăsit ţara, există suspiciunea că cineva chiar a lăsat-o să şteargă putina!

Cea mai terifiantă informație la vremea respectivă a fost că, de peste un an, SRI furniza celor în drept rapoarte despre FNI şi despre ameninţările care ar putea veni de acolo. De ce s-a aşteptat ca problemele să explodeze şi nu s-a acționat din timp? Şi de abia post-factum, instituțiile statului au dat să se trezească! Numai după ce FNI a adormit, şi nu înainte ca acesta să fi dat cu tifla statului român!

Ceea ce a urmat a fost, din păcate, pe deplin ilustrativ pentru dezastrul instituțional din România, pentru confuzia involuntară sau deliberată, adică interesată, în materie de norme şi reguli ale economiei de piață. Instituțiile statului, după ce au dormit liniştite în vremea unuia din cele mai mari furturi din istoria României, s-au trezit, dar nu, cum s-ar putea eventual crede, pentru a-i găsi pe vinovați, ci, culmea, pentru a-i pedepsi exact pe cei care n-au nici o vină, adică pe contribuabili, punându-i să plătească oalele sparte.

Hotărât lucru, în România toate s-au întors cu fundul în sus! Căci şi păgubiții de la FNI au început să cutreiere străzile urlând cât îi ținea gura «Hoții, hoții!», dar dorind să-şi recupereze banii nu de la aceştia, ci din banul public, adică de la oamenii cinstiți, care n-au nici o legătură cu problema păgubirii lor. Şi cine i-a încurajat cel mai tare în acest demers aiuritor?! Să vezi şi să nu crezi: Justiția însăşi!

Când, la izbucnirea scandalului FNI, s-a pus problema, sub presiunea evenimentelor de stradă, să se găsească vinovați pentru că instituțiile statului dormiseră, Justiția română, spre a-l putea aresta pe fostul preşedinte al CEC, Camenco Petrovici, a declarat ca ilegal contractul prin care indirect angaja CEC-ul să cauționeze Fondul cu pricina. După un timp, însă, când păgubiții de la FNI, uitând de cei ce i-au furat, au ieşit în stradă doar pentru a-i despăgubi statul, aceeaşi Justiție s-a pronunțat că acelaşi împricinat contract ar fi valid (fapt confirmat ulterior şi de

Curtea Supremă de Justiție), o încurajare inadmisibilă oferită păgubiților că ar putea fi compensați din banul public.

Ce vină au deponenții la CEC, peste 6 milioane de nefericiți, ca să achite aventura a 300 000 de păgubiți ai hoțiilor de la o societate financiară privată, care au alergat după câștiguri rapide și facile pe propriul risc, fără să se gândească a se asigura de ceea ce fac ? De ce investitorii la FNI nu și-au depus banii direct la CEC, unde aveau asigurată garanția nemijlocită a statului român? Nu au făcut-o pentru că CEC dădea câștiguri de trei ori mai mici decât cele pe care FNI mințea că poate să le ofere. Cei ce au apucat, înaintea prăbușirii castelului de nisip, să dobândească asemenea câștiguri de la construcția piramidală gen Caritas, botezată FNI, au împărțit ei cumva banii obținuți cu contribuabilul român sau cu deponenții la CEC ?

Este, desigur, dreptul păgubiților de la FNI să încerce a-și recupera de undeva banii. Dar ce legătură are asta cu contribuabilul român? Să-l stoarcă păgubiții de la FNI ca pe o lămâie pe iresponsabilul Camenco Petrovici! Îl pot găsi de altfel acasă, Justiția i-a dat drumul din închisoare! Să demonstreze păgubiții de la FNI în fața nu a Guvernului, ci a Justiției, presând-o pentru a-i găsi pe vinovați și a face astfel încât să se recupereze de la aceștia banii. Iar dacă Justiția vrea să fie generoasă cu investitorii de la FNI s-o facă pe banii proprii, nu pe banii contribuabilului român. Mai precis, banii alocați Justiției române – atâția câți îi poate oferi în momentul de față contribuabilul român strangulat de tot felul de neaveniți – să fie realocați pentru despăgubirea investitorilor la FNI, dacă Justiția nu este în stare să-i pedepsească pe hoți și să recupereze banii de la aceștia.

În orice caz, dacă Justiția română dă vreo sentință neechivocă pentru ca CEC să-i plătească pe păgubiții de la FNI, atunci cei 6 milioane de deponenți la CEC au tot dreptul să iasă în stradă pentru a opri această infamie.

Iar dacă cineva, de prin structurile guvernamentale, decide ca, până la urmă, bugetul să suporte nota de plată,

atunci milioanele de contribuabili au tot dreptul să intre în grevă fiscală. Pentru declanşarea unei greve fiscale este suficientă şi decizia guvernului Năstase de a se acorda ajutoare băneşti celor mai nevoiaşi dintre păgubiţii de la FNI din fonduri ale unor societăţi cu capital de stat, care reprezintă în ultimă instanţă tot ban public, cu atât mai mult dacă respectivele societăţi nu sunt la zi cu plata obligaţiilor lor financiare la bugetul de stat.

În mod grotesc, Justiţia română, în loc să urgenteze procedurile de judecată dreaptă a hoţilor dovediţi în cazul FNI, ca şi în alte sute de cazuri care au dus România la dezastru, face pe mironosiţa cu chichiţe avocăţeşti, ca de pildă dacă este valid sau nu un act semnat de un iresponsabil, aruncând o grea povară pe umerii cetăţeanului năpăstuit şi, ceea ce este mult mai grav, vrând parcă să demonstreze cu tot dinadinsul că în România nu poate exista dreptate. Sentinţa Justiţiei a sunat de fapt aşa: totul este să furi, că nu ai ce păţi, iar, dacă este cumva vorba ca cineva să acopere paguba, atunci se va da o sentinţă s-o suporte contribuabilul. Cu alte cuvinte, furaţi măi, hăi, hăi, că gaura o acoperă populaţia! În loc să se fudulească cu respectarea unor absurde proceduri civile şi penale sau cu exploatarea unor vicii de procedură în domeniu, Justiţia ar face mai bine să introducă sechestru executoriu pe averea unor hoţi dovediţi, spre a vedea şi populaţia asta năpăstuită că se face ceva împotriva celor care o fură, că se recuperează măcar ceva din avuţia naţională devalizată, a cărei notă de plată tot ea, populaţia, este pusă mereu şi mereu s-o achite!

Capitolul 34

Dezastrul din sistemul de pensii

Din aprilie 2001 a intrat în vigoare o nouă lege a pensiilor. Aceasta încearcă *in extremis* să corecteze măcar ceva din dezastrul în care a ajuns sistemul de pensii din România. Dezastru la care au contribuit toate guvernările postdecembriste.

Regimul Ceauşescu lăsase o situaţie ce poate fi calificată drept normală în sistemul de pensii şi o lege asiguratorie pentru supravieţuirea acestui sistem. Bugetul asigurărilor sociale avea excedent, semn că beneficiarii puteau fi liniştiţi în ce priveşte încasarea la timp a pensiilor şi a unor ajutoare asimilate, deoarece contribuţiile la sistem erau mai mari decât plăţile. Sistemul avea rezerve, nefiind nevoit să trăiască de la un an la altul. Peste 3 salarii, prin contribuţiile aferente, susţineau o pensie, iar, prin prevederile legii, fondul de înlocuire a salariului de către pensie, chiar dacă nu plăcea ca nivel, nu punea în pericol supravieţuirea sistemului. Singura ameninţare putea veni pe termen lung de la vârsta standard puţin înaintată a ieşirii la pensie, o dată cu eventuala creştere a speranţei de viaţă.

Imediat după evenimentele din 1989, a început dezastrul, parcă programat. Excedentul moştenit din bugetul asigurărilor sociale nu a fost asigurat împotriva inflaţiei, prin minima măsură de prevedere de a fi depus sub formă de depozit bancar contra dobândă, dacă alte măsuri de valorificare nu erau găsite. Dimpotrivă, excedentele respective au fost folosite pentru acoperirea deficitelor din bugetul de stat, generate de păguboasa (şi lipsita de perspectivă) politică de subvenţionare a preţurilor la produse de

bază, deşi cele două bugete n-au absolut şi nu ar trebui să aibă absolut nici o legătură unul cu altul: bugetul de pensii este organizat în sistem de asigurări (beneficiarii fiind contribuenţii), în timp ce bugetul de stat este organizat în sistem redistributiv (făcând alocaţii din încasări din impozite şi taxe).

Mai rău, o politică nesăbuită de a scoate anticipat oamenii la pensie pentru a nu-i scoate în şomaj a fost declanşată, ceea ce a epuizat curând excedentul din bugetul asigurărilor sociale şi, mai grav, a schimbat dramatic raportul ce trebuia să existe între contribuenţi şi beneficiari în sistemul de pensii. Încă din 1996, sistemul de pensii a încetat să se mai autofinanţeze. Fără o rezervă, acesta trebuie de atunci să plătească în mod obligatoriu pensiile dintr-un an doar din încasările acelui an. Raportul contribuenţi–beneficiari s-a schimbat demolator: 4,4 milioane de salariaţi la 6,2 milioane pensionari. Un salariu trebuie acum să întreţină o pensie şi jumătate. Este un raport căruia nu i-ar putea face faţă nici o ţară cu mari resurse, precum Statele Unite sau Germania. Incredibil de nesăbuite amendări ale legii din perioada Ceauşescu au fost aduse, făcând posibil ca, în ciuda acestei stări dramatice a sistemului de pensii, să se iasă, în perioada 1997-2000, cu pensii mai mari decât salariul, ceea ce nu numai că a accentuat dezastrul din sistem, imposibilitatea lui materială de a mai face faţă, dar a împovărat şi rezolvarea situaţiei pe termen lung cu o problemă de inechitate: oameni ieşiţi în condiţii absolut identice la pensie, dar în perioade diferite, au pensii cu totul discrepante.

În loc să se meargă la cauze, s-a încercat, în timpul guvernării ţărănisto-liberalo-pediste, un surogat care a complicat şi mai tare lucrurile: majorarea contribuţiei pentru asigurări sociale, ajunsă, în funcţie de categoria condiţiilor de muncă, la 30%, 35% şi respectiv 40%. Această contribuţie a scumpit, aproape fără egal în lume, locul de muncă, ceea ce şi explică masiva evaziune fiscală care există şi care este practicată prin munca la negru, dacă nu

cumva chiar la vedere în cazul întreprinderilor de stat, care, nefiind amenințate de nimeni și de nimic, nu-și achită pur și simplu obligațiile la bugetul asigurărilor sociale, poate chiar înaintea obligațiilor la bugetul de stat. Un cerc vicios apăsător s-a instaurat.

De ani de zile, pentru că propriile încasări nu-i ajung, sistemul de pensii supraviețuiește numai grație finanțărilor din partea bugetului de stat, aflat și el în restriște din cauza a tot felul de lături care i-au fost puse în cap, de la întreținerea întreprinderilor industriale falimentare, până la preluarea la datoria publică a putregaiului din bănci de stat. În anul 2000, bugetul de pensii a mâncat peste 4% din ansamblul resurselor bugetului de stat, cu care, repetăm, n-ar trebui să aibă vreo legătură. Ceva trebuia făcut pentru a stopa accentuarea dezastrului.

Noua lege a pensiilor încearcă să facă acest ceva. În primul rând, în ce privește scăderea absolut necesară a alimentării cu noi beneficiari a sistemului de pensii, și așa supraîncărcat în raport cu numărul contribuenților. Această scădere urmează să se realizeze prin ridicarea vârstei de pensionare – altfel, spre standardele din Europa Occidentală – respectiv la 65 de ani pentru bărbați și 60 de ani pentru femei. Din motive electorale, schema potrivit căreia va avea loc această ridicare progresivă a vârstei de pensionare este una lentă, întinsă pe 14 ani, cu un efect slab pe termen scurt, în timp ce constrângerile în sistemul de pensii sunt deja acum copleșitoare. Discutabilă este, fără nici o supărare, și diferențierea de 5 ani între bărbați și femei, pur și simplu deoarece realitatea arată că speranța de viață este în România, dimpotrivă, cu mult mai mare – respectiv cu 5 ani – la femei decât la bărbați. Printr-o asemenea diferențiere, femeile se pot aștepta să beneficieze de pensie aproape 15 ani, în timp ce bărbații doar 4. Dar această schemă reprezintă oricum ceva, mai mult decât nimic, urmând a determina o temperare a tensiunilor din sistemul de pensii, legate de intrarea până acum în sistem în ritm rapid a noi și noi beneficiari.

În al doilea rând, noua lege a pensiilor introduce, în sfârşit, echitate în calcularea pensiilor, în funcţie de contribuţie, şi indiferent de momentul ieşirii la pensie. Se adoptă principiul absolut just al comensurării contribuţiei pe parcursul întregii activităţi, şi nu pe perioade la alegerea viitorului pensionar, precum şi limitarea contribuţiei, ceea ce înseamnă de fapt eliminarea injusteţei unor discrepanţe prea mari între pensii.

Pentru operaţionalizarea acestor reglementări se stabileşte un sistem de punctaj care exprimă lunar raportul dintre salariul individual şi salariul mediu brut pe economie, cel din urmă fiind făcut cunoscut de seriile statistice oficiale puse la dispoziţie de instituţia de specialitate. Raporturile lunare astfel calculate sunt folosite pentru calcularea, în cazul fiecărui viitor pensionar, a raporturilor anuale şi, pe baza acestora, a punctajului final pentru întreaga perioadă de activitate. Astfel, baza de calcul se uniformizează şi nu se mai creează neîndreptăţite disparităţi în pensii. Pentru cuantumul în lei, punctajul final individual este înmulţit, în fiecare an, cu valoarea în lei a unui punct de pensie, care este stabilită prin legea bugetului de asigurări sociale de stat în fiecare an. În acest mod, se ţine automat cont de inflaţie, de la an la an, dar şi – trebuie recunoscut clar acest lucru – de posibilităţile concrete ale bugetului de pensii. Dacă posibilităţile respective cresc, evident stabilirea unei valori mai ridicate a punctului de pensie poate duce la creşterea pensiilor, dar, tot atât de evident, o valoare mai zgârcită a acestui punct, din lipsă de resurse, conduce la pensii care nu mai ţin pasul cu rata inflaţiei. Reversul pozitiv este că, prin însăşi scăderea relativă a acestei valori, se pot evita însă tensiuni periclitante în sistemul de pensii şi deci blocaje în plata pensiilor pe ansamblu.

Pentru a nu mai exista pensii de multe ori mai mari decât cea medie – ceea ce reprezintă una din marile frustrări din sistemul actual de pensii – contribuţia pentru asigurări sociale se plafonează la nivelul celei care revine

unui salariu individual de 3 ori mai mare decât salariul mediu pe economie. O asemenea prevedere, care există în toate sistemele de pensii occidentale, era obligatorie în măsura existenței firești într-o economie de piață a unor salarii extrem de discrepante. Cei cu salarii mari pot folosi sisteme alternative de asigurare de pensii, deci cu evitarea unor destabilizări în sistemul public de pensii. Ca urmare a reglementării respective, punctajul individual maxim nu poate depăși de 3 ori punctajul maxim posibil și deci nici pensia maximă nu poate depăși de 3 ori cuantumul pensiei medii.

Principiul legării pensiei de contribuție își găsește reflectare și în prevederea că, pe perioada în care contribuția nu este plătită, dreptul la pensie nu este recunoscut decât în proporția maximă a unei treimi, respectiv a treimii care reprezintă contribuția plătită de angajat, celelalte două treimi, potrivit noii legi, revenind a fi achitate de angajator (spre deosebire de situația existentă anterior, când întreaga contribuție era suportată de acesta din urmă). Reglementarea este controversată, pentru că, dacă angajatorul nu plătește, consecințele sunt suportate de angajat, care nu are nici o vină. La presiunea sindicatelor s-a păstrat această prevedere doar în cazul ieșirii anticipate la pensie, în timp ce în cazul ieșirii «normale» la pensie, drepturile sunt luate în considerare integral, indiferent de plățile efective ale angajatorilor. Mult mai simplu și mai corect ar fi fost ca întreaga contribuție să fie plătită de angajat, urmând ca, în momentul schimbării reglementărilor, această contribuție să fie suportată indirect de către angajator, prin includerea în salariul brut, fără scăderea salariului net. Nimeni nu și-a luat însă responsabilitatea acestei soluții firești, pentru că ar fi însemnat, în practică, declanșarea unui conflict dramatic între angajați și angajatori în toate întreprinderile și instituțiile de stat, și nu numai, care nu achită contribuțiile ce le revin la bugetul asigurărilor sociale.

Evident, toate acestea sunt prevederi care se aplică celor care ies la pensie după 1 aprilie 2001. Pentru pensiile

aflate deja în plată la acea dată, ar urma să aibă loc o complicată operațiune de recorelare. Pentru toți pensionarii existenți ar urma să se recalculeze punctajul corespunzător întregii lor activități și, în funcție de situația respectivă specifică, prin comparație cu pensia existentă, să se procedeze în consecință. Dacă pensia existentă este mai mică decât cea cuvenită potrivit noului sistem de calcul, pensia respectivă urmează să fie majorată. Dacă este mai mare, principiul ar fi ca aceasta să nu mai primească nici o majorare până când, în timp, pe baza inflației, va ajunge în limitele cuantumului prevăzut de noile reglementări legale.

Întrucât, în cazul majorității pensionarilor existenți, pensiile sunt mai mici decât cele ce s-ar cuveni potrivit noului mod de calcul, sistemul ar trebui să dispună de resurse suplimentare, pe care precarul buget de stat nu le poate pune deocamdată și nici curând la dispoziție. Astfel că operațiunea de recolerare va trebui să se extindă pe mai mulți ani.

Deși evident nu place, a devenit deja imposibil din punct de vedere economic ca pensia în România să crească în raport cu salariul mediu și cu atât mai puțin să mai atingă raportul de dinainte de 1989 față de salariul mediu.

Explicația este simplă. Când mai mulți salariați contribuiau la susținerea unei pensii, aceasta, în medie, putea fi chiar apropiată de salariul mediu. Când însă doar un salariat contribuie pentru susținerea unei pensii, aceasta nu poate fi – evident! – mai mare decât este contribuția respectivă. Dacă în contul unui salariat se prelevă în medie echivalentul a 50% din salariu pentru asigurări sociale, pensia medie nu poate depăși 50% din salariul mediu. Dacă se prelevă doar 30%, pensia medie nu poate depăși 30% din salariul mediu. Și aceasta, indiferent dacă guvernanții sunt buni sau răi, generoși sau strânși la pungă.

Sistemul de pensii este într-o criză iremediabilă sau, mai precis, nu va putea supraviețui decât prin scăderea iremediabilă a pensiei medii reale. Deja sistemul trăiește

numai grație contribuțiilor de la bugetul de stat, cu care nu ar trebui să aibă vreo legătură şi care are propriile probleme mereu mai constrângătoare. Dacă pensia medie nu va scădea în termenii salariului mediu, pensiile riscă să nu mai aibă din ce să fie plătite.

Există păreri că o soluție ar putea fi aşa-numitele fonduri «universale» de pensii. Aceste fonduri ar urma să fie constituite din contribuțiile obligatorii, de 5% până la 10% din veniturile salariale, şi care ar urma să fie deduse din contribuția la sistemul public de pensii. Contribuenții la aceste fonduri ar urma să fie, în mod obligatoriu, angajații care mai au 20 de ani până la pensie şi, facultativ, angajații care mai au între 10 şi 20 de ani până la pensie.

Administrarea acestor fonduri ar urma să fie încredințată unor societăți private care, prin însăşi natura lor, ar urma să asigure valorificarea cât mai profitabilă a resurselor colectate, garantând indirect, printr-o asemenea valorificare, înseşi pensiile viitoare ale contribuenților. Astfel de instituții există şi prosperă în economiile de piață aşezate, precum şi prin unele din cele în tranziție, şi n-ar fi, în principiu, vreun motiv că n-ar putea ființa cu succes şi în România.

Oricum, fondurile de pensii administrate privat ar reprezenta cea mai mare afacere din România în următoarele decenii. Şi, ca atare, interese de prim ordin gravitează în jurul lor. Nu întâmplător, în aşteptarea unei eventuale intrări în exercițiu a acestor fonduri, pe piața românească se află deja instalate cele mai mari companii de asigurări din lume, de la Allianz la AIG, de la ING Nederlanden la Generali, în contrast izbitor cu absența vreunui nume cu adevărat sonor din lumea giganților industriali mondiali. Fondurile universale de pensii ar putea nu numai colecta cei mai mulți bani din economisirea posibilă din România, dar, tocmai astfel, ar putea constitui şi cea mai mare sursă de investiții din România.

Toate acestea însă cu o condiție clară şi indispensabilă: să fie reglementate strict şi să fie asigurat un control

de stat sever al funcţionării lor. Cu aceste fonduri nimic nu este de joacă şi nimic nu este de glumit. Nu numai că este vorba de viitoarele pensii ale unor contribuenţi care vor beneficia de plăţi abia după decenii, dar şi pentru că, de fapt şi de fapt, contribuţiile lor sunt nu benevole, ci obligatorii.

Nu este însă clar din ce se va finanţa scăderea masivă a încasărilor în contul bugetului public de pensii, în măsura în care o parte din contribuţia actuală pentru pensii ar fi deplasată spre alimentarea fondurilor universale de pensii. Desigur se poate contracta un credit internaţional. Pe care îl va plăti, direct sau indirect, populaţia. Este însă o adevărată mizâ, care să merite?! Ce piaţă de capital ar putea exista în România pentru a asigura câştiguri investiţiilor de portofoliu ce ar fi făcute de fondurile de pensii?! Şi dacă piaţa de capital – de fapt economia reală românească – nu va oferi asemenea câştiguri, nu s-ar transforma totul într-un eşec, plătit tot de către populaţie?! Sau într-un cadou indirect făcut companiilor străine care, evident, ar dobândi, din considerente de bonitate financiară, administrarea fondurilor «universale» de pensii ?!

Oricum, în ce priveşte aceste fonduri nu este loc de vreo laxitate nici în regulile de funcţionare în sine, nici în posibilităţile de supraveghere.

În primul rând, ar fi foarte gravă stabilirea unui nivel redus al capitalului social minim cerut societăţilor care vor administra fondurile de pensii. Susţinătorii unui nivel redus spun că o ştachetă prea ridicată ar duce la monopolizarea pieţei de către societăţi străine, cele româneşti neavând suficient «cheag» pentru a intra în competiţia în urma căreia vor fi desemnate societăţile de administrare a fondurilor de pensii. Argumentul sună patriotic, dar nu trebuie uitat că sumele strânse în fondurile de pensii rămân ale salariaţilor români. Iar aceştia în mod sigur vor prefera să îşi primească pensiile dintr-un fond administrat de societăţi puternice şi cu experienţă, chiar dacă străine, decât să nu primească mai nimic pentru că banii pe care i-au plătit zeci

de ani au fost pierduți de societăți mai puțin pricepute, dar românești!

De-a dreptul inadmisibilă ar fi însă prevederea ca, în proporție importantă, activele fondurilor de pensii să poată fi plasate în acțiuni «necotate». Mai ales după tragica exerienţă FNI – în care banii investitorilor s-au volatilizat exact prin investirea în astfel de acțiuni «necotate» (adică ale unor companii ce nu sunt listate în bursă și, deci, nu sunt obligate nici măcar la regulile minime de transparență impuse de această listare) – nu se poate accepta sub nici o formă ca riscuri similare să fie extinse asupra banilor strânşi, în virtutea legii, de la milioane de contribuenți.

Ar fi pur şi simplu iresponsabil să se accepte ca banii fondurilor de pensii să poată fi depuşi oriunde, şi nu doar în bănci cu un capital minim de zeci de milioane de dolari, adică în bănci solide. Dacă s-ar renunța la acest nivel minim, ar însemna să se uite de miliardele de lei evaporate din atâtea şi atâtea bănci fără nume şi imagine de apărat. Şi chiar dacă falimentele bancare nu au ocolit nici băncile mari, severe măsuri de prudență trebuie avute în vedere în cazul depozitelor bancare constituite din banii fondurilor de pensii, iar un prag minim al capitalului social este măcar o garanție de bun-simț, chiar dacă nu este o garanție absolută.

O reglementare a fondurilor de pensii trebuie să țină seama de toate crizele din ultimii ani, în care sute de mii de oameni şi-au pierdut banii agonisiți vreme îndelungată. Iar legiuitorii nu au voie să uite nici o clipă că, în cazul în speță, este vorba de banii a milioane de români, bani pe care îi vor da nu facultativ, ci pentru că legea le va impune să o facă. Şi tot legea este cea care trebuie să le protejeze banii şi liniştea bătrâneții. Fondurile universale de pensii nu au voie să împărtăşească soarta experiențelor tragice ale unor fonduri mutuale, precum FNI.

Capitolul 35

Statul asistențial în faliment!

2,5 asistați social la unul care lucrează! Iată un raport absolut dramatic la care s-a ajuns în România, în urma politicii, cu glazură de protecție socială, dar găunos demagogică şi profund dăunătoare, ruinătoare pentru economie, pe care au practicat-o guvernările postdecembriste, oricare au fost acelea. Ba, s-ar putea spune că a fost o întrecere socialistă între guvernele care s-au succedat în a face paradă de protecție socială, fără a ține câtuşi de puțin cont de resursele existente, de exigențele economiei de piață către care forțele politice pretind că au dorit şi doresc să îndrepte România. Căci, să fie clar, într-o economie de comandă în cvasiizolare politică şi economică internațională, cum a fost cazul României comuniste, se poate asigura o protecție socială prin împărțirea relativ egalitară a sărăciei, pentru simplul fapt că administrarea resurselor este făcută centralizat şi se află la dispoziția deciziei politice. Într-o economie de piață, însă, repartiția egalitară nu mai poate exista, protecția socială trebuind să se îndrepte doar către cei nevoiaşi, iar gradul acesteia depinde exclusiv de performanțele generale ale economiei, de măsura în care, în condițiile liberalizărilor, respectivele performanțe reuşesc să facă față competiției internaționale. Ca atare, orice încercare de a promova protecții sociale de tipul celor din economia de comandă în condițiile în care mecanismele înaintează către o economie de piață devine un dezastru. Din păcate, este integral cazul României.

Protecția socială promovată în România a fost preponderent de tipul celei din economia comunistă de co-

mandă: întreținerea pe seama societății a locurilor de muncă în întreprinderi producătoare de pierderi (evident mult mai costisitoare decât întreținerea disponibilizaților din fondul de șomaj, pentru că înseamnă și acoperirea cheltuielilor cu materii prime, energie, echipamente etc.); scoaterea oamenilor anticipat la pensie și nu în șomaj; acordarea de alocații tuturor copiiilor în loc de numai acelora aparținând unor familii nevoiașe; subvenționarea ani de zile pe plan general a unor produse și servicii de bază (unele alimente, energia casnică) în locul unei subvenționări doar pentru familiile defavorizate. Toate acestea, combinate cu măsuri de protecție socială luate mai mult sau mai puțin conjunctural în legătură cu interese politice sau chiar numai electorale ale forțelor la guvernare, au compromis treptat șansele de construire a unui sistem real de protecție socială în România, corespunzător resurselor de care se dispune și în acord cu criteriile și mecanismele unei economii de piață. Mai concret spus, încă înainte de a fi pus pe picioare și făcut operațional un asemenea sistem, bazele sale au fost aduse în faliment.

Componenta socială de care s-a făcut atâta caz în politica postdecembristă, indiferent de culoarea guvernării, a fost de fapt o prelungire puțin schimbată a concepției din economia de comandă. Sistemul s-a bazat pe tergiversarea reformelor de piață în economia reală, în întreprinderi, în numele suportabilității sociale. Ideea centrală a fost păstrarea închisă a supapei șomajului, pentru menținerea acestuia la cote cât mai scăzute. Consecința de neocolit a fost însă inflația. Aceasta a fost de fapt acceptată pe fond, ca alternativă de preferat la șomajul ce ar fi rezultat din așezarea strictă a întreprinderilor pe criteriile profitabilității.

Protecția socială a devenit însă în aceste condiții practic imposibilă. Căci împotriva șomajului există protecție socială, dar împotriva inflației – nu. Orice mecanism care încearcă să compenseze efectele inflației alimentează în cerc vicios tocmai inflația.

Sistemul indexării este un mecanism prin sine inflaționist. Funcționarea acestuia cere ca, pentru a se evita reambalarea inflației prin folosirea lui, compensarea acordată să reprezinte ceva în jurul a 50-70% din creșterea prognozată a prețurilor. O compensare într-o proporție superioară și cu atât mai mult o compensare integrală înseamnă că orice creștere suplimentară de salarii, intervenită pe parcurs peste cea strict prevăzută, dă un nou impuls, multiplicator, în cerc vicios, inflației. De fapt, pentru a nu reambala grav inflația, indexarea trebuie astfel aplicată încât să ducă deliberat la scăderea salariului real, adică exact ceea ce s-a întâmplat în România. În plus, indexarea – oricâte grade de diferențiere ar prevedea – este un sistem liniar. Nu-i protejează îndeosebi pe cei mai în nevoie.

De fapt, în România există cel puțin două motive pentru care nu pot fi protejați adecvat cei defavorizați, adică nu poate fi promovată o autentică protecție socială. Motivele derivă din existența aceluiași sistem cu supapă închisă pentru șomaj și cu supapă deschisă numai pentru prețuri.

În primul rând, în acest sistem profită doar întreprinderile ce, prin pozițiile monopoliste pe piață, pot impune prețurile pe care le vor și pe baza cărora salariații lor – de altfel având capacitatea de presiune asupra economiei naționale – pot obține câștiguri mult peste posibilitățile economice. Desigur, pe seama altor salariați, inclusiv pe seama fondurilor care ar putea fi îndreptate către cei defavorizați.

În al doilea rând, în sistemul respectiv, societatea – și nimeni altcineva, întrucât altcineva nu există – întreține sectoare falimentare. În măsura în care, precum în România, societatea cheltuie cam 11-12% echivalent PIB pentru a întreține industrii falimentare, performanța economică este blocată, șansa unor resurse sporite de redistribuit este mediocră și, la nivel imediat, nu există de unde să se dea, măcar la limita traiului decent, celor cu

adevărat defavorizați, adică celor afectați de șomaj, celor cu venituri fixe și mici, celor handicapați, celor săraci. Puținul existent ajunge de fapt la menționatele categorii de favorizați și nu la cei defavorizați.

Unui raport de 25 de persoane asistate la doar 10 persoane care lucrează economiștii îi spun «nesustenabil», adică neavând cum să-i fie asigurată susținerea materială, condiții în care posibilitățile sunt două: ori buba sparge printr-un colaps (nu se mai pot plăti drepturile bănești fie celor 25 de asistați, fie celor 10 care finanțează asistența socială), ori se iau măsuri eroice de reducere a abominabilului raport, îndeosebi prin rezervarea protecției sociale numai pentru cei nevoiași.

Compromiterea unui adevărat sistem de protecție socială în România are responsabili postdecembriști foarte bine precizați. Și nu trebuie să ne facem că nu-i vedem, cu atât mai mult cu cât cei cu contribuția cea mai importantă au fost exact cei ce s-au bătut mai tare în piept că promovează protecția socială. Sunt cei care au încercat obstinant să prelungească statul asistențial de tip comunist într-un mediu cu care acesta nu mai avea nici o legătură, semnând de fapt un faliment dinainte anunțat!

De departe contribuția cea mai importantă în acest sens a avut-o echipa Iliescu–Roman. Din motive ideologice, politice și electorale, în perioada 1990-1991 a acestei guvernări, s-au pus bazele tuturor nefericirilor ulterioare din sistemul protecției sociale și, în general, din economia românească postdecembristă, practicându-se nu numai un populism deșănțat, dar și un gen de neprofesionalism economic fără egal. Astfel că susținerile domnului Roman, cum că propria guvernare ar fi fost nu doar «reformistă», dar și aceea care a asigurat cel mai înalt nivel de trai din epoca postdecembristă, constituie cel mai scandalos lucru ce a putut fi auzit, având în vedere dezastrul economic căruia i-a pus temelie. În numele unei protecții sociale false și păguboase pe termen lung, în acea perioadă a fost inaugurată politica scoaterii oamenilor anticipat la pensie

în loc de şomaj. Primul val, de departe cel mai masiv, de treceri la pensie înainte de termen a avut loc atunci, sistemul de pensii primind astfel o lovitură în urma căreia nu se va mai redresa niciodată, cu atât mai mult cu cât, în mod neprofesionist, nimeni nu s-a îngrijit de protecţia minimă, prin valorificare, măcar contra dobândă, a resurselor acestuia. Poate încă şi mai grav, în numele aceleiaşi protecţii sociale false şi păguboase, a fost declanşată cea mai mare operaţiune împotriva economiei de piaţă: întreţinerea din banul public a locurilor de muncă în activităţi rămase fără piaţă sau generatoare de pierderi. Operaţiunea a început incalificabil prin convertirea direct în salarii a resurselor destinate anterior de Ceauşescu investiţiilor, ceea ce a lăsat practic fără motor economia şi a amplificat potenţialul inflaţionist şi aşa exploziv. Şi, tot incalificabil, a continuat cu utilizarea ca batalioane de ordine publică tocmai a acelui principal detaşament al clasei muncitoare care lucra în domeniul ce se cerea cel mai urgent restructurat, ceea ce a îndepărtat promovarea oricărei restructurări în întreg eşichierul industrial şi a inaugurat cedările în lanţ la revendicările salariale nu ale celor mai îndrituiţi, ci ale acelora care strigă mai tare sau practică şantajul politic ori economic. Nu mai puţin dăunătoare a fost acţiunea de subvenţionare a produselor şi serviciilor de bază, şi nu a păturilor afectate cel mai grav de liberalizarea preţurilor. Asistându-i social în mod absurd pe baze egalitare atât pe cei ce aveau nevoie, cât şi pe cei ce nu aveau nevoie, sistemul a golit rapid sacul bugetar, nota de plată fiind în cele din urmă achitată, prin restricţiile bugetare, tot de către cei defavorizaţi. Patru guverne s-au luptat apoi, timp de peste 8 ani, cu rămăşiţele şi consecinţele acestui sistem.

Deşi probabil cel mai acuzat de blocarea reformelor spre o economie de piaţă, guvernul Văcăroiu a fost în materie un mic copil pe lângă guvernul Roman. Domnul Văcăroiu a pus capăt sistemului absurd de subvenţionare liniară a preţurilor alimentelor, eliberând bugetul de o povară pe care acesta n-o mai putea duce. Din păcate, n-a

avut curajul să rupă pisica şi în ce priveşte energia casnică şi chiriile. Ceea ce este însă cu adevărat de imputat primului guvern PDSR-ist a fost altceva: imaginarea şi punerea în funcţiune a unui sistem de subvenţionare ascunsă – prin curs, inflaţie, credite şi livrare a energiei sub costuri – a activităţilor neperformante, sistem care prefera de fapt inflaţia şomajului. Cu un preţ dublu. Neperformanţii deveneau întreţinuţi social, închizându-se poarta restructurării şi competitivizării economice, în loc să fie asistaţi social cei afectaţi tocmai de restructurarea şi competitivizarea economiei, oferindu-se astfel alte baze şi alte perspective economice şi sociale. Guvernul Văcăroiu a continuat, din nefericire, şi politica «mai bine la pensie decât în şomaj» care a împins treptat în faliment sistemul de pensii.

Guvernarea cederisto-pedistă nu s-a lăsat mai prejos cu contribuţiile la compromiterea unei adecvate protecţii sociale, fiind – de data aceasta – o adevărată întrecere socialistă între forţele din coaliţie, deşi unele liberale şi creştin democrate, în promovarea unor dezastruoase măsuri populiste, desigur invocându-se fără ezitări «protecţia socială»! Ţărăniştii au promovat neimpozitarea terenurilor agricole, diversiune populistă care a lăsat pe posesorii acestora fără vreo obligaţie socială, ceea ce a descurajat performanţa în agricultură şi a încurajat, dimpotrivă, ruptura acesteia de piaţa internă şi externă, de timpurile moderne. De la democraţii domnului Roman s-a venit iarăşi cu o idee de protecţie liniară: alocaţii mărite pentru toţi copiii şi nu focalizate pentru cei ai unor familii nevoiaşe. Nu se mai ştie exact cui i-a aparţinut iniţiativa absurdei «subvenţii încrucişate» prin care agenţii economici, plătind mai scump, au fost puşi să suporte financiar consumul de electricitate, plătit mai ieftin, al populaţiei. Prin compensaţiile pentru disponibilizări colective, guvernul Ciorbea a reuşit ceea ce părea imposibil – dislocarea a zeci de mii de mineri – dar nefericita generalizare a acestor compensaţii, dincolo de cazul evident special al minerilor, a transformat disponibilizatul român într-un şomer scump şi, mai grav, în

atâtea cazuri, refractar în acceptarea de slujbe care nu îi convin şi chiar puţin dispus să se mai întoarcă în general la muncă. Plăţile compensatorii pentru disponibilizările colective au devenit o povară pentru buget, o frână în calea constituirii pieţei muncii, o deturnare de fonduri de la investiţii pentru crearea de locuri de muncă.

Sub guvernarea cederisto-pedistă s-a ajuns la tristul record de a se avea peste 6 milioane de pensionari la nici 4 milioane şi jumătate de salariaţi. Din rândurile celor din urmă însă, cel puţin 1 milion sunt indirect tot asistaţi social, căci lucrează în întreprinderi producătoare de pierderi, dintre care multe nu îşi acoperă din încasări nici măcar banii pentru salarii din ansamblul cheltuielilor făcute. Adăugând şi pe cei circa 1 milion de şomeri, se ajunge la un grad de asistare socială care nu ar putea fi suportat de nici o economie, oricât de performantă ar fi, dărămite de una necompetitivă precum cea românească.

Statul asistenţial care s-a vrut a fi România în proiectele fără acoperire ale politicienilor ei se mai ţine doar într-un fir de aţă pe articulaţia unei economii precare şi a unui buget cu sacul gol, ambele puse la pământ, poate încă şi mai mult, de furturi şi devalizări ale banului public în scopuri clientelare.

Sistemul protecţiei sociale trebuie scos urgent de sub tensiune pentru a nu exploda. Desfiinţarea sau, în orice caz, limitarea plăţilor compensatorii pentru disponibilizări colective, focalizarea alocaţiilor pentru copii doar către familiile nevoiaşe, încetinirea intrărilor în sistemul de pensii au devenit măsuri indispensabile spre a se evita încetarea de plăţi fie în sistemul asigurărilor sociale, fie în sistemul bugetar.

Trebuie câştigat timp pentru a se regândi şi realcătui sistemul de protecţie socială în conformitate cu resursele pe care le poate pune la dispoziţie economia românească şi potrivit criteriilor dintr-o economie de piaţă, nu risipindu-se costisitor într-o asistenţă liniară, care nu face decât să perpetueze ineficienţa din economie, ci concentrând asistenţa

asupra celor afectați tocmai de competitivizarea economiei.

Măsuri deopotrivă eroice, precum acelea de restrângere, se impun în latura de construcție. Amputări severe de cheltuieli sociale se cer pentru degajarea unor fonduri măcar minime de investiții cu care să se creeze noi locuri de muncă, nu numai spre a se da o altă perspectivă economiei, de creștere și nu de cădere, dar și spre a opri deteriorarea în continuare a raportului dintre salariați și asistați social, prin mărirea numărului celor care asistă. Dacă această revigorare internă a investițiilor, prin reconversiunea de fonduri din asistența socială pasivă în asistența socială activă, nu va avea loc, statul asistențial românesc va trebui și declarat în stare de faliment, căci în faliment este!

Capitolul 36

Exporturile şi capacitatea de plată externă modică

În timp ce se afirmă în mod curent că România este o piaţă de 22-23 milioane de consumatori, în practică, pentru străinătate, este numai piaţa celor 14-14,5 miliarde dolari cât reprezintă capacitatea de plată maximă anuală a României.

În mare, pe baza datelor de la sfârşitul deceniului trecut (cu referire în special la anul 2000), situaţia în conturile externe ale României se prezintă în felul următor: în *contul curent* se vehiculează anual aproximativ 13-14 miliarde dolari, iar în *contul financiar şi de capital* circa 3,5-4,5 miliarde dolari. Din exporturile de bunuri şi servicii se obţin circa 12 miliarde dolari (ceva peste 10 miliarde dolari din exporturile propriu-zise de bunuri), din transferuri (în principal remiteri spre ţară din venituri realizate în străinătate) încă 1 miliard de dolari, iar din intrări de capital care nu creează datorie externă (investiţii) 1-1,5 miliarde dolari. Acest total de 14-14,5 miliarde dolari reprezintă capacitatea maximă anuală de plată a României.

Tot în mare, respectiva sumă este cheltuită în proporţie de 14 miliarde dolari pe importuri de bunuri şi servicii şi, în proporţie de 0,5 miliarde dolari, pentru plăţi de dobânzi la creditele din datoria externă.

Restul de 1,5-2 miliarde dolari din rulajul contului financiar şi de capital reprezintă mişcări brute (intrări şi rambursări) de credite externe (fără dobânzi, care sunt plăţi nete luate în considerare în contul curent). În 1999, plăţile către străinătate n-au fost compensate de noi intrări şi, în

consecință, rezerva BNR a trebuit să scadă. În 2000, noile intrări au depășit cu circa 1 miliard dolari rambursările, rezerva BNR putând să sporească.

Concluzionând, în limita acestei sume, în fond modice, de 14-14,5 miliarde dolari trebuie să se încadreze plățile și pentru importuri de bunuri și servicii și pentru repatrieri de profituri din investiții străine și pentru dobânzi la creditele externe (și pentru rate scadente în caz că noile intrări de credite nu compensează ieșirile în contul celor vechi).

Deci, până una alta, nu este important că sunt 22-23 milioane de consumatori, ci faptul că mai mult de 14-14,5 miliarde dolari nu există capacitate de plată din România către străinătate. Orice capacitate suplimentară poate proveni din credite externe, care este însă pasageră și înșelătoare, presupunând nu numai rambursări, dar și costuri nete (dobânzile) care afectează potențialul de import de bunuri și servicii.

Capacitatea modică de plată a României este determinată, în esență, de nivelul mediocru al exporturilor pe care le reușește economia românească.

Adevărată oglindă a economiei, exporturile arată pregnant criza pe care inevitabil România o traversează, în plan economic, de peste două decenii, în absența unei restructurări profunde și de amploare. Pe cât de necesară a fost opțiunea spre industrializare, pe atât de greșită a fost concepția de realizare a acesteia în practică. Axată aproape exclusiv pe ramuri mari consumatoare de energie și în declin istoric și, în plus, creată să funcționeze în unități-gigant, industria românească are un fond inerțial imens, este refractară și inflexibilă la modernizări și obiectiv greu de schimbat.

Dincolo de diverse conjuncturi, direcția în care industria românească, în forma actuală, poate merge nu este decât aceea spre un inexorabil declin. Produsele pe care le fabrică au istoricește o piață mereu mai restrânsă, în timp ce nu există capacitatea de a se realiza produse cu căutare

în creştere. Mare consumatoare de energie – de care nu poate dispune decât din import, întrucât aceasta nu este suficientă din resurse interne – industria se află prinsă într-un cerc vicios. Nu poate exporta într-atât încât să îşi finanţeze măcar propriile importuri de energie şi materii prime. De a degaja resurse financiare pentru achiziţionarea de echipamente moderne şi tehnologii noi greu poate fi vorba. Deci, în forma actuală, industria românească nu îşi poate finanţa propria restructurare care să o racordeze la exigenţele menţinerii în dura competiţie economică internaţională actuală.

Cu o asemenea structură de producţie, România are o ofertă de export de la care nu se poate aştepta o expansiune susţinută şi durabilă a exporturilor. Oferta românească la export este cam aceeaşi din anii '70. Şi este o imagine complet eronată că România lui Ceauşescu şi-ar fi achitat datoriile externe prin forţarea exporturilor. Nu, a făcut-o prin sugrumarea la niveluri inimaginabile a importurilor! Degeaba a decretat Ceauşescu mobilizarea generală pentru exporturi, degeaba a ordonat să se exporte pe devize tot ce se putea, întrucât mai mult decât înainte tot nu s-a putut exporta. Atât putea economia românească. Cam tot atât poate neschimbata economie românească şi acum. Încremenite în continuare într-o structură care reflectă fidel structura economiei naţionale – cu o contribuţie masivă tocmai a industriilor energofage şi în declin istoric – exporturile româneşti nu au posibilităţi efective de expansiune.

Şi, ne place nu ne place, din segmentul cel mai neperformant al acestui sector copleşitor al economiei – segment format din întreprinderile de stat generatoare de pierderi – provine o mare parte, probabil circa o treime din exporturi. Respectivele întreprinderi exportă de ani şi ani, în multe cazuri de zeci de ani, aceleaşi produse şi n-au posibilităţi financiare pentru a le moderniza şi cu atât mai puţin pentru a schimba structura fabricaţiei spre produse noi cu căutare şi perspective pe piaţă, ceea ce explică de

altminteri imobilismul ani de zile şi nivelul execrabil al exporturilor româneşti, deţinătoare ale contraperformanţei de a fi cele mai mici din Europa în expresie pe locuitor.

Pentru a fi pe deplin oneşti, lamentările – în asemenea condiţii – că exporturile româneşti nu cresc pentru că nu ar fi sprijinite de către stat sunt completamente false. În majoritatea lor sunt chiar subvenţionate masiv! Cine dacă nu statul – de fapt populaţia – acoperă pierderile înregistrate de întreprinderile care realizează produse pentru export în sistem de subvenţie ascunsă, prin neplata obligaţiilor lor financiare la furnizorii de utilităţi publice şi la bugetul de stat şi bugetul asigurărilor sociale. Şi cuantumul fabulos al acestor neplăţi vorbeşte de la sine despre dimensiunea subvenţiilor!

Perioada postdecembristă a adus schimbări în structura exporturilor care trebuie judecate calitativ şi nu doar cantitativ. Luând ca bază anul 1993, când economia şi comerţul exterior s-au mai aşezat după şocul enorm pe care l-a reprezentat pierderea pieţelor asigurate politic în spaţiul fostului CAER, se pot observa câteva tendinţe structurale.

Dacă, pentru uşurinţa delimitărilor analitice, exporturile, în funcţie de valoarea adăugată prin gradul de prelucrare, sunt cotate «rele» şi, respectiv, «bune», cele din urmă sunt foarte puţine.

Este vorba, în primul rând, de creşterea ponderii exporturilor de echipamente mecanice şi electrice de la 9% în 1993 la 14% în anul 2000.

Este vorba, în al doilea rând, de scăderea ponderii exporturilor de produse minerale (combustibili, uleiuri şi altele) de la aproape 12% la aproape 8% în anul 2000. Sunt produse energointensive care nici măcar nu încorporează energie din resurse interne, ci energie importată. Moştenire din perioada comunismului, exporturile de produse petroliere (în cea mai mare parte doar derivate primare din rafinarea ţiţeiului importat) au reprezentat cea mai proastă afacere din punct de vedere financiar care se putea face şi este bine că dimensiunile ei s-au redus. Din păcate, o reve-

nire gravă şi bruscă a acestor exporturi a avut loc în anul 2000, pentru că ponderea lor în total coborâse în anul 1999 sub 6%.

Alte două tendinţe – scăderea ponderii exportului de produse chimice şi respectiv de metale comune – ar fi fost strict pozitive dacă ar fi fost însoţite de o creştere a exporturilor de mase plastice şi, respectiv, de produse prelucrate din metale, ceea ce, din păcate, nu s-a petrecut.

În ansamblu, toate acestea n-au afectat decât în proporţie de circa 10 puncte procentuale, din total, structura exporturilor.

În rest, este vorba numai de tendinţe «rele»: creşterea ponderii exportului de lemn brut, scăderea severă a ponderii exportului de mobilă, de mijloace de transport, de produse vegetale. Acestea au afectat în proporţie de peste 12 puncte procentuale structura exporturilor. Iar, dacă se adaugă arhicontroversata creştere a exporturilor în lohn din industria de textile şi pielărie, adică de produse realizate din materiale şi accesorii străine, aportul românesc fiind doar de forţă de muncă ieftină, tendinţele «nu tocmai pozitive» au schimbat într-o proporţie de peste 25 de puncte procentuale structura exporturilor.

În esenţă, se poate spune că, înainte de 1989, România avea aparent o structură de exporturi mai modernă decât în prezent. Partea « modernă » din exporturi era mai mare decât este acum. Cantitativ aşa se prezentau lucrurile. Calitativ, aprecierea trebuie însă amendată, desigur, cu realizarea absolut remarcabilă că s-a reuşit comutarea grosului exporturilor de pe pieţele est-europene şi asiatice pe pieţele vest-europene. Această comutare a fost obţinută, însă, aproape exclusiv pe componenta «nemodernă». În trecut, se reuşea plasarea componentei «moderne» doar pe pieţele neexigente (ţările CAER sau ţări subdezvoltate). După 1990 nu s-a reuşit comutarea acestei componente pe pieţele vest-europene, din motive de calitate şi competitivitate, respectiva componentă fiind în cea mai mare pierdută. Pătrunderea pe pieţele ţărilor

dezvoltate doar cu componenta «nemodernă» din exporturi a dezvăluit şi accentuat condiţia de economie periferică a României, generând incertitudini asupra capacităţii de menţinere măcar a locului actual, chiar dacă marginal, pe care a reuşit să-l obţină pe aceste pieţe.

În orice caz, cu structura anchilozată actuală a exporturilor, acestea nu au posibilităţi reale de expansiune câştigătoare pe termen lung. Doar o nouă structură a ofertei de export poate asigura baza unei asemenea expansiuni, dar acest lucru nu poate interveni decât în urma unui proces treptat şi îndelungat de investiţii interne şi externe în România. Trebuie să fim conştienţi că exporturile, în structura lor actuală, nu reprezintă cheia rezolvării problemelor economiei româneşti. Nimeni nu vrea să spună adevărul adevărat! Produsele româneşti, în majoritatea lor provenind din structuri de producţie depăşite tehnologic, sunt, din păcate, scumpe şi proaste! Şi nimeni de fapt nu cere restructurări pentru a se realiza produse nu numai cu căutare pe piaţă, dar mai bune şi mai ieftine, adică mai competitive, ci se reclamă mai degrabă – este şi mai simplu! – facilităţi!

Relativ consistente facilităţi au fost acordate în anul 2000. Este vorba de fiscalizarea privilegiată (5% în loc de 25% în general) a profitului provenit din activităţi de export. Şi fapt este că exporturile, după o îndelungată perioadă în care au vegetat la 8-8,5 miliarde dolari anual, au cunoscut în anul 2000 o creştere substanţială, depăşind, 10,3 miliarde dolari. Contribuind, după ani de cădere a economiei, şi la o anumită revenire la creştere economică, expansiunea exporturilor a căpătat o mare încărcătură emoţională, deşi analiza structurii acestei expansiuni a generat încă din acel an numeroase controverse. Rămâne întrebarea: se datorează facilităţilor creşterea sau a intervenit o recuperare la nivel general economic?

Pe ansamblul anului 2000, creşterea exporturilor a fost de aproape 22% faţă de realizările din 1999. Ceea ce interesează înainte de toate este dacă creşterea – de ce să

nu recunoaştem, absolut remarcabilă – a provenit din cuplarea unor condiţii favorabile pasagere, fiind deci doar conjuncturală, sau dintr-o schimbare a structurii producţiei, care ar începe să proiecteze o nouă ofertă românească pe pieţele externe, fiind deci durabilă.

Datele statistice arată că, din cele peste 1,8 miliarde dolari exporturi în plus în anul 2000 faţă de anul 1999, cel puţin 2/3 reprezintă produse cu un grad redus, dacă nu chiar foarte redus, de prelucrare, cu valoare adăugată slabă, din domeniul textilelor, încălţămintei, metalului, lemnului şi mineralelor.

Pentru o evaluare mai relevantă ar fi nimerită evidenţierea aparte a sectorului textile-pielărie. Aparte, pentru că este un caz aparte, deşi în esenţă nu este vorba nici aici de o cine ştie ce prelucrare. În sectorul cu pricina, în România, se lucrează, în cea mai mare parte, în *lohn.* Adică firmele străine aduc materialele şi accesoriile şi preiau apoi produsele manufacturate, care sunt desfăcute în alte ţări sub numele firmelor respective. Fabricile din România nu au decât rolul de furnizor de mână de lucru. Este vorba, în ultimă instanţă, de un export de forţă de muncă. Cu mult mai puţin remunerativ pentru ţară decât eventuala stabilire, temporară sau definitivă, a forţei de muncă româneşti în ţări străine, cu de asemenea eventuale remiteri de bani în România. Aceasta este însă situaţia! Neonorantă, dar nu de încriminat în sine! Pentru că nu există multe alternative. Ar fi, desigur, preferabilă furnizarea de produse sub nume propriu. Dar nu se găseşte piaţă! Şi, ne place sau nu ne place, forţa de muncă ieftină este singura resursă de care dispune România în excedent în momentul de faţă. În excedent în raport cu posibilităţile de valorificare pe piaţa internă, la nivelul cererii de pe aceasta!

Luând în considerare estimările din anul 2000 ale pe atunci Ministerului Industriei şi Comerţului că în *lohn* se derulează 3/4 din toată activitatea de export din sectorul textile-pielărie (care contribuie cu aproape 1/3 la livrările externe ale ţării) înseamnă că, în totalul exporturilor româ-

neşti, cele din *lohn* reprezintă circa 25%. Şi, prin raportare la cifrele statistice, se poate considera că, din totalul creşterii exporturilor în anul 2000, aproximativ 1/5 a constituit export de forţă de muncă. Onorant, neonorant, acest export, în lipsă de opţiune, trebuie apreciat pozitiv, chiar dacă nu merită osanale.

O analiză mai fină arată că, în perioada menţionată, pentru realizarea exporturilor de produse confecţionate în sectorul textile-pielărie a fost nevoie de importuri de fibre, ţesături, accesorii şi, respectiv, piei brute şi accesorii reprezentând valoric circa 70%. Se evidenţiază astfel contribuţia netă marginală a sistemului de operare în *lohn*, valoarea adăugată mică în acest sistem, explicabilă în condiţiile ieftinităţii forţei de muncă din sectorul textile-pielărie, unde există practic printre cele mai mici salarii din România. Totuşi, în evaluarea unui bilanţ obiectiv, trebuie să avem în vedere ocuparea forţei de muncă asigurată prin acest sistem. De menţionat însă că sistemul de *lohn* este extrem de nesigur, companiile occidentale contractante nefiind legate cu nimic altceva de întreprinderile româneşti decât de salariile mici şi că orice creştere a acestora riscă să determine abandonarea de către respectivele companii a locaţiei pasagere din România, în favoarea altor ţări unde poate fi folosită forţă de muncă încă şi mai ieftină.

Ce reprezintă însă celelalte 4/5 din creşterea exporturilor în anul 2000 faţă de 1999 ? Analiza relevă că, din aceste patru cincimi, este vorba, în proporţie de peste 60%, de export de produse brute, cel mult semifinite: metale, lemn, derivate petroliere. Mai exact, s-au exportat în plus, într-o veselie, nu mobilier, ci lemn pe picior, cherestea şi pastă de hârtie; nu mase plastice, ci combustibili şi uleiuri minerale; nu produse metalurgice, ci fier vechi şi deşeuri din aluminiu. Toate acestea reprezintă un fel de epuizare regretabilă a substanţei economice a ţării. Multe din aceste exporturi mai bine nu ar fi crescut! Calculele arată că ceea ce ar putea fi denumit «exporturi rele» au contribuit cu circa 50% în totalul creşterii! Prin compa-

raţie, creşterea «exporturilor bune» (de produse cât de cât prelucrate) nu a constituit decât 30% din totalul creşterii.

Concluziile nu sunt prea încurajatoare. Mai nimic din această creştere nu a provenit dintr-o înnoire a ofertei tradiţionale de export, ca expresie a unei schimbări a structurii producţiei. Ba, dimpotrivă, s-ar putea spune că a fost vorba de o întărire a structurii învechite a exporturilor, care nu poate fi câştigătoare pe termen lung în competiţia internaţională.

Facilităţile pentru exporturi acordate prin programul fiscal al guvernului Isărescu au avut un impact amestecat. Există, fără îndoială, un potenţial al acestor facilităţi de stimulare permanentă a exporturilor, dar aplicarea lor cu caracter generalizat are, cel puţin în cazul economiei româneşti, două păcate importante. Pe de o parte, ajută mai mult pe intermediari (pe cei ce încasează valuta) şi nu pe producătorii propriu-zişi, iar, pe de altă parte, încurajează exporturile de produse neprelucrate, şi nu pe cele prelucrate. Aşa se explică masiva creştere din anul 2000 a exporturilor de lemn pe picior şi cherestea, precum şi de fier vechi şi deşeuri de aluminiu. În primul caz, efectul economic distrugător constă într-o agresiune pe termen lung a fondului forestier (niciodată hăcuit într-o manieră mai iresponsabilă decât în ultimii ani!), iar, în al doilea caz, este vorba de lichidarea ruinătoare a celor mai profitabile stocuri de materii prime pentru economia naţională. Evident, prin lichidarea pe termen scurt a acestor stocuri, exporturile pe segmentul în cauză stopează, căci nu mai este ce să se mai livreze.

Să vedem însă cine beneficiază de fapt de aceste facilităţi? Statistica ne spune că deja peste jumătate din activitatea de export este realizată de către sectorul privat. Deci un argument serios pentru promovarea facilităţilor! Dar ceea ce ne spun de fapt statisticile este că, în proporţie de peste jumătate, încasările din exporturi sunt *contabilizate* de firme private. Şi ceea ce, din păcate, săraca statistică nu ne poate spune este că peste 4/5 din produsele

româneşti care merg la export sunt, în copleşitoare majoritate, realizate de fapt de sectorul de stat. Deci, una peste alta, produsele de export sunt realizate de sectorul de stat şi numai pentru jumătate din ele şi încasarea valutară merge de asemenea la sectorul de stat, cealaltă jumătate ajungând la privaţi prin firme care evident doar tranzitează, adesea probabil numai scriptic, marfa. Câţi sunt privaţii care într-adevăr au reuşit să şi producă pentru export şi nu doar să încaseze valuta? Cine este deci stimulat de fapt prin facilităţile prevăzute în impozitarea profitului ? Care sunt agenţii economici privaţi care au ajuns să producă peste jumătate din metalele furnizate la export, două treimi din fonta şi oţelurile furnizate la export ? Hai că-i tare! Ne dă privatizarea afară din casă!

Concluzia este foarte clară: sprijinirea exporturilor este necesară – se poate spune, fără a greşi, vitală – dar sprijinul trebuie să se îndrepte nemijlocit către producţia şi mai ales investiţia în producţia pentru export. Pentru că numai astfel se poate schimba ceva acolo unde este hiba şi se poate spera astfel într-o creştere – desigur treptată – dar durabilă şi cu semnificaţie – a exporturilor. Facilităţile stabilite doar mută ceva bani din buzunarele sărăcite ale populaţiei în cele ale intermediarilor-ventuză de pe traiectul produselor de stat spre pieţele externe, fără însă – şi acest lucru este cel mai important – a fi de natură să ducă la schimbarea ofertei de export către produse cu şanse de penetrare a pieţelor externe pe termen lung.

Dacă *producţia* de export nu este stimulată, România nu are cum să iasă din cercul vicios în care se află. Şi trebuie să fie clar, pentru cei care eventual nu înţeleg acest lucru, că, fără dezvoltarea exporturilor, nici piaţa românească nu va putea fi, prin capacitatea de plată limitată, un debuşeu semnificativ pentru produsele străine. Şi nici investitorii străini nu vor putea să profite de potenţialul de absorbţie al celor 22-23 de milioane de consumatori români pentru că acest potenţial va rămâne compromis de aceeaşi incapacitate de plată legată de precaritatea exporturilor.

Capitolul 37

Deficitul de competitivitate

Situația generală a exporturilor evidențiază de fapt un grav deficit de competitivitate al economiei înseşi. În actuala structură, produsele româneşti, ca ofertă fizică în sine, ca ofertă calitativă şi ca ofertă de competitivitate, nu pot face față pe pieţele externe şi nici chiar pe piața internă, condiţii în care România este confruntată cu un masiv şi greu sustenabil deficit comercial extern.

Există o apetență ruinătoare în România de a se trăi peste plapuma proprie. Aceasta nu aparţine de fapt populației chinuite, ci într-o măsură neneglijabilă segmentului nou îmbogățit al populației, care nu se reține de la nici una din mărfurile de lux, procurate bineînțeles din import. dar, înainte de toate, sectorului neperformant al economiei, întreprinderilor producătoare de pierderi. Indiferent cât se importă – şi în perioada postdecembristă s-a importat anual şi de 5 miliarde dolari, dar şi de 13 miliarde dolari – există însă un «nucleu dur», cu o pondere substanţială, deşi în diminuare treptată, care nu constituie altceva decât energie şi materii prime consumate, în proporţie covârşitoare, de către aceste întreprinderi. Faptul demonstrează că, în mod tragic, cu cât respectivele întreprinderi funcționează mai din plin, cu atât împovărează mai copleşitor economia națională, îndatorând-o extern pe termen lung, fără şanse de a degaja şi resursele de rambursare. Acest «nucleu dur» face importurile insensibile la politicile de curs valutar, nescăzând nici atunci când leul este lăsat să se devalorizeze tocmai pentru a se descuraja importurile şi a se stimula exporturile. Efectul însă cel mai grav este că «nucleul dur»

al importurilor, absorbind substanțial din puținele resurse realizate din exporturi și credite externe, subțiază achizițiile de tehnologii și echipamente moderne, ceea ce se opune restructurării și eficientizării economiei. Și mișcarea în cerc vicios continuă de la un an la altul. Cercul vicios este alimentat de faptul că exporturile românești, tot din motive de slabă competitivitate și calitate a producției interne, încorporează foarte mult import, ceea ce a și explicat, în bună măsură, tendința de menținere a deficitului comercial chiar și când, în ultimii doi ani, exporturile s-au înviorat!

În asemenea condiții, depășirea care apare anual a exporturilor de către importuri nu are atât caracterul pozitiv al unei sprijiniri a dinamizării dezvoltării, cât mai degrabă caracterul strict negativ al unei irosiri de resurse și al susținerii unui consum intern peste posibilități pe seama unei îndatorări externe mereu mai greu de onorat. Faptul că decalajul dintre importuri și exporturi depășește curent cota de alertă de 20% – ajungând în unii ani la 35% și chiar la 40% – evidențiază friabilitatea terenului pe care stă România din punctul de vedere al finanțării externe, pentru că, dincolo de cota de alertă, considerându-se că nu mai poate fi sigură constituirea resurselor de rambursare, această finanțare poate fi oricând suspendată.

Două mari categorii de probleme se pun în legătură cu gravul deficit comercial. Prima: de unde provine, ce îl determină? A doua: cum este finanțat, pentru că, dacă există, de undeva vin banii cu care să se poată face importuri mai mari decât încasările din exporturi? Evident, dacă bani nu ar exista, atunci importurile ar trebui să se limiteze la încasările din exporturi.

Problemele sunt legate. Proveniența ne arată tendința, la ce ne putem aștepta! Modalitatea în care este finanțat ne spune dacă se va mai putea continua pe linia de până acum! Concluzia este amețitoare. Economic, tendința inexorabilă este creșterea deficitului, din cauza structurii exporturilor și respectiv importurilor, precum și a slabei

competitivități a produselor românești. Financiar, trebuie draconic stopat deficitul, pentru că bani externi cu care să se acopere depășiri substanțiale ale exporturilor de către importuri nu prea au de unde veni. Argumentul financiar îl va pune în inferioritate pe cel economic. Se va simți nevoia de importuri mereu mai mari, dar se va resimți totodată mereu mai acut lipsa banilor pentru a le și face. Vrea nu vrea, România va trebui să amputeze masiv importurile.

Să analizăm mai întâi de unde provine deficitul comercial. Cu alte cuvinte, de ce, din punct de vedere economic, importurile depășesc exporturile?

Răspunsul cel mai simplu este că economia românească reprezintă o economie ineficientă prin structură și tehnicitate, cu o productivitate a muncii extrem de slabă, fapt pus în evidență de locul periferic ocupat de România în ierarhia mondială a produsului brut pe locuitor. Aceeași lipsă de eficiență a caracterizat economia românească și înainte de 1989. Aceeași lipsă de eficiență o caracterizează și acum, pentru că la bază, în întreprinderi, economia a rămas aproape neschimbată. Deosebirea față de trecut este că, prin forța lucrurilor și tendințelor din jur și din lume, această economie fără pantaloni, dar protejată înainte de 1989 de un sever izolaționism politic și economic, a intrat direct, prin inevitabila liberalizare a comerțului exterior, în necruțătoarea competiție internațională. Și, dincolo de orice alte explicații și motivații – de la proasta administrare a economiei, la căderea piețelor fostului CAER – lipsa de eficiență se vede acum mai pregnant și, în lipsa măsurilor de eliminare treptată a lipsei de eficiență, produsele românești, nerezistând competiției, sunt treptat scoase din joc de pe piețele internaționale și de pe propria piață.

Începând din 1990 economia a fost confruntată cu trei șocuri rezultând din liberalizări majore în relațiile cu străinătatea. Nici unul din ele nu a fost practic absorbit, regăsindu-se în generări și apoi suplimentări de deficite comerciale. Dar, evident, nu liberalizările în sine sunt de vină, ci faptul că nimic nu s-a întreprins în economia reală.

în unitățile industriale şi agricole, pentru a se face față efectelor acestor liberalizări: efecte-şoc pe termen scurt şi efecte de uzură pe termen lung.

Liberalizarea cu cele mai profunde efecte pe termen lung a fost constituită de abandonarea monopolului de stat în domeniul comerțului exterior. Aceasta a însemnat că orice agent economic – chiar dacă la început doar cu capital de stat – putea în principiu să exporte oricât, oricând şi oriunde şi, totodată, să importe oricât, oricând şi de oriunde. Dispărea astfel centrul care distribuia resursele pentru importuri, dar care şi asigura politic piețe pentru exporturi. Controlul centralizat asupra valutei nu mai exista, în ciuda menținerii câtva timp a mai multor restricții, dintre care cea mai importantă a fost accesul cvasiadministrativ la valută, în condițiile susținerii artificiale a cursului leului. Exportatorii puteau păstra în cont pentru sine valuta. Exporturile puteau deci să se dezlănțuie, dacă, bineînțeles, erau în stare. Importatorii puteau importa oricât, dacă bineînțeles găseau bani.

Ceea ce s-a întâmplat a fost foarte simplu: exporturile n-au fost în stare, iar importurile au crescut într-o veselie.

În 1990, deficitul a fost de aproape 3 miliarde de dolari, de la un excedent comercial în 1989, spulberându-se dintr-o sorbire tot ce lăsase Ceauşescu în conturile valutare ale țării. Apoi, rezervele evaporându-se, s-a trecut la finanțări din resurse externe. Cât acestea au fost modeste, depăşirea exporturilor de către importuri s-a menținut şi ea în limite tot modeste: 1-1,5 miliarde de dolari. Apoi, depăşirea a crescut când s-a pus la punct un sistem de folosire a resurselor externe pe o scară mai largă. Agenții economici privați, apăruți între timp, au importat masiv pentru că, afacerile lor fiind în general profitabile, aveau lei pentru convertiri în valută. În schimb, statul, pentru a-şi salva întreprinderile falimentare, s-a îngrijit în continuare – precum în trecutul economiei de comandă – de banii pentru importurile acestora, îndatorându-se în străinătate.

Cazul cel mai ilustrativ: Bancorex. Aceasta a finanțat ani de zile, în bună măsură prin împrumuturi externe în numele statului, importurile energetice, care reprezentau grosul achizițiilor din străinătate, în timp ce sectorul privat își finanța importurile de bunuri de consum prin convertiri pe piața valutară. Nota de plată a achitat-o populația prin suportarea atât a rambursărilor în contul datoriei externe cât și a preluării la datoria publică internă a găurilor din bilanțul băncii. Încercările disperate de menținere artificială a cursului leului au avut un efect nefast, constituind un sistem indirect de subvenționare a importurilor (în locul unui sistem de subvenționare a exporturilor, cum se întâmplă prin toate țările lumii) și contribuind la stimularea unor importuri pentru activități neprofitabile și cerințe neprioritare, în măsura în care valuta, în condițiile cursului artificial, era dobândită în mare parte în regim clientelar.

Abandonarea monopolului statului în comerțul exterior a avut consecințe puternice pe termen lung pentru că a însemnat reconstrucția întregului sistem de protecție a economiei naționale. Și această reconstrucție s-a făcut improvizat, fără a avea la bază o strategie de restructurare a înseși economiei naționale. În vremea economiei comuniste de comandă, protecția economiei naționale se făcea administrativ, prin plan: un produs era importat doar dacă era inclus în plan, adică dacă erau prevăzute resurse financiare în acest scop. Degeaba un produs era necesar sau degeaba un produs s-ar fi vândut, căci, dacă nu era inclus în plan, nu putea fi importat, neexistând resurse financiare distribuite pentru importul respectiv. În economiile de piață, protecția economiei naționale se realizează prin taxe vamale și, în mod cu totul excepțional, sunt admise și anumite restricții cantitative. Abandonând monopolul statului în comerțul exterior, România a trebuit să-și construiască un tarif vamal, care să funcționeze nu numai cu numele, ca în trecut, ci și efectiv. Era o operă complexă și de o importanță capitală, care, pentru a fi o reușită, ar fi trebuit să aibă la bază o strategie pe termen lung de

dezvoltare a țării, adică să se știe unde economia românească merge și ce se vrea de la aceasta. Mai ales că nivelul de protecție prin taxe vamale nu putea fi oricât de ridicat ar fi vrut România, pentru că aceasta nu se afla singură în codru, ci era implicată, cu drepturi și obligații, într-un sistem de relații internaționale care avea capacități de retorsiune și care se găsea după decenii în care participanții conveniseră reciproc tocmai reduceri de taxe vamale. Dar, evident, în anumite limite, protecția prin taxe vamale putea fi prevăzută mai ridicată în sectoarele și activitățile unde se considera că România poate avea șanse sau pur și simplu trebuia să fie prezentă; în schimb, nivelul de protecție putea fi lăsat mai slab acolo unde se considera că România nu are perspective competiționale sau, cum este în cazul tehnologiilor moderne, chiar nu avea rost să se păzească de concurența străină. Tariful vamal construit nici nu avea însă cum să răspundă unor asemenea exigențe în măsura în care România nici nu se știa unde merge și ce avantaje competitive sau priorități sectoriale are. Și, chiar dacă acestea ar fi existat, tariful vamal ca mijloc de protecție rezonabilă a economiei naționale tot ar fi fost un eșec, în condițiile în care nu s-ar fi făcut – și, știm bine, că nu s-au făcut – restructurările în economia reală pentru menținerea unor eventual depistate avantaje competitive sau pentru promovarea eventualelor priorități sectoriale stabilite. Astfel că, producătorii români au constatat că sunt scoși treptat din joc chiar de pe piața lor internă de către produse străine mai competitive. Și atâția dintre ei au acuzat pentru aceasta faptul că protecția vamală este mare exact acolo unde ar fi trebuit să fie mică și este mică tocmai acolo unde ar fi trebuit să fie mare. Realitatea este că, nefăcându-se practic nimic pe linia restructurării pe fond a economiei, nici nu se poate ști în mod serios dacă au dreptate sau nu, mai ales că o confuzie totală s-a creat, în măsura în care sistemul vamal din România a fost împânzit de scutiri și reduceri de taxe la import, dobândite în clasica manieră clientelară.

De parcă experienţa tarifului vamal n-ar fi fost suficientă în învăţăminte, scenariul practic s-a repetat cu ocazia adoptării celei de a doua mari liberalizări în comerţul exterior al României pe care a constituit-o intrarea pe rol în 1995 a acordului de asociere la Uniunea Europeană. Prin acest acord, în nici măcar un deceniu, între România şi ţările Uniunii Europene urma să existe o zonă de liber schimb, fără taxe vamale în relaţiile reciproce, cel puţin în domeniul industrial. Nici o protecţie nu avea să mai existe pentru economia românească în faţa competitivelor produse din ţările Uniunii Europene, unele din cele mai dezvoltate din lume.

Nici o strategie de pregătire a industriei, a economiei româneşti în general, nu a existat în vederea perfectării şi intrării în vigoare a acestui acord de asociere, care a fost de fapt negociat în condiţiile în care România nici nu ştia ce doreşte şi urmăreşte, în timp ce Uniunea Europeană ştia. Din păcate, nici măcar după ce s-a semnat respectivul acord, nu s-au luat măsuri minime pentru a se face faţă consecinţelor strict previzibile ale dezarmării vamale: o tot mai de amploare invazie pe piaţa românească a produselor mai bune şi unele chiar mai ieftine din Uniunea Europeană. În absenţa măsurilor de restructurare industrială şi economică, deficitul din relaţiile cu Uniunea Europeană a avut tendinţa de creştere, chiar şi în condiţiile în care iniţial, prin înseşi prevederile acordului, exporturile României au fost favorizate, iar importurile ei au fost relativ defavorizate, pentru că, ţinându-se cont de nivelurile de dezvoltare net discrepante, Uniunea Europeană a acordat un tratament mai favorabil produselor venind din România decât s-a aşteptat să acorde statul român produselor venind din Uniunea Europeană. Acest avantaj relativ a tins să se estompeze însă pe măsura dezarmării vamale totale din relaţiile reciproce. Abstracţie făcând de deficitul comercial din relaţiile cu Rusia – care este de ani de zile o componentă constantă, în jurul unui miliard de dolari, a deficitului comercial românesc pe ansamblu, din cauza men-

ţinerii importurilor de materii prime şi îndeosebi de gaze naturale şi a pierderii pieţelor ruseşti de către exporturile industriale româneşti – deficitul din relaţiile cu Uniunea Europeană a ajuns deja să reprezinte aproape două treimi din total.

Lipsa de competitivitate a economiei româneşti a ieşit aproape violent la iveală după 1997 când a intervenit a treia principală liberalizare din comerţul exterior al României, prin combinarea unor reduceri de taxe vamale la produse agroalimentare, cerute prin acordul ASAL convenit cu Banca Mondială, cu intrarea intempestivă, de asemenea fără nici un fel de pregătire, a României în CEFTA (zona de liber schimb a ţărilor central-europene). Importurile alimentare au explodat, unele produse româneşti, în absenţa protecţiei vamale anterioare deosebit de înalte, fiind pur şi simplu scoase de pe piaţă. Deficitul în relaţiile cu ţările central-europene membre ale CEFTA de asemenea a explodat, nu întâmplător, întrucât dezarmarea vamală din relaţiile reciproce a fost de la început proporţională şi nu cu un avantaj de demaraj pentru partea română ca în cazul acordului cu Uniunea Europeană. Exceptând de asemenea deficitul constant cu Rusia, aproape întreg deficitul comercial românesc este cel din relaţiile cu ţările cu care România a negociat reduceri de taxe vamale, adică ţările Uniunii Europene şi ţările CEFTA.

În mod evident, economia românească nu este pregătită să facă faţă competiţiei rezultând din aceste liberalizări, condiţii în care deficitul comercial va avea economic tendinţa să sporească. Limitat va fi doar de absenţa resurselor financiare. În ce fel se va produce însă această limitare va depinde de conjunctură. Aceasta se va putea realiza violent, prin căderi de curs, explozii de preţuri sau pur şi simplu opriri de importuri. Chiar dacă se va realiza însă fără bruscări, nu există practic o formulă rezonabilă pentru o restrângere controlată a importurilor. Nu există nici o certitudine că reducerea importurilor necesare, dar nefi-

nanțabile, se va face pe seama celor mai puțin necesare dintre ele.

Că economic deficitul este irepresibil și că limitat este doar de existența finanțării o dovedesc tendințele din ultimii ani. Deficitul comercial crescuse îngrijorător de la an la an după 1994, ajungând în 1998 la circa 3,5 miliarde dolari. La numai 8 miliarde dolari încasări din exporturi, o asemenea depășire a acestora de către importuri reprezenta un adevărat incendiu în economie. La astfel de dimensiuni, de circa 40% din intrările valutare din exporturi, deficitul comercial devenise de nefinanțat, amenințând să destabilizeze piața valutară din cauza dezechilibrului major între cererea și oferta de valută. În perspectiva vârfului de sarcină în plata datoriei externe din 1999, perpetuarea deficitului comercial la aceste dimensiuni risca să împingă România în încetare de plăți, astfel încât, pentru a se evita o asemenea eventualitate, programul economic pentru anul respectiv, prescris în mare măsură de FMI, a prevăzut o comprimare severă a cererii interne, care să ducă la o scădere semnificativă a importurilor. O ajustare externă masivă a avut loc în 1999, grație căreia s-a putut depăși vârful de sarcină în plata datoriei externe din acel an. În lipsă de bani, importatorii și-au redus substanțial achizițiile din străinătate și, cu prețul unei strângeri severe de curea din partea populației, deficitul comercial pe anul respectiv a coborât la un nivel finanțabil: 1,9 miliarde dolari. De cum însă tensiunile s-au mai relaxat și s-a dat din nou de bani pe piață, s-a reluat marea meteahnă din economia românească de a se transforma în importuri orice fel de resurse existente pe piață. Deja în anul 2000, ce trece drept anul marii revigorări a exporturilor, creșterea, altfel remarcabilă, a acestora cu aproape 22% a fost, pur și simplu, spulberată de majorarea cu 26% a importurilor, deficitul comercial reluându-și cursul periculos spre niveluri nefinanțabile: 2,7 miliarde dolari. În 2001 deficitul preliminat a depășit 4 miliarde dolari, adică la fel, dacă nu chiar mai mare decât înainte de teribila ajustare externă din 1999,

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREȘTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECȚIILOR

reclamată tocmai de pericolele pe care le determinau respectivele dimensiuni ale deficitului. E drept că acum încasările anuale din exporturi trec de 11 miliarde de dolari, ceea ce reduce din amploarea deficitului şi a problemelor pe care acesta le pune. Oricum, apar din nou dificultăţi severe de finanţare.

O analiză cât de sumară a explicaţiilor pentru care, după experienţa dramatică din 1999, deficitul comercial a revenit la cote incendiare nu evidenţiază concluzii deloc încurajatoare. Elementul nou faţă de tendinţele din urmă cu câţiva ani a fost că deficitul s-a reinflamat în condiţiile în care exporturile creşteau şi nu mai erau stagnante, precum în perioada anterioară. Faptul a demonstrat clar că importurile irump la orice sporire a exporturilor, pentru că, pe de o parte, exporturile româneşti încorporează într-o foarte mare măsură importuri şi sunt deci dependente de acestea, iar, pe de altă parte, pentru că producţia internă nu este un furnizor serios şi în creştere pentru agenţii economici implicaţi în competiţie pe pieţele externe şi chiar pe piaţa internă. Din cauza decrepitudinii producţiei interne, nu numai exporturile, pentru a avea şanse, includ importuri, dar şi competitori interni apelează la importuri în dauna achiziţiilor de pe piaţa românească. Oricum, investitori străini în România recurg la furnizorii lor externi tradiţionali şi nu prea se adresează furnizorilor români. După preluarea uzinelor Dacia, concernul Renault a renunţat masiv la furnizori şi subcontractanţi români, inclusiv la SIDEX, probabil din considerente de calitate, dar şi din interesul de a păstra vechile legături de afaceri.

Deficitul comercial, ca manifestare cronică a carenţelor de eficienţă şi competitivitate ale producţiei interne, are un impact negativ major pe termen lung pentru şansele de ridicare a salariului mediu şi nivelului de trai din România. Chiar şi în cazul în care va exista o creştere a productivităţii muncii, salariul mediu în România nu se va putea majora în termeni internaţionali, adică în echivalent dolari sau euro, dacă, pentru a nu se mări prăpastia faţă de

importuri, exporturile vor trebui în continuare stimulate şi prin cursul valutar. Aceasta, semnificând de fapt ţinerea cel puţin în pas a devalorizării externe a leului cu inflaţia internă, înseamnă că echivalentul în dolari sau în euro al salariului în lei din România nu poate creşte, sau nu poate creşte decât foarte lent. Şi astfel, nu se poate sparge curând bariera actuală, care se situează la nici 100 dolari, a salariului mediu net din România, în timp ce este nevoie de cel puţin 500 de dolari în domeniu pentru prezumptiva aderare la Uniunea Europeană.

Capitolul 38

Contul curent: cu sabia mereu deasupra capului!

La ce ar urma însă să ne aşteptăm din punct de vedere financiar? Altfel spus, va dispune România de resurse pentru a-şi finanţa o creştere în continuare sau chiar numai o menţinere la dimensiunile actuale a deficitului? Să vedem ce ne spune din acest punct de vedere însuşi modul în care a fost finanţat până acum acest deficit.

Urmare a deceniilor de izolaţionism economic şi politic din vremea comunismului şi menţinerii în perioada postdecembristă a nivelului scăzut de dezvoltare, economia românească este slab angrenată în circuitele financiare internaţionale şi, ca atare, relaţiile comerciale reprezintă în continuare grosul fluxurilor financiare la care participă România. Prin consecinţă, situaţia balanţei comerciale influenţează hotărâtor situaţia plăţilor externe pe ansamblu.

38.1. Finanţarea deficitului comercial

Deficitul comercial reprezintă peste 90% din deficitul contului curent extern. Aceasta în accepţiunea restrânsă, ca deficit în schimburile de mărfuri. În accepţiunea mai largă, incluzând exporturile şi importurile de servicii, deficitul comercial este mai mare, aproape în fiecare an, decât deficitul contului curent extern. România este plătitoare netă în transporturile internaţionale, îndeosebi ca urmare directă a desfiinţării după 1989, din interese de grup şi personale, a flotei comerciale româneşti. Iar, înce-

până de pe la mijlocul anilor '90, poziția de plătitor net extern apare și în turism. Din cauza în principal a prăbușirii turismului străin în România, s-a ajuns că ceea ce se încasează din acesta reprezintă cu mult mai puțin decât ceea ce cheltuie turiștii români în străinătate.

Dobânzile pe care România trebuie să le plătească la datoria externă contractată se adaugă deficitului din balanța mărfurilor și serviciilor. Și, dacă deficitul din contul curent extern este ceva mai mic totuși decât deficitul comercial, faptul se datorează unor transferuri de fonduri în România, reprezentând asistență nerambursabilă pe linie de stat (precum fondurile PHARE), contribuții neguvernamentale pentru ajutoare și fundații și, în principal, repatrieri de câștiguri realizate de români în străinătate.

În orice caz, evoluția deficitului din contul curent o urmărește strict pe cea a deficitului comercial din cauza ponderii copleșitoare a acestuia din urmă. Cum este finanțat deficitul din contul curent? Iată ce arată cifrele!

Proporția fundamentală – peste 4/5 – în finanțare aparține creditelor externe pe termen lung și investițiilor directe străine. În primii ani postdecembriști contribuția a fost practic doar a creditelor, în timp ce aceea a investițiilor era derizorie. Motivul este bine cunoscut: tergiversarea declanșării reformelor a ținut departe investitorii străini și, de altfel, și creditele acordate României au venit nu din surse private, ci doar din surse guvernamentale, practic de fapt de la instituțiile financiare internaționale. Situația s-a mai schimbat în timp. Deja în perioada 1994-2000 contribuția investițiilor directe a urcat la 50%, depășind-o pe cea a creditelor externe pe termen lung.

Așa-numitele investiții de portofoliu – adică pe piața de capital – au contribuit la finanțare în proporție slabă. Faptul are semnificația că - practic cu excepția anilor 1996 și 1997 și atunci mai degrabă din motive politice, în conjuncturi politice aparte – economia românească, în linie generală, nu a oferit atâta încredere încât să atragă investitori de portofoliu. Acest handicap s-a transformat într-un

nesperat avantaj în 1999, când a fost resimțită acut amenințarea intrării în încetare de plăți. Într-o asemenea situație, investitorii de portofoliu sunt primii care își iau tălpășița. Dar, în România, aceștia, întrucât nu prea existau, n-au avut cum să plece, evitându-se astfel agravarea bruscă a unei stări și așa tensionate.

Oricum – după ceea ce arată cifrele însele – creditele pe termen lung, investițiile directe și cele de portofoliu au acoperit integral, pe ansamblul perioadei 1991-2000, deficitul din contul curent extern, permițând în ultima parte a respectivei perioade și rambursarea creditelor contractate în prima parte a perioadei de la FMI. Dacă aceasta este situația, de unde a mai reușit Banca Națională să strângă în rezerve peste 2,5 miliarde de dolari în respectiva perioadă, iar sistemul bancar românesc să-și constituie în aceeași perioadă depozite nete în bănci străine de 920 milioane dolari? În ambele cazuri, evoluțiile sunt semnificative în raport cu ceea ce știm că s-a întâmplat în economie.

Banca Națională s-a sforțat constant să culeagă valută de pe piața internă sau direct din străinătate spre a-și constitui un nivel de rezerve cât de cât asigurător. Situația economică și a plăților externe nu i-a prea permis. Din motive politice (în ani preelectorali sau electorali, precum în 1992 sau 1995) și, respectiv, din motive economico-financiare (precum în tensionații ani 1998 și 1999), Banca Națională a fost nevoită chiar să consume net din rezervele acumulate, în ciuda nivelului totdeauna precar al acestora. De asemenea, sistemul bancar s-a străduit constant să facă depozite de siguranță în bănci străine, care, prin dobânzile pe care le aduc, contribuie la relaxarea tensiunilor din sistem. Ca și în cazul Băncii Naționale, a fost nevoie să se consume în mod net din aceste depozite în exact aceiași ani. Totuși, pe ansamblul perioadei, atât BNR în rezerve, cât și sistemul bancar în depozite în străinătate au strâns în mod net ceva bani.

Cifrele ne spun că, în mod net, sursa nu au putut-o constitui nici investițiile directe și de portofoliu, nici cre-

ditele externe pe termen lung, pentru că intrările din toate acestea, luate la un loc, abia au acoperit deficitul din contul curent extern, generat în principal de depăşirea masivă a exporturilor de către importuri.

Oricât ar părea de curios şi neverosimil sursa se numeşte în balanţa de plăţi a României – calculată altminteri după metodologia FMI – «Erori şi omisiuni». O balanţă de plăţi, după cum o arată şi numele, nu poate să se încheie decât în echilibru. Activul – cum se spune – trebuie să iasă cu pasivul! Sau, altfel spus, totalul pe coloane trebuie să fie acelaşi cu totalul pe rânduri. Dacă activul nu iese cu pasivul, dacă totalurile respective nu corespund, diferenţele – desigur după verificări şi reverificări – sunt trecute la «Erori şi omisiuni». Evident, însă, dacă deficitul din contul curent există – adică, în ultimă instanţă, dacă importuri există peste încasările din exporturi – iar intrările nete sub formă de credite externe şi investiţii străine directe şi de portofoliu acoperă doar respectivul deficit, şi, în ciuda acestui fapt, Banca Naţională şi sistemul bancar au pus totuşi deoparte valută în rezerve sau depozite, înseamnă că de undeva din altă parte au venit bani. Şi este vorba de bani reali, chiar dacă nu identificaţi şi trecuţi astfel la «Erori şi omisiuni». Repetăm, bani reali, pentru că importurile există şi menţionatele rezerve şi depozite în valută există şi ele!

«Erorile şi omisiunile» au avut în mod constant semnul plus, cu semnificaţia de contribuţie la finanţarea sau acoperirea deficitului din contul curent extern. Această contribuţie – se constată – nu este nicidecum una neglijabilă, fiind de peste o pătrime în perioada 1991-2000 şi chiar de aproape o treime în perioada 1997-2000. În termeni absoluţi, aportul cifrează peste 4,2 miliarde dolari între 1991 şi 2000.

Sunt fără îndoială transferuri financiare transfrontaliere în cadrul economiei subterane. Imaginea curentă este că această economie, pe fondul general al aducerii de prejudicii, scoate bani în afara ţării. Neîndoios, o face! Dar

aceşti bani apar eventual la «Erori şi omisiuni» în balanţele de plăţi ale altor ţări, anume ale acelora spre care banii respectivi se îndreaptă. Economia subterană şi introduce, însă, bani în România, cel puţin prin: încasări din exporturi necontabilizate, taxe de tranzitare a României pentru transporturi de droguri, arme, ţigări, băuturi alcoolice şi alte mărfuri de contrabandă, comisioane pentru spălarea în cazinouri româneşti a unor bani murdari, aduceri de bani în ţară, nu prin bănci, ci la buzunar, de către români care au lucrat ilegal în străinătate. Nu ştim efectiv câţi bani se scurg în străinătate şi, deci, ce balanţă au, pentru România, transferurile financiare din economia subterană. Dar este sigur că «Erorile şi omisiunile» din balanţa oficială românească au ca principală componentă intrările în ţară prin economia subterană. Şi, dacă n-ar fi fost aceste intrări, situaţia finanţării deficitului din contul curent ar fi fost mult mai tensionată.

Faptul s-a probat din plin în 1999. În acel an, România, aflată sub ameninţarea intrării în încetare de plăţi, nu a mai avut practic acces la bani externi, alţii decât cei obţinuţi din exporturi, şi, ca urmare, şi-a restrâns cheltuielile cam în limitele pe care i le-a permis plapuma proprie. Programul FMI de comprimare a cererii interne şi de blocare a accesului României la resurse externe a operat eficient, atât la intern cât şi la extern. România a fost obligată la o ajustare care, la extern, a însemnat o reducere cu peste 1,6 miliarde de dolari, fabuloasă pentru un singur an, a consumului net de resurse externe şi care, la intern, a echivalat cu o restrângere a câştigului mediu cu circa 4 salarii din cele 12 lunare ale unui angajat retribuit anual cu salariul mediu pe economie. Dacă însă scăderea nivelului de trai nu a fost de anvergura acestei ajustări faptul s-a datorat, în parte, contribuţiei «Erorilor şi omisiunilor», care au finanţat peste 60% (!) din deficit! A fost contribuţia economiei subterane!

Studiile occidentale tot mai frecvente care incriminează ţările în tranziţie că nu sunt în stare să pună căluş

economiei subterane apar, cel puțin în cazul României, cam ipocrite, oricum în condițiile din 1999 când României nu i s-a acordat nici un sprijin extern în resurse, ba, dimpotrivă, i s-a cerut practic să-și restrângă datoria externă, deși o amenința o explozie socială, iar de la un colaps economic și social a salvat-o chiar economia subterană! Într-adevăr, nu este deloc onorant, dar asta este!

Pentru finanțarea în continuare a deficitului extern, România, în mod evident, nu poate însă conta pe intrările din «Erori și omisiuni», pur și simplu pentru că nu le controlează. În calcul va trebui să se bazeze pe intrările nete sub formă de credite și investiții externe. Perspectivele de finanțare pe mai departe a unor deficite de mare amplitudine sunt foarte înnegurate, deși, la standardele internaționale actuale, ar fi vorba în finanțare de sume derizorii. Din păcate, ceea ce a avut profitabil, România a vândut deja – și a vândut prost – iar ceea ce ar mai avea de vândut se va vinde și mai prost (dacă se va vinde), așa că nu se poate conta pe finanțări în creștere din privatizări. Și, oricum, este ceva tragic de a miza pe vânzări de mobilă din casă pentru a plăti consumuri curente. Înseamnă că te afli pe ultima sută de metri spre mizeria fără întoarcere!

Nici pe investițiile din afaceri noi (de la zero) nu se poate conta, luând în considerare cadrul coruptiv și clientelar care îi așteaptă pe investitorii străini în România, precum și scăderea generală de interes pentru zona în care se găsește România, din cauza nereușitelor economice notorii de aici, care au minat încrederea în perspectivele zonei.

Rămân desigur creditele externe. Este însă nerealist – și de alfel neprofitabil – să se mizeze mereu mai mult pe acestea, pentru că de costat vor costa gâtuitor.

38.2. «Explozia» din 1999

Realitatea este că în 1999 tragedia din contul curent și contul financiar și de capital a explodat. Pe de o parte, în

urma deficitelor de cont curent mereu mai mari după 1994 se acumulase rapid o datorie externă destul de însemnată în raport cu posibilitățile de plată ale României, iar, pe de altă parte – şi ceea ce era mult mai important –, finanțarea imprudentă şi neprofesionistă a acestor deficite condusese la o datorie externă incalificabil eşalonată la rambursare. Din cauza îndeosebi a împrumuturilor masive şi pe numai trei ani contractate de Banca Națională, la comandă politică, în 1996, în scopuri electorale, datoria externă ajunsese aglomerată la plată în 1999, generând un serviciu de circa 3 miliarde dolari la o datorie globală de nici 9 miliarde de dolari: un lucru aiuritor, frizând absurdul, care dovedea o abordare din păcate iresponsabilă în gestiunea datoriei externe, răspunderea aparținând integral Băncii Naționale. Aceasta n-a schițat măcar un gest de împotrivire față de comanda politică de a se contracta angajamente financiare externe de aproape 1,4 miliarde dolari cu scadență atât de scurtă, deşi ştia prea bine ce avea să urmeze.

La ceea ce s-a întâmplat în 1999 pe plan intern şi extern în legătură cu problemele din plățile externe este de luat aminte din multe alte puncte de vedere: politica economică urmată, relațiile cu FMI, poziția generală a Occidentului față de România.

Din punctul de vedere al plăților externe, România a încheiat anul 1999 cu un bilanț neuzual. Datoria externă a înregistrat o scădere de mare amplitudine, de peste 10% într-un singur an, fapt nenormal pentru o țară în restriște, pentru o țară care are nevoie de finanțare externă pe calea dezvoltării, pentru o țară despre care se spune că este asistată în acest sens de instituțiile financiare internaționale. Oricum, România nu mai cunoscuse o asemenea situație de pe vremea lui Ceauşescu, când orgoliile personale ale acestuia impuseseră reducerea treptată, până la lichidare, a datoriei externe, pe baza încetării recurgerii la credite externe şi a plății chiar în avans a ratelor şi dobânzilor scadente, ceea ce a împins România la sleire economică, la o decuplare de progresul tehnologic mon-

dial, care au condamnat-o la subdezvoltare. Şi acum sunt resimţite consecinţele grave ale acelei politici de prestigiu personal, dar extrem de nefericită pe termen lung pentru economie.

În 1999, reducerea datoriei externe a fost determinată însă de reţetele prescrise României de către FMI, care – la problema reală a depăşirii cotei de alertă în deficitul de cont curent extern al României, care îl făcea într-adevăr nesustenabil – nu a avut (nu a ştiut sau nu a vrut să aibă) o altă replică decât aceea de a prăbuşi cererea internă de o asemenea manieră încât să atragă după sine o restrângere a importurilor. Formula simplă a fost de a nu mai furniza practic nici un ban României şi de a-i închide acesteia accesul pe pieţele internaţionale de capital tocmai nedându-i certificatul că ar merita! Iar, prin scăderea datoriei externe obţinută astfel, creditul a fost practic scos dintre instrumentele dezvoltării.

Nici dimensiunea reducerii datoriei externe nu a fost una uzuală. Ea a constituit o amputare a consumului net de resurse externe, echivalentă cu circa 3% din PIB, ceea ce reprezintă pentru un singur an foarte mult în general, dar copleşitor de mult în cazul, precum cel românesc, în care intervenea în plină gravă cădere economică. Combinarea unei asemenea scăderi a datoriei externe cu cea a produsului intern brut a însemnat o ajustare dramatic resimţită în nivelul de trai al populaţiei. Este o mare mirare că România nu a explodat social! Şi dacă nu a făcut-o a fost pentru că o parte din ajustarea externă a fost suportată din cheltuirea rezervei valutare a Băncii Naţionale (adică dintr-un cheag care exista), iar o altă parte, spre a nu cădea direct în cârca populaţiei, a fost pasată în contul datoriei publice interne, urmând a fi plătită, prin buget, tot de către populaţie în anii următori.

38.3. Ce a urmărit de fapt FMI ?

Bilanţul anului 1999 a ridicat acut problema sensului relaţiilor României cu FMI. Se spune cu deplin temei că

România nu poate trăi izolată de comunitatea financiară internațională, FMI reprezentând unul dintre pilonii acesteia, şi că relația cu FMI, chiar dacă nu place sau nu convine, este oricum mai bună decât absența relației cu FMI, căci existența acesteia oferă prin sine credibilitate externă. Un asemenea argument este nu doar insuficient, dar constituie de fapt un fel de lipsă a unor argumente cu adevărat concludente. Acordul pe care România a încercat în disperare să-l încheie cu FMI în 1999 a fost obținut abia după ce trecuse vârful de sarcină în plățile externe, când, din punctul de vedere al constrângerilor determinate de aceste plăți, nu mai folosea aproape la nimic. De altfel acest acord nu a adus României nici schimbarea rating-ului din partea agențiilor internaționale de evaluare a riscului de țară, nici investițiile străine pe care FMI consideră că le cauționează şi chiar mizează ipotetic pe ele ca unic element de construcție în programele sale, care nu reprezintă în rest decât demolări peste demolări! Ba, dimpotrivă, acordul cu FMI, impunând suprimarea facilităților fiscale pe considerente bugetare, a alungat şi investitorii străini care mai rătăceau prin România.

Şi, poate toate acestea n-ar fi fost nimic, dar, în perioada de vârf a dificultăților sale de plăți, România a fost trimisă de către FMI pe piața internațională a capitalului privat cu obligația, oficializată public, de a se împrumuta căci altfel era amenințată că nu va primi certificatul de credibilitate. Cu alte cuvinte, a fost împinsă în gura lupului, alături de alte țări ajunse la fel de nenorocite la mâna FMI (Ecuador, Pakistan, Ucraina). Paroxismul era că tocmai FMI – care urma să te asiste – dădea pieței private semnalul că eşti la un pas de a intra în încetare de plăți şi, indirect cel puțin, invita capitalul privat să te jecmănească. Norocul a făcut ca acest experiment absolut incorect să fie respins de capitalul privat american, care s-a comportat în regulile jocului de piață, refuzând să dea împrumuturi pentru a nu se complica în postura de cămătar precum îi cerea FMI.

În concepția FMI, România trebuia să contracteze împrumuturi de pe piața privată în numele unui criteriu considerat «moral»: așa-numitul «burden sharing» (împărțirea poverii). În virtutea acestui criteriu, capitalul privat internațional a fost solicitat de către FMI să își asume propria responsabilitate și participare la salvarea țărilor în criză și să nu mai aștepte totul de la capitalul public, cu care de fapt operează FMI. Dar, pentru că nu avea cum să determine capitalul privat într-un asemenea demers, FMI a obligat țările debitoare ca, în rambursarea datoriilor lor către străinătate, fonduri externe obținute din surse publice (ca de pildă de la FMI, Banca Mondială, Uniunea Europeană) să nu mai poată fi folosite practic pentru a se achita obligații externe în contul unor capitaluri dobândite din surse private (de la bănci comerciale sau prin emisiuni de titluri pe piețele de capital). Cu alte cuvinte, dacă aveți de plătit datorii către privați, împrumutați-vă la privați ca să le achitați!

După cum era însă de așteptat, piața privată de capital nu numai că nu prea s-a sinchisit de programele FMI, altfel absurde prin nerealism sau chiar injustețe, ba le-a și dat pur și simplu cu tifla. Dacă așa i-au fost interesele, a refuzat să mai «împartă» vreo povară cu FMI, chiar dacă FMI îi făcea de fapt un cadou din buzunarele țărilor în restriște. Pentru investitorii privați, riscul a cântărit mai greu decât girul FMI, țările în restriște primind astfel mesajul clar că, în afară de sine, nu se pot baza pe nimeni.

În cazul României, piața privată de capital americană a scutit-o de o împovărare suplimentară pe care FMI i-o cerea în virtutea unor fixisme. O împovărare care era de altfel nenecesară. Pentru că programul FMI impus României comprimase draconic cererea internă – din păcate, așa cum a fost conceput, nu pe seama celor avuți și a irosirilor de resurse, ci pe seama celor deja năpăstuiți – cu efectul scăderii severe a importurilor și deci al reducerii necesarului de finanțare externă.

Din păcate, experimentul cu pricina, încercat şi pe pielea României, a demonstrat că există prin structurile FMI persoane care nu numai au încremenit în fetişuri create de ele însele, dar care, în faţa fabuloaselor eşecuri economice provocate tocmai de către aceste fetişuri prin diferite părţi ale lumii şi îndeosebi în spaţiul ex-comunist, inclusiv în România, îşi consumă criza de autoritate exersându-şi intransigenţa pe gărgăriţe.

Situaţia din anul dramatic 1999 pare să fi fost mai complexă în ce priveşte România. În perspectiva vârfului de sarcină în plăţile externe, responsabilii români cu finanţele ţării au fost pur şi simplu contrariaţi – pentru a nu spune mai mult – de bombardamentul la care au fost supuşi dinspre America şi Europa Occidentală, cu poveţe, îndemnuri şi chiar cereri ca România să declanşeze proceduri de amânare a plăţilor în contul datoriei sale externe. Contrariaţi pentru că, de regulă, ceea ce se reclamă este plata la zi şi integrală a obligaţiilor financiare. În cadrul amânării solicitate, ar fi fost vorba, concret, de «rostogolirea» plăţii titlurilor emise, în 1996 de Banca Naţională pe pieţele internaţionale de capital privat şi ajunse în 1999 la scadenţă şi chiar de o reeşalonare a rambursărilor pentru celelalte componente ale datoriei externe.

Aparent un sfat binevoitor! În faţa unor plăţi gâtuitoare şi extenuante în contul datoriei externe, s-ar fi înlocuit rambursările aglomerate pe o perioadă scurtă cu unele mai întinse în timp şi deci în principiu mai puţin constrângătoare. Doar aparent însă, pentru că aceasta era numai o faţetă a medaliei. Mai exista cealaltă faţetă, care nu era încurajatoare deloc pentru România. Cauză din care îndemnurile binevoitoare au generat suspiciuni.

În primul rând, cererea de amânare a plăţilor scadente este – indiferent de context, sumă, creditor sau tipul de datorie – o recunoaştere implicită a incapacităţii de plată la care s-a ajuns şi deci constituie un semnal cu totul şi cu totul negativ, dat nu doar creditorilor, dar şi potenţialilor investitori în ţara în cauză.

În al doilea rând, amânarea nu se face pe gratis, mutarea pe mai târziu a rambursărilor fiind nu numai purtătoare de penalități, dar şi impusă cu noi dobânzi. Şi în cazul în speță ar fi fost vorba de dobânzi ruinătoare, căci acestea erau implicit sever majorate în urma sistematicelor retrogradări, din acea perioadă, ale României, din punctul de vedere ale riscului financiar de țară, de către agențiile internaționale de rating.

În al treilea rând, în situația concretă din 1999 a datoriei externe româneşti, amânarea plăților în contul acesteia reprezenta un demers forțat, aproape caraghios. Datoria externă a României avea două mari componente: cea mai importantă era aceea aşa-zis instituțională (adică datoria contractată pe lângă instituțiile financiare internaționale, precum FMI, Banca Mondială, BERD, sau pe lângă organizații internaționale precum Uniunea Europeană, componentă care exista pentru că ani de zile altcineva nu a dat credite României); a doua o reprezentau emisiunile de titluri făcute mai întâi (în 1996) de Banca Națională apoi (în 1997) de guvernul român pe piețele internaționale de capital privat, în urma readmiterii României pe aceste piețe după 15 ani de interdicție din vremea lui Ceauşescu.

În ce priveşte prima componentă este de subliniat că România îşi plătise deja tot ceea ce avea de plătit Uniunii Europene şi era pe cale să încheie şi rambursările față de FMI. Rămâneau ratele şi dobânzile la creditele obținute de la Banca Mondială şi BERD. Dar aceste credite erau, prin natura lor, obținute pe termen lung. Aşa că din această principală componentă a datoriei externe, România nu avea efectiv ce să reeşaloneze!

În ce priveşte a doua componentă, amânarea plăților ar fi îmbrăcat forma «rostogolirii». Primele emisiuni de titluri făcute de Banca Națională pe 3 ani ajunseseră la scadență, cu dobânda stabilită. Banca Națională era îndemnată de binevoitori să ceară deținătorilor străini de titluri româneşti să nu li se facă la timpul potrivit plățile cuvenite, urmând ca, prin negocieri, aceste plăți să fie stabilite pentru

mai târziu, bineînțeles prin includerea noilor dobânzi convenite în funcție de rating-ul României.

Povestea acestor emisiuni de titluri ale Băncii Naționale și care ajunseseră în 1999 la scadență nu este lipsită de interes. Ele au fost lansate când România nu avea un acord cu FMI, acesta suspendând finanțarea în condițiile în care partea română nu-și îndeplinise angajamentele asumate. Cum de-a fost posibil să se obțină o asemenea finanțare, și încă la costuri avantajoase, în ciuda suspendării amintite din partea FMI – deci împotriva cutumelor pe care și le-a autoimpus comunitatea financiară internațională – asta ne va spune poate istoria ?! În 1999 situația a fost strict identică, dar tratamentul ajunsese diferit. Acord cu FMI la fel nu exista. Dar intrarea pe piața internațională a capitalului privat devenise practic blocată, motivându-se tocmai absența acordului cu FMI. Care, dacă avea să vină, venea oricum după ce scadențele în vârfurile de plată în contul datoriei externe vor fi trecut. Și se solicita României «rostogolirea» plăților pentru titluri, în condițiile dobânzilor constrângătoare derivând din depunctările din partea agențiilor internaționale de rating!

Capitolul 39

Este Consiliul Monetar o soluție pentru România?

Suspiciuni serioase au apărut că interese mai mult sau mai puțin camuflate existau ca România să şi intre în încetare de plăți! Agenția internațională de rating Standard & Poor's a anunțat investitorii că România, alături de Coasta de Fildeş şi Zimbabwe, risca să intre în încetare de plăți chiar în acel an, iar prestigiosul «The Economist», care trece drept un fel de literă de Evanghelie prin lumea finanțelor internaționale, a trecut România pe lista țărilor care chiar îşi renegociaseră titlurile emise, adică, mai pe înțelesul tuturor, îşi amânaseră rambursarea acestor titluri, ceea ce era similar cu incapacitatea de plată. Inutil să amintim că România nu făcuse nicidecum aşa ceva, ba ar trebui readus în atenție faptul că se opusese multiplelor binevoitoare recomandări de a recurge la renegocierea titlurilor.

Astfel că, mult mai probabil, respectivele «erori» erau deliberate, făcându-se de fapt ecoul acelor păreri de prin comunitatea financiară internațională că României i-ar sta mai bine într-un regim de Consiliu Monetar, decât într-un regim normal, cu bancă centrală, politică monetară şi politică de curs de schimb valutar. Şi aceasta, poate, nu dintr-un alt motiv decât din convingerea că România nu dovedise capacitatea de a-şi soluționa problemele şi oricum nu pe acelea considerate prioritare, precum o inflație scăzută (de preferință în rate anuale cu o singură cifră) şi un curs stabil al monedei naționale.

Trecerea în regim de Consiliu Monetar înseamnă legarea strictă a monedei naționale de o monedă cu semnificație internațională, abandonându-se politica monetară și instituția care o realizează, adică banca centrală, în cazul românesc Banca Națională.

În condițiile regimului de Consiliu Monetar, se scapă de fapt de problema și grijile cursului valutar, căci moneda națională – atât cât mai poate fi denumită ca atare – este chiar moneda cu semnificație internațională (dolarul, euro) adoptată ca reper, în măsura în care, neputând fi emisă decât în limita disponibilităților existente din aceasta din urmă, are un curs fix față de valuta-reper. Și, în principiu, inflația din țară se aliniază la deprecierea inflaționistă a monedei-reper, putând fi deci 1-3% pe an, cât este în SUA sau în zona euro. Constrângerile însă se evidențiază aproape de la sine. Și sunt teribile. Cine ajunge la moneda emisă supraviețuiește, cine nu ajunge la ea, moare! Nu prea se mai poate trăi peste plapuma proprie. Dacă importurile nu se țin strâns de încasările din exporturi, cantitatea de monedă națională trebuie automat redusă și, tot automat, trebuie diminuate cheltuielile sociale și salariile. Chiar în termeni nominali! Bugetul nu mai poate nici măcar temporar împrumuta bani de la emitentul de monedă națională și trebuie să-și limiteze strict cheltuielile în funcție de veniturile efective și de capacitatea de a împrumuta bani reali de pe piață. De altfel, opozanții regimului de Consiliu Monetar tocmai asupra acestui lucru accentuează: că sistemul poate funcționa doar într-o economie unde este respectată disciplina fiscală și bugetară. Dar, într-o țară ca România, unde înainte de toate impozitele și taxele nu sunt achitate, regimul de Consiliu Monetar, care ar accentua de fapt această tendință, ar comporta deci pericole de blocaj pur și simplu al bugetului și protecției sociale și, prin implicație, de gripare completă a întregii economii. Căci totuși, regimul de Consiliu Monetar, deși în principiu ar urma să scoată din joc activitățile neperformante, nu

schimbă automat economia reală care, dacă este ineficientă, nu poate deveni evident eficientă peste noapte.

Problema este că, pentru a intra în regim de Consiliu Monetar – care oferă certitudini proiectelor de afaceri prin predictibilitatea în materie de preţuri şi curs valutar – o ţară are nevoie să pornească, în mod evident, cu o anume rezervă externă de valută. Care, fie există, fie este furnizată din exterior, eventual chiar cu titlu de împrumut. Această sumă trebuie să fie cu atât mai mare cu cât este necesar să asigure mişcarea unor fluxuri economice mai importante în termeni comparativi internaţionali, de fapt şi la urma urmei cu cât are de susţinut, în ultimă instanţă, un mai ridicat salariu mediu net exprimat în chiar moneda internaţională folosită ca reper. Bulgaria funcţionează în regim de Consiliu Monetar cu o înzestrare valutară echivalentă cu circa 3 miliarde de dolari. La dimensiunile economiei româneşti, ar fi nevoie de o sumă dublă. Dar, ţinând cont că salariul mediu net în România se menţine, cu chiu cu vai, la circa 100 de dolari lunar, evaluări prudente arată că ar fi nevoie de o înzestrare valutară de cel puţin 10 miliarde de dolari. Înzestrare valutară de care România nu dispune şi pe care evident nimeni din străinătate nu se arată dispus să o furnizeze, căci, dacă ar fi să cheltuie atâţia bani în România, ar cumpăra România cu totul la suma respectivă. Aşa că, pentru a o forţa să adopte un regim de Consiliu Monetar, România trebuie mai întâi împinsă să ajungă cu salariul mediu lunar de la 100 de dolari la 25-30 de dolari, la fel cum s-a întâmplat în Bulgaria. Un asemenea fapt se produce în urma unui colaps, economic sau financiar, tot la fel cum s-a întâmplat în Bulgaria, unde, prin explozia preţurilor şi prăbuşirea monedei naţionale, salariul mediu net lunar a coborât tocmai de la 90-100 de dolari la vreo 30 de dolari. De aceea, trecerea în regim de Consiliu Monetar se face în general nici de bunăvoie, nici profilactic, ci doar în urma unui colaps, întrucât altfel îl costă prea mulţi bani pe cel care acceptă ca moneda sa cu semnificaţie interna-

țională să-i fie folosită ca reper de către țara care experimentează sistemul.

Deci, una peste alta, în măsura în care nimeni de prin străinătate nu ar fi gata să pună la dispoziție atâția bani încât în România să poată funcționa un regim de Consiliu Monetar în condițiile actualului nivel al salariului mediu din economie, experimentarea unui Consiliu Monetar ar putea fi încercată doar dacă în prealabil România ar intra în colaps, adică dacă salariul mediu ar coborî, în urma prăbușirii cursului de schimb și exploziei prețurilor, de la 100 de dolari la vreo 30 de dolari, situație în urma căreia funcționarea unui Consiliu Monetar în România ar costa mai puțin. Apărarea țării împotriva unei eventuale intrări în încetare de plăți este nimic altceva decât o încercare disperată de a păstra măcar actualul nivel de circa 100 dolari lunar al salariului mediu real din România.

Deocamdată, pe câte incapacități a dovedit și pe câte nefericiri i-a turnat mereu în cap clasa ei politică, România, se poate spune, chiar că s-a încăpățânat să nu intre în incapacitate de plată la extern. Nu este vreo socoteală să le ceri românilor să-și amputeze încă și mai și, de vreo 2-3 ori nivelul, și-așa precar, la care trăiesc acum pentru speranța deșartă că apoi, prin introducerea regimului de Consiliu Monetar, le va fi mai bine! Și, de fapt, mai bine în raport cu ce? În Bulgaria unde funcționează un Consiliu Monetar, se cheamă că economia merge, că se obține chiar și creștere economică, dar după ce totul se prăbușise. Și nu sunt puțini cei care laudă progresele Bulgariei. Progrese față de ce? Față de ceea ce era înainte de colaps, unde se găsește Bulgaria acum, în ciuda creșterii economice pe care a înregistrat-o? Și în România, dacă salariul mediu ar fi aruncat în prăpastie de la 100 de dolari la 25-30 de dolari, exact ca în Bulgaria, am avea din anul următor creștere economică susținută, poate chiar înaltă! Dar asta ar însemna că românilor le-ar fi mai bine decât le este ?!

Capitolul 40

«Externalizarea» vs «internalizarea» problemelor economiei

Venit la guvernare practic după teribilul an 1999, premierul Isărescu nu a prea avut multe opțiuni, continuând de fapt politica fostului guvernator Isărescu de a «internaliza» problemele grave ale economiei românești, adică de a scoate din sfera plăților externe aceste probleme, punându-le în seama bugetului intern. Prin această politică, fostul guvernator Isărescu, împreună cu fostul premier Radu Vasile, evitaseră – fapt remarcabil – intrarea țării în încetare de plăți externe, dar bugetul de stat aproape își compromisese funcțiile fundamentale ce îi sunt în menire din cauza poverilor care i-au căzut în cârcă.

Evident, și într-un caz și în celălalt, tot populația plătește, căci altcineva nu există! La extern, unde nu este loc de întors, plata se face sugrumător când vine scadența și, în caz de neonorare, plata se face indirect, dar mult mai abrupt și mai costisitor prin colaps, cu alte cuvinte prin prăbușirea monedei naționale și explozia prețurilor, care amputează masiv nivelul de trai. La intern plata se face mai eșalonat, în parte imediat și în parte pe termen lung (pentru acele poveri preluate la datoria publică).

Cabinetul Isărescu a trebuit să continue, și dacă nu ar fi vrut, politica de «internalizare» a problemelor economice, pentru că, la fel ca pe vremea guvernului Vasile, nu a avut practic acces la resurse externe. Deosebirea a fost doar aceea că dl Isărescu, în ideea de a mișca economia, a dat ceva oxigen afacerilor (prin reducerea impozitării profitului) luând și mai mult de la populație (printr-o cotă

sporită de TVA la produse şi servicii de bază). Şi pentru a nu afecta şi mai grav consumul şi nivelul de trai al populaţiei tocmai într-un an electoral, dl Isărescu a trebuit să finanţeze de undeva menţinerea cât de cât a parametrilor sociali fără pericol de explozie.

În parte, finanţarea s-a făcut din depăşirea deficitului bugetar convenit cu FMI. O parte mai însemnată, dar nevizibilă şi deci greu de cuantificat, a fost finanţată prin nefasta secătuire de materie brută a economiei pe care a reprezentat-o revitalizarea exporturilor în structura lor «tradiţională». O asemenea creştere a exporturilor (obţinută în bună măsură tot printr-o privilegiere a afacerilor în urma impozitării minime a profiturilor din activităţi de export) a constituit, din păcate, având în vedere structura pe care s-a realizat, o încurajare pasageră a unei oferte externe perdante pe termen lung.

În sfârşit, grosul a fost finanţat prin inflaţie. Şi să nu ne mirăm că aceasta a sărit din prognoze! Încercarea de a menţine tonusul exporturilor – care, ca bază a realizării unei creşteri economice după ani de cădere, a devenit miză politică – a implicat devalorizarea severă a leului ca pârghie a stimulativităţii cursului valutar pentru exportatori. O asemenea devalorizare accentuată a leului a ajuns ca notă de plată tot în spinarea populaţiei, atât prin scumpirea importurilor, cât şi prin pretextul oferit companiilor din utilităţile publice şi celorlalte întreprinderi de stat cu poziţii monopoliste pe piaţă de a face din nou dovada antieconomiei pe care o practică, majorând mereu şi mereu preţurile la cereri mereu şi mereu în scădere.

40.1. «Rocada» Năstase

Având gândul la alte abordări de politică economică, dar şi beneficiind de o altă conjunctură, cu mult mai favorabilă, deschisă de relansarea creşterii economice de către guvernul Isărescu, executivul Năstase, ajuns la guvernare

în urma alegerilor de la sfârşitul anului 2000, a schimbat în mare măsură foaia.

Ceea ce a intenționat de fapt guvernul Năstase a fost o rocadă de anvergură, atât prin dimensiuni, cât şi prin riscuri. După ani în care s-a căutat, prin restrângerea consumului, ca România să se poată descurca cât mai în limita plapumei proprii, guvernul Năstase a proiectat să relaxeze problemele economiei interne pe seama creşterii îndatorării externe. Dacă împrumuturile externe ar fi fost convenabile, încercarea n-ar fi fost cumva de încriminat, problema fiind însă aceea că accesul la bani externi se menținea deosebit de scump. Şi, oricum, şi într-o situație şi-n alta încercarea avea să fie periclitantă dacă creditele externe erau angajate, direct sau indirect, pentru susținerea protecției sociale explicite şi pentru practicarea celei camuflate sub forma salvării locurilor de muncă din activități neprofitabile sau chiar fără piață.

Sorgintea acestei încercări de răsturnare în conținutul politicii economice poate fi găsită în constatarea pe care partidul câştigător al alegerilor o face în «Cartea albă a preluării guvernării în luna decembrie 2000 ». Comparând, prin intermediul aşa-numitului «pentagon al performanțelor» (creştere economică, inflație, şomaj, deficit bugetar în echivalent PIB şi deficit de cont curent în echivalent PIB), moştenirea lăsată de prima guvernare PDSR-istă şi, respectiv, de cea cederisto-pedistă, deci situația din anul 1996 şi, respectiv cea din anul 2000, Cartea albă evidențiază, pe baza datelor statistice, aceeaşi rată anuală a inflației şi cam acelaşi deficit bugetar în echivalent PIB, deosebirile fiind consemnate la ceilalți trei indicatori avuți în vedere: creştere economică de două ori mai ridicată şi nivel al şomajului aproape la jumătate în 1996 față de 2000, dar cu un aproape dublu deficit de cont curent extern în echivalent PIB, adică cu un consum net de resurse externe de două ori mai mare! În schimb, consumul net de resurse externe de aproape două ori mai mic în anul 2000 a fost resimțit într-un puls mai slab al activității economice

şi într-un şomaj mai ridicat. Concluzia este deosebit de importantă şi confirmă ceea ce orice analiză empirică sugerează spre luare-aminte: fără resurse externe, România nu poate aspira la dezvoltare!

Guvernul Năstase şi-a însuşit concluzia şi a trecut la treabă, încercând o creştere rapidă a apelului la finanţare externă. Cartea albă invită de fapt la o asemenea politică, căutând chiar s-o fundamenteze cu aprecierea «România – ţara subîndatorată extern». Fără îndoială, România, cu o datorie externă publică pe locuitor de numai 300 dolari, este o ţară subîndatorată extern, prin comparaţie cu Ungaria (cu 1560 dolari pe locuitor), Cehia (cu 1250 dolari pe locuitor), Polonia (cu 900 de dolari pe locuitor) şi chiar Bulgaria (cu 870 dolari pe locuitor). Dar, se ştie bine că, pentru a te îndatora, trebuie să vrei nu numai tu, ci şi «ei», mai ales «ei», creditorii! Poţi lua bani cu împrumut dacă ţi se dau bani cu împrumut! Şi chiar dacă ţi se dau, este copleşitor de important la ce cost. Dacă acest cost este prea ridicat, nici nu apuci să tragi vreun avantaj din banul împrumutat că deja eşti gâtuit cu rambursarea. Iar cartea pe care mizează îndatoraţii – dacă am datorii mari, creditorii sunt nevoiţi ei să-mi dea noi bani ca să-i pot plăti pe cei ajunşi la scadenţă! – funcţionează tot doar dacă «ei», creditorii, vor! Dacă nu vor, te lasă cracă, şi intri în încetare de plăţi! Ca să te înveţi minte! Şi să faci măcar puţină penitenţă! Cum s-a întâmplat cu Bulgaria. A intrat în încetare de plăţi pentru că creditorii n-au vrut să-i mai furnizeze o nimica toată de câteva sute de milioane de dolari! E adevărat, că, după penitenţă, pot manifesta o anumită bunăvoinţă faţă de tine (nu de alta, ci pentru a demonstra că experimentul a fost o reuşită)! Dar penitenţa este penitenţă şi costă îngrozitor de mult! Şi nu este plătită de guvernanţi, nici dacă de dreapta, nici dacă de stânga, ci tot de către popor, cel de jos, şi indiferent dacă a votat cu dreapta sau cu stânga. Dacă nu te numeşti Mexic, Rusia, Brazilia sau Turcia – unde mizele de interese strategice transcend regu-

lile internaţionale ale îndatorării externe – este bine să nu te joci cu focul!

Nici comparaţiile cu Ungaria, Polonia sau Cehia nu sunt potrivite. Aceste ţări, încă de la începutul anilor '90, au fost preluate de către Occident în parohie, au intrat deja sub umbrela NATO, vor fi primite şi în Uniunea Europeană, şi în cazul lor funcţionează sistemul îndatorării înalte pur şi simplu deoarece şi-au dat încuviinţarea creditorii. Şi funcţionează, pentru că finanţarea rambursării datoriei se face de fapt din intrări sub formă de investiţii care nu creează datorie în cerc vicios. Guvernul Năstase are în faţă încă ani de gestiune a treburilor economiei. Deci, poate încerca fără probleme să experimenteze sistemul îndatorării înalte. Dacă va primi încuviinţarea creditorilor! Oricum, până la o îndatorare înaltă, când eventual creditorii devin ei captivi, este un drum lung pe parcursul căruia debitorul este pe muchie de cuţit. Şi, în situaţia în care se găseşte România şi la costurile la care poate dobândi în perioada actuală bani externi, rambursarea poate deveni o problemă explozivă încă în timpul guvernării Năstase, fără a o mai aştepta pe cea viitoare.

Încă în prima parte a anului 2001, guvernul Năstase şi-a asumat angajamente externe echivalând cu peste 2,5% din PIB, dacă nu şi mai mult. Este vorba de credite luate de la instituţii financiare internaţionale, de împrumuturi contractate de diferite entităţi de stat cu garanţii guvernamentale şi, în principal, de emisiunea de titluri de stat, lansată pe piaţa internaţională a capitalului privat, în valoare de 600 milioane euro. Şi, dacă ar fi dorit, guvernul Năstase ar fi putut să ridice din piaţă chiar mai mult, pentru că emisiunea de titluri a fost suprasubscrisă, adică au existat amatori care să cumpere titlurile româneşti până la concurenţa unei sume aproape duble, de circa 1,2 miliarde euro.

Împrumutul a apărut ca o reuşită a guvernului Năstase. La standardele româneşti, a fost vorba de o sumă deosebit de importantă, reacţia pieţei a fost favorabilă şi

rezultatul subscripției a venit la scurt timp după ce binecunoscuta agenție internațională de rating Standard & Poor's a îmbunătățit practic toate calificativele de risc în cazul României, de la B- la B sau, respectiv de la C la B, cu perspective pozitive. Nu numai presiunea plăților externe a trecut, iar creșterea economică mijindă s-a consolidat, dar și rezerva valutară a țării a sporit semnificativ și exporturile par să fi abandonat lâncezeala de ani și ani. Rămâne totuși un semn de întrebare reacția rapidă, mai promptă decât în visurile cele mai frumoase, a agenției Standard & Poor's, aceeași care în 1999 s-a grăbit să anunțe că România va intra în încetare de plăți, deși nu acesta era câtuși de puțin cazul, și care în 2000 nu numai că a refuzat să îmbunătățească măcar perspectiva calificativelor de risc acordate României, dar nu s-a abținut nici de la a face politică, avertizând că România nu va mai pupa vreun ban de pe piața internațională a capitalului privat dacă la putere vor reveni, în urma alegerilor, exact cei care au ajuns la guvernare la București și în timpul cărora, oarecum paradoxal, agenția se arată a avea alți ochi, mai dulci, pentru cifrele statistice.

Dacă a apărut vreo bunăvoință față de România, aceasta nu este, desigur, decât de salutat. Ce se poate concret obține de pe urma eventualei bunăvoințe este însă o altă problemă. Dobânda la care guvernul Năstase a luat împrumutul a fost de 10,7%, aparent mult mai redusă decât cea de 14-15%, la care România ar fi putut să se împrumute când a fost refuzată de piața privată în 1999, dar care, totuși, împreună cu comisioanele băncilor de investiții ce au organizat subscripția, împinge costul total la circa 12%. Între timp, însă, dobânzile pe piețele internaționale de împrumut scăzuseră și reducerea dobânzii la titlurile românești a fost și o consecință a acestei tendințe generale a dobânzilor. Practic, adaosul de risc care împovărează dobânda de împrumut în cazul României s-a păstrat același, dar, dobânda-bază scăzând, a rezultat o reducere. Costul total a rămas în continuare foarte mare.

Nivelul ridicat al adaosului de risc peste dobânda de bază a explicat, de altfel, interesul pentru titlurile românești și suprasubscripția emisiunii. Dintre titlurile admise pe piața internațională, cele românești au avut practic dobânda aproape cea mai înaltă. La adaosuri de risc și mai mari, cumpărătorii nu mai acceptă riscul, iar ofertanții nu își asumă costul. Pentru cumpărătorii titlurilor românești câștigul a fost relativ unul dintre cele mai mari posibile din piață. Evident, pentru România, costul a fost printre cele mai ridicate.

De altminteri aceasta este și problema! Chiar și în cazul în care sumele obținute ar fi folosite doar pentru investiții, și nu pentru consum, nu există practic nici un plasament intern care să fie atât de rentabil încât să acopere asemenea costuri și să asigure rambursarea. Guvernul Năstase nu a părut prea preocupat de acest lucru, gândindu-se mai puțin la ceea ce se va întâmpla peste câțiva ani, ci mai mult la ceea ce va interveni în anul 2002. Cabinetul PDSR-ist avea nevoie de bani pe termen scurt, pentru că tactica sa pare a fi aceea de a duce bărcuța pe cât se poate în liniște – cu o abordare de tipul «uite nu e!» în materie de reformă, și de tipul «dă fiecăruia câte ceva» pentru preîntâmpinarea nemulțumirilor sociale – până în 2002, când va fi luată decizia NATO asupra unui eventual al doilea val de extindere a organizației spre Est. Dacă răspunsul va fi cumva afirmativ în ceea ce privește România, atunci se mizează pe faptul că NATO nu va lăsa un membru al său în dificultăți de plăți externe. Dacă se va spune din nou «pas» României, probabil se consideră că tot nu va mai avea nimic importanță, România trebuind de fapt să pregătească strategia pentru o zonă tampon.

FMI a temperat însă abrupt elanul guvernului Năstase pentru îndatorare externă. În vederea realizării acordului stand by, FMI a impus, printre alte exigențe, și restrângerea apelului la îndatorare externă, atât direct prin limitarea plafonului de credite externe, cât și indirect prin reducerea la 5% echivalent PIB a deficitului de cont curent

(adică a consumului net de resurse externe) în 2002, după ce acesta părea să sară calul în 2001. Aşa că creditorii occidentali nu par să împărtăşească proiectele guvernului Năstase de a experimenta «îndatorarea externă înaltă» şi în cazul României!

40.2. Nu credite, ci investiţii!

Într-o perspectivă pe termen lung, România ar trebui să privească cu parcimonie spre împrumuturile externe, care, la costurile încă mari existente, vor crea dificultăţi de plăţi, cu atât mai severe cu cât angajamentele vor fi mai importante. Mai ales în condiţiile problemelor de finanţare pe care deja le pune deficitul comercial redevenit incendiar în 2001. România trebuie să-şi concentreze atenţia nu spre împrumuturi externe, ci spre atragerea de investiţii directe externe, care nu creează probleme de rambursări istovitoare.

Din acest punct de vedere, legea pentru stimularea investiţiilor directe semnificative, adoptată de guvernul Năstase tot în prima parte a anului 2001, se pare în ciuda opoziţiei FMI şi Băncii Mondiale, este un demers mai folositor şi mai bine venit decât împrumutul masiv de 600 milioane euro.

De urmărit, ca soluţie reală, este într-adevăr atragerea de investiţii directe externe. De nimic altceva nu are mai acută nevoie România decât de investiţii directe. În timp ce creditele externe sunt foarte costisitoare, iar investiţiile pe piaţa de capital sunt volatile şi deci păcătuiesc prin instabilitate, investiţiile directe înseamnă implicare nemijlocită în afaceri, transfer de tehnologie şi management, aport de capital care nu creează datorie externă. Dincolo de o masă critică – foarte departe încă de a fi atinsă –, investiţiile directe externe pot schimba spre eficienţă regulile jocului în economia românească, indiferent de tălpile puse de sectorul de stat, de sindicate sau de

partide, în scopuri politice sau clientelare. Evident, ceva în domeniu trebuia întreprins!

Invocarea de către FMI şi Banca Mondială a «distorsionării pieţei» prin facilităţile prevăzute de o asemenea lege nu putea fi un motiv serios de a nu o introduce. Pur şi simplu pentru că facilităţi similare există în ţări care au de mult pantaloni şi este absurd a pretinde unei ţări fără pantaloni, ca România, să fie mai liberalistă decât acestea şi încă şi mai absurd ar fi să se susţină că o asemenea ţară ar putea să destabilizeze relaţiile de piaţă internaţionale. De altfel, corespunde unei realităţi concrete argumentaţia premierului Năstase că ţări din centrul Europei au reglementări stimulative în materie, iar produsele realizate prin atragerea în acest mod de investiţii directe externe sunt vândute cu succes şi în România, prin folosirea facilităţilor vamale reciproc convenite între ţările respective şi România în cadrul CEFTA (zona de liber schimb central-europeană). De asemenea, deşi nu ar putea fi ignorată, posibila scădere – asupra căreia a insistat FMI – a încasărilor bugetare ca urmare a acestor facilităţi nu este nici pe departe deosebit de importantă, cu atât mai mult cu cât compensarea va veni în timp, şi nu peste mult timp, de la creşterea volumului de activitate, generată în principiu de potenţial mai multe investiţii străine.

O problemă majoră o constituie însă discreţionismul politic, la latitudinea căruia rămâne aplicarea legii. Avize vor trebui obţinute fie pentru certificarea dimensiunii investiţiilor directe, căci în funcţie de depăşirea unui prag de 1 milion de dolari se poate beneficia de facilităţile prevăzute, fie pentru recunoaşterea calităţii de bun *nou* de investiţii, căci numai acesta se poate bucura de scutiri de taxe vamale. Or, din cauza clientelismului, corupţiei şi birocraţiei, cheia succesului unei legi în România este dimpotrivă aceea de a fi suficient de clară pentru a nu da posibilitate nici unei interpretări şi de a fi suficient de precisă pentru a nu lăsa nimic la latitudinea unor func-

ționari sau politicieni, indiferent dacă este vorba de vreun director dintr-un minister sau de primul ministru.

Scutirea de la plata taxelor vamale pentru bunurile de investiții importate nu este serios fundamentată. Practic, constituie o încurajare pentru importuri din SUA și din țările asiatice, în măsura în care importurile din Uniunea Europeană și CEFTA, care reprezintă de fapt copleșitoarea majoritate, sunt deja exceptate de taxe vamale, în virtutea dezarmării vamale reciproce, convenită în cadrul acordurilor de liber schimb cu cele două organizații: vest-europeană și central-europeană. Și, oricum, apare ca o defavorizare a aprovizionării de pe piața internă, fiind, în condițiile de cvasiinutilitate anterior arătate, o frustrare aruncată degeaba producătorilor români. Și, apropo de acest lucru, ce ne facem cu campania pedeseristă «cumpărați produse fabricate în România»?!

Problema fundamentală a legii este că, în forma existentă și în contextul dat, aceasta nu reprezintă ceea ce urmărea să fie: o reglementare generală și definitivă a investițiilor directe, ca element de fond al unui mediu stabil de afaceri.

40.3. Ping-pong-ul facilităților

Fără o concepție clară și reguli de joc la fel de clare în domeniu și, fundamental, asumate pe plan general de autoritatea statală, de partidele politice parlamentare și de oamenii de afaceri – și toate acestea continuă să nu existe! – formularea unei asemenea legi s-a lovit, ca și în anii anteriori, indiferent de culoarea guvernării, de aceleași presiuni contradictorii: cea a constrângerilor bugetare; cea pentru facilități, din partea capitalului autohton; cea opozită, pentru atragerea capitalului străin, presupunând refuzarea unor facilități speciale în favoarea capitalului autohton și, dimpotrivă, introducerea unor facilități pentru investitorii majori (care, în mod obiectiv, nu pot fi decât străini). A ieșit o amestecătură care nu numai că nu împacă și capra și

varza, dar care nu prea poate fi administrată. S-a repetat, aproape ca două picături de apă, ceea ce s-a întâmplat pe vremea guvernării cederisto-pediste.

Guvernul Văcăroiu lăsase moştenire o legislaţie care, bună sau rea, reflecta totuşi o concepţie clară în domeniu: facilităţi liniare pentru investitori, pe cât posibil suportabile din punct de vedere bugetar, unele facilităţi suplimentare pentru afacerile mici (justificabile în faza de atunci, de început, pentru afacerile private) şi o serie de facilităţi pentru investitorii majori (aşa-numita «lege Daewoo»). Deşi îi răsplătea pe cei ce se implicau investiţional serios în România (şi până atunci nu o făcuse decât Daewoo), această lege a devenit calul de bătaie atât al capitalului autohton (care se considera discriminat), cât şi al investitorilor occidentali (pentru că era vorba de o companie sud-coreeană). Astfel că guvernarea cederisto-pedistă a revocat legea şi a adoptat o ordonanţă de urgenţă care stabilea facilităţi în trepte, în funcţie de valoarea investiţiilor, abordare greu de administrat fiscal. Problema nici nu s-a pus de fapt, pentru că facilităţile nu fuseseră corelate în vreun fel cu posibilităţile bugetare, aşa că, prin neadoptarea normelor metodologice, ordonanţa nu a fost aplicată niciodată.

În aceste condiţii, a fost elaborată şi adoptată, la sfârşitul anului 1997, ordonanţa de urgenţă exprimând comanda politică, de data asta foarte clară, ce putea deveni şi criteriul de abordare a controversatelor probleme în materie: punerea pe picior de egalitate a capitalului românesc şi a capitalului străin! La nivelul acestei generalizări de tratament, ştacheta facilităţilor a trebuit să fie desigur coborâtă din raţiuni bugetare. Dar reglementarea stabilită era una simplă şi clară. În plus, era liniară, neinterpretabilă şi răpea discreţionismului politic orice pârghie. Şi avea o concepţie: tratamentul egal! Facilităţile erau rezumate la constituirea capitalului social, stabilindu-se însă normalităţi de operare economică privind problema crucială a calculării bazei de impozitare a profitului. Se prevedea posi-

bilitatea, pe de o parte, de a se deduce cheltuieli care sunt considerate pretutindeni în lume ca deductibile (precum cele de deplasare, de reclamă, de recuperare a pierderilor din anii anteriori) şi, pe de altă parte, de a folosi regimul amortizărilor accelerate, unică modalitate de înnoire rapidă a echipamentelor. Ajunsă în Parlament, ordonanţa de urgenţă a trecut de Camera Deputaţilor cu acordul PDSR, atunci în opoziţie.

Din păcate, în Senat, lucrurile nu s-au petrecut la fel, tocmai la intervenţia celor care trâmbiţaseră în mod conjunctural şi demagogic cerinţa tratamentului egal, un rol nefast avându-l senatorul, ce se dădea drept liberal, Viorel Cataramă. Aceştia au folosit prilejul dezbaterii ordonanţei spre a-şi vârî, sub formă de amendamente, tot ceea ce reprezenta aspiraţia lor de a transfera prin facilităţi banul public în propriile buzunare. Într-o demonstraţie de ipocrizie fără margini, ordonanţa a fost transformată în altceva, spiritul reglementării a fost totalmente schimbat şi, în aplauzele generale, s-a adoptat o lege pe care, la mediere, a acceptat-o, din păcate, şi Camera Deputaţilor şi pe care preşedintele de atunci al României, Emil Constantinescu, a promulgat-o, dar despre care ştia toată lumea că nu va fi aplicată, neavând susţinere bugetară. Caraghioslâcul a fost complet când, la numai două luni după aceea, FMI punând piciorul în prag, aceiaşi ce votaseră legea i-au abrogat aplicarea pentru exerciţiul bugetar pe 1999 (abrogarea fiind extinsă apoi şi pentru anul 2000). La anulare, revocându-se legea în ansamblu, au căzut nu numai amendamentele neavenite introduse pe parcurs, dar şi normalităţile de operare economică prevăzute în ordonanţa de la care pornise discuţia, ceea ce a creat o situaţie dezastruoasă. Mai mult, în lipsă de orice reglementări unitare în domeniu, dar sub presiunea constrângerilor bugetare şi a deficitului de imagine în exterior, executivul Vasile a adoptat o ordonanţă de urgenţă prin care guvernul era împuternicit să acorde facilităţi speciale investitorilor majori (aşa-numita «lege Renault», dată pentru a permite acordarea de mari

facilități concernului francez la preluarea uzinelor Dacia). Precedent periculos! FMI era foc și pară, neputând accepta facilități pentru investitori majori de vreme ce le respinsese pentru cei minori. Iar orice investitor străin mai acătării nici nu se mai gândea să discute decât de la facilitățile acordate concernului Renault în sus. Problemele create nu au fost prea mari doar pentru faptul că nu se prea înghesuiau investitori occidentali în România. Dar guvernul Isărescu nu a putut evita să acorde facilități gen Renault investitorilor germani de la Continental și celor americani de la Solectron. După care, ca să închidă gura FMI, a abrogat ordonanța cu pricina.

În acest stadiu a preluat guvernarea cabinetul Năstase. Practic, nu prea mai exista vreo reglementare în domeniu, într-un fel, deci, un mare avantaj pentru rezolvarea problemei. Din păcate, guvernul și-a construit el însuși un handicap pornind cu stângul, prin acordarea de facilități, ca discriminare pozitivă, pentru întreprinderile mici și mijlocii fără vreo corelare cu ceea ce urma pe linia reglementării globale a problemei. Chiar înainte de apariția efectelor pe termen scurt ale facilităților pe linia dinamizării activității respectivelor întreprinderi, guvernul Năstase a ajuns să se confrunte cu inconvenientele. Pățite – pentru că mai beneficiaseră de facilități care le fuseseră apoi retrase – întreprinderile mici și mijlocii s-au repezit să profite de pe urma îndeosebi a reducerilor de taxe vamale la achiziții din străinătate de echipamente și materii prime. Și au importat într-o veselie, pentru nevoile lor (reale sau potențiale) și – trebuie subliniat! – ale altora, făcând oficiul de intermediari! Căci toată tevatura cu acordarea de facilități întreprinderilor mici și mijlocii a avut, și la venirea guvernului Năstase, ca și anterior, aceeași conotație de a constitui de fapt un paravan în spatele căruia să se întindă după borcanul cu miere al banului public și alții (mai puțin «mici și mijlocii»). Importurile au irumpt, deficitul comercial a redevenit incendiar, presând asupra cursului leului și ridicând nefericite probleme de

finanțare. În plus, peste facilitățile pentru întreprinderi mici şi mijlocii, stabilite la niveluri necumpătate, bugetul nu mai suporta nimic. Şi atunci ce a ieşit în mod concret ?! O lege care repetă practic ordonanța din 1997, cu singura deosebire că aceleaşi prevederi vor opera doar pentru agenții economici care investesc peste 1 milion de dolari, fiind astfel discriminați şi aceştia pozitiv față de ceilalți.

De fapt, nu s-a obținut, ceea ce, în principiu, se spusese că se doreşte: introducerea unor reglementări clare, stabile, neinterpretabile, nediscriminatorii. Şi, pentru rezolvarea situației, trebuie de fapt să se ia, practic, totul de la început. Şi chiar dacă nu place, o reglementare unitară necesară nu poate evita retractări substanțiale, pe căi directe sau indirecte, de la necumpătatele şi destabilizatoarele facilități pentru întreprinderile mici şi mijlocii. Fapt prevăzut de altfel în acordul stand-by cu FMI.

Pentru că, o dată cu intrarea pe rol a legii cu pricina şi prin operarea deja a facilităților pentru întreprinderile mici şi mijlocii s-a creat un adevărat haos în domeniul fiscalizării agenților economici, aproape mai rău decât anterior, căci practic aceleaşi facilități revin a fi acordate unor agenți economici diferiți, pe criterii diferite. Cel mai năpăstuit ajunge (culmea!) agentul economic român mediu, care aspira să se dezvolte, să atingă o dimensiune mai acătării, dar care nu mai beneficiază de nici o facilitate. Întrucât de facilități se bucură ori cei mici şi foarte mici – întreprinderi cu mai puțin de 250 de salariați –, ori cei mari, care-şi pot permite investiții de peste un milion de dolari. Din păcate se reuşeşte, prin structura facilităților, marea performanță de a se rezerva capitalului autohton, despre care se spune că ar trebui apărat şi promovat, şanse doar restrângându-se şi segmentându-se pentru a se afla în zona blagoslovită cu facilități a întreprinderilor mici şi mijlocii.

În sfârşit, dacă, în ultimă instanță, legea a urmărit să atragă mari investitori străini, efectele s-ar putea să fie dezamăgitoare. Facilitățile fiscale, îndeosebi în ce priveşte

impozitarea profitului, joacă un rol marginal pentru marile companii care acționează pe plan internațional. Acestea își urmăresc realizarea profitului nu pe fiecare dintre locații, ci la scara de ansamblu a rețelei lor de producție și comercializare, scop în care manevrează «prețurile de transfer» între componentele acestei rețele de o asemenea manieră încât profitul să apară în țările unde impozitarea este slabă (de multe ori, în paradise fiscale), în timp ce în celelalte țări se înregistrează aparente pierderi. În dirijarea investițiilor lor, aceste companii sunt ghidate precumpănitor de alte considerente, multe dintre acestea imposibil de asigurat prin legi: siguranța politică, importanța pieței, nivelul corupției, ieftinătatea dar și gradul de sindicalizare a forței de muncă. Dacă zona se numește Balcani, dacă legislația se tot schimbă dar birocrația și corupția rămân, dacă sârguința nu dă pe de lături dar costul protecției sociale pe loc de muncă este ridicat – precum se dovedește a fi situația în România –, atunci capitalul străin de mare anvergură caută oportunități în altă parte. Și trebuie înțeles că nu neapărat se duce prin țările din jurul României, pentru că la fel de lesne se poate implica aiurea, din Brazilia în Bangladesh, întrucât capitalul este cel mai mobil factor de producție, care s-a «delocalizat» aproape complet în epoca informaticii și globalizării.

40.4. Investițiile directe externe – nevoia unei «mase critice»

Pentru a induce schimbări structurale în România, este nevoie ca investițiile directe străine să fie substanțiale – probabil 10-12 miliarde dolari, adică cel puțin încă 5-6 miliarde dolari peste nivelul din prezent. La o asemenea masă critică – în cadrul căreia trebuie să se conteze cel puțin pe câțiva investitori majori, căci fără participarea acestora nici nu s-ar putea atinge respectivul nivel – investițiile directe externe ar deveni un fel de locomotivă care ar împinge sau ar târî în schimbare restul economiei, indi-

ferent dacă restul economiei ar dori, sau nu, şi indiferent dacă politicienii şi instituţiile ar coopera sau s-ar opune.

În raport cu problemele structurale ale României, investiţiile directe externe, evident dincolo de menţionata masă critică, ar rezolva cel puţin următoarele dintre acestea: opţiunile sectoriale concurenţiale; depăşirea incapacităţilor instituţionale; oprirea irosirilor de resurse în activităţi neperformante; frânarea indirectă a clientelismului; şi, în sfârşit, dar nu cel mai puţin important, promovarea componentei de construcţie a reformei.

Pentru o bună bucată de vreme, investiţiile directe externe în România riscă să se înăbuşe dacă nu vor folosi România, în cea mai mare parte, ca bază mai ieftină de producţie pentru alte pieţe, adică dacă vor miza doar pe piaţa românească. Aceasta, pur şi simplu, pentru că se vor lovi inevitabil, până la urmă, de tirania cifrelor mici din economia românească. Trebuie ţinut cont de salariul mediu de circa 100 dolari din România, în general de puterea scăzută de cumpărare a românilor. De asemenea, la dimensiuni semnificative ale investiţiilor directe străine, repatrierile de profituri, devenind şi ele importante, s-ar putea să se împiedice în constrângerile valutare determinate de încasările limitate din exporturi, care trebuie, în ultimă instanţă, să finanţeze, pe lângă aceste repatrieri de profituri, şi importurile, şi serviciul datoriei externe. O producţie axată pe export a investiţiilor directe străine ar relaxa, treptat dar destul de rapid, aceste constrângeri. Mărind încasările din exporturi, ar permite sporirea capacităţii de plată a României pentru importuri, pentru serviciul datoriei externe şi pentru repatrieri de profituri din investiţii, lărgind totodată piaţa internă.

Desigur, toate acestea sunt ipoteze. Pentru că investiţii directe străine de amploare nu vor veni în România atât timp cât zona balcanică nu se va stabiliza, ceea ce este posibil să nu se întâmple niciodată, cât climatul de afaceri din România nu va fi prietenos, cu mai puţină birocraţie şi corupţie, cât nu va fi clarificată problema proprietăţii în

imobiliar, în funciar şi în domeniul industrial, cât cadrul legislativ nu va fi stabilizat şi orientat stimulativ, cât sindicatele nu vor accepta inevitabilitatea restructurărilor, inclusiv de personal, pentru eficientizare, cât se va continua să nu se plătească impozitele fără ca rău-platnicii să fie scoşi din joc, ceea ce orice investitor străin serios, nepermiţându-şi, consideră firesc concurenţă neloială.

Fără o masă critică în investiţiile străine, România nu poate decola spre dezvoltare. S-ar putea ca, în condiţiile unor constrângeri teribile, să devină obligată să facă în mod dramatic ceea ce n-a făcut până acum şi să iasă din eşecul de până acum al tranziţiei şi fără investiţii străine. Dar, în acest caz, nu este vorba de o ieşire în orizontul actualei generaţii, ci cine ştie când ulterior!

Capitolul 41

România–Occident: turul II

Perspectivele economiei româneşti sunt condiţionate copleşitor de poziţia viitoare a Occidentului faţă de România. Din anul 2000 s-a deschis o nouă pagină în istoria postcomunistă a relaţiilor dintre România şi Occident, în care clarificările nu mai pot fi evitate. Dacă ne gândim bine, acest tur II al relaţiilor României cu Occidentul a fost inaugurat în urma rezultatelor alegerilor din noiembrie 2000, care au marcat o prezenţă sporită pe scena politică a ceea ce prin Occident este taxat drept «extremism xenofob», dar care de fapt sunt legate nemijlocit de eşecul economic, de proliferarea sărăciei şi corupţiei, inclusiv deci de programele aplicate cu recomandare şi asistenţă occidentală, care nu pot fi separate de acest eşec.

Rezultatul alegerilor poate fi deci folosit ca argument şi pentru o excludere a României şi, dimpotrivă, pentru o sprijinire serioasă a acesteia spre a ieşi din situaţia precară în care se află. Din ambele puncte de vedere, însă, clarificările nu mai pot fi amânate, după ambiguitatea în care au stat relaţiile României cu Occidentul, în turul I, în perioada de peste un deceniu de la evenimentele din decembrie 1989.

Trebuie să recunoaştem că relaţiile României cu Occidentul s-au aflat timp de peste un deceniu într-o ceaţă deasă. Dincolo de vorbăria cu dorinţa de integrare în structurile euroatlantice, clasa politică românească n-a făcut mai nimic din ceea ce era esenţial pentru apartenenţa la lumea occidentală. Înainte de toate, nu a fost rezolvată potrivit valorilor aproape mistice ale acestei lumi problema pro-

prietății. Nu a fost stabilită practic între principalii actori ai scenei economice și politice – astfel încât să fie respectată – nici una din regulile de bază ale jocului într-o economie de piață. De aici derivă, nemijlocit sau prin implicație, mai toate problemele care împiedică, de fapt, Comisia Uniunii Europene să considere România o *«economie de piață funcțională»*. Cu alte cuvinte, în caz că dorea într-adevăr să fie admisă în clubul occidental, România n-a făcut tot ceea ce depindea de ea, măcar pentru a putea spune că, dacă nu va fi primită, nu este din cauza ei.

Nici intențiile occidentale însă n-au fost clare. Dincolo de bătăi pe umăr de încurajare a eforturilor de integrare a României în structurile euroatlantice, atitudinile și acțiunile occidentale au fost ambigue. Nici o implicare majoră occidentală în România, nici cu bani, nici cu influență pentru înclinarea balanței. Din Occident România a obținut bani atâția doar cât să nu moară! Și nimeni în România n-a simțit în ceafă răsuflarea grea, determinantă, a cuiva de prin structurile la vedere sau secrete ale puterii din Occident. Este de-ajuns a compara o asemenea neimplicare, rezultând din atitudinea neclară de da sau ba, cu poziția limpede a Rusiei, care a urmărit fără echivoc să păstreze România în arealul de influență existent. Și în măsura în care unul are o poziție deja conturată și alții, chiar dacă mai influenți, nu, câștigul nu poate aparține decât celui care știe clar ce vrea! Serviciile secrete rusești n-au fost probabil vreodată mai cu efect în România, căci nicicând altădată n-au acționat mai fără contrapondere în România, fără contrapondere românească, fără contrapondere occidentală. Indiferența, și nu interesul, a fost de fapt atitudinea occidentală predominantă față de România. În primii șapte ani ai tranziției, s-a lăsat a se înțelege că motivația lipsei de interes este politică, invocându-se că România era condusă de foștii comuniști. Realist privind lucrurile, pentru mulți de prin Occident regimul Iliescu a fost de fapt alibiul ideal pentru lipsa de implicare – probabil din lipsă de interes! – în evoluțiile din România. În

următorii patru ani, s-a sugerat că explicația este doar economică. Cu această explicație, economică, a fost argumentată neeligibilitatea României pentru NATO. Cu precaritatea situației economice au fost explicate rezervele capitalului occidental față de plasamente în România. Toate semnalele proocidentale ale guvernării Constantinescu n-au primit nici un ecou concret. În mod aiuritor, această guvernare a beneficiat din Occident de mai puțini bani decât anterioara guvernare Iliescu. Fără banii occidentali, guvernarea Constantinescu – ce a făcut și ce se cuvenea și ce nu se cuvenea doar pentru a fi pe placul Occidentului – a rămas la bilanț numai cu gravul eșec economic pe care gestiunea sa, în parte incompetentă în parte tocmai lipsită de resurse, l-a lăsat în economia românească, astfel încât prooccidentalismul acestei guvernări a devenit, la alegerile din 2000, a cincea roată la căruță pentru electoratul român, Occidentul putându-și trece în cont și propria contribuție la revenirea la guvernare a d-lui Iliescu și a partidului domniei sale.

Paroxismul a fost atins în 1999. În timp ce, politic, România era cântată prin Occident pentru poziția adoptată în conflictul din Iugoslavia – fie vorba între noi, o poziție absurdă, mai pro-NATO decât chiar aceea a multora dintre țările NATO – aceeași Românie era împinsă economic să dea faliment. Fără vreo exagerare! România avea în 1999 de făcut față unui, fabulos pentru ea, vârf de sarcină în plățile externe. Nu i s-a acordat însă nici o asistență, fiind, mai mult, obligată la o experiență dramatică, de a-și reduce net datoria externă, adică de a plăti în Occident mai mult decât a primit din Occident. România, printr-o minune, a evitat colapsul!

Și anul 1999 s-a încheiat atipic, Uniunea Europeană luând decizia istorică de a invita România la negocieri de aderare! Politicește, nu putea altfel! Pentru că altfel consfințea noile linii de demarcație din Europa! Ce a urmat în 2000 a fost însă tipic pentru situația de dinaintea deciziei de la Helsinki. Clasa politică românească nu a făcut nimic

concret pentru a onora această decizie, iar Uniunea Europeană, împreună cu tot Occidentul, a pus România între paranteze, în aşteptarea alegerilor de la sfârşitul anului 2000.

Nici clasa politică la putere şi nici PDSR-ul care se afla în opoziţie, dar care se profila ca viitor partid de guvernământ – şi oricum probabil nimeni de prin Occident – nu au anticipat rezultatele votului din 26 noiembrie 2000, deşi semnale clare existaseră. Situaţia care se crease în România – şi pe care o poate sintetiza formula *prea multă hoţie, prea multă sărăcie!* – a fost ignorată. Şi dacă de *prea multă hoţie* responsabilă este exclusiv clasa politică românească, în privinţa *prea multei sărăcii* trebuie spus, fără echivoc, că Occidentul are partea sa de contribuţie, prin eşecul net, pe care de fapt l-a păstorit, al economiei româneşti din ultimii ani ai deceniului trecut.

Nu ştim dacă Occidentul a înţeles, dar a întins prea mult coarda cu România. Nu atât prin faptul că nu s-a implicat financiar sau altcumva în România, ci pentru că nu a fost clar în intenţiile sale faţă de România. Desigur, Occidentul nu are nici o obligaţie faţă de România şi, dacă nu are nici vreun interes în România, atunci România chiar nu are nimic a aştepta din partea Occidentului. Dar acest lucru trebuie să-l ştie clar.

Problema este aceea că, dacă manifestă doar o superbă indiferenţă faţă de România, Occidentul trebuie să accepte că, dintre români, numai cei ce vor să emigreze în Occident îl vor mai privi cu deschidere şi speranţă. Iar de la o izolare a României – eventual doar pentru că cetăţenii ei, în mod absolut democratic, au votat cum au votat, din cauza disperării şi lipsei de perspectivă – Occidentul nu se poate aştepta la altceva decât la ceea ce primeşte şi din partea sârbilor, care pe vecie vor considera că au fost bombardaţi pe nedrept: frustrare, răceală, resentimente. Poate, paradoxal, votul din 26 noiembrie reprezintă un factor de clarificare în contorsionatele relaţii dintre România şi

Occident. O clarificare absolut necesară şi de mult aşteptată. Ori aşa, ori aşa!

Riscul însă ca să treacă şi acest episod, prin natura lui de alegere a apelor, fără să se ajungă la clarificări, rămâne totuşi destul de mare. Pentru că toate părţile implicate pot găsi un alibi în situaţia creată, urmărind, deliberat sau nu, ţinte false. Forţele politice din România – de la putere sau din opoziţie – care se prezintă ele însele democratice au posibilitatea de a-şi demonstra occidentalismul nu întreprinzând reformele de fond care să poată duce România spre structurile euroatlantice, ci făcând paradă împotriva extremismului sancţionat în Occident, cu rezultatul că îl vor distruge poate pe Vadim Tudor, dar nu vor rezolva şi problemele ridicate, chiar dacă fără reale soluţii, de către Vadim Tudor. La rândul său, Occidentul, dacă într-adevăr nu este interesat măcar cu ceva de România, fie va putea accepta acest joc, fie îşi poate găsi direct în «extremismul», care ar fi câştigat teren, alibiul ideal pentru justificarea excluderii României, obţinând, şi într-un caz şi în celălalt, aceeaşi menţinere a României la o uşă care poate nu se va deschide niciodată. A nu oferi noi înşine alibiuri celor, nu puţini, de prin Occident care nu au insomnii de dragul României nu înseamnă – chiar deloc – a accepta culpabilizarea de «copil-problemă» al Europei, care a fost vânturată intens la începutul anului 2001 prin cercuri politice înalte din Occident, îndeosebi de pe la Bruxelles. Om fi noi codaşi în Europa, dar chiar «copilul-problemă» al Europei nu suntem?! Noi am aiurit Balcanii?! Noi am destabilizat Iugoslavia?!

S-ar putea ca situaţia internaţională să urgenteze clarificările necesare. Singurul lucru cert de până acum este că România n-a fost în cărţi pentru primul val de extindere occidentală spre Est. Acum, se precipită al doilea val. Care, dacă nu va fi acum, probabil nu va mai fi deloc. Cel puţin în ce priveşte NATO. Dar, s-ar putea ca şi în privinţa Uniunii Europene lucrurile să se petreacă după acelaşi «scenariu», în sensul că, dacă nu se va extinde repede,

Uniunea Europeană s-ar putea să rămână în spațiul actual sau, cel mult, în spațiul care ar îngloba și Europa Centrală.

Un test major al intențiilor occidentale față de România în noul context l-a constituit tratamentul în materie de vize pentru cetățenii români. Pentru că tratamentul acordat în materie de vize este dependent, într-o măsură hotărâtoare, de interesele geopolitice față de țările în discuție și mai puțin de meritele lor sau ale cetățenilor lor. Dacă aceste merite nu există, faptul, în funcție de interesele respective, poate fi ignorat sau, dimpotrivă, transformat în alibi pentru justificarea unei atitudini negative.

Suspendarea, începând din 2002, a obligativității vizei pentru români spre a călători în Europa înseamnă nu doar încetarea unei discriminări umilitoare față de cetățenii celorlalte țări candidate la Uniunea Europeană, dar și o schimbare de statut al României în Europa, lucru pentru care Uniunea Europeană a dat un semnal serios și concret, ignorând faptul că, pentru o asemenea schimbare, România, în dezastrul ei economic, se legitima mereu mai puțin. În urmă cu zece ani, nimic altceva decât statutul stabilit în Vest pentru fiecare dintre țările din Est a contat și a operat în trasarea noilor linii de demarcație în Europa. Să fim realiști, delimitările de la începutul anilor '90 în tratamentul privind vizele au prefigurat viitoarele noi granițe ale NATO și Uniunii Europene. Acum, delimitările sunt economice și devin din ce în ce mai nete și mai puternice, handicapul celor din afara gardului «european» având tendința de a spori și nu cumva de a se reduce. România este admisă să sară «gardul».

La peste un deceniu de la căderea zidului Berlinului, noi ziduri de demarcație s-au ridicat în Europa, poate încă și mai impenetrabile, pentru că sunt de fapt ziduri care despart lumi economic nu numai deja net discrepante, dar și mereu mai discrepante. Fostele decalaje dintre Vest și Est au devenit nu doar mai mari, ci și mult mai complexe. Există acum un decalaj notabil între Vestul și Centrul Europei, dar pe cale de a fi absorbit în timp, chiar dacă

îndelungat. Există însă un decalaj deja sever între Centrul Europei şi Estul Europei, care, din păcate, tinde să crească, şi încă rapid. Toate acestea pentru că, în general, ţările din Centrul Europei au reprezentat, mai mult sau mai puţin, reuşite în tranziţia de la economia de comandă la economia de piaţă şi pentru că, din acelaşi punct de vedere, Estul Europei parcă s-ar fi situat nu în preajmă, ci la antipozi.

România reprezintă un eşec economic notoriu, care, în cea mai mare parte, este imputabil tergiversării de către guvernele de la Bucureşti a reformelor de structură din economie, astfel încât aceasta, rămasă neschimbată, înregistrează aceleaşi performanţe mediocre, care o scot pur şi simplu din joc în mereu mai necruţătoarea competiţie internaţională actuală, care o fac neatractivă pentru investitorii străini şi care n-o legitimează economic pentru un loc în structurile euro-atlantice.

România, din păcate, nu este singurul eşec economic din spaţiul ex-comunist, dacă aceasta poate reprezenta o consolare. Nu există de fapt succese pe ansamblu în acest spaţiu şi doar câteva eşecuri cu titlu de excepţie, ci, din contră, eşecuri aproape ca regulă generală şi ca excepţie de la aceasta doar câteva succese.

Desigur, nu a existat un precedent istoric şi deci o experienţă deja verificată în trecerea de la o economie de comandă la o economie de piaţă. Şi deci insuccesele nu trebuie să mire. Dar, în fapt, Occidentul, care a câştigat războiul rece, s-a dovedit că nu prea era pregătit pentru căderea comunismului şi n-a avut o strategie care să asigure ţărilor de dincolo de fosta cortină de fier mai întâi preluarea şocurilor produse inevitabil de schimbările de sistem economico-social, iar, după aceea, înaintarea lor pe noul drum.

Rămâne un fapt că practic singurele succese palpabile au fost obţinute doar în spaţiul central-european, în ţări precum Cehia, Polonia, Ungaria. Căci experienţe precum ţările baltice sau Slovenia nu sunt semnificative, deoarece, graţie dimensiunii lor restrânse, injecţii de numai câteva

miliarde dolari pot schimba complet şi rapid situaţia. Şi, fără a ignora cu nimic moştenirea mai puţin constrângătoare din ţările central-europene, precum şi determinarea clasei lor politice pe calea schimbării, reuşita lor se datorează faptului că parteneri occidentali puternici au preluat pur şi simplu promovarea dezvoltării ţărilor în cauză. Forma a fost diferită – fie investiţii masive dincolo de o masă critică, fie investiţii serioase combinate cu ştergeri de datorii – dar amploarea preluării a fost cam aceeaşi şi de un nivel suficient pentru a antrena schimbarea.

Fără îndoială, au şi meritat mai mult decât celelalte, dar decizia de a fi preluate în parohie a fost una politică, dincolo de meritele economice. Armatele lor – tot foste membre ale Tratatului de la Varşovia şi cu nimic mai breze decât cele ale altor foste ţări din acest tratat – au fost considerate compatibile cu standardele NATO pentru că aşa s-a decis politic. Serviciile lor secrete – care nu se dovediseră măcar mai umane decât ale altor ţări ex-comuniste, ba mai fuseseră şi simple anexe ale serviciilor sovietice – au fost considerate apte de a intra în sistemul serviciilor secrete occidentale pentru că aşa s-a decis politic. Şi afluxul de capitaluri către ţările respective s-a produs cel puţin şi pentru că aşa s-a decis politic.

În rest, ţările zonei – care formează de altfel grosul din spaţiul ex-comunist – au avut şi au aproape toate datele spre a fi înregistrat eşecuri: incapacitate instituţională, administrare defectuoasă, structuri clientelare dominante în politică, moştenire comunistă şi mai grea. Şi, evident, nu Occidentul poate fi, până la urmă, făcut responsabil de eşecurile lor. Şi, tot atât de evident, Occidentul nu are vreo obligaţie să le susţină economic, nici măcar să le scoată din marasm. În fond şi la urma urmei este strict treaba lor. Dar, place nu place, concluzia, după peste un deceniu de post-comunism în spaţiul central şi est-european, precum şi ex-sovietic, este că, în plan economic, eşecurile au putut fi de fapt evitate numai acolo unde Occidentul a decis să preia responsabilităţi majore prin participări financiare majore.

Capitolul 42

11 Septembrie şi extinderea NATO

Al doilea test major al intenţiilor Occidentului faţă de România îl va constitui decizia din toamna lui 2002 cu privire la extinderea NATO spre Est.

Dintre toţi cei care au mai rămas la uşa NATO, România este de departe candidatul cel mai puternic şi de semnificaţie economică, politică şi chiar strategică. Slovacia şi Slovenia se află în Centrul Europei, sunt înconjurate practic numai de ţări deja membre ale clubului occidental şi doar *de jure* nu se află în NATO, pentru că *de facto* sunt în NATO. Iar ţările baltice au, în mod obiectiv, o importanţă mai mult simbolică. Aderarea la NATO graţie atingerii unor performanţe economice este doar o ipoteză, în timp ce realitatea este că admiterea unui candidat sau altuia în organizaţie constituie o decizie, nu economică, ci una strict politică, în funcţie de interesele strategice ale membrilor organizaţiei şi îndeosebi ale principalului dintre aceştia, Statele Unite.

De altminteri, NATO este o organizaţie politică şi militară, şi nu una economică. Să nu ne amăgim că ar fi altfel, chiar dacă NATO face din performanţele economice criteriul aproape eliminatoriu, de fapt şi de fapt pentru a ţine închise în faţa celor nedoriţi politic aşa-zisele «uşi deschise» ale organizaţiei. Grecia şi Turcia când au fost primite în NATO nu aveau câtuşi de puţin performanţă economică, ci doar prezentau interes strategic, iar minunatele armate ungară, poloneză şi cehă nu erau cu nimic mai breze decât armata română când ţările respective au fost primite în NATO şi România nu. De altfel, Polonia şi

Ungaria au intrat în NATO conduse fiind de foştii comunişti, iar România a eşuat condusă fiind de cei care înfundaseră decenii puşcăriile comuniste.

Dacă admitem că în 1997 România nu a avut, pe plan real, nici o şansă de a fi primită în NATO, situaţia este în 2002 absolut la fel. Dacă se acceptă însă ideea că atunci ar fi avut vreo şansă, de data aceasta trebuie recunoscut că şansele sunt şi mai mici. Potrivit criteriului economic invocat de Alianţă, România stă şi mai prost decât stătea în urmă cu cinci ani. De atunci, economia a căzut masiv trei ani consecutiv şi doar în ultimii doi a cunoscut o recuperare. Politic, nu se stă deloc mai încurajator. Deşi nu profilul de dreapta sau de stânga al guvernării contează, ci ceea ce efectiv face, totuşi nu s-ar putea spune că guvernarea pedeseristă, prin coloratura şi acţiunile sale, ar forţa cumva mâna cancelariilor occidentale să manifeste bunăvoinţă, chiar dacă n-o doresc.

De partea occidentală, atât s-a susţinut primordialitatea criteriului performanţei economice în admiterea candidaţilor, încât aproape nu s-ar mai putea face abstracţie de acest criteriu. Şi, să fim realişti, România are înainte din acest punct de vedere pe lista candidaturilor cel puţin Slovenia, Slovacia, ţările baltice şi, după unii, chiar Bulgaria.

Decizia politică a NATO din 2002 va lua desigur în considerare noua situaţie din Estul şi Sud-Estul Europei. Înlăturarea democratică a lui Miloşevici – realizare a poporului sârb care a făcut ceea ce n-a reuşit NATO prin intervenţia în forţă în Iugoslavia – nu a rezolvat automat problemele. Centrul de conflict s-a mutat în Macedonia, aproape după acelaşi scenariu ca în Kosovo, cu deosebirea că NATO nu mai susţine o nouă mişcare albaneză de autonomie – de fapt de secesiune – precum în Kosovo, unde oricum nu s-a ajuns la vreo soluţie durabilă. Un nou război în Balcani nu poate fi exclus. Prin rezultatele alegerilor din Moldova şi prin trecerea Kievului cu arme şi bagaje în barca Moscovei, Rusia a ajuns din nou direct la graniţa

României. Nu se ştie dacă Occidentul în ansamblul său va considera ca proprie graniță cu Rusia această graniță a României cu Rusia şi dacă nu cumva România va deveni o zonă-tampon între Occident şi Rusia. Prin desființarea obligativității vizelor pentru români, Uniunea Europeană a dat un semnal pozitiv, încurajator, pentru România. Rămâne încă o necunoscută atitudinea Americii. Pozițiile guvernării comuniste de la Chişinău vor forța de fapt Bucureştiul – dacă acesta se gândeşte realmente să nu compromită o eventuală ieşire a României din condamnarea ei estică de dragul unei himerice comuniuni cu spațiul românesc de peste Prut – să ceară Vestului să-şi clarifice problema graniței sale estice, care ori va fi graniţa estică a României, ori România va rămâne în zona gri. Şi, să fim serioşi, o asemenea decizie nu depinde de România, oricât de minunată ar deveni ea dintr-o dată, ci de interese strategice şi geopolitice care o transcend.

Un nou context global a apărut, îndeosebi în urma prelungitei creşteri economice chineze. Cu un potențial economic deja semnificativ, noua Chină – cu un miliard şi jumătate de oameni – presează pentru o poziție politică pe plan mondial care s-o parafeze pe cea economică. China consideră că şansele în acest scop îi pot spori printr-o înțelegere cu Rusia, care, la rândul ei, caută să recupereze terenul pierdut. Interese de acelaşi gen chino-ruse converg în contestarea hegemoniei absolute americane şi în încercarea de a crea o contrapondere la aceasta. Fiecare parte consideră că n-are şanse singură şi, în ciuda unor divergențe istorice, cochetează intens pentru demersuri comune împotriva unei lumi unipolare. America – marea Americă – aruncă în luptă scutul antirachetă în încercarea de a bloca o înțelegere ruso-chineză. Aceasta este miza ultimă a scutului antirachetă: ca, sub ameninţarea destabilizării de către acesta a actualului echilibru nuclear, să fie forțată mâna Kremlinului spre a accepta o stopare a înțelegerilor strategice antiamericane cu China. Pentru acest scop, America este gata să facă mari concesii Rusiei, de la cele

de imagine care să mângâie orgoliile imperiale ale Kremlinului – cum ar fi, de pildă, o nouă înţelegere globală, de pe aparente poziţii de egalitate, cu SUA – până la cele concrete, ca, de exemplu, susţineri economice, sprijinirea prin comenzi a producţiei militare ruseşti şi chiar abdicări parţiale din anvergura prevăzută a programului privind scutul antirachetă. Extinderea NATO va putea face evident parte dintr-o posibilă nouă înţelegere ruso-americană. Preşedintele Bush poate avertiza Rusia cu lucruri până acum nemaiauzite – «Nu va mai fi o nouă Yaltă» sau «Alianţa nord-atlantică se va întinde de la Marea Baltică la Marea Neagră» (în fapt se întinde şi acum!) – dar, în funcţie de interesele globale care transcend zona, Washingtonul va putea face alegeri diferite dintre candidaţi. Una ar fi o extindere a NATO limitată la Slovacia şi Slovenia, pe care ar putea s-o accepte fără probleme şi Rusia, căci ar fi vorba de o extindere fără semnificaţie, mai mult de ochii lumii, şi alta ar fi o acţiune în forţă care să cuprindă în noul val practic toţi candidaţii, inclusiv România.

În toate aceste privinţe este vorba de interesele Occidentului care deţine pârghiile. De interese şi numai de interese, căci ar fi o naivitate să se creadă cumva că Occidentul şi-ar compromite relaţiile cu Rusia de dragul României.

Ecuaţia mondială şi îndeosebi cea ruso-americană, care interesează cel mai acut şi direct România, s-au complicat serios în urma atacurilor teroriste asupra Americii din 11 Septembrie 2001.

Autorităţile de la Bucureşti – preşedinţia, parlamentul, guvernul – au adoptat poziţia care trebuia: clară, fermă, fără echivoc, perfect congruentă cu oricare dintre obiectivele fireşti, declarate sau nedeclarate, ale ţării, cu interesele ei de fond. Era vorba de a se adopta o poziţie netă împotriva terorismului, adică de alegere fără ambiguităţi între moarte şi viaţă! Nu exista o altă poziţie! Cu asemenea lucruri nu este de joacă şi nu se glumeşte! Era vorba de a

se lua o poziție alături de cel atacat, agresat, care în plus mai era şi factorul prim, dominant în NATO, unde România, cel puțin după cum s-au exprimat toți reprezentanții clasei politice, dar şi populația în covârşitoare majoritate, vizează să se integreze. Deci, nu putea fi vorba de poziții scăldate, cu dus-întors: spațiul aerian şi terestru al României trebuia pus la dispoziția SUA, a NATO, indiferent dacă acestea vor fi avut sau nu nevoie! România trebuia să fie fără ezitări alături de America nu neapărat pentru că dorea să intre în NATO, ci pentru că nu putea fi altfel decât împotriva terorismului! Şi angajamentul neechivoc al României în lupta împotriva terorismului va trebui să se mențină, indiferent dacă din interiorul NATO sau din afara NATO!

Dar, în desluşirea viitoarelor valuri din relațiile mondiale, România nu ar putea ignora faptul că America realizează de-acum inconvenientele poziției de unică superputere într-o lume de fapt multipolară. Şi nu este exclus să ducă dorul bipolarismului postbelic, în condițiile căruia ceea ce a pățit în 11 Septembrie nu ar fi fost de fapt posibil să i se întâmple, pentru că terțe forțe nu aveau atunci spațiu de manevră să mişte în front fără blagoslovirea unuia din cei doi poli, iar echilibrul între aceştia în descurajarea reciprocă excludea destabilizările dincolo de o anumită limită. Şi, în războiul lung pe care America dorește şi este chiar obligată să-l ducă împotriva terorismului, are nevoie de parteneri. Şi cel mai important şi util poate fi tocmai Rusia, care, față de ceea ce se întâmplă în lume, nu consideră poate decât că are a se felicita că a manifestat înțelepciunea să externalizeze centura sudică musulmană a fostei Uniuni Sovietice cu prilejul, probabil intenționat provocat, al dezmembrării acesteia. Rusia va reintra puternic în deciziile mondiale şi va fi chemată la aceasta chiar de America. Ce prioritate va mai avea în asemenea condiții extinderea NATO şi poate chiar ce fel de NATO va mai exista ? Pentru guvernul Năstase apare o problemă foarte concretă. Acesta îşi stabilise un soi de

piatră de hotar din decizia NATO de extindere în 2002, dorind se pare să nu aibă până atunci convulsii în economia românească şi urmând, abia după aceea, în funcţie de respectiva decizie, să stabilească amplitudinea reformelor. În noua situaţie, s-ar putea ca, în ciuda declaraţiilor oficialilor NATO, întâlnirea la vârf din 2002 să nu mai aducă nimic clarificator, impunând guvernului Năstase cel puţin reconsiderări tactice şi financiare.

Concluzia este că România trebuie să fie pregătită pentru orice variantă. Lucrurile trebuie să fie limpezi. România nu are o alternativă mai bună la structurile euroatlantice, şi poziţia codaşă actuală trebuie să fie o provocare pentru o acţiune hotărâtă de schimbare în ţară spre a putea schimba, pe această bază, poziţia din Europa. În fond, pentru a prinde trenul Europei, ultimul tren, cum în general se spune! Dar dacă, din varii motive, nu vom putea prinde ultimul tren, în caz desigur că acest tren şi există?! Ce le-ar mai rămâne atunci românilor de făcut văzând că au pierdut, iarăşi şi iarăşi, eternul şi fascinantul «ultim tren»?! Este mult mai bine să fie pregătiţi pentru orice variantă.

Că România va face, sau nu, parte din al doilea val al extinderii NATO rămâne de văzut. Unii cred că depinde de România, deşi, la mizele care sunt în joc, «meritele» unei ţări sau alteia sunt poveşti cu cocoşul roşu. Alţii, mai realişti, cred că depinde numai de ceea ce se va decide prin marile cancelarii ale lumii. Dar, de ales se va alege într-un fel. Relaţiile României cu Occidentul vor ieşi, în sfârşit, din zona gri, în care s-au aflat timp de peste un deceniu. Dar se prea poate ca, în schimb, România să cadă ea în zona gri. De fapt să rămână în zona gri! Riscul clarificărilor!

Totul este însă să nu asistăm, din nou, la «bâlciul pro-NATO» din 1997, repetând experienţa jenantă de pe vremea guvernării Constantinescu. Bâlci, pentru că, în timp ce noi ne făceam că intrăm, ei se făceau că ne primesc. De fapt, încă şi mai rău, în timp ce noi cântam fas-

cinante serenade pe la uşi etern închise, ei, agasaţi dar nu mai puţin dispuşi la vodevil, ne trimiteau bezele de la balcon şi, din când în când, mai cobora câte unul printre noi să ne îmbărbăteze, nu de alta dar găsiseră un menestrel şef dispus să ia bătăile amăgitoare pe umăr drept acţiuni încurajatoare. Farsă în toată regula! Şi de o parte, şi de alta!

Farsa cu «uite NATO nu e NATO» trebuie să înceteze. Nici ei să nu se mai facă, nici noi să nu ne mai facem că ...! Nici noi cu serenade degeaba, nici ei cu «dacă mergeţi pe calea reformei, vă avem în vedere». Preşedintele Iliescu a spus că, dacă nu vom fi primiţi în NATO nici în 2002, «nu va fi o tragedie». Domnia sa are perfectă dreptate. De fapt, România traversează acum o tragedie – o tragedie economică pe fundalul unei tragedii geopolitice! – şi ne agăţăm de fapt de NATO în ideea că am putea-o depăşi. România nu are nevoie de umbrela NATO pentru a se apăra de cineva anume (căci nu prea există cine să ne «invadeze» întrucât şi-ar lua o belea pe cap), ci pentru că, sub această umbrelă, ne-ar putea «invada» niscai investitori străini. Dar, evident, dacă nu vom fi admişi în NATO, nu va fi nici o tragedie, pur şi simplu pentru că această tragedie deja există, precisă şi palpabilă, şi cu care vom rămâne, dar măcar ar urma să nu mai umblăm ca năucii după cai verzi pe pereţi!

Oricum, serenadele de dragoste pe la ferestre care nu se deschid sau pe sub balcoane de unde chiar se aruncă cu apă trebuie să înceteze. Dragoste cu de-a sila nu se poate. Nu poţi să cerşeşti dragostea cuiva, în timp ce acel cineva îţi tot explică cum că nu eşti calificat să-i ceri dragostea! Dincolo de umilirea nemărginită a menestrelului şi iritarea tot mai mare a celui din balcon, care va fi mereu mai tentat să pună găleata cu apă în funcţiune, iese o aiureală de nedescris. Pentru că totuşi nu este vorba de Romeo şi Julieta, ci de ditai ţări, care au oameni de hrănit şi resurse de administrat. În calitate de menestrel, România nu numai că i-ar deranja pe cei din Occident tot continuând să-i bată la cap cu cereri pe care aceştia pe mai departe nici nu s-ar

gândi cumva să le aibă în vedere, dar s-ar încurca şi pe sine, cu aspiraţii false, alocări de resurse spre ţinte nu tocmai potrivite, politici nerealiste şi inadmisibile strategii fără alternativă. În plus s-ar încurca pe sine lăsându-i pe alţii s-o tot încurce cu ipocrite bătăi pe umăr şi încurajări că va veni vremea când România se va integra euroatlantic.

Conducătorii românilor nu au nici prea multe, nici prea grele de făcut. Nu trebuie nici să schimbe opţiunile euroatlantice ale României, nici să se dea în stambă pe la Vest sau pe la Est că le schimbă. Este de ajuns să comunice clar celor cărora până acum le-au tot cântat pe sub balcoane că România şi-a exprimat deja opţiunea euroatlantică şi că o menţine, dar că nu va mai plictisi de acum încolo pe nimeni cu acest lucru şi că, dacă prin Occident intervine ceva nou în legătură cu problema, roagă să i se dea un telefon, căci vorba dlui Pleşu, de pe vremea ministeriatului său la Externe, numărul de telefon vi l-am comunicat şi de altfel ştiţi pe unde ne puteţi găsi!

Dacă României, indiferent de vrerile ei, îi va fi rezervat un loc doar într-o zonă-tampon, asta va fi! Istoria arată că zonele-tampon nu sunt neapărat pierzătoare, ba, dimpotrivă, în atâtea rânduri un asemenea statut le-a împins spre prosperitate. Ar urma însă ca România să găsească taurul care s-o împingă de la spate să facă ce trebuie. Pentru că în zonele-tampon îţi trebuie nu numai perspicacitate şi inteligenţă, dar şi tenacitate şi bărbăţie. De taur!

Capitolul 43

Apartenența la Uniunea Europeană: o decizie pur politică!

Al treilea test al intențiilor occidentale față de România va fi includerea cândva, într-un viitor nepreciza-bil, a țării în Uniunea Europeană. Şi, evident, şansele vor fi mai mari, dacă în prealabil România va fi admisă în NATO, şi mult mai mici dacă România va rămâne în afara organizației nord-atlantice.

43.1. Poziția codaşă între candidați

Între candidatele la integrare în Uniunea Europeană, România are deocamdată poziția codaşă. Aceasta pentru că, de zece ani, de când a fost public exprimată opțiunea de aderare, nu s-a făcut absolut nimic pe linia pregătirii pentru aderare. Nici chiar după ce demersul s-a concretizat într-o cerere oficială. Şi, în mod aiuritor, nici după ce a intrat în vigoare un acord de asociere, care arunca debila şi dezor-ganizata economie românească în luptă corp la corp, într-un regim de dezarmare vamală treptată, cu competitivele eco-nomii vest-europene. Întrucât trebuie să fie clar, pregătirea de fond pentru aderare se face pe tărâm economic şi nu în hârțoage. Iar pe tărâm economic nu s-a făcut nimic pentru pregătire. România este la fel de prost pregătită pentru aderare ca şi atunci când şi-a exprimat opțiunea în acest sens. Apăsată de un sector neperformant masiv şi irreme-diabil producător de pierderi, economia românească nu poate decât să piardă şi mai sever în competiția interna-țională devenită mereu mai dură şi să se îndepărteze mereu

mai mult de obiectivul integrării, pe care România singură şi l-a propus fără ca nimeni să i-l impună.

Responsabilitatea revine tuturor acelora care s-au aflat la guvernare în întreaga perioadă postdecembristă. Guvernului Roman, care într-adevăr a început reforma, dar a început-o dezastruos, cu populisme decavante, cu jumătăţi de măsură grav plătite ulterior, cu încurcături juridice în problema crucială a proprietăţii, care nu au fost descâlcite nici acum şi care au blocat şi privatizarea. Guvernărilor Iliescu în ansamblu şi îndeosebi celei de pe timpul mandatului Văcăroiu, care sunt principalele responsabile de amânarea periclitantă a adevăratelor reforme, de forţarea dezechilibrelor din conturile interne ale statului şi din conturile externe ale ţării, buba spărgând după 1996. Guvernărilor cederisto-pediste, care trebuie acuzate pentru faptul că nu s-au apucat nici ele de adevăratele reforme din economie, şi nu pentru declinul în sine al producţiei, care, în condiţiile nestăvilitelor siluiri ale economiei din partea activităţilor neperformante, avea oricum să se fi produs la un moment dat, chiar dacă la cârmă ar fi rămas anterioara guvernare.

Responsabilitatea revine tuturor guvernărilor postdecembriste deoarece pregătirea pentru aderare era evident un proces îndelungat, care trebuia să înceapă de mult şi care nu prea a început chiar deloc. Şi-a evaluat România, la exprimarea opţiunii, avantajele pe care ar fi putut să conteze şi pe care, prin măsuri economice, să şi le conserve, şi de ce nu chiar să le întărească, în perspectiva începerii de negocieri şi a unei eventuale intrări în Uniunea Europeană? A clintit România vreun fir de păr sectorului neperformant al economiei, care nu este doar un simplu handicap pentru aderarea la Uniunea Europeană, ci pur şi simplu o poate scoate din joc? A luat România vreo măsură economică aptă să facă faţă din timp consecinţelor mai mult decât previzibile ale reducerii treptate a nivelului de protecţie prin taxe vamale a atâtor şi atâtor sectoare, în condiţiile derulării acordului de asociere cu Uniunea Europeană?

Prin contraperformanțele sale în așezarea economiei pe criteriile eficienței, România nu doar s-a expus singură marginalizării în rândurile candidaților la Uniunea Europeană, dar și-a tăiat șansele de a afla răspunsul fără echivoc – crucial ca însemnătate – la poate cea mai tulburătoare și importantă dintre întrebările apărute în contextul redesfășurărilor de forțe pe plan european și mondial după 1989: a luat vreodată Occidentul în mod serios în considerare apartenența la lumea sa a României?! Cele mai multe date concrete ale realității spun că nu. Dar, delegitimându-se ea însăși prin mineriade, anchiloze și apoi crize politice și bineînțeles prin contraperformanțele economice rezultând din tergiversarea reformelor, România s-a pus ea singură în afara jocului și, dacă Occidentul n-a avut-o vreodată în vedere, i-a oferit acestuia cu generozitate cea mai minunată motivație de a menționa României că nu este eligibilă. Distanța economică față de Uniunea Europeană a ajuns atât de mare încât ar fi imposibil de întrezărit, la un orizont de timp neidealist, ca România să poată atinge standardele economice chiar minime cerute. Și nu este de închipuit nici că Uniunea Europeană va coborî cumva aceste standarde astfel încât să poată să fie accesibile și României, pentru că ar însemna ca, de dragul României, să renunțe măcar la o parte din construcția comunitară obținută cu atâta greutate, în eforturi de peste 40 de ani, ceea ce este evident o iluzie!

Prezența României în structurile Uniunii Europene ar însemna o diluare, dacă nu chiar o zdruncinare a acesteia. Ca atare, Uniunea Europeană este firesc reticentă față de România reală și ar vrea să aibă de-a face cu o Românie ipotetică, aflată la un stadiu pe care probabil și România actuală ar dori să fie, dar pe care nu-l poate atinge în următorul deceniu, dacă îl va atinge vreodată!

Totuși, la zece ani de la anul de cotitură 1989, Uniunea Europeană, în cadrul reuniunii la nivel înalt de la Helsinki, a decis să invite România la negocieri de aderare. Politicește ar fi fost imposibil ca, la această aniversare de la căderea comunismului, să fi lăsat deoparte România și

Bulgaria (căci doar invitarea acestora era în dubiu, dintre țările care își exprimaseră ele însele dorința). Imposibilă, pentru că, prin neinvitare, Occidentul ar fi recunoscut implicit ceea ce oficial exclude înainte de toate: o nouă împărțire a Europei. Invitarea celor două țări era politicește mult mai acoperitoare, mai ales că nu costa mare lucru, urmând ca țările respective, dacă nu sunt realmente în stare, să se autoexcludă ele pe parcursul negocierilor, în cadrul cărora în esență urmau să se stabilească măsurile de pregătire a eventualei aderări.

A fost evident o hotărâre politică, deoarece, din punct de vedere economic, România nu era eligibilă pentru negocieri de aderare. A fost însă și primul semnal de disponibilitate concretă primit de România din partea Occidentului în cei zece ani de la evenimentele din decembrie '89. O decizie care, să fim realiști, nu a depins într-o măsură cine știe ce nici măcar de cartea democrației cu care s-a putut prezenta România la Helsinki, o democrație cam haotică, cam neproductivă, dar imposibil de negat, ci, într-o măsură copleșitoare, dincolo de calculul politic rece menționat, de o reamestecare a cărților între interesele marilor puteri mondiale, care ar putea, la început de secol XXI, să basculeze în favoarea României, după ce și începutul secolului anterior îi fusese surâzător, pentru ca la mijlocul acestuia să i se prefigureze însă o soartă ce părea să-i fie definitiv potrivnică. Dacă Uniunea Europeană a decis realmente să-și mute granița estică la granița estică a României, acesta reprezintă un eveniment istoric, care poate scoate România din «condamnarea ei estică», ce a însemnat nu doar mizerie economică, ci și o stare de spirit, de victimă implacabilă, de perdant fără de speranță.

Din păcate, poziția occidentală după 1989, care s-a menținut în zona mesajului gri, încurajator dar lipsit de concretețe, a alimentat această stare de spirit, accentuând și impresia și comportamentul de «condamnat estic», dar, și mai grav, lăsând de fapt spațiu liber de manevră celor, nu puțini, din interior, din jur sau de aiurea, care chiar au

urmărit şi urmăresc ca România să nu iasă, ca performanţă economică şi stare de spirit, de sub «condamnarea estică».

Ceea ce s-a întâmplat în România pe plan politic şi economic după decizia istorică a Uniunii Europene de a o invita pentru negocieri de aderare – repetăm, primul semnal cu adevărat concret, chiar dacă nu cu implicaţii imediate, primit din Occident în perioada postdecembristă – a exprimat extrem de relevant cercul vicios în care ţara este menţinută de clasa ei politică, în ciuda respectivei decizii istorice, care, în principiu, oferea României pentru întâia dată şansa unei conectări reale şi practice la lumea occidentală.

Din păcate, mesajul de ansamblu pe care clasa politică l-a dat celor din străinătate ce au luat decizia de la Helsinki nu a fost fără echivoc acela că România este în stare să-şi rezolve problemele. Dacă decizia de la Helsinki ar fi una definitivă de preluare a României în parohie, atunci un asemenea mesaj nu ar conta. Pentru că, ar însemna că Uniunea Europeană ar urma să se sforţeze, odată şi odată, înlăturând obstacolele din România (poate chiar reconfigurând clasa ei politică, şi combinând acest demers politic cu unul financiar semnificativ) astfel că lucrurile s-ar regla. Dar dacă decizia de la Helsinki a fost doar un test sau, şi mai concret spus, un compromis între cei ce au acceptat să aibă în vedere România şi cei ce nu agreează ideea ori o condiţionează? Şi totul, de fapt, a sunat: dăm României un extemporal, trece – bine, nu trece – salut!

Să nu ne îmbătăm cu apă rece şi să considerăm că, după decizia de la Helsinki, soarta României ar fi deja jucată: definitiv şi irevocabil va fi preluată sau absorbită, vrea nu vrea, în lumea occidentală. Să nu zicem hop până nu trecem pragul! Oricum, dacă poziţia Uniunii Europene adoptată la Helsinki a fost de tip strategic, dar nu ireversibilă – şi, cu atât mai mult, dacă a fost doar un test – atunci bunăvoinţa celor ce au luat decizia va rămâne platonică în cazul în care România nu o va onora cum se

cuvine. Platonică, adică fără a se da şi nişte bani! Şi, fără bani, România nu poate ieşi din actuala situaţie, urmând să continue a se duce de râpă, chiar şi în cazul, altfel improbabil, în care clasa politică din România s-ar trezi în sfârşit.

Înainte de Helsinki, România se afla clar într-un cerc vicios fără de speranţă. Decizia de la Helsinki, deşi cu efecte foarte, foarte îndepărtate, părea să fi rupt acest cerc vicios, deschizând măcar o fereastră pentru speranţe. Ceea ce s-a întâmplat ulterior în România, prin contribuţia clasei sale politice, nu i-a ajutat deloc pe cei din Europa Occidentală care au susţinut cauza României, ba i-a descurajat! Ce să mai vorbim de ceilalţi, care au fost de părere să ţină deoparte România, având îndoieli asupra acesteia, şi care nu au putut decât să devină mai tranşanţi, reproşând fără ezitări: vedeţi, v-am spus noi, că-i mai bine să nu ai de-a face cu România!

Prin suspendarea obligativităţii vizelor pentru români, Uniunea Europeană a mai făcut o încercare: a dat un cec în alb guvernului Năstase, în speranţa că acesta va proba, şi în plan general, ceea ce a arătat că a reuşit în legătură cu cerinţele (de securizare a frontierelor) convenite pentru a se permite românilor să circule liber în spaţiul Schengen, anume că este în stare să-şi asume angajamente pe care să le şi respecte.

E drept, că, după tragedia din 11 Septembrie din America, Occidentul european a devenit probabil mai cu luare-aminte la faptul că protestanţilor şi catolicilor le pot fi mai aproape ortodocşii, tot creştini, chiar dacă foarte mulţi sărăntoci şi unii cam furăcioşi, dar oricum buni la munci «stresante», decât islamici fanatici, cu bombe la cingătoare. Acest învăţământ din proverbul «este mai aproape cămaşa decât haina» nu scade, însă, cu nimic din semnalul, cel mai luminos din ultima jumătate de veac, trimis românilor de Crăciunul 2001, prin deschiderea pentru ei a porţilor Occidentului.

Că România va fi sau nu membru plin al Uniunii Europene, aceasta rămâne de văzut, depinzând nu numai

de progresele economice în sine ale României, ci şi, având în vedere decalajele economice care inevitabil se vor menţine, de o bunăvoinţă politică absolut necesară «în completare», din partea decidenţilor vest-europeni.

43.2. Renta aparţine Uniunii Europene

Că însă România se află practic cu un picior în Uniunea Europeană este un fapt palpabil care decurge nemijlocit din acordul de asociere dintre România şi Uniunea Europeană, în virtutea căruia, începând din 1995, s-a constituit (ajungând deja la finalizare) o zonă de liber schimb în relaţiile comerciale cu produse industriale, în urma reducerii, în trepte până la desfiinţare, a taxelor vamale pe fluxurile reciproce de mărfuri.

În cadrul zonei de liber schimb din relaţiile reciproce, mărunta şi, mai ales, demodata şi nerestructurata industrie românească rămâne fără urmă de protecţie în faţa uneia din cele mai puternice, prin anvergură şi competitivitate, industrii din lume. Industria şi, prin ea, întreaga economie românească intră completamente în bătălia concurenţială directă de pe piaţa Uniunii Europene, cea mai mare şi una dintre cele mai exigente din economia mondială. În raport cu această situaţie, diagnoza Comisiei de la Bruxelles asupra stadiului spre aderare este, totuşi, fără echivoc în aprecierea că «România nu este în stare să facă faţă pe termen mediu presiunilor competitive şi forţelor pieţei în cadrul Uniunii Europene».

Or această apreciere, pe care nimeni din România n-a contestat-o, nu exprimă fidel realitatea. Incontestabil, România nu este în stare să facă faţă presiunilor competitive şi forţelor pieţei din cadrul Uniunii Europene. Numai că realitatea este că, deşi nu este în stare să facă faţă presiunilor competitive în cadrul Uniunii Europene, România este obligată totuşi să facă faţă acestor presiuni, pentru că, prin însăşi realizarea prevederilor de zonă de liber schimb, se află deja în interiorul aceluiaşi spaţiu co-

mercial reglementat cu Uniunea Europeană, şi nu în afara acestuia. Un export din Franţa întâlneşte aceleaşi condiţii – adică absenţa unor obstacole vamale – şi dacă este îndreptat spre Germania şi dacă este orientat spre România. Protecţia vamală nu mai există. Decide doar competitivitatea.

Cum se descurcă România, deşi nu poate face faţă?! Cu un preţ imens: al pierderii sistematice de substanţă economică! Importurile competitive din Uniunea Europeană – cărora produsele româneşti nu le pot face faţă – sunt de fapt finanţate cu exporturi fie de forţă de muncă ieftină (în «lohn») fie de materie brută (lemn pe picior, cherestea, fier vechi, aluminiu), ambele categorii forţate secătuitor în ultimii ani.

Că poate un alt calendar al dezarmării vamale reciproce trebuia convenit în cadrul acordului de asociere, că probabil negociatorii români din anii '93-'94 n-au conştientizat exact la ce expun peste ani mediocra industrie românească, că poate s-au arătat prea optimişti în ce priveşte capacitatea acesteia de a se restructura sau că, pur şi simplu, n-au avut loc de întors în faţa negociatorilor vesteuropeni, toate acestea constituie o altă problemă. O problemă depăşită total de evenimente, pentru că acum nu se mai poate face nimic. Ceasul înapoi nu mai poate fi dat. România trebuie să se descurce, cum poate, pornind de la situaţia existentă.

Şi să nu se creadă cumva că produsele agricole sunt exceptate de la regula general instituită din cauza României, care ar fi dorit şi ar fi şi reuşit să-şi păstreze vreo protecţie pentru nefericita sa agricultură, ci, în mod precis, din cauza Uniunii Europene, care a urmărit şi urmăreşte să-şi conserve intactă citadela agricolă construită pe subvenţii masive şi pe preferinţa acordată achiziţiei din interiorul comunităţii, în dauna celei din afară, chiar dacă mai ieftină.

Zona de liber schimb în care România se găseşte împreună cu Uniunea Europeană în ce priveşte produsele

industriale constituie o realitate care trebuie recunoscută. Aprecierea că România nu este în stare să facă față presiunilor competitive în cadrul Uniunii Europene descrie exact diferențierea economică netă dintre România și actualii membri ai Uniunii Europene și explică, în mod valabil, de ce România nu poate fi unul dintre aceștia, dacă nu chiar ar putea fi considerată și ca o invitație indirectă de a-și vedea lungul nasului spre a sta deoparte. Dar aprecierea nu acoperă realitatea existenței zonei de liber schimb, care înseamnă fără echivoc că România, deși nu este în stare, se află totuși în situația de a face față nemijlocit presiunilor competitive în cadrul Uniunii Europene.

Și întrucât efortul implicat pentru România este enorm, acest efort trebuie recunoscut, dacă nu altcumva măcar platonic. Oricum nu se poate să-i explici cuiva cu care te afli deja pe aceeași corabie că nu ar trebui să fie pe respectiva corabie întrucât nu este în stare să reziste valurilor, vânturilor. S-ar putea ca Uniunea Europeană să regrete decizia de la Helsinki de invitare a României la negocieri de aderare, prin care și-a luat o pacoste pe cap, deși intrarea pe aceeași corabie cu România îusese asumată de Uniunea Europeană cu mai mulți ani înainte, când s-a acceptat constituirea în relațiile comerciale reciproce a unei zone de liber schimb. Și să fim drepți, oricât de mică și puțin importantă este piața românească, pentru Uniunea Europeană o zonă de liber schimb cu aceasta nu poate fi decât profitabilă, căci la o dezarmare vamală reciprocă de câștigat au produsele competitive. Or, în raport cu cele românești, avantajul competitivității aparține net produselor vest-europene! O fi România «copilul-problemă», cum se exprima dl Verheugen, responsabilul cu extinderea în Comisia de la Bruxelles, dar, în comerț, România are cotizație de adult la PIB-ul Uniunii Europene.

În cazul României, diferența de competitivitate se regăsește de ani și ani într-un deficit comercial de sute de milioane de dolari de partea acesteia în relațiile cu Uniunea Europeană. În 2000, deficitul a fost de circa 800 de mili-

oane de dolari. În schimb, asistența nerambursabilă primită de România din partea Uniunii Europene este doar de vreo 600 de milioane de dolari şi începe a fi acordată la asemenea dimensiuni doar din 2001. De fapt prin existența zonei de liber schimb în relațiile reciproce, încă înainte de intrarea propriu-zisă în Uniunea Europeană, candidații aplică, prin dezarmarea vamală convenită, primul dintre principiile de bază ale organizației: libera circulație a bunurilor. Iar Uniunea Europeană își extrage, prin diferențialul de competitivitate care îi aparține, renta diferențială de avantaj, tot încă înainte de a se expune consecințelor rezultând din aplicarea împreună cu candidații a celorlalte două principii de bază: libera circulație a capitalurilor şi libera circulație a persoanelor.

Aceste ultime două principii sunt, evident, corelative. Şi, discutând fără rețineri, nu se poate spune cu exactitate cine este cel mai puțin pregătit să le instituie în relațiile reciproce: Uniunea Europeană sau candidații? Hai să nu ne referim la alții, ci doar la România! Pentru o țară în stadiul economic al României, aplicarea principiului liberei circulații a capitalurilor poate fi ruinătoare, dar nu se poate spune cu precizie care ar fi marea diferență față de prezent, când, cu o protecție financiară transfrontalieră mai găurită decât şvaițerul, România are de fapt doar impresia că preîntâmpină sau contracarează fuga de capital din țară. În schimb, mefiența Uniunii Europene față de aplicarea principiului liberei circulații a persoanelor în relațiile cu România este netă. S-a manifestat ani şi ani chiar şi în simpla materie de vize şi, ce să mai vorbim, de o eventuală deschidere a pieței muncii pentru sărăntocii lucrători din România, deschidere implicată de fapt de principiul liberei circulații a persoanelor. Această problemă a apărut deja, în mod acut, în relațiile cu Polonia, pentru că, având în vedere stadiul mai avansat spre aderare, respectiva țară a deschis dosarul cu pricina în cadrul negocierilor cu Uniunea Europeană. Prin dimensiunile țării, exodul de mână de lucru din Polonia ar urma să constituie principala amenințare pentru forța de muncă din țările Uniunii Europene. Şi Uniunea

Europeană nu acceptă sfidarea, stabilind unilateral că regula jocului va fi aceea ca vreo 7 ani după aderarea propriu-zisă libera circulație a persoanelor să nu opereze și pentru forța de muncă din țările nou admise.

Dacă ar putea, Uniunea Europeană ar menține lucrurile în stadiul actual, cu renta extrasă deja de pe urma aplicării principiului liberei circulații a bunurilor și fără dezavantajul de pe urma aplicării principiului liberei circulații a persoanelor. Dar, evident, nu va putea face așa ceva, trebuind, din rațiuni politice, să admită, ca noi membri, măcar câțiva dintre candidați.

În contextul consecințelor internaționale ale evenimentelor tragice din 11 Septembrie 2001, Uniunea Europeană nu ar avea în principiu de ce să renunțe la coagularea economică și politică pe care o plănuiește între actualele țări membre și la extinderea în anumiți pași pentru a absorbi măcar țările considerate fruntașe din centrul Europei. Amploarea și ritmul extinderii spre Est vor deveni, însă, teme majore de reflecție. Și România și Bulgaria vor fi primele dezavantajate dacă extinderea va fi judecată nu numai în termenii riscului «diluării» construcției comunitare în cazul atragerii de membri prea săraci, dar și în termenii nevoii de «izolare» de lumea instabilă și chiar potențial explozivă cum este percepută cea a Balcanilor. Inutil de subliniat incidențele economice și financiare ale unei eventuale scoateri, chiar dacă nu oficiale dar faptice, din cursa aderării.

Având în vedere marile decalaje de dezvoltare care o despart de țările Uniunii Europene, dar și considerente politice legate îndeosebi de ținerea la respect și la distanță a instabilei zone a Balcanilor în care este situată, România nu se va afla printre cei primiți în curând în Uniunea Europeană. Și, în acest caz, va avea ani și ani de achitat renta diferențială de competitivitate pe care Uniunea Europeană și-o extrage de pe urma aplicării principiului liberei circulații a bunurilor în relațiile reciproce, fără a obține absolut nimic din avantajul potențial pe care l-ar putea avea din aplicarea în relațiile reciproce și a principiului liberei circulații a persoanelor.

Capitolul 44

Procesul aderării în locul strategiei care n-a existat!

Indiferent cu ce se va solda, până la urmă, invitarea României de către Uniunea Europeană la negocieri de aderare a adus un element nou, ce s-ar putea dovedi crucial în tranziția românească.

44.1. Acum există un drum

Timp de zece ani, s-a hălăduit fără să se știe tranziție către ce se traversează. De la comunism se plecase, cale de întoarcere nu mai era, dar nu era clar spre ce se îndreaptă România sau măcar ce se ințește. Să i se spună capitalism, s-a evitat, că suna rău?! Ce să se mai articuleze și spre ce fel de capitalism se merge?! Totul se îneca în formula cețoasă «economie socială de piață». Așa că România, călătorind nici în căruță nici în teleguță, nu este de mirare că a ajuns niciunde, plutind în derivă într-o economie hibrid-nefericit.

De la decizia istorică de la Helsinki, România are, în principiu, un țel pe care îl constituie intrarea în Uniunea Europeană. Aceasta este importanța poate cea mai palpabilă a invitării României de către Uniunea Europeană la negocieri de aderare. Că România nu este în stare și probabil nici nu va fi în stare, la un orizont predictibil, să îndeplinească baremurile necesare admiterii în Uniunea Europeană aproape că nu mai are însemnătate! Pentru că această invitare a deschis un proces de care România avea nevoie mai mult decât de orice altceva. Se conturează ast-

fel un țel, în plus extrem de precis, se articulează o strategie care, mai bună sau mai rea, este de natură să disciplineze eforturile și să polarizeze resursele spre ținte ce se precipită prioritare. În absența unui țel și a unei strategii se știe, din propria experiență de zece ani, că tot ce s-a făcut a fost improvizație contraproductivă, păguboasă.

După ce guvernul Isărescu a avut ocazia să încerce primul marea cu degetul în noile condiții, guvernarea PDSR este cea dintâi care are la dispoziție un întreg mandat, parlamentar și executiv, pentru a pune trenul românesc pe șine și a-l împinge pe drumul care duce, în sfârșit, undeva. Repetăm, nici nu contează dacă și ajunge acolo, important este că ținta și strategia de atingere a acesteia pot, în caz de bună gestiune, să scoată trenul din mlaștină și să-l pună pe roate!

Sub presiunea Uniunii Europene, clasa politică românească a reușit, de bine de rău, să cadă de acord asupra unei Strategii economice pe termen mediu, a cărei elaborare era o condiție a începerii propriu-zise a negocierilor de aderare. Au fost cuprinse în textul Strategiei atât diagnosticul corect al stării economiei și instituțiilor românești, cât și principalele obiective, acțiuni și măsuri, necesare ca terapii, pentru ieșirea din marasm.

Deși manifestările maladive sunt evidente și nu provin din disfuncționalități ascunse, diagnosticarea corectă nu era un lucru ușor, căci abordările politice, ideologice și doctrinare ale forțelor ce aveau să subscrie diagnosticului erau cu totul diferite, ceea ce putea deplasa accentul pe un aspect sau altul. De aici, și terapiile puteau fi proiectate în ordini de prioritate diferite. Astfel încât dacă, în principiu, s-a ajuns la un consens de acțiune între semnatari, faptul trebuie salutat, cu atât mai mult cu cât ar fi greu de afirmat că prioritățile stabilite nu ar fi tocmai cele realmente necesare.

Constrângerile impuse de Uniunea Europeană în ce privește Strategia erau foarte clare. Și, chiar dacă nu conveneau, erau de bun augur. Înainte de toate, textul trebuia

semnat de principalele forţe politice, oricum de cele parlamentare în totalitatea lor, de partenerii sociali şi societatea civilă, zălog în acest sens fiind o declaraţie comună de susţinere a Strategiei ca o asigurare că prevederile convenite vor fi urmate şi aplicate indiferent cine va fi la guvernare la Bucureşti. Respectiva constrângere a şi produs regretabila omisiune din text a oricărei intenţii româneşti în ce priveşte privatizarea utilităţilor publice, guvernul Isărescu, aflat în excerciţiu la vremea întocmirii Strategiei, în loc de a pune piciorul în prag, preferând să arate la Bruxelles că tăvălugul mondial de neoprit al deschiderii acestor sectoare către competiţie nu este în România acceptat unanim, împotrivirea venind din partea sindicatelor.

O altă constrângere care fusese impusă de la Bruxelles era aceea ca textul să pună cât mai clar în lumină costurile, şi nu doar avantajele, aderării la Uniunea Europeană, căci oficialii acesteia şi-au comunicat fără echivoc părerea că marele grad de adeziune a populaţiei româneşti pentru aderare ar decurge mai puţin dintr-o conştientizare a avantajelor, cât mai ales dintr-o necunoaştere a costurilor. Lungul şir al cerinţelor de asanare şi competitivizare a economiei, de debirocratizare şi eficientizare a folosirii banului public a venit să atragă atenţia prin sine asupra faptului că drumul, şi acesta foarte lung, către Uniunea Europeană are nenumărate asperităţi care îl fac anevoios şi costisitor.

Strategia este însă un text optimist. Ceea ce de fapt a obţinut consensul forţelor politice, partenerilor sociali şi societăţii civile reprezintă proiecţia unei Românii schimbate s-ar putea spune total faţă de cea actuală, schimbarea radicală fiind prevăzută să aibă loc în chiar scurta perioadă a celor cinci ani acoperiţi de Strategie.

44.2. Se va schimba România potrivit Strategiei?

Problema – marea problemă – este ce ar putea să se schimbe realmente în România de o asemenea manieră

încât economia românească şi instituţiile ei să devină altele într-o perioadă istoriceşte atât de scurtă ?! Se va schimba, în cinci ani, clasa politică românească, vinovată în toate segmentele ei de eşecul lamentabil al tranziţiei de la economia de comandă la o economie de piaţă, fapt pe deplin evidenţiat de hibridul nereuşit pe care îl reprezintă economia României, ce nu poate oferi altceva decât sărăcie pe plan intern şi incapacitate concurenţială pe plan extern? În următorii cinci ani clasa politică va fi aceeaşi. Şi de ce ar face altceva decât a făcut până acum? S-a adoptat cumva vreo măsură care s-o oblige să se schimbe sau care s-o responsabilizeze? Nu este exclus ca parlamentul să rămână tot cu două camere cel mai probabil cu aceleaşi atribuţii, o inutilitate care nu a reuşit decât să blocheze schimbarea prin întârzierea procesului legislativ. Iar la înlocuirea votului pe liste cu votul uninominal (care îl responsabilizează pe parlamentar) nici un partid cu pondere nu se gândeşte în mod serios, dincolo de vorbăria în domeniu.

Cum ar putea deveni mai bune, în asemenea condiţii, Parlamentul şi Guvernul, principalele instituţii politice ale ţării care trebuie să iniţieze şi să imprime schimbările în România, dar care nu pot fi mai bune decât clasa politică ce le emană şi cărora, nu întâmplător, populaţia le atribuie o catastrofală cotă de neîncredere?

Se va opri măcar disoluţia autorităţii? Se va instaura în sfârşit mult aşteptata domnie a legii? Vor fi adoptate legile necesare şi, mai ales, vor fi aplicate legile? Sau poate vor deveni clasa politică şi administraţia publică mai puţin clientelare decât sunt? Hai să fim serioşi! Vor fi oprite devalizarea şi deturnarea banului public? Vor fi pescuiţi de către organele în drept «marii rechini» şi nu doar «plevuştile»? Va fi stârpită corupţia care, alături de incapacitatea instituţională, explică, în străfunduri, decăderea societăţii româneşti şi, în ultimă instanţă, şi eşecul economic?

Ce s-ar putea întâmpla strict în perimetrul economic pentru a se produce o schimbare a perspectivei, deşi, fără o reformă instituţională prealabilă sau măcar concomitentă, şansele unei schimbări în economie sunt improbabile.

Economia merge cum merge în România din cauza politicii. În România s-a făcut prea multă politică şi prea puţină economie! În România economicul este subordonat politicului! Va fi complet invers în câţiva ani? Pentru ca România să se poată schimba radical, ar trebui ca economicul să facă legea, iar politicul nu numai să treacă în penumbră, dar şi să ajute de acolo economicul, şi nu să-i pună bețe în roate! Pentru ca România să se schimbe, economicul ar trebui pur şi simplu să îngenuncheze politicul, căci pe o schimbare a politicului nu se poate de fapt conta!

Problema este şi aceea că doar în foarte puţine dintre domeniile avute în vedere de Strategie sunt preconizate măsuri precizate care ar urma să inducă schimbările proiectate. Nu discutăm aici dacă se vor întruni şi alte condiţii dintre cele necesare realizării obiectivelor prevăzute, precum resursele indispensabile sau voinţa politică de a şi aplica măsurile stabilite. Dar numai în câteva domenii – educaţia şi, în parte, sănătatea – sunt avute în vedere măsuri punctuale, fie prezentate în bloc, fie chiar secvenţializate. În rest, din păcate, măsurile propriu-zise fie lipsesc, fie se pierd în formulări ambigue, fie, în cele mai multe cazuri, sunt confundate, poate involuntar sau poate chiar cu bună ştiinţă, cu obiectivele urmărite. Formulări de genul «se va urmări», «se va stimula», «se va urmări stimularea», «se vor lua măsuri pentru » şi altele asemenea nu spun de fapt nimic, cel mult descriu un obiectiv, dar în nici un caz nu articulează o acţiune prin care să se atingă o ţintă sau alta. Campion într-o asemenea privinţă este din păcate tocmai capitolul de ajustări structurale în economie, care – probabil în absenţa consensului pentru anumite, desigur delicate şi dificile, măsuri punctuale – încearcă, prin formulări savante şi imprecise, să metamorfozeze obiective în astfel de măsuri. Nu se arată cum guvernul, sau cine ştie cine, cu totul şi cu totul neprecizat, «va stimula», sau, şi mai şi, «va urmări să stimuleze».

Trecând la analiza «economică» a prevederilor Strategiei, problema centrală este că aceasta nu evaluează de fapt resursele necesare pentru atingerea obiectivelor propuse. Doar într-un singur capitol – cel de mediu – există o asemenea evaluare şi aceasta nu numai că nu aparţine autorilor Strategiei, ci Uniunii Europene, dar şi reprezintă de fapt o estimaţie ipotetică asupra necesităţilor globale ale României spre a face faţă exigenţelor minime de mediu ale Uniunii Europene şi nu celor reclamate de ceea ce Strategia are în vedere în materie. Absenţa fundamentării cu resurse devine chiar deranjantă în capitolele strict economice.

Să vedem cum se pune această problemă în proiecţia globală de evoluţie a economiei româneşti până în 2004, numită în Strategie «scenariul restructurant», care ia în considerare «o depăşire rapidă a crizei şi relansarea pe temelii trainice a economiei naţionale».

Cel puţin unele din premisele acestui scenariu în ce priveşte resursele ce ar putea să se afle la dispoziţie sunt nerealiste. Astfel se are în vedere «o creştere a ratei de economisire şi a acumulării interne». Din cauza sărăcirii continue, această rată a ajuns în 1999-2000 la 10%-12% echivalent PIB. Nimic nu ar putea determina creşterea respectivei rate, în perioada imediat următoare, de o asemenea manieră încât să se poată conta pe fonduri sporite pentru investiţii din această sursă. Ancheta bugetelor de familie, efectuată de Institutul Naţional de Statistică în mai-octombrie 2000, a relevat faptul tulburător că, în medie pe o gospodărie, economiile realizate nu depăşeau echivalentul a 0,5 dolari.

Multe semne de întrebare generează aportul de resurse externe pe care se mizează. În total, ar fi vorba anual de investiţii directe externe de 3,9-4,9% echivalent PIB. Sumele absolute nu sunt mari la standardele internaţionale actuale, dar sunt duble sau chiar triple în raport cu intrările anuale maxime în domeniu din anii '90. În orice caz, fiind resurse necontrolabile, scenariul investiţional şi deci cel al

creşterii economice ar fi trebuit să aibă cel puţin două variante: cu aport şi fără aport de investiţii directe externe. România trebuie să existe şi, eventual, să încerce să se dezvolte şi în cazul în care va trebui – precum în 1999 – să se descurce şi singură, fără aport de resurse externe.

Tot probleme în ultimă instanţă de resurse reprezintă şi altele dintre premisele «scenariului restructurant», din păcate avute în vedere prea optimist. Scenariul mizează pe o «întărire a disciplinei financiare», deşi nu este prevăzută practic nici o măsură cu real impact pentru a se pune capăt măcar evaziunii fiscale la vedere practicată de marile întreprinderi de stat. Sau poate lua cineva în serios privatizarea pe scară largă a acestora?! De unde se vor găsi acei cumpărători dispuşi să preia mai mult datorii decât active?!

Scenariul contează, de asemenea, pe «o remonetizare graduală a economiei, în condiţiile creşterii strict neinflaţioniste a bazei monetare, dezvoltării altor agregate monetare prin extinderea şi diversificarea instrumentelor bancare, reducerea la limite raţionale a ratei rezervelor obligatorii, precum şi a dobânzii reale ». Remonetizarea ar fi realmente o sursă fabuloasă de finanţare a economiei naţionale. Dar în acest domeniu se intră pe un teren alunecos. Într-o economie normală, pentru a pune în mişcare Produsul Intern Brut, este nevoie de o masă monetară echivalentă cu circa 50-60% din valoarea acestuia. În România, din cauza sărăciei şi poate mai ales a lipsei de încredere în economie, în monedă, în înseşi instituţiile politice, banul «arde» în mâna oamenilor (fie persoane fizice, fie agenţi economici), trecând rapid, ca un cartof fierbinte, dintr-o mână în alta şi, ca atare, învârtindu-se ameţitor de repede în circuitul economic. Are o viteză de rotaţie dublă în raport cu cea normală şi, astfel, este nevoie, pentru a se pune în mişcare Produsul Intern Brut românesc, de o masă monetară echivalând cu numai 20-25% din valoarea acestuia. Pe piaţă se află astfel bani puţini pentru finanţarea economiei reale. Dacă sunt lăsaţi să existe pe piaţă peste limitele menţionate, banii se transformă rapid în inflaţie,

oricum înainte de a putea fi folosiți pentru creditări în vederea stimulării creşterii economice. În asemenea condiții, Banca Națională nu numai că ezită să facă emisiuni de monedă, dar are o principală preocupare în a «steriliza» orice « exces » bănesc existent. Se ajunge până acolo încât, chiar dacă vin bani externi, adică bani reali, neinflaționişti, Banca Națională se sforțează imediat să sterilizeze contrapartida în lei a acestor bani de teama scăpării căilor inflației. Ce s-ar putea schimba în următorii ani în sărăcia populației sau în neîncrederea în economie, monedă şi instituțiile statului de o asemenea manieră încât banul să ajungă a se învârti mai puțin amețitor, putând fi astfel lăsat pe piață, fără riscul reinflamării inflației, pentru a fi folosit la finanțarea economiei reale?!

Admițând însă că toate premisele «scenariului restructurant» se vor şi realiza, rămâne un semn de întrebare cum ar putea fi obținută creşterea economică prevăzută cu creşterile de investiții preconizate. Studiile econometrice calate pe experiența mondială demonstrează că, în general, este nevoie de o creştere cu circa 3 puncte procentuale a investițiilor pentru a se obține o creştere a PIB cu 1 punct procentual. Un raport sub 3:1 este posibil doar în țări foarte dezvoltate, unde, din motive multiple dar îndeosebi grație unei anumite structuri a economiei concentrată în ramuri cu aport mare de valoare adăugată, eficiența capitalului este foarte ridicată. Rata avută în vedere în « scenariul restructurant » este puțin peste 2:1, ceea ce ar presupune o rată de eficiență a capitalului fabuloasă, care nu reprezintă din păcate cazul economiei românești. Astfel, pe creşterea economică prevăzută nu se poate de fapt conta. Cu atât mai mult cu cât aceasta ar urma să fie obținută pornind de la o structură «nenormală» a PIB, în care, din cauza căderii prelungite a acestuia pe seama tăierii investițiilor, ponderea investițiilor a coborât la numai 17-18%, față de 25-30% în mod normal, iar consumul populației, deşi şi el în scădere absolută, a urcat la o pondere de peste 70%. La o asemenea structură a PIB nu mai poate fi vorba nici de relația

«normală» de 3 puncte procentuale de creştere a investiţiilor pentru a obţine creşterea cu 1 punct procentual a PIB, ci de o relaţie mai nefavorabilă.

Şi să fie clar, discutăm aici despre plauzibilitatea creşterii economice în condiţiile efectuării investiţiilor prevăzute şi nu despre cazul în care, din lipsă de fonduri reale, nu se vor realiza de fapt aceste investiţii.

Nu mai puţin nerealiste sunt ţintele de inflaţie. Pe fond, România nu dispune şi nu va dispune de atâtea resurse pentru a face faţă, fără inflaţie, problemelor grave, din ce în ce mai grave, care o confruntă. Inutil să menţionăm că în fiecare din ultimii ani au fost stabilite – potrivit proiecţiilor emanând de la guvern sau de la Banca Naţională sau de pe la FMI – ţinte de inflaţie de 25-30%. Anii s-au încheiat însă cu inflaţii reale sfidător mai mari. În scenariu, se plonjează pur şi simplu în ireal: 27% în 2000, 18% în 2001 şi chiar 9,1% în 2004! Încăpăţânarea inflaţiilor reale din România ar fi trebuit să tempereze elanul neinflaţionist al autorilor acestor proiecţii. Aproape inutil de subliniat că rezultatele pe 2000 şi cele pe 2001 lasă deja mult în urmă ţintele din Strategie pentru anii respectivi.

Realismul nu caracterizează nici evaluările asupra şomajului. Scenariul are în vedere o scădere serioasă a şomajului. În domeniu, nu sunt decât două posibilităţi: ori aşa se va întâmpla, şi atunci economia românească va rămâne în continuare nerestructurată, ori, dacă economia se va restructura, atunci şomajul nu va avea cum să scadă. Tocmai absenţa restructurării este boala principală a economiei româneşti. Restructurarea este terapia. Aceasta trebuie aplicată. Va dura însă ani şi ani şi nu doar cei cinci avuţi în vedere în scenariu. Şomajul nu va avea cum să fie substanţial dat înapoi dacă se va face o reală restructurare.

Deşi Strategia stabileşte, în fond, ca prioritate a priorităţilor, tocmai restructurarea, iar scenariul de evaluări cifrice este el însuşi botezat «restructurant», s-ar părea că autorii pornesc de la premisa că economia românească s-ar fi restructurat deja şi ar intra, de acum încolo, într-o

perioadă de dezvoltare. Scenariul are în vedere o creştere a exporturilor cu peste 60% în 2004 faţă de realizările din 1999, urmând să ajungă la 13,6 miliarde dolari de la 8,5 miliarde dolari. Realizările din 2000 şi 2001 par să vină în întâmpinarea acestor proiecţii. Nu poate fi însă evaluată exact durabilitatea tendinţei de creştere din cei doi ani, pentru că nu există o prezenţă românească semnificativă la export în vreun alt domeniu decât cele tradiţionale: lemn, încălţăminte, confecţii. Penetrarea pieţelor externe depinde nu numai de competitivizarea mărfurilor, ci şi, poate mai ales, de deplasarea ofertei către acele mărfuri cu căutare în perioadă, schimbare pe care România nu a făcut-o.

Pe ansamblu trebuie spus, fără echivoc, că, pornindu-se de la bazele precare actuale, obţinerea în acelaşi timp – aşa cum are în vedere scenariul – şi a unei scăderi substanţiale a inflaţiei, şi a unei reduceri la fel de importante a şomajului, şi a unei creşteri, de altfel deloc neglijabile (de peste 25%), a salariului real în următorii ani nu este posibilă. Iarăşi se păcătuieşte prin faptul că parcă s-ar pleca de la premisa că economia românească s-ar fi restructurat deja. Ineficienţa unei economii trebuie lăsată să iasă la suprafaţă într-un fel. Şi o poate face doar prin cele două supape existente: inflaţia şi şomajul. Or, dacă se prevede că atât inflaţia cât şi şomajul vor scădea, şi încă substanţial, înseamnă implicit că se porneşte de la premisa că restructurarea a fost deja înfăptuită, că economia a devenit competitivă şi că nu mai are ce ineficienţă să scoată la suprafaţă. Nu ştim modelul exact folosit de «scenariul restructurant», dar ne exprimăm îndoiala că prevăzuta creştere economică ar fi suficientă pentru a absorbi şi scăderea de inflaţie, şi reducerea de şomaj, şi sporirea de salariu real.

Poate aceste trei ţinte ar fi atinse dacă ar exista nu numai creşterea economică presupusă, dar şi un aport masiv de resurse externe. Ceea ce, din păcate, nu este cazul. Intrările nete de resurse externe ce sunt luate în considerare (evidenţiate de deficitul de cont curent) nu depăşesc anual 4-4,5% echivalent PIB. Ceea ce reprezintă mult prea puţin

pentru a astupa găurile de ineficiență din economia românească.

Pentru a deveni credibilă, România trebuie să construiască scenarii strategice care să proiecteze ceea ce ar putea, şi nu ceea ce ar dori, să fie economia ei peste câțiva ani (cinci sau mai mulți).

44.3. Către toate înseamnă către nimic!

Marea absență din Strategie o constituie prioritățile sectoriale. Care ar fi sectoarele din economia românească cu şanse şi perspective în competiția internațională?! Ce s-ar putea face pentru a le sprijini?! Această absență este cu atât mai stranie cu cât o strategie nu înseamnă altceva decât stabilirea, pe de o parte, a unor priorități, iar, pe de altă parte, a modalităților de a orienta resursele existente spre acestea! O serie de studii concluzionează descurajant că economia românească nu prea dispune de avantaje competitive, poate în afara costului puțin ridicat al forței de muncă, ceea ce ar plasa ca priorități sectoarele şi produsele cu reprezentare masivă în costuri a forței de muncă, adică tocmai acelea în declin istoric şi prost remunerate pe plan internațional.

O contradicție apare în România între puținătatea resurselor şi «împrăştierea» (şi deci inevitabil irosirea) de resurse în condițiile absenței unor priorități care să le îndrepte către sectoarele şi activitățile cu şanse şi perspective pe piață. Stabilirea unor priorități nu este, în general, un lucru simplu, dar, în cazul românesc, se dovedeşte a fi ceva foarte complicat. După aproape 12 ani de bâjbâieli şi încercări de a salva, fără bani şi, ca atare, fără retehnologizări, întregul eşichier industrial, nu mai este sigur în ce sectoare şi activități România ar mai avea eventuale avantaje competitive şi, deci, spre care ar merita să fie dirijate cu prioritate resursele. În plus, nu poate fi ignorat în România riscul ca admiterea principiului priorităților sectoriale în alocarea resurselor să ducă la desfăşurarea cu acte în regulă a unei

irosiri de natură clientelară a resurselor, dirijarea acestora putându-se face nu în funcție de șansele unor sectoare și activități, ci, sub acest paravan, în funcție de interese politice de partid sau de grup.

Dar a lăsa doar pieței alegerea sectoarelor și activităților spre care să se îndrepte resursele constituie un lucru frumos, întâlnit de fapt numai prin cărți și nu practic în viața economică. Oricum, în astfel de condiții, o realocare spre eficiență a resurselor se obține – dacă de obține – doar după foarte mult timp și, până atunci, continuă, prin inerție sau prin practicile clientelare, dezastruoasa alocare moștenită a resurselor.

Instituțiile financiare internaționale resping, în general, ideea unor politici industriale bazate pe priorități sectoriale. Se recomandă neutralitatea din acest punct de vedere a finanțelor publice. Și s-ar părea că, obligată fiind să ofere bani pentru dezvoltare – și intrând astfel inevitabil în probleme de alegere sectorială – Banca Mondială este deja mai flexibilă în materie decât FMI, care, ancorat în probleme de macrostabilizare, crede că orientările sectoriale trebuie să stea doar în sarcina pieței. Oricum, abordările în domeniu, atât ale FMI, cât și ale Băncii Mondiale nu țin cont de două lucruri.

Primul este că toate țările actualmente dezvoltate sunt produsul unor politici industriale sectoriale, cel puțin în faza construcției de început, în cadrul cărora s-au pompat, prin facilități fiscale, vamale și de credit, resurse în sectoarele considerate cu șanse și perspective. Instituțiile financiare internaționale atrag atenția că acest fapt, dacă s-a petrecut, a avut loc prin anii '50, în virtutea unor alte concepții de dezvoltare, iar acum ne aflăm în anii 2000, în epoca globalizării și liberalizărilor, în care succesul economic este condiționat de respectarea opțiunilor pieței, proba evidentă fiind aceea că înseși țările dezvoltate au abandonat politicile industriale sectoriale, adoptând pe acest plan neutralitatea finanțelor publice. Ceea ce se uită, însă, este că o țară precum România se află ca și prin anii

'50 şi că poate aspira la un decolaj doar printr-o focalizare a resurselor spre anumite sectoare, fiind îndoielnic că simplul transplant de politici şi opţiuni din ţări cu economii de piaţă mature operează în ţări cu economii de piaţă abia în faşă.

Al doilea lucru de care instituţiile financiare internaţionale nu ţin cont este că a lăsa exclusiv pieţei alegerea sectoarelor şi activităţilor reprezintă cea mai bună opţiune de politică industrială doar atunci când este vorba de a se crea ceva pe teren gol. Dar nu este deloc cert că opţiunea devine măcar operaţională – nemaivorbind de eficienţa ei – în situaţia în care industriile deja există, fiind moştenite, şi trebuie deci decizii politice majore, desigur în spiritul pieţei, dar de natură administrativă, pentru a scăpa de întreprinderile ineficiente şi a le ajuta pe cele eficiente.

Cazul românesc este pe deplin semnificativ. În condiţiile neutralităţii sectoriale a finanţelor publice – prescrisă României de către instituţiile financiare internaţionale – piaţa nu a proiectat vreo activitate competitivă în general şi internaţional-competitivă în particular. Dimpotrivă, economia românească apare mereu mai ineficientă. Mâna nevăzută a pieţei nu a întrerupt nici alocările inerţiale neeficiente şi nici pe cele ruinătoare de tip clientelar ale resurselor. Şi s-ar părea că pentru un eventual decolaj nu există alternativă la o strategie bazată pe priorităţi sectoriale care să combată măcar actuala irosire de resurse provenind din alocarea acestora « spre toate şi deci spre nimic »!

În legătură cu reţetele FMI şi Băncii Mondiale trebuie arătat că acestea, deşi condiţionate reciproc, sunt mereu mai marcate de nuanţări şi diferenţieri. Şi oricum nu sunt congruente cu cele venind din partea Uniunii Europene, care, prin faptul că practică ea însăşi o economie de piaţă de tip reglementat, are cerinţe cel puţin indirecte de tip sectorial în priorităţile reclamate României pentru pregătirea în vederea aderării. De altfel, în cazul Uniunii Europene, organizaţie în parte suprastatală, trebuie arătat

că întreaga construcție comunitară s-a bazat pe priorități sectoriale precise, care s-au schimbat desigur cu timpul, pe baza cerințelor impuse de concurența mondială. Exemple notorii sunt, în ordine cronologică, din anii '60 până acum: cărbunele, oțelul, industria auto, infrastructura, construcția de avioane, cercetarea științifică, informatica și, ca un fir roșu în 40 de ani, agricultura!

Nevoia unei coordonări a mesajelor din partea Uniunii Europene, FMI și Băncii Mondiale este imperioasă. Pentru că – exact ca în povestea cu copilul care nu se naște dacă există mai multe moașe – semnalele diferite primite de România până acum din partea acestor instituții, articulându-se pe absența unei alocări bazate pe priorități sectoriale, au produs exact ceea ce este mai rău: o continuă și dezastruoasă improvizație.

Pe măsură ce negocierile de aderare la Uniunea Europeană vor înainta și în discuție vor intra probleme de fond din dosarele economice, mesajele și cerințele din partea Uniunii, care practică o economie de piață bazată pe intervenția corectivă puternică a politicilor publice, se vor delimita tot mai net de cele ale FMI și Băncii Mondiale, care susțin o economie de piață cu politici publice zise «neutrale», neintervenționistă, economie de piață ideală, care nu există decât în cărți și nicăieri în viață.

Dacă doar piața ar urma să dirijeze alocarea resurselor n-ar mai fi de fapt nevoie de vreo strategie economică pentru că n-ar mai avea drept la existență sâmburele oricărei strategii: politicile de alocare a resurselor către sectoarele considerate prioritare.

În România, este nevoie de un program de cu totul alt tip decât până acum pentru a se putea aștepta scoaterea realmente a țării din marasm, pe baza unei creșteri economice durabile. Esența unui asemenea program este relansarea investițiilor. Și dacă mâna nevăzută a pieței nu a realizat-o, această relansare a investițiilor trebuie promovată, dacă nu chiar înfăptuită, prin politici publice.

44.4. Nu mai puțin, nici mai mult, ci mai bun!

Singurul contraargument este că statul s-a dovedit un prost investitor, la fel de lamentabil ca în toate celelalte laturi ale posturii sale de administrator. Astfel că banii eventual mobilizați pentru investiții ar risca să fie iar canalizați spre obiective falimentare sau de prestigiu ori, încă și mai rău, spre cheltuiri în van în întreprinderi neperformante sau în acțiuni de tip clientelar în favoarea forțelor politice la putere și susținătorilor lor economici. Un cadru legislativ clar și constrângător ar putea evita însă o parte din aceste avataruri, iar avatarurile rămase ar trebui pur și simplu acceptate.

S-ar putea ca mâna nevăzută a pieței să fie mai eficientă, dar România nu prea s-a bucurat de mângâierile ei, nici măcar pe creștet, după cum dovedesc realitățile din ultimii 11-12 ani. În schimb, politicile publice nu pot rămâne indiferente la ceea ce se întâmplă în economia țării și, fără investiții, aceasta nu va merge în continuare decât mai prost!

Aceste date de esență ale problemei nu par să se schimbe în contextul consecințelor internaționale, resimțite inevitabil și de România, ale atentatelor teroriste asupra Americii și ripostei politico-militare la acestea. Un preț în creștere al petrolului în eventualitatea unei instabilizări în Orientul Mijlociu, o slăbire a dolarului dacă economia americană va persista în recesiune și, mai ales, o restrângere a piețelor de export în cazul unei încetiniri severe (de altminteri prevăzute) a activității economice mondiale ar fi principalele efecte directe de avut în vedere pentru economia românească. De asemenea, ar fi de luat în considerare efectele indirecte, generate de manifestările de neîncredere care sunt asociate perioadelor de incertitudine pe plan internațional, de la reticența investitorilor la scumpirea creditării. Toată lumea are tendința în asemenea perioade de a sufla și în iaurt și, de multe ori, cei mai afectați sunt cei slabi, nu întotdeauna pe considerente justificate, ci doar

pentru că sunt consideraţi în principiu mai vulnerabili. România face parte dintre aceştia. Dar de departe efectele cele mai profunde vor fi resimţite de economia românească de pe urma consecinţelor politice şi militare în relaţiile internaţionale. Sunt efecte pe termen mediu şi lung, pentru că respectivele consecinţe abia se întrezăresc deocamdată. Şi oricum în joc sunt obiectivele strategice ale României vizând integrarea în structurile euroatlantice, care s-ar putea să se redeseneze.

În privinţa politicii economice de urmat, este posibilă o reluare a disputelor – adormite de impunerea reţetelor FMI – în legătură cu rolul statului în economie. Confruntat, după tragicele evenimente din 11 Septembrie 2001, cu o degringoladă a consumului, în urma unei schimbări dramatice de comportament din partea americanilor, campionii absoluţi până atunci ai înclinaţiei de a consuma (şi pe datorie dacă altfel nu se poate!), America şi-a reamintit subit de Keynes, pe care îl abandonase de mult, şi n-a pregetat să apeleze la recuzita considerată până mai ieri «învechită» a reţetelor sale intervenţionist-statale, ca la un colac de salvare: reduceri de dobânzi, facilităţi fiscale selective, ajutoare şi chiar subvenţii(!!).

Abandonarea în urmă cu vreo decenii a lui Keynes în favoarea unor alte abordări – care au fundamentat dezimplicarea masivă a statului, deschiderea totală a economiei faţă de străinătate, controlul strict al monedei – a fost, în contextul de atunci, justificată pentru Occident. Aceasta s-a probat benefică, întrucât a asigurat Occidentului depăşirea dezechilibrelor de creştere care îl confruntau, o consolidare a prosperităţii în condiţii de stabilitate şi creştere economică neinflaţionistă, precum şi o adaptare solidă la globalizarea afacerilor din epoca informaticii.

Din păcate, nu la fel de justificat s-a dovedit a fi fost faptul că Occidentul a pretins abandonarea lui Keynes, în favoarea noilor abordări, şi restului ţărilor lumii. Nu la fel de justificat, pentru că aceste ţări se aflau în stadii cu totul diferite de dezvoltare. Problemele celor mai multe din ele

erau nu strunirea dezechilibrelor antrenate de creşterea economică, ci dimpotrivă obţinerea mai întâi de creştere economică, nu dezimplicarea statului din economie, ci dimpotrivă promovarea de către acesta a dezvoltării, nu deschiderea fără noimă a pieţelor, ci dimpotrivă protecţia inteligentă a unor industrii născânde pentru a putea rămâne în picioare în faţa măturoiului globalizării. Că este aşa o dovedeşte faptul că, după decenii de generalizare a reţetelor economice prescrise de Occident, lumea a devenit şi mai grav polarizată decât era – de fapt, nicicând n-a fost atât de polarizată ca acum! – sărăcia în restul lumii a crescut, vulnerabilităţile ţărilor slabe s-au accentuat la cote fără egal, segmente întregi din arealul mondial al subdezvoltării au fost pur şi simplu scoase din joc. Fructele globalizării s-au concentrat într-un număr restrâns de ţări şi frustrările internaţionale sunt mereu mai dramatice.

Dincolo de probleme punctuale sau conjuncturale, de natură confesională sau politică, fondul exploziv al lumii actuale îl constituie enorma discrepanţă în polarizarea bogăţiei pe plan mondial. În această insuportabilă, exasperantă polarizare, terorismul internaţional, chiar dacă ghidat de alte determinări, găseşte nu numai teren de manifestare, dar şi motivaţii, până în punctul unor interferenţe nefericite, pe cât de confuze pe atât de indestructibile.

Chiar dacă nu place, chiar dacă a fost un preţ plătit inadmisibil de către nevinovaţi, 11 Septembrie a atras violent atenţia asupra acestei discrepanţe – exasperante, insuportabile – , asupra violenţelor pe care le poate genera. Dacă Occidentul, prin FMI şi Banca Mondială, nu va amenda reţetele pe care le-a impus lumii subdezvoltate şi care au dus nu la «comprimarea», ci la «dilatarea» polarizării performanţelor şi bogăţiei pe plan mondial, nu va avea de ce să se mire că va fi eventual confruntat cu mereu mai puternice contestări, inclusiv violente. Numai cei ce trăiesc în prosperitate pot fi pacifişti, pur şi simplu pentru că au de ce ?! Săracii şi mai ales cei prea săraci pot deveni oricând violenţi, căci n-au ce pierde. Şi pentru că nu au ce

pierde – de fapt, ce să piardă: mizeria, lanţurile ?! – nici nu pot fi învinşi: nici cu puşti, nici cu tancuri, nici cu avioane, nici cu sateliţii, nici chiar cu spioni superdotaţi cu inteligenţă umană şi aparatură electronică sofisticată!

Într-un asemenea context, nu sunt puţini cei ce deja văd, mai devreme sau mai târziu, reţete ale FMI şi Băncii Mondiale amendate în sensul includerii probabile a unor formule care să accepte, într-o măsură mai mare, implicarea statului în economie, îndeosebi ca modalitate la dispoziţia ţărilor mai slabe şi deci mai vulnerabile de a se proteja faţă de marginalizarea pe care le-o rezervă globalizarea.

În cazul economiei româneşti, aspectele în discuţie privind rolul statului (în scădere sau în creştere?!) trebuie raportate la faptul concret că problemele grave ale acesteia provin nu dintr-o prea mică, ci dintr-o prea mare prezenţă a statului în economie, şi nu dintr-un intervenţionism statal insuficient, ci dintr-un intervenţionism statal greşit orientat şi de proastă calitate. Caracteristica principală este tocmai discordanţa dintre prezenţa încă masivă a statului în economie (80% în industrie, ramură principală) şi disoluţia autorităţii statale, criza instituţiilor de stat. Când însă politica guvernamentală este dedicată întreţinerii întreprinderilor de stat neperformante, care produc pierderi şi datorii restante, pentru care se iroseşte masiv banul public, şi când interese clientelare grevează greu asupra alocărilor de resurse bugetare sau parabugetare, intervenţionismul statal nu poate duce la dezvoltare, fiind cu atât mai benefic cu cât va fi mai mic, şi nu mai mare! În esenţă, problema rolului statului în economia românească a fost şi rămâne aceea a calităţii politicilor publice. Nu mai puţine şi, în nici un caz, nu mai multe, ci doar mai bune politici publice! De politici publice mai bune este de fapt nevoie în economia românească!

Capitolul 45

Între «colonizare» şi «dictatură»?!

Nu ştim care îi mai sunt opiniile acum, când partidul domniei sale a preluat frâiele puterii, dar, cu doar vreun an şi ceva înaintea acestei preluări, o analiză ascuţită a domnului Adrian Năstase, în încercarea de a stigmatiza rezultatele în concepţia sa dezastruoase ale guvernării de după 1996, descria România ca aflându-se ameninţată «între colonizare şi dictatură».

Căderea economică fără precedent în timp de pace, degradarea vieţii majorităţii oamenilor, disoluţia autorităţii periclitantă pentru securitatea statului şi a cetăţeanului, pericolele la adresa fiinţei naţionale, incoerenţa actului de guvernare, incapacitatea probată a clasei politice de a administra reforma în furibunda sa preocupare doar pentru interesele personale, de clan sau de partid erau realităţi atât de vizibile încât problema era numai aceea de a se găsi formularea mai potrivită pentru a descrie situaţia şi ameninţările. Şi ar fi bine să se poată vorbi despre toate acestea doar la trecut!

Formularea «între colonizare şi dictatură» descrie dramatic şi pertinent ameninţările. Riscul ca România să devină o colonie se poate contura în condiţiile sleirii economice, dezindustrializării, aruncării directe a economiei româneşti, nepregătite şi necompetitive, în vâltoarea necruţătoarei concurenţe internaţionale actuale. Spre dictatură România ar putea să alunece, în măsură în care, în continuare, clasa politică românească nu va promova soluţiile eroice de care ar fi nevoie pentru a se ieşi din marasm, iar, la un moment dat, democraţia parlamentară nu ar mai

putea face față unor masive mișcări sociale, generate de degradarea vieții economice.

Problemele sunt două. Prima: este realist să avem în vedere că un partener străin ar fi dispus să ia economia românească așa cu totul, cu active, cu datorii – că de cumpărat nu ar fi tocmai exact să se vorbească – urmând s-o reorganizeze și s-o pună la treabă? Experiența internațională oferă câteva exemple de acest tip. Este de ajuns să ne uităm în zona noastră. Germania răsăriteană a fost preluată cu totul de Germania occidentală, dar, dacă desigur cazul poate fi considerat o excepție, există și exemple de preluări parțiale, precum în Ungaria, Cehia, Polonia. Și, cu ajutorul unor participații externe majore, în respectivele țări s-a ieșit la liman, fără desigur a ignora contribuția într-o atare direcție a clasei politice din aceste țări, care a întreprins, când trebuia, reformele necesare. Deși, fără îndoială, partidele politice din România ar izbucni în accente patetice de patriotism în eventualitatea unei «preluări externe», griji nu trebuie să aibă! România nu este într-o asemenea măsură în cărțile celor cu dare de mână, încât s-o pască vreun pericol de a fi cumpărată sau luată de cineva în parohia sa!

A doua problemă: ar fi realmente soluția o guvernare de mână forte? O dictatură – căci, să nu ne ascundem după deget, despre așa ceva ar fi vorba – ar avea extrem de multe de făcut în România de azi: de la oprirea disoluției statului la restabilirea autorității instituțiilor publice (poliție, procuratură, justiție) și, printre acestea, ar putea desigur să impună și indispensabilele reforme structurale în economie. Problema pe care ar avea-o de înfruntat o guvernare de mână forte, chiar dacă temporară, ar fi acceptarea internațională a regimului pe care o asemenea guvernare l-ar presupune. Și, să nu uităm, înțelepciunea și priceperea de care acest regim ar trebui să dea dovadă în exercitarea puterii de care ar dispune. Vorba aceea, nu ne temem de dictatură, ci doar de incompetența dictatorilor! De pildă, eșecul economic ar fi poate și mai sever decât cel de până

acum, dacă procesul de trecere a activelor din proprietate de stat în proprietate privată ar fi stopat sau ar fi deturnat preponderent în sistem clientelar.

Rezultatele alegerilor parlamentare şi prezidenţiale de la sfârşitul anului 2000 nu au schimbat, de fapt, datele fundamentale ale problemei, România continuând să se afle *între*: nici colo, nici dincolo! Tot ceea ce ar putea genera ameninţarea unei colonizări a rămas, fără a se întrezări însă cineva care să şi vrea să ne colonizeze! Un plonjon înspre dictatură pare să fi fost evitat, dar intacte sunt toate acele nefericiri acumulate în economia şi societatea românească pe care atâţia români cred, mai intim sau mai deschis, că numai o soluţie de mână forte le-ar mai putea înfrunta!

Cea mai probabilă variantă este însă că vom merge mai departe pe drumul de până acum. Un drum pe care, cel puţin după cum a dovedit experienţa, partidele nu au putut concilia interesele lor de obţinere a controlului asupra economiei cu interesele generale de reformare a economiei. Şi care poate duce spre colaps, rămânând un mare semn de întrebare dacă acesta ar putea juca rolul unui «catarsis» mântuitor şi ar putea, cum se spune mai pe româneşte, să aducă mintea la cap clasei politice, căci tot populaţia ar suporta consecinţele dramatice ale unui colaps, şi nu clasa politică.

Pe acest drum, a apărut, în mod poate neaşteptat, faţă de momentul diagnozei Năstase, elementul nou al deciziei de la Helsinki a Uniunii Europene de a invita România la negocieri de aderare.

Fără a ignora cu ceva semnificaţia istorică a acestei invitaţii şi a începerii propriu-zise a negocierilor de aderare, nu se poate totuşi împărtăşi interpretarea – pentru a nu spune pe şleau iluzia – unora dintre politicienii români cum că, în urma acestui act, mai devreme sau mai târziu, problemele dramatice ale României vor fi rezolvate, Uniunea Europeană, odată implicată, urmând a trage de

păr România din mlaştina balcanismului ei politic şi economic. Să nu zicem hop, până nu trecem pragul!

Oricum, însă decizia de la Helsinki nu înlătură necunoscutele din ecuaţia «între colonizare şi dictatură». Fără îndoială, candidatura la Uniunea Europeană este un obstacol aproape de netrecut pe drumul spre o dictatură, o descurajare majoră a oricărei tentative antidemocratice. Dar Uniunea Europeană nu dă vreun semn că eventuala includere a României sub umbrela proprie înseamnă cumva o adevărată colonizare a României, ca preluare a resurselor, dar şi a problemelor ei, a activelor, dar şi a pasivelor ei, în ultimă instanţă a administrării ei. Dimpotrivă, Uniunea Europeană nu se arată dispusă să cheltuiască prea mulţi bani în România sau pentru România, deşi România a ajuns să coste extrem de puţin şi doar cu câteva miliarde de dolari (chiar de euro!) ar putea fi luată toată. Dar, şi problemele ei sunt grave şi costă anual miliarde de dolari, decenii şi decenii de aici încolo! Implicarea Uniunii Europene în România pare mai degrabă a se limita la atât cât să permită clasei politice româneşti să aşeze ţara pe drumul cel bun. Astfel, problema care rămâne este dacă schimbarea prezumată de implicarea Uniunii Europene va fi mai puternică decât încremenirea actualei clase politice româneşti în interese de partid, de clan şi personale.

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREŞTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECŢIILOR

CUPRINS

Introducere 5

Partea I
TRANZIȚIA ROMÂNEASCĂ: O IMPROVIZAȚIE COSTISITOARE 11

Capitolul 1
Coordonatele unui eşec economic 12

Capitolul 2
Reforma, nimic altceva decât eficientizare 19

Capitolul 3
De ce nu merge reforma! 25

Capitolul 4
Absența regulilor de joc 29
4.1. Proprietatea, o problemă nerezolvată 30
4.2. Rolul statului: confuzii ruinătoare 38
4.3. Agresiunea politicului asupra afacerilor 41
4.4. Sectorul privat nu trebuie să depindă de stat 50
4.5. O dilemă bâjbâită 52
4.6. Despre IMM-uri ca despre fotbal 55
4.7. Sindicatele – ancorarea în trecut 60

Capitolul 5
Furturile – singurele la cifre mari 66

Capitolul 6
Populaţia a scăzut, sărăcia a crescut 76

Capitolul 7
Tragicomedia «componentei sociale» 82

Capitolul 8
Controversatul rol al instituţiilor financiare internaţionale 86

Capitolul 9
O explicaţie simplă: prea multă hoţie, prea multă sărăcie 90

Capitolul 10
Demonizarea reformei 92

Capitolul 11
Economia – un hibrid nereuşit 94

Capitolul 12
În confruntare cu probleme atipice 98

Capitolul 13
Supravieţuire graţie economiei subterane 102

Capitolul 14
Bine ar fi să fie România «piaţă de desfacere»! 106

Partea a II-a
PRINCIPALELE PROBLEME DIN ECONOMIE: ABORDĂRI ŞI REZULTATE 111

Capitolul 15
Sceneta inflaţiei scăzute 112

Capitolul 16
Anomaliile din politicile salariale 119

Capitolul 17
Macrostabilizarea – un proiect FMI 126
17.1 «Spunem ca ei, facem ca noi!» 126
17.2. Rețete de cădere economică 129
17.3. O schimbare bine venită 133
17.4. Cheia – dozele mici 135

Capitolul 18
Arieratele – un ban mai periculos decât inflația 140
18.1. Diversiunea «blocajul financiar» 142
18.2. Contaminarea persoanelor fizice 145
18.3. Nodul gordian al pierderilor din exploatare 146

Capitolul 19
«Datorii contra acțiuni» – o schemă nu miraculoasă, dar de încercat! 152

Capitolul 20
Restructurarea – cenușăreasa reformei 156
20.1. Nu doar demolare, ci și construcție 157
20.2. Fără priorități, fără variante 160
20.3. Unde și de ce lichidări! 161
20.4. De la motivul ideologic, la motivul economic 165

Capitolul 21
Amortizările n-au auzit de reformă 169

Capitolul 22
Întreprinderile de stat: cui aparțin? cine decide? cine conduce? 173
22.1. Statul - patron: o incertitudine păguboasă 174
22.2. Falimentul există, dar lipsește cu desăvârșire 178

Capitolul 23
Singurele rezultate: în minerit 183

Capitolul 24
Eşec în sectorul rafinării petrolului 188

Capitolul 25
În utilităţile publice: schimbări de etichete 192
25.1. Comportament de piaţă sau instrument guvernamental? 194
25.2. «Demonopolizarea» trebuie încercată! 197

Capitolul 26
Sceneta restructurării fără bani 200

Capitolul 27
Un şomaj «nestructural» 204

Capitolul 28
Antieconomia din energetică 206

Capitolul 29
Privatizare fără cumpărători sau teatrul absurdului! 213
29.1. Neclarităţile legislative şi instituţionale 214
29.2. Struţo-cămila SIF-urilor 217
29.3. Privatizarea profiturilor şi naţionalizarea pierderilor 220
29.4. Costul lucrului nefăcut la timp 221
29.5. Ştacheta de preţ nu poate fi decât coborâtă! 224

Capitolul 30
Calul-măgar din agricultură 228
30.1. Reconstituirea proprietăţii private – ezitantă şi parţială 228
30.2. Retrageri spre economia de tip natural 231
30.3. Eşecul ţărănist 232
30.4. Merita proslăvită agricultura de stat? 235

30.5. Securitatea alimentară – un obiectiv uitat! 237
30.6. Fără pasiuni despre importurile alimentare 239
30.7. Tragica ineficienţă 244
30.8. Diversiunea «criza grâului» 246
30.9. Subvenţionarea – economic imposibilă! 248
30.10. Sprijinirea performanţei 250
30.11. Preţurile şi subretribuirea forţei de muncă din agricultură 252
30.12. Problema agriculturii rom]neşti este industria românească! 254

Capitolul 31
Buget sărac sau bogat? 257
31.1. O siluire permanentă 259
31.2. Deştepţii rău-platnici şi fraierii bun-platnici! 263
31.3. Costul prohibitiv al locului de muncă 267
31.4. Accizarea benzinei pentru dezimpozitarea salariilor! 271
31.5. Compromiterea unei impozitări necesare 273
31.6. Asigurările de sănătate – un pas înainte 276
31.7. O nouă filozofie bugetară 279
31.8. Nevoia unui deficit bugetar strâns 281

Capitolul 32
Cui datorăm scoaterea din joc a capitalului bancar românesc? 286
32.1. Bancorex – emblema istoriei postdecembriste 288
32.2. Ruşinea numită AVAB 294
32.3. Unica soluţie: atragerea băncilor occidentale de renume 296
32.4. Responsabilităţi grave ale Băncii Naţionale 302
32.5. Mai fercheş pe banii populaţiei! 304
32.6. Victoria hoţiilor româneşti asupra băncilor româneşti 308

Capitolul 33
Piaţa de capital: şi-a luat chelul tichie de mărgăritar! 311

33.1. Bursa nu poate fi mai bună decât o economie care merge prost! 312
33.2. Unde a fost statul român? 317

Capitolul 34
Dezastrul din sistemul de pensii 324

Capitolul 35
Statul asistențial în faliment! 333

Capitolul 36
Exporturile şi capacitatea de plată externă modică 341

Capitolul 37
Deficitul de competitivitate 351

Capitolul 38
Contul curent: cu sabia mereu deasupra capului! 362
38.1. Finanțarea deficitului comercial 362
38.2. «Explozia» din 1999 367
38.3. Ce a urmărit de fapt FMI? 369

Capitolul 39
Este Consiliul Monetar o soluție pentru România? 375

Capitolul 40
«Externalizarea» vs «internalizarea» problemelor economiei 379
40.1. «Rocada» Năstase 380
40.2. Nu credite, ci investiții! 386
40.3. Ping-pong-ul facilităților 388
40.4. Investițiile directe externe – nevoia unei «mase critice» 393

Capitolul 41
România – Occident: turul II 396

Capitolul 42
11 Septembrie şi extinderea NATO 404

Capitolul 43
Apartenenţa la Uniunea Europeană:
o decizie pur politică! 412
43.1. Poziţia codaşă între candidaţi 412
43.2. Renta aparţine Uniunii Europene 418

Capitolul 44
Procesul aderării în locul strategiei care n-a existat! 423
44.1. Acum există un drum 423
44.2. Se va schimba România potrivit Strategiei? 425
44.3. Către toate înseamnă către nimic! 433
44.4. Nu mai puţin, nici mai mult, ci mai bun! 437

Capitolul 45
Între «colonizare» şi «dictatură»?! 441

De același autor:

Corporațiile transnaționale (1978)

Energia: imperativul reconsiderărilor (1981)

Terra: portret în alb-negru (despre resursele mondiale, 1984)

Datoria țărilor în curs de dezvoltare (1987)

Reforma din România. Jumătățile de măsură dublează costurile sociale (1994)

Manifestul Partidului Imobilist (1996)

Oameni politici, oameni de afaceri (în volumul România 1989-1999, Lupta cu noi înșine, 1999)

Poate fi rupt cercul vicios? (în volumul Tranziția economică în România. Trecut, prezent și viitor, 2000)

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREŞTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECTIILOR

Tehnoredactare computerizată
DIANA NEACŞU

Editura Universal Dalsi
Tel: 222.38.69
Tel/fax: 222.38.59

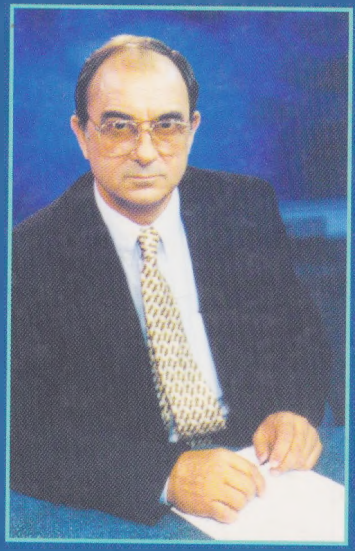

„Sub tirania cifrelor mici" nu constituie o parabolă, ci o realitate foarte palpabilă. Cu excepția prețurilor și a furturilor, care sunt mari, totul sau aproape totul în România, de la salarii la pensii și de la buget la exporturi, se măsoară în cifre mici. Sub tirania cifrelor mici, milioane de români sunt copleșiți, iar România este periferizată în competiția mondială. Deși aspiră la clubul euroatlantic, România se îndreaptă, sub tirania cifrelor mici, către un model neeuropean de economie și societate, cu foarte puțini foarte bogați și foarte mulți foarte săraci.

„România sub tirania cifrelor mici!" este un tablou al economiei și societății românești după 12 ani de tranziție istorică de la totalitarism la democrație, de la comunism la capitalism: reforma și privatizarea economiei, liberalizările și vulnerabilitățile concurențiale, inflația și șomajul, salariile și pensiile, bugetul și băncile, hoțiile și agresarea banului public, devalorizarea leului și deficitul extern, relațiile neclarificate cu Occidentul. Din păcate, prea multa hoție și prea multa sărăcie prea mult înnegurează acest tablou! O asemenea situație induce riscuri de colonizare externă și de compromitere a democrației interne. Pentru evitarea acestor riscuri este nevoie ca România să iasă, treptat, de sub tirania cifrelor mici!

ISBN 973-8157-57-9